

MUNICIPIUL SIGHIȘOARA

MUZEUL DE ISTORIE

Alt - Schaessburg

NR. 11
2018

MUNICIPIUL SIGHIȘOARA
MUZEUL DE ISTORIE

ALT-SCHAESSBURG
Istorie. Patrimoniu

11, 2018

Sighișoara
2018

COLECTIVUL DE REDACȚIE

NICOLAE TEȘCULĂ - redactor șef
FLORINA ȘTEFAN - secretar de redacție

Membrii

LAVINIA-CARMEN AVRAM
NICULINA CIOTLOȘ
MIRCEA-RADU IACOB
ADONIS P. MIHAI
SORINA PARCHIRIE

Grafică, DTP: EMIL PANAITESCU

ISSN 1844-6302

ALT SCHAESSBURG, 11, 2018

Orice corespondență se trimite pe adresa

MUZEUL DE ISTORIE

P-ța Muzeului nr. 1

545400 Sighișoara

tel-fax 0265771108

tel 0265771108

e-mail: altschaessburg@gmail.com

Editura Argonaut

Str. Ciucaș, nr.5/15

Cluj-Napoca

Tel: 0730.015.485

e-mail: edituraargonaut@yahoo.com

www.editura-argonaut.ro

Consilier editorial atestat : Emil POP

Editura Argonaut este acreditată CNCSIS/CNCS din anul 2002

CUPRINS

ISTORIE

1. ADRIAN ȘOVREA–Habitatul în bazinul mijlociu al Târnavei Mari (sec. IX-XI) 7
2. ANDRÁS BÁNDI, LIVIU CÎMPEANU- O cronică inedită a evenimentelor transilvănene din perioada 1599-1602 pe o tipăritură istorică păstrată la Arhiva Centrală a Bisericii Evanghelice C.A. din România, de la Sibiu..... 21
3. NICULINA FILIP – Sisteme de cultură, în Transilvania de sud-est în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea..... 33
4. ANDRADA PARCHIRIE - Vecinătățile din Sighisoara ca formă de organizare socială..... 49
5. RĂZVAN MIHAI NEAGU- Un precursor al Marii Uniri: avocatul Eugen Pătăceanu (1871-1902) importantă personalitate a orașului Turda 69
6. VASILE MĂRCULEȚ, ALEXANDRU BUCUR – Participarea românilor din fostul județ Ciuc la Primul Război Mondial 79
7. LUCIAN GIURA- Contribuții arhivistice la o monografie Horia Teculescu 99
8. GHEORGHE DRĂGAN- Culte neoprotestante din județul Alba (1918-1948) (II) 109
9. LUCIA ȚARĂLUNGĂ- Aurel Mosora primul primar al Sighișoarei..... 129
10. ION EUGEN SÂRBU-Două momente importante din istoria românilor în istoriografia comunistă: 1877 și 1918 141
11. RODICA MARIA BOBEI-Inundația din 1970 în memoria colectivă sighișoreană 151

PATRIMONIU

1. ADONIS P. MIHAI-Arme de foc cu cremene din colecția Muzeului de Istorie Sighișoara 165
2. NICOLAE TEȘCULĂ – Tipare pentru brodat aflate în patrimoniul Muzeului de Istorie Sighișoara 187
3. LAVINIA-CARMEN AVRAM - ”*Dar de frumos*”. Ceramica habană din colecția Muzeului de Istorie Sighișoara..... 195

4. SORINA PARCHIRIE - Brâu de tip Maitz din secolul al XIX-lea.
Restaurare și conservare..... 209
5. MIRCEA-RADU IACOB-Bancnote românești și bancnote germane
de ocupație (1917) aflate în patrimoniul Muzeului de Istorie
Sighișoara 215

MISCELLANEA

1. IOAN FEDOR PASCU – Cetate, vegetație și civilizație
(sau drobul de sare în variantă sighișoreană) 233

LISTA AUTORILOR

ISTORIE

HABITATUL ÎN BAZINUL MIJLOCIU AL TÂRNAVEI MARI (SEC. IX-XI)

Adrian N. Șovrea

I. Introducere

După retragerea administrației romane spațiul intracarpatic devine din punct de vedere administrativ și politic un *no man's land*. Totuși cercetările arheologice arată o continuitate în locuire pe valea Târnavei Mari fiind observate centre importante la Bratei și Sighișoara (vezi harta 1). La Bratei din punct de vedere arheologic se vorbește de „cultura Bratei 1” fiind cercetată o așezare și o necropolă. La Sighișoara punctele *Podmoale* și *Dealul Viilor* arată de asemenea prezența unor populații autohtone în sec. III-V.

Începând cu secolul IV, după anul 378, în spațiul intracarpatic își fac prezența goții, în special prin ramura vizigotă. Se generalizează cultura Sântana de Mureș care rămâne element cultural dominant până la venirea unor noi populații germanice - gepizii.

Pe valea Târnavei Mari aceste comunități cercetate la Bratei și Sighișoara vor intra treptat sub autoritatea politică a gepizilor. În 567 gepizii sunt înfrânți de longobarzi și avari, iar regatul cu capitala la Sirmium (azi Sremska Mitrovica, în Serbia)¹ dispare. Spațiul intracarpatic transilvan suferă o nouă metamorfoză, iar din punct de vedere arheologic se manifestă cultura Band-Vereșmort (Band-Unirea II), prezentă la Bratei – *Cimitirul 3*, și arată că populația purtătoare a culturii germanice adoptă treptat moda avară.

Valea Târnavei Mari a fost în continuu locuită, iar comunitățile de aici au fost supuse schimbărilor politice și elementelor culturale. În secolul VII pătrund puternic grupuri de slavi înlocuind mediul cultural germanic. Grupul Mediaș² arată că ritul de înmormântare al slavilor era incinerarea în care depunerea resturilor cinerare se făcea în urne și acestea îngropate. Habitatul suferă și el schimbări. Locuințele sunt adâncite, dotate cu cuptoare pietrar, iar ceramica involvează, predominând cea lucrată la roata înceată.

---

¹ Adrian Nicolae Șovrea, *Orașul-fortăreață Sirmium între romani și barbari (453-582)*, în *Collegium Mediense*, V, Mediaș, 2015, pp. 20-26.

² Ioan Marian Țiplic, *Necropolele de tip Mediaș*, în *AMN*, 39-40 (II), 2002-2003, pp. 9-22.

O dată cu locuirea de pe valea principală a Târnavei Mari în paralel se dezvoltă un habitat aflat în zonele de dealuri (cu altitudini de până la 600 m) și de păduri, pe văi secundare³. Aceste așezări sunt relativ dispersate, formate probabil din familii și clanuri, bazate pe o economie agro-pastorală⁴. Ce se observă în prezent din punct de vedere arheologic e că populațiile migratoare au conviețuit cu supușii lor doar pe valea principală a Târnavei Mari, nefiind descoperite până în prezent vreo așezare sau necropolă pe văile secundare unde să avem semnalată o populație mixtă alogenă-indigenă.⁵

Destrămarea khaganatului avar în jurul anului 800 și intrarea sudului și sud-vestului Transilvaniei în aria de influență bulgară are ca și consecință nu doar o schimbare în mediul politic și militară, ci și în cel spiritual.

II. Habitatul

În sud-vestul Transilvaniei, Alba Iulia, aflată pe drumul sării care venea de la minele de sare din culoarul Alba Iulia-Turda și mergea spre Deva și Pannonia, devine în secolul IX, după dispariția khaganatului avar, un important centru pentru bulgari, așa cum arată descoperirile din necropolele de la Alba Iulia – *Stația de Salvare* și de la Blandiana – *La Brod* (Blandiana A). Cel mai probabil Alba Iulia devenise un centru de putere al unui voievodat ocupat apoi de căpetenia maghiară Gyula.⁶

E dificil de stabilit densitatea populației într-o așezare. Cercetarea necropolelor ne poate da o idee asupra demografiei unei așezări, astfel a rezultat o populație de 50-150 locuitori și maxim 200 de locuitori într-o generație (întinsă pe 25 de ani).⁷ O ipoteză de calcul ar fi o medie de 50 de locuitori pentru secolul VII, de 75 de locuitori pentru anul 1000, adică 10 și 15 familii/sat, cu o familie din 5 membri.⁸

Alte așezări s-au dezvoltat în preajma centrelor miniere de sare de la Ocna Sibiului, Cojocna, Ocna Dejului, Ocnița, Ocna Mureș, Turda, care au fost locuite constant de populații locale sau alogene. Aceste centre dezvoltate în zone unde exploatarea bogățiilor subsolului aducea venituri consistente sunt reutilizate de administrația maghiară. Odată cu integrarea

---

³ Gh. Baltag, *op. cit.*, p. 264.

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem.*

⁷ Kurt Horedt, *Siebenbürgen in Spättrömischer Zeit*, București, 1982, p. 24; Paul Niedermeier, *Habitatul medieval în Transilvania*, București, 2011, p. 175.

⁸ *Ibidem.*

Transilvaniei (Ardealul) în regatul Ungariei apar și mențiunile documentare ale localităților, problematică fiind stabilirea momentului apariției acestora, neexistând în documente un moment zero de înființare. Până la invazia mongolă din 1241 în Transilvania sunt amintite 139 de așezări, iar la mijlocul secolului al XVIII-lea erau 2400 de localități atestate.⁹

În capitlurile vechi al Provinciei Sibiului (Orăștie, Nocrich, Cincu, Rupea) sunt amintite 75 de localități din care 44 au avut biserici romanice cu unele elemente gotice timpurii (specifice secolelor XI-XII). Se consideră că aceste 75 de localități existau deja înainte de 1190, dar documentar sunt amintite doar 11. Prin urmare doar 15% au atestare documentară timpurie, dinainte de 1190. În sudul Transilvaniei în sec. XII-XIII sunt semnalate 113 așezări. Acestea erau de diferite mărimi. În funcție de textura parcellară a localităților aceste așezări aveau între 3 și 52 de curți la momentul fondării, adică o medie de 14 gospodării pe așezare.¹⁰ În sudul Transilvaniei sunt 113 așezări care inițial în sec. XII-XIII 6% dintre ele au avut 6 curți/gospodării, 33% între 6-10 gospodării, 31% au avut între 11-15 gospodării, 16% între 16-20 gospodării, 8% între 21-30 gospodării, 6% peste 30 de gospodării.¹¹ Estimările asupra așezărilor aflate între râurile Târnavă Mare și Hârtibaciu în preajma invaziei mongole e de 35 de gospodării pe sat, iar sate nou înființate precum Brădeni sau Apold aveau 19 respectiv 18 gospodării.¹²

În toată Transilvania (Ardeal) sunt amintite documentar 139 de așezări până în 1241, dar acest număr nu poate fi apropiat de cel real pentru un areal atât de mare, de aceea s-a emis ipoteza existenței a cel puțin 1500 de localități luându-se în calcul procentajul din situația sudului Transilvaniei.¹³

Triburile maghiare erau prezente în secolul X în vestul Transilvaniei pe valea Someșului Mic și pe valea mijlocie a Mureșului. Expansiunea spre est are loc începând cu secolul XI când regele István I (Ștefan I) ocupă Alba Iulia de la Gyula. Direcția de pătrundere vest-est arată că aceștia urmau cursurile principalelor râuri din Transilvania: Someșul Mare, Mureș, Târnavă Mare, Târnavă Mică. Această expansiune se poate urmări prin descoperirile arheologie, toponimie și prin documentele vremii.

Documentele ne arată aportul important avut de secui în cucerirea maghiară, aceștia fiind însărcinați cu apărarea granițelor regatului. În secolul

⁹ *Ibidem*, p. 178.

¹⁰ *Ibidem*, p. 176.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 178.

X secului sunt amintiți în documente ca fiind la Bihor, apoi în secolul al XI-lea pe latura internă a Apusenilor¹⁴ și prin deplasări succesive îi vedem pe Târnavă Mare ca în final să se așeze în sud-estul Transilvaniei.

Arheologia. Cercetarea arheologică s-a desfășurat pe două direcții pe valea Târnavei Mari și în bazinul acesteia: sistematică și cercetare de teren (periegheză). În urma acestor cercetări au fost descoperite așezări din sec. VII-IX și X-XI. Așezările sunt deschise, fără fortificații, încadrate în sec. VII-IX (perioada slavo-avară) și X-XI (premaghiară), iar ca dimensiuni sunt așezări mici. A fost cercetat sistematic doar situl de la Albești unde au fost semnalate mai multe nivele de locuire începând din preistorie (Coțofeni, Wietenberg, La Tène) și continuând cu evul mediu timpuriu (sec. VII-IX, IX-X, X-XI și XII). Inventarul arheologic arată că ceramica medieval timpurie de secole VII-IX este lucrată cu mâna, dar și la roata înceată sau rapidă,¹⁵ Au mai fost descoperite podoabe de tip pandantiv de cerceș din bronz realizat prin turnare, corp fusiform, cu urechiușă de fixare într-un capăt și o îngroșare de patru mici protuberanțe (globule, muguri) și podoabe de tip cerceș de bronz și argint.

Cu privire la faza timpurie, sec. VII-IX, locuințele sunt patruleter amenajate cu instalații de încălzire de tip cuptoare din piatră (cuptor-pietrar) sau sub formă de „cuburi” din lespezi de piatră, de obicei amenajate în colțul de nord al locuinței.¹⁶ Locuirea dintr-o fază intermediară, sec. VIII/IX-X, a fost pusă în evidență în urma cercetării a 12 complexe arheologice. Locuințele au forma patruleteră și sunt dotate cu sistem de încălzire de tip cuptor de piatră, dar și cu vetre cu gardină din pietre de râu.¹⁷

Locuințele din faza târzie, sec. XI-XII, au reieșit în urma cercetării a 15 complexe arheologice fiind dezvelite locuințe, anexe, gropi ritualice și gropi menajere.¹⁸ Locuința de secol XI se caracterizează prin forma sa patruleteră cu colțuri ascuțite; pare a fi o locuință de suprafață puțin adâncită: 0,30-0,40 m; suprafața pe care o ocupă este relativ mare de 16 m² fiind dotată cu un sistem de încălzire de tip vatră cu gardină și amplasată pe

¹⁴ D. N. Busuioc-von Hasselbach, *Țara Făgărașului în secolul al XIII-lea. Mănăstirea cisterciană Cârța*, vol. II, Cluj-Napoca, 2000, p. 34.

¹⁵ Gheorghe Baltag, *Așezarea de la Albești-Sighișoara. Elemente inedite de cultură materială din sec. IX-X*, în *Revista Bistriței*, 8, 1994, pp. 75-77; Idem, *Sighișoara ...*, pp. 203-223.

¹⁶ Idem, *Așezarea de la Albești ...*, p. 76.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 208-209.

¹⁸ *Ibidem*, p. 211.

colțul de nord-vest; suprastructura se sprijinea pe pereți de bârne; se observă o intrare amenajată fiind pavată cu platformă de lespezi și aflată în colțul de nord-est.¹⁹ Locuința de secol XII este patrulateră cu colțuri ascuțite, fiind de tip bordei adâncită la 0,40-0,50 m; suprafața pe care o ocupă este de 9 m²; sistemul de încălzire este de tipul cuptor de piatră amplasat pe colțul de sud-vest; suprastructura se sprijinea pe un cadru de bârne orizontale sprijinite de șapte stâlpi verticali; s-au descoperit fragmente de chirpici pentru izolare.²⁰

Repertoriu așezărilor din bazinul Târnavei Mari

1. Albești

a) „*La Cetățea/Sub Cetățea*”: sec. VII-VIII, IX-X, X-XI. Așezare deschisă.²¹ Cercetare sistematică.

b) „*Valea Hotarului*” („*La Pod*”): sec. VII-IX. Așezare deschisă.²² Periegheză.

2. **Apold** - „*După Grădini*”: sec. VII-IX.²³ Așezare deschisă. Periegheză.

3. **Archita** - „*Grădina lui Schenker*”: sec. VII-IX.²⁴ Așezare deschisă. Periegheză.

4. **Bunești** - „*Fundătura lui Kraus*”: sec. VII-IX și IX-X. Așezare deschisă.²⁵ Periegheză.

5. **Cloașterf** - „*La Glimee*”: sec. VII-IX și IX-X. Așezare deschisă.²⁶ Periegheză.

6. Criș

a) „*În Ciorănel*”: sec. VII-IX. Așezare deschisă.²⁷ Periegheză.

b) „*Unghiul lui Schmidt*”: sec. VII-IX. Așezare deschisă.²⁸ Periegheză.

7. Daia

a) „*Hanfau (Cânepiște)*”: sec. X-XI. Așezare deschisă.²⁹ Periegheză.

b) „*La lac*”: sec. VI-IX. Așezare deschisă.³⁰ Periegheză.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Repertoriul arheologic al județului Mureș, 1995, p. 42; Gh. Baltag, *Așezarea de la Albești* ..., pp. 76-77; Idem, *Sighișoara* ..., p. 214.

²² Gh. Baltag, *Sighișoara* ..., p. 177.

²³ RepArhMS, p. 47.

²⁴ Gh. Baltag, *Sighișoara* ..., p. 172.

²⁵ *Ibidem*, p. 173.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, p. 174.

8. **Hetiur** - „*La Podul Pipeanului*”: sec. VII-IX și sec. IX-X. Așezare deschisă. Periegheză.³¹
9. **Mălâncrav** - „*Valea Viilor*”: sec. VII-IX. Așezare deschisă.³² Periegheză.
10. **Mureni** - „*Hüll*”: sec. VII-IX. Așezare deschisă.³³ Periegheză.
11. **Saschiz** - „*Pârâul Etzung*”: sec. VII-IX și sec. IX-X. Așezare deschisă.³⁴ Periegheză.
12. **Seleuș** - „*În Tău*” sec. VII-IX. Așezare deschisă.³⁵ Periegheză.
13. **Sighișoara**
  - a) „*Aurel Vlaicu*”
    - „*La Glimeii*”: sec. VII-IX. Așezare deschisă.³⁶ Periegheză.
    - „*La Grajduri-Saivane*”: sec. VII-IX și IX-X. Așezare deschisă.³⁷ Periegheză.
  - b) „*Lângă Podmoale*”: sec. VII-IX. Așezare deschisă.³⁸ Periegheză.
  - c) „*Valea Cânepii*”: sec. VII-IX. Așezare deschisă.³⁹ Periegheză.
  - d) „*Valea Dracului*”: sec. VII-IX. Așezare deschisă.⁴⁰ Periegheză.
  - e) „*Dealul Viilor*”: sec. VII-VIII. Așezare deschisă.⁴¹ Cercetare sistematică.
14. **Stejăreni**
  - a) „*În Ment*”: sec. VII-IX. Așezare deschisă.⁴² Periegheză.
  - b) „*Calea Strâmtă*”: sec. VII-IX. Așezare deschisă.⁴³ Periegheză.
  - c) „*Haltsken (Poarta Fânaței)*”: sec. VII-IX. Așezare deschisă.⁴⁴ Periegheză.

---

³⁰ RepArhMs, p. 48.

³¹ Gh. Baltag, *Sighișoara* ..., p. 174

³² Gh. Baltag, *Sighișoara* ..., p. 174.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, p. 175.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 176.

⁴¹ RepArhMs, p. 232; Gh. Baltag, *Sighișoara* ..., p. 201.

⁴² Gh. Baltag, *Sighișoara* ..., p. 176.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*.

15. **Șaeș** - „*În Wosen*”: sec. VII-IX. Așezare deschisă.⁴⁵ Periegheză.

16. **Șapartoc** - „*Pârâul Pietros*”: sec. VII-IX. Așezare deschisă.⁴⁶ Periegheză.

Toponimia. Toponimia ne arată că pe valea Târnavei Mari au fost așezate și alte populații în afară de cele secuiești. Îi avem astfel pe pecenegii, populație turcică la oritine. Toponimii care să arate prezența sunt prezente în nordul Transilvaniei (Vișoara și Chiraleș în jud. Bistrița-Năsăud), în sudul, estul și sud-estul Transilvaniei (Biborțeni, Racoșul de Sus în județul Covasna; Lăzărești în jud. Harghita; Brașov, Galați, Olteț⁴⁷, Târlungeni în județul Brașov, Tâlmăciu în județul Sibiu, Secășel în jud. Alba).⁴⁸ Pe valea mijlocie a Târnavei Mari avem localitatea Stejărenii, mai demult Beșa, din jud. Mureș.⁴⁹ „*Fenomenul împrumutului unor toponime alogene în detrimentul celor indigene reprezintă una din particularitățile toponomasticii românești*”.⁵⁰ Din punct de vedere metodologic în cazul toponimelor care poartă numele unei localități și a unei ape „*hidronimele sunt, de regulă, anterioare oiconimelor*”.⁵¹

Granițele regatului maghiar erau apărate de populații grănicere (secuii, pecenegii, valahii) care ridicau fortificații în puncte importante și obligatorii de trecere. Aceste fortificații sunt numite *indagine*, *gyepű*, *presaka* în documentele medievale, iar traversarea acestor fortificații se făceau prin „porți” amintite în documente ca *porta*, *clusa*, *kapu*. În istoriografia românească s-a încetățenit denumirea de prisăci.

Studiind toponimia ne putem crea o imagine de ansamblu asupra amplasării punctelor de fortificare. Fortificații timpurii (sec. IX-X) în Transilvania sunt semnalate la Dăbâca (jud. Cluj), Morești (jud. Mureș), Șirioara (jud. Bistrița-Năsăud), Sânmiclăuș (jud. Alba), Cluj-Mănăstur (jud. Cluj), Moldovenești (jud. Cluj). Dar așa cum am văzut mai sus (la toponimie) prisăcile erau tipul de fortificație cel mai des folosite de regalitatea maghiară pentru apărarea granițelor regatului.

Prisăcile sunt fortificații specifice Europei Răsăritene fiind o caracteristică a slavilor. Erau ridicate în special la graniță, în zone de trecere obligatorii, formând un sistem în linie de apărare și asigurau paza unor

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ D. N. Busuioc-von Hasselbach, *op. cit.*, p. 246.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 264.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 243.

⁵¹ *Ibidem*, p. 247.

drumuri și pasuri.⁵² Aceste fortificații nu erau de piatră, ci se foloseau de mediul natural, zonele de mlaștină, zone cu păduri îndesite unde voit erau lăsate să crească copaci, arbuști, plante pentru a crea o îndesire, dar erau ridicate și fortificații cu un sistem defensiv format din val de apărare, șanț și palisadă. În aceste puncte fortificate erau așezate trupe militar-grănicere formate din „grupuri de țărani cu atribuțiuni militare, de apărare a graniței”⁵³ numiți în documente *speculatores*, *exploratores*, *sagittarius*, *örök*, *les*, *strazsa*.⁵⁴ Principalii apărători, în opinia mai multor cercetători, erau secui⁵⁵, dar și alte populații au jucat rolul de apărare a granițelor regatului: românii, pecenegii, cumanii, coloniști germani etc.

Linia de prisăci este alcătuită din valuri continue, palisade și fortificații din pământ și lemn⁵⁶. Aceasta poate fi organizată din fortificații din pământ și lemn cu rolul de a supraveghea căile de acces în zonele montane⁵⁷ sau prin utilizarea elementelor naturale (cursuri de apă, perdele de pădure sau vegetație) și ridicarea de fortificații de supraveghere⁵⁸ sau prin elemente continue formate din valuri de pământ cu palisade „ce se întind pe distanțe de mai multe zeci de km , în spatele cărora se așează populații de grăniceri și se construiesc fortificații de pământ și lemn”.⁵⁹

III. Concluzii

Dispariția khaganatului avar schimbă polii de putere dinspre vest spre sudul Dunării. Pannonia va intra în aria de influență francă și bulgară, iar în partea de nord ia ființă Moravia Mare. Pe parcursul secolului IX bulgarii pătrund și în sud-vestul spațiului intracarpatic și la Alba Iulia vor ridica un voievodat cu centrul în jurul fostului oraș roman. Descoperirile arheologice de la Alba Iulia – *Stația de Salvare* arată această trecere de la influența slavo-avară la cea bulgară. Mormintele de inhumație conține un

⁵² Ioan Marian Țiplic, *Organizarea defensivă a Transilvaniei în Evul Mediu (sec. X-XIV)*, Editura Militară, București, 2006, p. 218.

⁵³ Zeno Karl Pinter, Claudia Urduzia, *Cercetări arheologice în așezarea medievală de la Miercurea Băi - Cunța*, București, 2015, p.70.

⁵⁴ D. N. Busuioc-von Hasselbach, *op. cit.*, vol. II, p. 34.

⁵⁵ Adrian Ioniță, *Așezarea din sec. XII-XIII de la Bratei*, Editura ALTIP, Alba Iulia, 2009, p. 50; Z. K. Pinter – Cl. Urduzia, *op. cit.*, p.70.

⁵⁶ I. M. Țiplic, *Organizarea defensivă ...*, p. 218.

⁵⁷ Ferenc Fodor, *Adatok a magyar gyepük földrajzához*, în HK, 37, 1936, pp. 136-138; I. M. Țiplic, *Organizarea defensivă ...*, p. 218.

⁵⁸ F. Fodor, *op. cit.*, pp. 138-141; I. M. Țiplic, *Organizarea defensivă ...*, pp. 218-219.

⁵⁹ F. Fodor, *op. cit.*, p. 141; I. M. Țiplic, *Organizarea defensivă ...*, p. 219.

ritual specific mediului sud-dunărean fiind depuse în unele morminte vase cu ofrande, altele au depuse obiecte și podoabe de proveniență bizantină. Necropola de la Alba Iulia este și martora pătrunderii maghiare în spațiul intracarpatic. În necropola de la Blandiana – *La Brod* au fost descoperite morminte de înhumați cu vase specifice mediului sud-dunărean.

Pentru valea Târnavei Mari momentul trecerii de la un pol politic la celălalt nu este clar determinat. Grupul Mediaș își încheie teoretic existența în secolul IX, însă ne lipsesc informații cu privire la înmormântările din sec. X-XI, nefiind descoperite, până în prezent, necropole intermediare între secolul IX și XI.

Cu privire la evoluția habitatului pe valea Târnavei Mari se iau în considerare mai multe teorii și ipoteze atât în privința mărturiilor directe, anume vestigiile arheologice, cât și a mărturiilor spirituale, adică ipoteze privind mediul cultural adoptat.

Cazul ceramicii lucrate cu roata rapidă al cărui regres pentru sec. VII-IX „s-a datorat puternicului impact pe care l-au avut khaganatul avar și apoi pătrunderea masivă a populațiilor de tip slav”.⁶⁰ Pentru perioada sec. IV-VI avem o continuitate a ceramicii la roata rapidă, ca apoi pentru în sec. VII-IX ceramica aceasta să se diminueze cantitativ. Începând cu secolul XI ceramica lucrată la roata rapidă se generalizează în regiuni fără influențe culturale balcano-dunărene. S-a acceptat și ipoteza unui „*orizont al așezărilor cu ceramica lucrată la roata rapidă, caracteristic zonelor înalte din Transilvania*”⁶¹, ipoteză pe care se bazează cercetările de la Albești. Gheorghe Baltag consideră că trebuie luată în vedere dezvoltarea unei culturi aparte pe care a numit-o „*Cultura Plaiurilor Transilvane*”⁶², specifică perioadei de la căderea khaganatului avar până la instalarea regalității maghiare.

Pe baza cercetărilor arheologice de la Albești, jud. Mureș, Gheorghe Baltag consideră că pe văile secundare ale Târnavei Mari există o cultură arheologică aparte numită „*cultura plaiurilor transilvane*”.⁶³ Cronologic așezarea de la Albești a fost încadrată în perioada secolelor IX-X fiind ulterioară grupului Mediaș (sec. VII-IX) și contemporană cu grupul Blandiana A din perioada bulgară a microzonei Alba Iulia. Din punct de vedere arheologic există diverse culturi/grupuri culturale pentru sec. VII-XI

⁶⁰ Ioan Marian Țiplic, *Contribuții la istoria spațiului românesc în perioada migrațiilor și evul mediu timpuriu (sec. IV-XIII)*, Institutul european, 2005, p. 90.

⁶¹ *Ibidem*, p. 91.

⁶² Gh. Baltag, *Sighișoara ...*, p. 272.

⁶³ *Ibidem*, pp. 205, 272.

:⁶⁴ pentru perioada slavo-avară (sec. VII-IX) sunt grupurile Mediaș (slavi), Gâmbaș (avarii), Nușfalău-Someșeni (slavi vestici); pentru perioada bulgaro-moraviană (sec. IX-X) avem grupurile Blandiana A (slavo-bulgari, slavo-valahi), Ciumbud (slavi moravieni creștinați în rit răsăritean) și **cultura Plaiurilor Transilvane** (slavi, valahi); pentru perioada secolelor X-XI avem grupul Cluj (maghiari timpurii-păgâni) și grupul Blandiana B (mediul Bjelo-Brdo – creștinism apusean).

„Cultura Plaiurilor Transilvane” arată prezența unor comunități aflate în zone deluroase cu înălțimi de peste 400 m altitudine și are la bază teoria „retragerii la munte” pe care a dezvoltat-o C. C. Giurescu.⁶⁵ Cultura Bratei 1 (sec. IV-V) este o cultură contemporană cu cea de tip Sântana de Mureș (- Cerneahov), unde avem elemente germanice timpurii ale goților aflați în comuniune cu populația locală. Prin urmare ce s-a întâmplat cu comunitățile romanice din sec. III-IV semnalate arheologic? Retragera spre munte și stabilirea acestor comunități în zone submontane sau pe văile secundare ale principalelor râuri Mureș, Olt, Târnavă, Someșuri este explicația pe care merg o parte dintre cercetători.

O altă teoria ce explică dispariția diverselor forme culturale înainte de secolul IX este teoria „pânzelor suprapuse de populație”: „*Poporul român este continuarea romanității orientale, el s-a format pe un spațiu întins, șes, deluros și muntos, a cărui axă este Dunărea*”⁶⁶. Într-un final populația romanică și cea slavă, „două pânze de populație”, „s-au întrepătruns în cursul secolelor VII-X, așa explicându-se înrâurirea slavă asupra limbii române”⁶⁷. Această teorie este explicația pe care o dă P. P. Panaitescu pentru asimilarea slavilor în masa autohtonă la nord de Dunăre și slavizarea populației la sud de Dunăre.⁶⁸ Slavii se așează în Transilvania spre sfârșitul secolului VI- pe parcursul secolului VII, oricum după dispariția regatului gepid (567) și subordonarea aristocrației gepide în cadrul khaganatului avar.

Teoria „pânzelor suprapuse de populație” consideră că așezarea slavilor în Dacia a reprezentat o pânză de populație care s-a suprapus peste elementul autohton. Ambele populații conviețuiesc fără să se elimine etnic.

---

⁶⁴ Kurt Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei în sec. IV-XIII*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1958; Gh. Baltag, *Sighișoara ...*, p. 272.

⁶⁵ C. C. Giurescu, *Înțelesul toponimicului Parâng. Date despre agricultura românească în Carpați în evul mediu*, în *Omagiu lui Al. Rosetti*, București, 1966, pp. 303-304.

⁶⁶ I. M. Țiplic, *Contribuții ...*, p. 97.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 18.

Din punct de vedere cultural arheologia ne arată că elementul slav predomină peste cel autohton, chiar dacă la prima vedere pare inferior și mă refer aici la meșteșugul ceramicii. La slavi ceramica este lucrată cu mâna și la roata înceată, arderea neuniformă. Oricum, P. P. Panaitescu continuă cu explicația: „În decursul veacurilor, *aceste pânze s-au cristalizat, ajungându-se, până în secolul XI (în nordul Dunării) și în al XIII-lea (în sudul Dunării) la romanizarea slavilor din Dacia și la slavizarea românilor balcanici*”.⁶⁹

Cultura plaiurilor a fost inclusă de Gheorghe Baltag în clasificarea lui Kurt Horedt, iar „descoperirile de la Albești semnaleză existența unei alte arii culturale, care nu poate fi încadrată nici în spațiul cultural daco-slav, nici în spațiul cultural avar, slav-vestic sau bulgaro-vlaho-slav din Transilvania secolelor VII-X d. Hr.”. În opinia domnului Baltag au existat populații care s-au refugiat de pe valea principală a Târnavei Mari pe văile secundare, unde pe înălțimile dealurilor⁷⁰ au ridicat fortificații și și-au creat așezări. După o perioadă aceste populații „coboară din zonele înalte ale Transilvaniei de est sau de sud-est”.⁷¹ La Albești, avem un astfel de caz unde „locuitori montani”⁷² au coborât fie dinspre munții Harghitei fie dinspre munții Perșani până pe Valea Albeștiului „unde s-au stabilit temporar”.⁷³

Dacă luăm documentele medievale, așezărilor de pe valea Târnavei și din Podișul Hârtibaciului de Nord apar menționate în secolul al XIII-lea: 1231 – Albești, Șapartoc, Vânători ș.a. Dar dacă urmărim repertoriul arheologic pe teritoriul acestor localități au existat așezări mult mai timpurii însă multe dintre aceste așezări sunt în puncte retrase pe văi de importanță secundară în locuri cu elemente naturale de apărare. Vetrele actuale de la Apold, Archita, Daia și Vulcan prezintă urme medievale dinainte de colonizarea sașilor.⁷⁴

---

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ Gh. Baltag, *Sighișoara ...*, pp. 271-272.

⁷¹ *Ibidem*, p. 273.

⁷² *Ibidem*, p. 272.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 247.

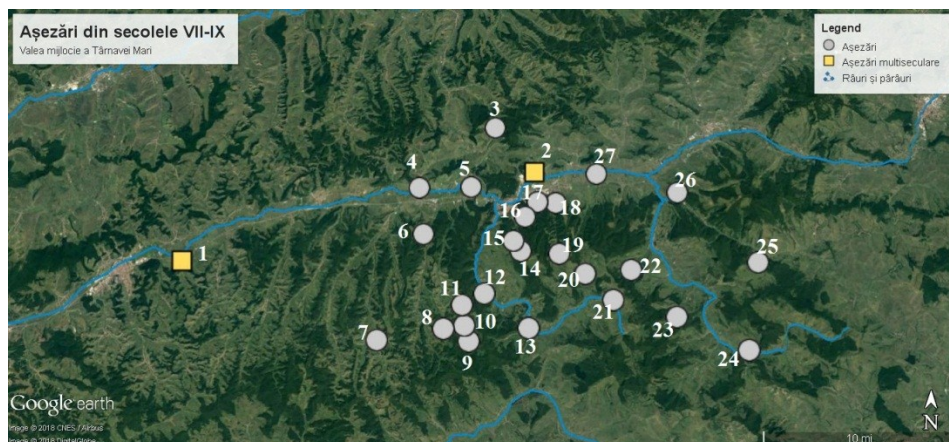

DAS HABITAT IM MITTLEREN FLUSSBECKEN DES GROßEN KOKELS (9.-11. JH.) (Zusammenfassung)

Das Besiedeln im Haupttal des Großen Kokels kennzeichnete sich als ununterbrechlich während der Völkerwanderungszeit. Ein im parallel laufenden Lebensraum entwickelte sich in den naheliegenden Wäldern und den hügeligen Nebentälern bis zu einer Höhe von 600 m. Das Zusammenleben der Einheimischen und der Fremdbevölkerung ließ sich im Sekundärhabitat nicht bemerken. Mit einer einzigen Ausnahme, nämlich im sogenannten *La Cetățea/Sub Cetățea* (an der/unter der Burg) Punkt in Albești, sind in diesem Sinne umfangreiche Untersuchungen gänzlich abwesend. Andere Habitaträume wurden durch von Gheorghe Baltag unternommene Feldforschungen entdeckt wie zum Beispiel in Criș (Kreisch), Daia (Denndorf), Saschiz (Keisd) u.a. Archäologische Untersuchungen im Großen Kokeltal fanden auch in Bratei-*Nisipărie* (Breitau-Kiesgrube) und Sighișoara-*Dealul Viilor* (Schäßburg-Weinberg) statt.
(Übersetzung von Corina Hopârtean)

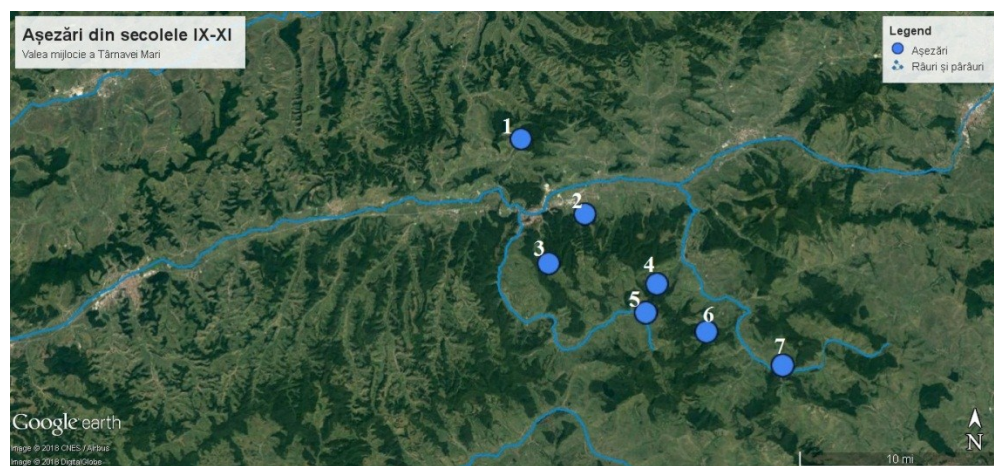
Cuvinte cheie: Albești, habitat, secolele IX-XI, așezare, locuințe.

Schlüsselwörter: Weissenkirch, Habitat, 9.-11. Jh., Siedlung, Gehäuse.

Harta 1. Așezări de pe valea mijlocie a Târnavei Mari (sec. VII-IX)

1. Bratei – Nisipărie; 2. Sighișoara – Dealul Viilor; 3. Hetiur – La Podul Pipeanului; 4. Seleuș – În Tău; 5. Sighișoara – Lângă Podmoale; 6. Criș – Unghiul lui Schmedt; 7. Mălâncrav – Valea Viilor; 8. Criș – Ciorănel; 9. Stejăreni – Poarta Fâneței; 10. Stejăreni – Calea Strâmbă; 11. Stejăreni – În Ment; 12. Șaeș – În Wosen; 13. Apold – După Grădini; 14. Sighișoara – Aurel Vlaicu/ Saivane/ La Grajduri; 15. Sighișoara – Aurel Vlaicu/ La Glimeș; 16. Sighișoara – Valea Cânepii; 17. Sighișoara – Valea Dracului; 18. Albești – La Cetățea/Sub Cetățea; 19. Șapartoc – Pârâul Pietros; 20. Daia – La Lac; 21. Daia – Hanfău; 22. Saschiz – Pârâul Ețung; 23. Cloașterf – La Glimeș; 24. Bunești – Fundătura lui Krauss; 25. Archita – Grădina lui Schenker; 26. Mureni – Hüll; 27. Albești – Valea Hotarului

Harta 1. Așezări de pe valea mijlocie a Târnavei Mari (sec. IX-XI)

1. Hetiur – La Podul Pipeanului; 2. Albești – La Cetățea/Sub Cetățea; 3. Sighișoara – Aurel Vlaicu/La Grajduri/ Saivane; 4. Saschiz – În Ețung; 5. Daia – Hanfău/Cânepiște; 6. Cloașterf – La Glimeș; 7. Bunești – Fundătura lui Krauss.

O CRONICĂ INEDITĂ A EVENIMENTELOR TRANSILVĂNESE DIN PERIOADA 1599–1602, PE O TIPĂRITURĂ ISTORICĂ PĂSTRATĂ LA ARHIVA CENTRALĂ A BISERICII EVANGHELICE C. A. DIN ROMÂNIA, DE LA SIBIU

András Bándi
Liviu Cîmpeanu

În colecția de tipărituri vechi a Arhivei Centrale a Bisericii Evanghelice C. A. din România (ACBER), cu sediul în Sibiu se află spre păstrare un volum quarto special. Este vorba despre volumul al treilea al ediției scrierilor complete ale lui Martin Luther, apărut la Wittenberg în oficina lui Hans Lufft în anul 1550¹. Starea volumului este destul de precară. Coperțile de lemn, învelite cu piele ștanțată nu au supraviețuit în întregime. Coperta superioară este practic un rest de circa 2,5-3 cm, încă atașat de cotor. Coperta inferioară este și ea ruptă în colțuri. Lipsesc pagina de gardă și cele următoare acesteia, exemplarul nostru începând cu prima filă a dedicației către regele Christian al Danemarcei și Norvegiei. Cotorul a fost fixat cu ajutorul unei file de pergament. Pe interiorul copertei superioare se poate citi următorul fragment al unei însemnări de secol XVI-XVII: *Gutteter, [...] Chry[...] [...]laten*. Forțașul din spate, precum și interiorul acestei coperte, conțin patru pagini de fragment a cronicii, în manuscris, pe care o atașăm acestei introduceri.

În interiorul volumului, mai exact pe versoul filei nr. 276 din prima parte² se află o însemnare mult mai redusă ca volum: *Anno Dominj 1610, Den 30sten Julj umb den Mittag ist erschrecklig fill Hejšchreck oder Torent in vnser land kommen allhier bej der Hermanstadt haben oder [!]*

---

¹ *Der Dritte Teil der bücher des Ehrnwirdigen herrn doctoris martini Lutheri/ darin zusammen gebracht sind christliche vnd tröstliche Erklerung vnd auslegung der furnemesten Psalmen/ die durch jn selb/ durch Gottes gnad/ deudsch geschrieben/ vnd etliche durch andere aus dem Latin in deudsche sprach gebracht sind/ seer nützlich zu rechtem vnd klarem verstand Christlicher Lere/ vnd zu trost aller Gottfurchtigen.*

² După această filă, începând cu Comentariul la psalmul nr. 23, paginarea se reia cu cifra 1.

nicht großen schaden gethan [ilizibil]”³. Deși de o culoare similară, scrisul acestei însemnări pare a nu fi identic cu cel al cronicii, oricum e prea scurt pentru o analiză temeinică cu rezultate exacte. Volumul conține și trei marginalii. Prima se află pe versoul filei nr. 228 din prima parte: *pulchra similitudo de Virginitate Mariae*. Scrisul este la fel de elegant, precum fragmentul de pe învelitoarea superioară, și nu este altceva, decât reacția cititorului la metafora nașterii lui Iisus Hristos, adusă de către autor: precum albina extrage fagurele de miere din floare, fără a-o distruge, la fel și Sf. Duh „l-a extras” pe Mântuitor din pântecul Mariei, prezervând virginitatea acesteia. Pe versoul filei 272, în dreptul interpretării oferite de Luther la versetul „... ci inima lui este tare, încrezătoare în Domnul” (Psalm 112, 7b)⁴ se află două trimiteri biblice: Matei 12 și Psalmul 90⁵. Pe rectoul filei nr. 246 (partea a doua) se află o scurtă și ștersă însemnare pe care nu am reușit s-o deslușim.

În privința provenienței volumul lucrurile sunt la fel de tulburi. El a survenit ACBER în urma preluării spre păstrare a fondului arhivistic al Parohiei Evanghelice C. A. Apoldu de Sus. Actele cuprinse în acesta nu oferă însă informații cu privire la proprietatea asupra volumului anterior anului 1964, când s-a întocmit registrul obiectelor de valoare artistică și istorică al parohiei.

Dacă considerăm cuvântului *Gutteter*, din însemnarea de proprietate de pe interiorul învelitorii superioare, a fi nume propriu, atunci Peter Calopaeus *alias* Guttheter din Zlatna ar putea fi unul dintre deținătorii timpurii ai cărții. Calopaeus apare în 1549 ca elev al gimnaziului din Brașov, iar în 1553 se înscrie la universitatea din Wittenberg. Tot aici, pe data de 13. septembrie 1553, este hirotonisit diacon pentru parohia din Brașov⁶. Moare pe data de 24 iunie 1568 la Gârbova (jud. Alba), în funcția de preot al acestei comune. Calopaeus a fost la scurt timp după apariția cărții la Wittenberg, ar fi putut deci să-o achiziționeze de acolo.

³ Invazie de lăcuste dinspre Țara Românească în anii 1609–1611. *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens* (serie nouă), ed. Eugen von Trauschenfels, editura Gött, Brașov, 1860, pp. 66–67.

⁴ Citat după: *Biblia sau Sfânta Scriptură*, United Bible Societies, 1992, p. 621.

⁵ Este neobișnuit să se facă trimiteri la capitole întregi.

⁶ *Die Pfarrer und Lehrer der Evangelischen Kirche A. B. in Siebenbürgen*, vol. I. *Von der Reformation bis zum Jahre 1700*, ed. Böhlau, Köln, 1998, p. 56 (apărut în colecția: *Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens*, vol. XXII/1, ed. Ernst Wagner).

În Apoldu de Sus au activat doi pastori, care ar fi putut efectua fragmentul de cronică de pe forzațul din spate al volumului, deoarece ambii au activat anterior în Sibiu. Unul este Georg Kinder, care s-a născut la Sibiu, unde a absolvit gimnaziul, în 1606. În anul următor pleacă la studii în Germania (universitatea din Frankfurt pe Oder), iar în 1613 este hirotonit diacon la Miercurea Sibiului, de unde este chemat pastor la Apoldu de Sus. Aici se stinge din viață pe data de 25 iunie 1616⁷. Kinder ar putea fi autorul însemnării cu privire la invazia de lăcuste, cu condiția să se fi întors mai devreme de la studii.

Celălalt, tot un sibian, Christian Wolbert, a absolvit gimnaziul din orașul natal, iar în 1629 este student la Wittenberg, în 1631 se întoarce și ocupă postul de dascăl, iar apoi pe cel de rector al gimnaziului sibian. Pe 30 iulie 1636 este hirotonit pastor la Apoldu de sus, unde moare în anul 1644.⁸

Totuși, în lipsa unor date istorice certe, tentativele de identificare a autorului rămân în sfera ipotezelor. Se poate spune cu certitudine că autorul și-a scris cronică dintr-o perspectivă sibiană, prin urmare la cumpăna dintre secolele XVI-XVII el locuia la Sibiu. Aceasta reiese din faptul că, atunci când descrie evenimentele anului 1601, narează cum ungurii și secuii au cucerit orașele Mediaș și Sighișoara, după care s-au năpustit „asupra orașului și au amenințat strașnic că o să ne prăpădească” (*auff die stad zue komen, vnnd hefftig gedroit vnns zue verderben*), ori se știe că Sibiul a rezistat atacului din 1602. Mai mult, se pare că însemnarea marginală de la fila 276 a cărții este scrisă de aceeași mână care a scris cronică, și în însemnare apare clar că lăcustele au apărut „aici, la Sibiu” (*allhier bey der Hermanstadt*).

În ceea ce privește textul cronicii, acesta a fost întocmit în anul 1602, sau imediat după aceea, și descrie evenimentele politice și militare din Transilvania, din perioada 1599–1602. Din analiza textului reiese că autorul a descris evenimentele din minte, după încheierea lor, întrucât sintetizează fapte desfășurate pe durata mai multor luni în câte o singură frază, respectiv are unele neconcordanțe cronologice. De pildă, autorul anonim sare de la retragerea lui Mihai Viteazul în Țara Românească în octombrie 1600, direct la întoarcerea sa în Transilvania în decembrie 1600, fără să pomenească despre luptele din Țara Românească desfășurate de-a lungul celor două luni. Autorul se mulțumește să consemneze că „numai Dumnezeu știe cum”

---

⁷ *Ibidem*, p. 218.

⁸ *Ibidem*, p. 175.

Mihai Vodă, care a fugit spre Țara Românească pe la Brașov, a apărut la Orăștie.

În ciuda acestor neconcordanțe, autorul se raportează la evenimentele descrise în calitate de contemporan și insistă asupra atrocităților comise de oștile străine (cele ale lui Mihai Vodă, turci, tătari) asupra populației din Transilvania. Așa cum arătam mai sus, cronica poate fi datată în anul 1602, argumente în acest sens fiind scrisul gotic curent, caracteristic perioadei din jurul anului 1600, și limba germană în dialectul „Frühneuhochdeutsch“, utilizat de la mijlocul secolului al XIV-lea până la mijlocul secolului al XVII-lea. Textul este, așadar, original și este scris pe forzațul din spate al volumului descris la începutul prezentului studiu. Cronică este inedită, de aceea ne propunem în continuare să redăm transcrierea textului în limba germană, cu toate semnalmentele sale indicate în aparatul critic, precum și traducerea în limba română, prevăzută cu note explicative. Intervențiile noastre în text sau în traducere sunt marcate cu paranteze drepte. Rupturile din ms. sunt marcate cu trei puncte între paranteze drepte [...].

[CRONICA EVENIMENTELOR TRANSILVĂNESE DIN PERIOADA
1599-1601]

I.

Im Jahr 1599 hatt der bleslender Waijda der Mjchalij Woide beij Schelmburg auff der awn vnnd hermansteder Awn den Sibenburgische[n] [Fü]rsten Andream Bathorij geschlagen vnndt ist eine Große Summen volck umkomme[n] mehr den 2000 ist ein kau[m] begraben worden, ohne was sonst hin vnnd her begraben ist darnach haben sie Im dem Bathorij nach gejaget vnndt in mitt ettligen Edlen herrn enthaupt. Sie haben auch ein greijlige Tiraney geubet mitt Prennen, Roben vnndt Plendern die frawn vnndt Maigde greijligen beschempt. Die kirchen geplendert vnndt beraubt vnndt die arme Pristerhern auf das allerschendligst geplagt: etligen erschlagen vnndt erstoche[n], auch etligen halb toht laßen ligen nacket, vnndt Ir weiber greijlig geschendet, njmandt hatt sich vor Inne[n] kene[n] ehalten. Das arme volk was sie nit er hawn, sindt Ins gebürg geflawt, do sein sie ein teill erfrore[n] vnnd hungers gestorben, also ist der witterig das Jahr auff dem Stul blieben. Nimant, weder Edel Leut, noch die Teutschen haben Gunst kene[n] er langen, Sonnder im Er im vortrefflicher falscher Furst Ist ? [er ge] wesen, alle Priuilegia hatt er geünbiliget, samdt [...]tirs [...]derbt, vnnd vber die massen beschezt [...]Land nit mehr zwgelen hatt war er der [...]h die haut abzwueziehen, wen es Im gott [...]

II.

da er sah das es In so wol vorging, wart er, stolz er h[...] g[...] vnnd zog allein mitt seinem volck, auff Moldaw zue, ob e[s] auch gelingen wolt wie In vnserm Land aber gott der [...] wollt es Im nit gelingen lasen, sein zeit kam er beij das gott weis mit Im Rechnen wolt, aldo wart Im alle sein volck erschlagen das er mit wenigem volk ist entrunnen wider I[n] vnser land, da wardt der böswigt, wider Töbig vnndt [...] weil er sein vnglück sag, vnndt berufft schnell e[in] vnnd begert ein vber die maß großen zinß, als 200000 g[...] vnnd 6000 Remp meel, so kont das land nit der beij stahn, ab[er] er hatt zue wor hullf vom Teutschen kaeser beger auch [...] zuegesagt hatt, so das land vermerck das die Teutschen kon[n]te, then sie sich auch bedencken, was sie machen wolten, dieser wittrig aber ward frölig vber solchen Mehr vnnd ließ das gantz Land besamelen In ein Leger beij Mylnbach; da aber die Edelleut vermerckten das die maßer nit eher weren, nemen sie beij der Nacht vnnd nemen dem Fursten den pawer vnnd entrennen vom Im, vnnd Legen ein Taber beij Tornburg, vnnd schicken botten beij die maßer wie der Tiran gehandelt het

Im lan[d]; da haben sie [die Moser] geschworen, das sie vnns wolten zue beijstand kommen, da sein die Teutsche Hern vnd das gantze land vo[n] Im ab gefallen, so ist Im vnzelig vil volck zuhulff kome[n] auß walchia (sic!) vnnd moldaw vnnd das zeckel Landt das mehrer [...] vnnd haben beij Mirezlo beij Engeten ein treffliche schlacht gehalten, so die maßer auch vorhant waren, es ist nit zue zelen geweßen die velt der Totten Cörper man hat nach gejaget durchs gantze land vnnd sie erhawn d[...] von demort der schlagt bis beij beij die Herma[nnstadt] [...] todte Cörper hat ma[n] finden. Im Jahr 16[00] [...]

III.

[h]ernach zeücht er beij Cronen durchs Bles Land ins gebürg vermeint in sein Land zue komen; Oder der steig wart Im verhalte[n] das er, nur gott weis, mit Etligen durchs geburg ist kome[n] bey Broß vnnd macht sich hinauß zum Teutschen Käßer vnd erlangt genad beij Im; tzwischen diesem aber schicken die Teutschen vnd Vngerische Hern Ire Legaten zum Teutschen Käßer auch der Herma[nn]steder Burger[m]eister dem Käßer das Land zue vber antworten vnnd dem Käßer den Lands Eid auffgeleget. Derweil diese ee? der [=dar] haben sein, schlegt sich hie das land [zu]m Sigismundum Bathorij vnnd fale vo[m] käßer ab, do aber der käser solches eine[m] wird auß grimme[n] helt er vnser H[ern]. gefenglig also hart das sie auch Ires Lebens in gefar sein geweße[n]. Noch gott sei danck sein sie dennoch wider mit gesund heim kom[m]e[n], der käßer aber schickt sich mit großer heeres krafft auf vnser land; der Sigismundus Bathorj mit dem gantzen Land schickt sich auch gewaltig zum krieg vnnd zeücht dem Teutschen außem In kegen bis gen Somlja mit 10000 starck, gott aber wolte den faltschem⁹ Eid straffen, vnnd gebt den Teutschen dem sig¹⁰ das die Vnger Ins gantze Land veriaagt werden, vnnd ist ein vnzelig volck Edel vnnd Vnedel in die stad geflawn ver sorgt der maßer, wie die Teutsche[n] [...] iagen, bis an vnser stadt, schwere[n] [die Vn]ger ale auß forcht dem Käßer [tre]ue sein, so lang bis er weg [...]öben, so fallen sie wider ab

IV.

vnnd werden me[i]nedig, schlage[n] sich zue samen Ruffen auch den Turken zue beijstand ziehn auff Claußenburg wole[n] es bekriegen, Oder mit schanden sein sie darvo[n] Entrone[n] sein doher auff Medwesch vnnd die haben sich mußen ergeben vo[n] wegen der stad schwache; die Turken aber

⁹ Scris deasupra rândului: *Iar Jahr [1]601.*

¹⁰ Scris deasupra rândului: *kegen [un]traj.*

sein heim gezogen, darnach sein die Vngern mit den Zekeln auff die Schespurg vnnd die selbigen mit Listen betrogen vnnd mit vil Eid geschworen, do sie vber Redt sein worden haben sie Ine[n] alles genomen bloß vnnd Nacket gelaßen auß den hern knecht vnnd betler gema[cht] darnach sein sie auch des willens gewest auff die stad zue komen, vnnd hefftig gedroit vnns zue verderben, aber Gott der Almegtige der alzeit schutz vber die seinigen helt, hatt nie[mand] nicht wollen laßen vergehn noch Irem gefale[n]; alle in die vngerische schelme[n] mitt den Tattern haben das arme geheuerische volk schendtlich geplaget, erhawn, gestemelt vnnd die arme weiber auff grajligst geschendet; die Tattern vnnd Turken haben auch vil volk gefangen, weg gefurt nur aber in der stad haben Tag vnnd Nacht beij den Thoren vnnd mau[e]ren mußen Ligen, vo[n] wegen der schelme[n] hatt man¹¹ kein Korn zue Stadt bracht ein Remp Korn hat ge golten Rfl. 4. d. 50, ein ächtel Wein d 12 nu[r]; gott weis wie schwer sich das volk hatt erhalten [...], darnach hatt auch ein ächtel wein gegolte[n] 40 son[dern] [...] ein kuff wein Rfl. 1 50 im faaß Rfl. 1 ein tr[ug]

[CRONICA EVENIMENTELOR TRANSILVĂNESE DIN PERIOADA
1599-1601.
TRADUCERE]

I.

În anul 1599, voievodul Țării Românești, Mihai Vodă, l-a bătut pe principele Transilvaniei, Andrei Bathory, la Șelimbăr pe luncă și pe lunca Sibiului, și a pierit mare mulțime de oaste, mai mult de 2000 au fost îngropați într-o groapă, în afara celor îngropați pe ici, pe colo¹²; apoi, l-au gonit pe Bathory¹³ și l-au decapitat, împreună cu mai mulți nobili. De asemenea, au asuprit cumplit, cu pârjol, robiri și jafuri, au rușinat groaznic femeile și fecioarele, au jefuit și furat (sic!) bisericile și i-au chinuit pe sârmanii preoți în chipul cel mai groaznic, pe mulți i-au ucis și i-au înjunghiat, de asemenea, pe mulți i-au lăsat să zacă goi, pe jumătate morți, și le-au rușinat groaznic nevestele, nimeni n-a putut sta în fața lor. Sârmanii poporeni, pe care nu i-au ucis, au fugit în munți unde o parte dintre ei au

¹¹ Scris deasupra rândului: 1602.

¹² Bătălia de la Șelimbăr a avut loc în 28 octombrie 1599.

¹³ Traducere literală a textului *darnach haben sie **Im** dem Bathorÿ nach gejaget* (subl n.), cu sensul că urmăritorii l-au gonit și ucis pe Andrei Bathory, din ordinul lui, adică a lui Mihai Vodă. Cardinalul Andrei Bathory a fost ucis de rebelii secui, în 3 octombrie 1599.

înghețat și au murit de foame. Astfel, tiranul a rămas în scaun un an întreg¹⁴, nimeni, nici nobilii, nici germanii nu au dobândit bunăvoință [din partea sa], ci le-a fost un principe fals, neprielnic, care a abolit toate privilegiile, împreună cu [...] stricat și a pus dări peste măsură [...], Țara nu mai are frâie, el [...], să tragă pielea, dacă Dumnezeu i-ar [...]

II.

Când a văzut că îi merge atât de bine, a [devenit] și mai trufaș [...] și a mers în persoană, cu oastea sa, împotriva Moldovei¹⁵, [să vadă] dacă izbândește și acolo ca în țara noastră, dar Dumnezeu cel [...] nu i-a îngăduit să izbândească, venindu-i timpul să dea socoteală lui Dumnezeu; acolo [în Moldova] i-a fost ucisă toată oastea, încât a scăpat cu puțină oaste, înapoi în Țara noastră; atunci, răufăcătorul s-a burzuluiat iarăși și [...] pentru că și-a văzut nenorocul, a convocat repede o [Dietă]¹⁶ și a cerut un cens peste măsură de mare, ca la 200.000 de guldeni și 6000 de găleți de făină; astfel, Țara nu a mai putut rezista și a cerut ajutor de la împăratul nemțesc, care le-a și promis [ajutor]. Când Țara a văzut că vin germanii, [Stările Țării] au și chibzuit ce este de făcut; acest tiran, însă, a fost bucuros de o astfel de veste și a poruncit Țării să se adune în tabără, la Sebeș; iar când nobilii au văzut că nemții¹⁷ nu sunt departe, s-au luat noaptea, împreună cu țăraniii principelui, și au fugit de la el, punându-și tabăra lângă Turda; și au trimis soli la nemți [să le spună] cum s-a purtat tiranul în țară; atunci [nemții] au jurat că o să ne vină în ajutor, iar germanii¹⁸, nobilii și întreaga țară l-au părăsit [pe Mihai Vodă]; atunci i-a venit în ajutor oaste nenumărată din Țara Românească și din Moldova și cei mai mulți din Țara Secuiască [...] și au dat o bătălie strașnică la Mirăslău, lângă Aiud, la care au fost de față și nemții¹⁹; nu s-a putut număra mulțimea leșurilor, [oștenii lui Mihai Vodă] au fost goniți prin toată Țara și au fost uciși [...] ²⁰, de la locul bătăliei până la Sibiu [...] se găseau numai leșuri. În anul 16[00] [...]

¹⁴ Mihai Viteazul a „domnit” în Transilvania în calitate de locțiitor imperial în perioada 1 noiembrie 1599 (confirmat fiind de Dietă la sfârșitul aceleiași luni) – 18 septembrie 1600.

¹⁵ Campania împotriva Moldovei s-a desfășurat în mai-august 1600.

¹⁶ Cea de-a patra Dietă a „domniei” lui Mihai Viteazul în Transilvania, convocată în jurul datei de 20 august 1600.

¹⁷ La sașii transilvăneni *maßer* era un cuvânt (aproape peiorativ) care îi desemna pe germanii dinafara Transilvaniei, în cazul acesta fiind vorba de armata imperială.

¹⁸ În contextul acesta: sașii transilvăneni.

¹⁹ Bătălia de la Mirăslău a avut loc în 18 septembrie 1600.

²⁰ Ms. rupt.

III.

Apoi a trecut pe la Braşov, prin Țara Secuiască în munte, socotind că o să ajungă în țara sa, dar i s-a ținut calea încât, numai Dumnezeu știe cum, a ajuns cu câțiva, prin munte, la Orăștie²¹ și a ieșit [din Transilvania] la împăratul german; și a primit de la el milostivire. Între timp, însă, domnii germani și unguri [din Transilvania] și-au trimis solii la împăratul german, printre care și pe primarul sibian, pentru a-i încredința împăratului țara și pentru a-i jura credință împăratului. În vreme ce aceștia s-au aflat acolo [?]²², aici Țara a trecut de partea lui Sigismund Bathory și l-a părăsit pe împărat²³; când împăratul a văzut una ca asta, s-a mâniat și i-a ținut pe domnii noștri închiși, atât de strașnic încât le-a fost în primejdie și viața. Totuși, mulțumim lui Dumnezeu, [solii] s-au întors acasă teferi, dar împăratul s-a pornit cu putere mare de oaste împotriva Țării noastre; și Sigismund Bathory, cu toată țara, s-a pornit vârtos la război, și a ieșit în întâmpinarea germanilor în afara [Țării], până la Șimleu, cu 10.000 de oameni. Dar Dumnezeu a vrut să pedepsească jurământul strâmb și le-a îngăduit germanilor izbânda²⁴ [...], încât ungurii au fost goniți prin toată Țara și, de frica nemților, a fugit în orașe o mulțime nenumărată de nobili și oameni de rând. Când germanii [...] i-au gonit până la orașul nostru, de frică, toți ungurii au jurat credință împăratului [...] până a plecat [...], atunci l-au părăsit din nou

IV.

și au devenit sperjuri, s-au adunat și i-au chemat în ajutor și pe turci; au mers împotriva Clujului și au vrut să-l ia cu război dar au fugit cu rușine și de acolo au mers la Mediaș și au fost nevoiți să se predea din cauza slăbiciunii orașului²⁵; turcii s-au retras acasă, apoi ungurii, împreună cu secuii, au mers asupra Sighișorii; și i-au înșelat pe acei [sighișoreni] cu fel

²¹ Aici cronicarul comprimă două evenimente: fuga lui Mihai Viteazul în Țara Românească (6 octombrie 1600) și, la distanță de circa două luni, trecerea sa prin Transilvania, spre Ungaria Superioară (începutul lunii decembrie 1600). Constantin Rezachevici, *Mihai Viteazul: cele patru itinerare transilvane*, în idem, *Prima unire a conducerii celor trei Țări Române de către Mihai Viteazul*, București, 2000, p. 16-17.

²² Traducere liberă a unui pasaj destul de confuz din textul original.

²³ Stările Transilvaniei au trecut de partea lui Sigismund Bathory în iarna dintre anii 1600 și 1601, principele reluându-și domnia la sfârșitul lui martie 1601.

²⁴ Este vorba despre bătălia de la Gurăslău, din 3 august 1601, în care G. Basta și Mihai Viteazul au învins și pus pe fugă oastea principelui Sigismund Bathory.

²⁵ Adică a fortificațiilor orașenești.

de viclenii și le-au jurat credință; după ce au fost convinși [să deschidă cetatea], le-au luat totul, i-au lăsat goi și dezgoliți (sic!), făcând din domni slugi și cerșetori. Apoi au avut de gând să vină și împotriva orașului [nostru]²⁶, și au amenințat strașnic că o să ne prăpădească; dar Dumnezeu cel Atotputernic, care îi apără întotdeauna pe ai Săi, nu a îngăduit aceasta, nici nu le-a făcut pe plac, numai că ticăloșii de unguri, împreună cu tătarii, amarnic au chinuit, ucis și măcelărit sărmanul popor de rând, au necinstit sărmane femeii în chipul cel mai groaznic, [iar] turcii și tătarii au prins și robit mult popor; doar în oraș au [oamenii] au trebuit să stea zi și noapte la porți și pe ziduri; din cauza ticăloșilor nu s-a adus grâu în oraș, o găleată de grâu valora 4 florini și 50 de denari, o măsură de vin 12 denari; numai Dumnezeu știe cât de greu a rezistat poporul [...] apoi, o măsură de vin a valorat și 40 de denari, o cofă de vin 1, 50 florini, un butoi [?] 1 florin un [...]

---

²⁶ Adică a orașului de baștină al cronicarului: Sibiu.

**EINE UNBEKANNTE CHRONIK ÜBER SIEBENBÜRGISCHE
EREIGNISSE DER JAHRE 1599–1602 IN EINEM HISTORISCHEN
DRUCK AUS DEM ZENTRALARCHIV DER EVANGELISCHEN
KIRCHE A:B: IN RUMÄNIEN
(HERMANNSTADT)
(Zusammenfassung)**

Auf dem hinteren Spiegel und Vorsatzblättern eines Luther-Bandes, aufbewahrt im Zentralarchiv der Evangelischen Kirche A. B. in Rumänien (Hermannstadt), befindet sich eine kurze und bislang unveröffentlichte Chronik über die politischen und kriegerischen Zustände in Siebenbürgen, insbesondere über die Streifzüge des Michael des Tapferen und die Belagerung der Städte Schäßburg und Hermannstadt durch szeklerische und ungarische Truppen. Im vorliegenden Beitrag werden Hypothesen zur die Provenienz des Druckes aufgestellt, sowie die Chronik im Spiegel des aktuellen Forschungszustandes untersucht und erklärt. Im Anhang wird die Chronik im ursprünglichen Wortlaut, wie auch in rumänischer Übersetzung wiedergegeben.

Cuvinte cheie: Transilvania, Mihai Viteazul, Sibiu, Sighișoara, secui, maghiari.

Schlagwörter: Siebenbürgen; Michael der Tapfere, Hermannstadt, Schässburg, Szekler, Ungarn.

SISTEME DE CULTURĂ ÎN TRANSILVANIA DE SUD EST ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA ȘI PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Filip Niculina

În anumite comunități săsești se reîmpărțeau periodic terenurile agricole, în funcție de familiile existente. Acest obicei s-a păstrat și în afara teritoriului regal. Dintr-o însemnare din 20 septembrie 1824, păstrată în arhiva parohială a comunei Uila, reiese că terenurile agricole și fânațele sunt distribuite în părți egale între locuitori și astfel, tot la 12 ani, după ce s-au format mai multe gospodării de tineri, se reîmpărțea întregul hotar, în afară de vii, între toți, din cauza celor nou adăugați. „Posesiunile teritoriale (nobiliare) nu posedă teren arabil sau fânațe, iar câmpurile sunt astfel formate încât anual unde s-a cultivat grâu se cultivă tot grâu, unde s-a cultivat secară se seamănă tot secară și numai porumbul se seamănă așa încât în fiecare an jumătate din suprafață rămâne pârloagă pentru pășunat”.¹

Agricultura tuturor timpurilor s-a confruntat cu o problema majoră, și anume pierderea fertilității pământului, mai cu seamă că principala plantă de cultură europeană a fost și este grâul, ce nu poate fi cultivat pe același teren fără pierderi, el trebuind mutat, lucru ce a cerut practicantilor acesteia multă energie și inteligență în vederea rezolvării acestei probleme.²

Sistemele de agricultură practicate în Transilvania se încadrează în tipurile europene larg răspândite, o dată cu intensificarea lor. Barbu Ștefănescu realizează cea mai complexă diferențiere între sistemul de cultură și tehnica de asolament, propunând folosirea, pentru realitățile secolului al XVIII-lea, a noțiunilor de sistem de cultură cu două câmpuri și sistem cu trei câmpuri, deoarece sunt mai aproape de litera documentelor cercetate. Autorul folosește, ca documentație, datele conșcrierii

---

¹ Fr. Teutsch, *Geschichte der Siebenburgen Sachsen für das sächsische Volk*, vol.III, Hermannstadt, 1907, p. 66.

² Apud, B.Ștefănescu, *Tehnică agricolă și ritm de muncă în gospodăria țărănească din Crișana (sec. Al XVIII-lea și începutul sec. Al XIX-lea)*, p. 6.

comitanțese Bihor din 1720 și ale celei din 1770, aprecierile cuprinse în *Beneficia et maleficia locorum* din 1720, conscrieri, hărți, planuri cadastrale din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Pe baza analizei acestora autorul a ajuns la concluzia că, în perioada 1720-1770, agricultura din Transilvania au loc două importante schimbări: pe de o parte, trecerea la asolamentul cu trei câmpuri, iar pe de altă parte, într-o serie de sate montane și intramontane, are loc renunțarea la sistemul calcatorial al celor două câmpuri în favoarea sistemului bazat pe alternanța regulată dintre moină și cereale.

Problema centrală a oricărui tip de agricultură, *modul de organizare și exploatare a spațiului agricol*, a influențat toate celelalte aspecte ale derulării vieții rurale, la nivelul gospodăriei ca și al întregii comunități. Sisteme de cultură sunt mai mult decât niște simple tehnici de cultivare, presupunând o serie de reglementări, habitudini, drepturi, interdicții.³ În numeroasele reglementări teritoriale din secolul al XVIII-lea, țăranii apar preponderent ca obiecte ale asistenței teritorial-statale și prea puțin reprezentanți ai unei atitudini autonome.

Sistemele de agricultură atestate documentar la nivelul secolului al XVIII-lea și al XIX-lea sunt cele pe care le cunoaște și agricultura europeană tradițională, sisteme care, toate se bazează pe odihna temporară a pământului în perioade și modalități diferite. Comunitățile țărănești și-au structurat teritoriul fie pe tarlale sau câmpuri sătești, în baza unor organizări comunitare, fie pe terenuri individuale, bucăți de pământ dispersate, uneori la mari distanțe între ele⁴ de obicei individuale.

Modul de exploatare a pământului la nivelul secolului al XVIII-lea , respectiv al XIX-lea, se făcea în: a) sistemul în pârloagă, sau moină, sau țelină; b) sistemul într-un câmp; c) sistemul cu două câmpuri; d) sistem cu trei câmpuri.⁵

Înainte de orice discuție pe marginea sistemelor de cultură practicate în Transilvania de sud-est, în principal în scaunele și districtele săsești propunem următorul tabel centralizator bazat pe declarațiile din conscripția fiscală din 1750:

³ Idem, *Tehnică agricolă* ..., p.5

⁴ Gheorghe Iordache, *Ocupații tradiționale pe teritoriul României*, vol.I, Craiova, 1985 p. 79.

⁵ B.Ștefănescu, *Tehnică...*, vol II, p. 9

Nr. sate	District sau scaur Pârloagă săsesc		Sate cu o solă	Sate cu 2 sole	Sate cu 3 sole	Nr total
1	Bistrița ⁶	4	-	28	15	47
2	Brașov ⁷	1	-	1	13	15
3	Mediaș ⁸	-	-	1	26	27
4	Miercurea Sibiului ⁹	3	-	6	3	12
5	Rupea ¹⁰	-	-	1	17	18
6	Sebeș ¹¹	5	-	1	5	11
7	Sibiu ¹²	4	5	20	29	58
8	Sighișoara ¹³	-	-	-	16	16
TOTAL		17	5	58	124	204

⁶ *Conscripția fiscală a Transilvaniei din anul 1750*, Editura Universului Enciclopedic, Cluj Napoca, 2009,

vol. II, pp. 2173-2224..

⁷ *Ibidem*, pp.2224-2254.

⁸ *Ibidem*, pp. 2254-2296.

⁹ *Ibidem*, pp.2296-2308.

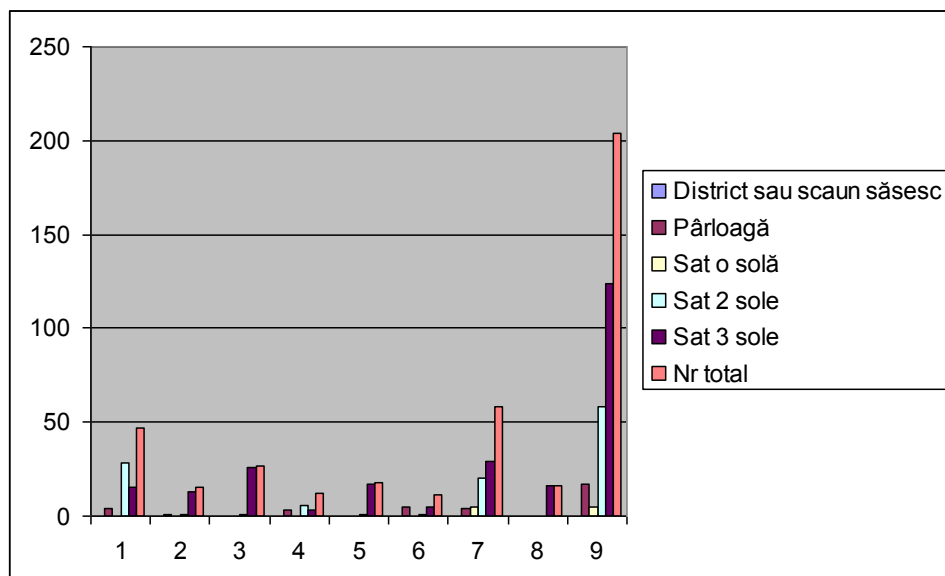
¹⁰ *Ibidem*, pp.2308-2318..

¹¹ *Ibidem*, pp.2318-2336.

¹² *Ibidem*, pp.2347-2446.

¹³ *Ibidem*, pp.2446-2465.

Graficul reprezintă, la nivelul scaunelor și districtelor săsești repartitia sistemelor de cultură practicate în acest ținut.

În zonele de munte suntem în prezența unui individualism economic accentuat, dictat de o serie de factori limitativi, care fac din sistemul în moină sau pârloagă, nu cea mai adecvată modalitate de cultură și nici nu se poate vorbi de retardare tehnică, ci de limite impuse de condițiile naturale, ce nu permit aplicarea altor sisteme mai evolute.¹⁴

Uneori libertățile muntenești s-au păstrat destul de vizibil încă, viguroase, până în zilele noastre, în ciuda presiunilor administrațiilor moderne.

Astfel, muntele refuză marea istorie atât cu poverile cât și cu avantajele ei, ori le acceptă șovăind. Și totuși, viața își asumă misiunea să amestece la nesfârșit locuitorii înălțimilor cu cei ai ținuturilor de la șes. Muntele își deschide drumurile, iar pe aceste drumuri se circulă, oricât ar fi ele de povârnite, de întortochiate, oricât de desfundate.¹⁵

Unul din avantajele muntelui este astfel acela de a oferi variate resurse, de la pomi fructiferi, grâu, orz, porumb, viță de vie, până la adevărate păduri și la pășunile din înălțimi. Culturilor li se adaugă foloasele creșterii

¹⁴ *Ibidem*, p.14.

¹⁵ *Țara Bârsei*, Academia de Științe Sociale și Politice a RSR, Centrul de Științe Sociale Cluj, Editura Academiei RSR, București, 1972, p. 105.

ovinelor, dar și bovinelor. Din aceste cauze, muntele este locul pentru țăranul lactatelor și brânzeturilor.¹⁶

Să adăugăm, că pădurea în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea era mai deasă decât în zilele noastre. Resursele muntelui în lemn de fag, gorun, stejar, procură mijloacele de trai unei populații de tăietori și negustori de lemne. Aceste păduri sunt la fel de disputate între țăranii din satele de munte împotriva proprietarilor de terenuri, ca și pășunilor alpine. Cât despre mărăcinișuri, acestea folosesc drept teren de păscut, uneori de grădinărit, și livezi, și își au vânatul și albinele lor.¹⁷

Bilanțul muntelui nu este atât de neînsemnat pe cât s-ar vrea sau presupune. Se poate trăi pe aceste costișe care nu îngăduie folosirea animalelor domestice.

În documentele din secolul al XVIII-lea, *sistemul în pârlăoagă* este mai prezent la începutul acestui secol. Sistemul rămâne cantonat în principal în zonele de teren accidentat, cu climă rece, cu hotar steril, cu habitat dispersat, în localitățile intramontane, din zona Țării Bârsei, Mărginimea Sibiului etc. care au arabilele, fânațele și pășunile la un loc, în jurul caselor, pământul fiind neîmpărțit în câmpuri, ci numai în sesii individuale, unde sunt incluse și fânațele, pășunile sunt separate, printre păduri.

Agricultura montană de coastă practică pe suprafețe reduse, pe spinările însoțite ale munților este însoțită de creșterea vitelor pe pășunile alpine și subalpine. Satele Măgura, Șirnea, Fundata, Poaina Mărului, Șinca Nouă, Dragoslavele, Rucăr etc. cumulează întinse suprafețe de agricultură montană de coastă.¹⁸

Agricultura de munte din zonele Bârsei, Bran, Buzaie, precum și cele din alte zone muntoase prezenta o rentabilitate foarte redusă, dar totuși a fost practică, în continuare, mai puțin pentru producția agricolă propriu-zisă și mai mult în sprijinul creșterii vitelor. Pe calea aceasta se obținea sporirea nutrețului pentru vite, îmborsărea pământului cu ocazia aratului și prin gunoarea terenurilor. Ulterior, locul arabil era folosit pentru pășune și fânaț. Acest tip de agricultură se caracterizează prin efectuarea arăturii pieptiș, în coastă, de jos în sus și invers, numai rareori orizontal.

Agricultura montană în răzoare sau terase a fost posibilă numai cu ajutorul plugului simetric, reversibil. Acum brazda putea fi răsturnată și la dus și la întors numai în jos, orizontal, adică paralel cu curbele de nivel. După ani la rând practicarea acestui fel de arătură se forma terasa sau răzorul, cunoscut și sub

¹⁶ *Ibidem*, p.107.

¹⁷ *Ibidem*, p.108.

¹⁸ AN-DJ Brașov, *Fond 1, Primăria Brașov- Satele din Țara Bârsei*, pachet, XXXVI, f.1.

denumirea de *mejdie sau hat*. Acesta constituia totodată semnul despărțitor între proprietăți agricole. Îndelungata experiență a dovedit că aceste terase sau răzoare astfel obținute erau într-o mult mai mică măsură expuse efectelor dezastruoase ale ploilor torențiale. Acest tip de agricultură constituie „o formă adaptată la înălțimile și la formele de teren”¹⁹, de o mare importanță economică. În Țara Bârsei acest tip de agricultură continuă să funcționeze și în prezent în localitățile Șimon, Măgura, Fundata, Poiana Mărului, Codlea etc.²⁰

Țara Bârsei și celelalte zone din raza curburii noastre montane, acoperită cu o deasă perdea forestieră, reprezintă zona în care se observă și în prezent faptul că: „agricultura noastră a fost legată de codru cel puțin tot atât de puternic cât și păstoritul”.²¹ Ca urmare, porțiuni din codrii au fost despădurite și în chipul acesta s-au născut curăturile, poienile deșțelenite.

Ca urmare a defrișărilor efectuate după sistemul deșțelenirilor permanente, în Țara Bârsei s-au dezvoltat patru tipuri de cultură montană și submontană: a) pădure-iarbă-pădure; b) pădure-iarbă-cereale-pădure; c) pădure-cereale-pădure; d) cereale-iarbă.²²

Este suficient să te afunzi pe cărări de munte, să te îndepărtezi de drumurile principale și ai surpriza unei vieți mediocră, adeseori autarhică, dar autonomă. Este un univers cu o altă economie, societate sau cultură în care își găsește locul autoconsumul rural.²³

Persistența acestui sistem vechi și puțin evoluat din punct de vedere tehnic, nu implică retardarea tehnică, ci mai degrabă o adaptare la condițiile de mediu și spațiu. Țăranul european de la munte a trebuit să plătească de cele mai multe ori cu neîndestularea culturilor pe care le practica, într-o rotație cât mai largă reușind să le mențină. Și-au găsit utilitatea în perioadele când comerțul cerealier nu era dezvoltat, fără a mai spune de situațiile limită în care aprovizionarea din zonele cerealiere nu se putea face, din cauza molimelor sau războaielor. Această agricultură existentă și în ziua de azi, s-a dovedit în timp un element de stabilitate incontestabil. Sunt zone în care alt sistem agricol nu poate fi aplicat fără a se forța limitele naturale ale pământului.²⁴

¹⁹ R. Vuia, *Hautes cultures en terrasses en Transilvanie*, în Comte rendu du Congres International des Sciences Anthropologiques. Copenhaga, 1938, p.13.

²⁰ AN-DJ Brașov, *Fond I, Primăria Brașov- Satele din Țara Bârsei*, pachet, XXXVI,f.2.

²¹ Henri H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol.I, București, 1958, pp. 224, 226-228.

²² *Ibidem*, pp. 268-281.

²³ Braudel, Fernand, *Jocurile schimbului*, vol. I, București, Editura Meridiane, 1985, pp.12-53.

²⁴ B. Ștefănescu, *Tehnică...*, II, P. 18.

Așezările de la baza muntelui și al cărui hotar urcă în altitudine, lasă sentimentul unei oarecare dezordini, în care pământul arabil și fânețele sunt împrăștiate pe mari suprafețe, la nivele economice diferite: în imediata apropiere a satului, unde multe așezări au individualizat o țarină, și apoi, o zonă situată mai sus cu câteva sute de metri, pe platformele defrișate unde de multe ori sunt cele mai importante sectoare economice ale zonei. Exact această dispunere este condiția ocupării spațiului montan, cu resurse diferite, dar cu potențial sărac și care nu a creat opulența populației, dar i-a asigurat supraviețuirea, lipsind-o de alte neplăceri a satelor expuse de la șes. În secolul al XVIII-lea, în ciuda originalității preindustrii, nu era un sector cu limite exacte, nu se deosebea de viața agricolă omniprezentă, care mergea alături de ea și o îneca adesea. Exista chiar o industrie țărănească la firul ierbii, în domeniul strict al valorii de utilizare, care lucra numai pentru familie sau sat. Și cei mai bogați și cei mai săraci își fabricau pentru propria folosință uneltele agricole, cozile de unelte, coarnele de plug, coșurile din răchită, mobilele, hamurile de cânepă, postavul pentru haine, pânza groasă de cânepă, cămășile de pânză, etc. Pretutindeni în sate, în târgușoare, în ferme, odată cu venirea iernii, o uriașă activitate „industrială” înlocuia activitatea agricolă- ritmul anotimpurilor determina toate activitățile. Vara activitățile agricole aveau întâietate, iar iarna activitățile artisanale deveneau primordiale, chiar dacă erau făcute la lumina lumânării și în ciuda spaimei de incendii.²⁵

Această situație este surprinsă din declarațiile locuitorilor mai multor sate, în care spuneau:...”teritoriul are sol steril, locuitorii sunt nevoiți să se întrețină din munca manuală în satele din jur”²⁶ (1750-sat Alunișu-districtul Bistrița) etc.

Economia satelor de munte este mult diversificată, cu mici culturi de cereale, cu grădini de legume, cu pomi fructiferi, cu animale necesare gunoirii, hranei și tracțiunii, cu multe meserii care valorifică în timpul rămas nefolosit din iarnă, cu bogățiile minerale sau prelucrarea în lemn din acestui spațiu. În satele cu astfel de hotar se dezvoltă o industrie țărănească, prezentă și în secolul al XVIII-lea.²⁷

Conform statisticilor făcute după sinteza conscripției fiscale de la 1750 pentru localitățile din districtele și scaunele săsești rezultă că din 204 localități, în 17, și anume: Aluniș, Mîtitei, Rodna, Poienile Zagrei din districtul Bistrița; Zizin din districtul Brașov; Cărpiniș, Poiana Sibiului, Rod,

---

²⁵ F.Braudel, *Jocurile...*, p. 370.

²⁶ *Conscripția fiscală...*, p. 2174.

²⁷ F.Braudel, *Jocurile...*, p. 371.

scaunul Miercurea Sibiului; Deal, Strungari, Loman, Răchita, Pianu de Sus, scaunul Sebeș; Galeș, Jina, Tilișca, Rășinari, scaunul Sibiu; toate localități de munte, agricultura practicăta era în sistemul pârloagă, declarațiile limitându-se doar la faptul că solul este steril, pietros și impropriu practicării acesteia, locuitorii câștigându-și existența din munci manuale, de aici rezultând un procent de, 6,8% din localități cu un astfel de sistem agricol. Procentul a fost calculat conform cu sintezele din tabelele 1-8 de la începutul capitolului.

Dăm exemple de declarații din localitățile amintite: „ Satul Poienile Zagrei,...., este așezat printre munți, într-o vale străbătută de râul Țibleș. Are solul steril...locuitorii se întrețin din muncă manuală...”²⁸ (localitate din districtul Bistrița)

„Satul românesc Tilișca este ... așezat în munți în întregime stâncoși. Teritoriul restrâns și limitat, precum și solul pietros”²⁹ (localitate din scaunul Sibiu)

Conform statisticilor rezultate din conscripțiile urbariale din 1785-1820, pentru 200 de sate din zona Transilvaniei de sud-est, în care declarațiile se limitau doar la calitatea rea a solului, la așezarea satului, la relief procentul obținut este de, 8,5 % din acestea, în care se practica agricultura în sistemul pârloagă; și anume: 4 sate în Comitatul Alba de Sus (Hoghiz,³⁰ Ghijasa de Sus,³¹ Ghijasa de Jos,³² Hălghig³³), 2 sate în Scaunul Mureș (Sovata,³⁴ Stânceni³⁵), 6 sate în Scaunul Săliște (Săliște,³⁶ Galiș,³⁷ Sibiel,³⁸ Cacova,³⁹ Vale,⁴⁰ Tilișca⁴¹), 2 sate în Comitatul Târnava (Valea Izvoarelor,⁴² Ugra⁴³), 3

---

²⁸ *Conscripția fiscală...*, vol II, p. 2204.

²⁹ *Ibidem*, p. 2434.

³⁰ AN DJ Mureș, *Fond conscripții urbariale nr. 27*, NI 76, dosar nr. 223, f. 4.

³¹ *Ibidem*, dosar nr. 219, f.3-5.

³² *Ibidem*, dosar nr. 220, f.3-5.

³³ *Ibidem*, dosar nr. 221, f. 3-5.

³⁴ *Ibidem*, dosar nr. 86, f.3-5.

³⁵ *Ibidem*, dosar nr.83, f.3-5.

³⁶ *Ibidem*, dosar nr. 636, f.3.

³⁷ *Ibidem*, dosar nr. 627, f.3-5.

³⁸ *Ibidem*, dosar nr. 639, f. 3-5.

³⁹ *Ibidem*, dosar nr. 624, f.3-5.

⁴⁰ *Ibidem*, dosar nr. 643, f.3-5.

⁴¹ *Ibidem*, dosar nr. 642, f. 3-5.

⁴² *Ibidem*, dosar nr. 189, f.3-5.

⁴³ *Ibidem*, dosar nr. 164, f. 3-5.

sate dependente de Districtul Braşov (Zizin,⁴⁴ Zărneşti,⁴⁵ Bran⁴⁶), un total de 17 sate din zona muntoasă a Transilvaniei de sud est.

Ţăranii din Zizin, spuneau cât se poate de scurt şi la obiect, că: „hotaru de aici e slab, pietros şi la poalele muntelui, chiar pe malul Zizinului şi când ăsta se revarsă ne strică recoltele”,⁴⁷ de aici deducându-se că agricultura nu se putea desfăşura decât agricultura în sistemul pârlăgă.

Sistemul cu un câmp, este un sistem comunitar, cu un asolament forţat. În cadrul acestuia, arabilele sunt grupate într-un câmp compact, cultivat continuu un anumit număr de ani, după care, acolo unde există posibilitatea, câmpul se poate schimba, se poate muta în cadrul hotarului, păstrându-şi caracterul compact. Se mai practică şi în localităţile în care terenul de cultură este atât de restrâns încât locuitorii nu-şi permit să lase o parte din el să se odihnească, ceea ce presupune o gunoie constantă.⁴⁸

Conform statisticilor făcute după sinteza conscripţiei fiscale de la 1750 pentru localităţile din districtele şi scaunele săseşti rezultă că din 204 localităţi, în 5 (Boiţa, Tălmăciu, Tălmăcel, Gura Râului, Porceşti) din ele agricultura practică era în sistemul cu un câmp, declaraţiile limitându-se doar la faptul că solul este steril, pietros, nisipos, îngust. Exemple: ”Boiţa –sat românesc... aşezat în ţinut plin cu pietre şi nisip, prea puţin fertil, ..., există o singură parte de hotar...”⁴⁹ ”Câmpul care aparţine satului nu este împărţit în părţi de hotar din cauza mărimii sale reduse...”⁵⁰ (declaraţie a locuitorilor din Gura Râului- scaunul Sibiu),...Tălmăcel.. acest sat românesc ... are o singură parte de hotar, care est gunoită în fiecare an...,⁵¹ ”Porceşti... sat cu o singură parte de hotar, în care sunt incluse şi fâneţele, şi se seamănă trei feluri de culturi de primăvară...”⁵² locuitorii câştigându-şi existenţa din munci manuale, de aici rezultând un procent 2,45 % din localităţi cu un astfel de sistem agricol.

La 1820, hotarul satului Boiţa, era organizat într-un câmp, în care se cultiva în proporţie de două treimi grâu şi restul de o treime cu porumb,⁵³ suntem prin urmare într-un sistem comunitar cerealier, câmpul fiind împărţit în sectoare

⁴⁴ Idem, *Manuscris nr. 403, vol.I, Localităţile dependente de Braşov*, f.501.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 470-475.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 126.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 501-505.

⁴⁸ B. Ştefănescu, *Tehnică...*, II, P. 19.

⁴⁹ *Conscripţia fiscală...*, vol II, p. 2354.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 2382.

⁵¹ *Ibidem*, p. 2432.

⁵² *Ibidem*, p. 2334.

⁵³ AN-DJ Mureş, *Fond conscripţii urbariale 1785-1820*, dosar nr, 622, f. 3-5.

cu cereale de toamnă, de primăvară și cu porumb. În afara câmpului se presupune că locuitorii mai au pământuri organizate individual, destinate cultivării cânepii, inului, verzei, legumelor, etc. în aceeași perioadă, cu un singur hotar arabil aveau și țăranii din Sebeșul de Sus⁵⁴ și de Jos,⁵⁵ cei din localitatea Tălmăciu,⁵⁶ Tălmăcel⁵⁷ și Porcești⁵⁸ din Scaunul filial Tălmăciu.

Țăranii din Boița spuneau: „Locuri de arătură sunt numai de un câmp, și acesta încă îs slabe și îs pietroase. Pentru aceea nici nu fac bucate dacă nu se gunoiesc”.⁵⁹

Îngustimea și sterilitatea terenului sunt invocate ca o justificare a existenței unui singur câmp de arabil și la Turnu Roșu.⁶⁰

Putem considera sistemul cu un câmp ca unul de tranziție între sistemul cu pârlăgă și sistemele cu asolament forțat, cu două și cu trei câmpuri. Este totuși un sistem comunitar, al unor sate cu extravilane puține, dar compacte, sau cu extravilane întinse, dar cu locuitori puțini, care își pot permite să cultive până la epuizare un sector și apoi să îl schimbe cu un altul. Pe măsura creșterii suprafeței cultivate în prima variantă, pe măsura creșterii populației în cea de-a doua, se creează condiții pentru depășirea sa, în favoarea sistemelor cu două și chiar cu trei câmpuri.⁶¹

Sistemul cu două câmpuri este conform statisticilor din conscripția fiscală de la 1750, este sistemul care ocupă 28,9% din sistemele practicate în districtele și scaunele săsești, în secolul al XVIII-lea. Din cele 204 localități analizate din scaunele și districtele săsești, în 58 de localități s-a subliniat existența împărțirii terenului în două hotare. Din tabele cu datele sintetizate de la începutul capitolului, aceste localități sunt: Albeștii Bistriței, Bichigiu, Crainimă, Dipșa, Feldru, Hordou, Ilva Mare, Jeica, Lechința, Leșu, Maieru, Mărișelu, Mocod, Monariu, Năsăud, Nepoș, Rebra, Rebrisoara, Runcu Salvei, Salva, Sigmir, Sângeorz Băi, Sângeorzu Nou, Sântioana, Suplai, Telciu, Tonciu, Vermes, Zagra (30 localități din districtul Bistrița); Tohanul Vechi, Tohanul Nou, Vlădeni, Zărnești (4 localități din districtul Brașov); Copșa Mică (scaunul Mediaș); Apoldul de Jos, Apoldu de Sus, Dobârca, Ludoș, Reciu, Topârcea, Veiss Kirch (7 localități din scaunul Miercurea Sibiului); Ungra (scaunul Rupea); Răhău

---

⁵⁴ *Ibidem*, dosar nr.638, f.2-5 .

⁵⁵ *Ibidem*, dosar nr.637, f.2-4.

⁵⁶ *Ibidem*, dosar nr.640, f.2-5

⁵⁷ *Ibidem*, dosar nr.641, f.2-5.

⁵⁸ *Ibidem*, dosar nr.636, f.2-5.

⁵⁹ *Ibidem*, dosar nr. 622, f.3.

⁶⁰ *Ibidem*, dosar nr. 635, f. 3-5.

⁶¹ B.Ștefănescu, *Tehnică..*, vol.II, p.20.

(Sebeș); Anmaș, Cârța, Colun, Cornățel, Feldioara, Jidvei, Orlat, Poplaca, Racovița, Sadu, Săcel, Săliște, Sibiel, Târnăvioara, Veștem (15 localități din scaunul Sibiu).

Exemple de declarații: „Orlat... această localitate deține două părți de hotar, care sunt cultivate ambele, cu excepția unor ogoare...”,⁶² „Poplaca... satul are două părți de hotar...”,⁶³ „Racovița... teritoriul ... este împărțit în două părți de hotar...”,⁶⁴ „Sadu... teritoriul ... este împărțit în două părți de hotar, de obicei înșămânțat alternativ...”,⁶⁵

Bazat pe asolamentul bienal, practicat mai întâi de romani,⁶⁶ constituie unul din cele două sisteme care își dispută spațiul agricol medieval la nivel european și se menține până în epoca modernă, ca sistem de exploatare a pământurilor cu fertilitate medie.⁶⁷ În spațiul transilvan existența lui se menține până după al doilea război mondial, accidental fiind și astăzi în uz.

Acest sistem fiind unul comun, uzual, documentele ce stau la baza studiului nostru, nu oferă amănunte asupra modului său de funcționare,⁶⁸ doar, se știe că în cadrul său, hotarul satului era divizat în două părți sau sole aproximativ egale (câmp, tarla, fordulaș sau calcatură sunt termeni apăruiți în declarațiile țăranilor în conscripții). Una din părți era cultivată într-un an cu cereale, iar cealaltă era lăsată ogor, pentru a se odihni, servind la pășunatul animalelor. În anul următor era cultivată sola ce se odihnise cu un an în urmă, cealaltă transformându-se automat în ogor. Ogorul putea fi *sterp*, când câmpul pentru refacere era lăsat să se înierbeze, să se înțelenească, situație în care se pășuna cu animale, ori putea fi ogor *negru*, când era arat cel puțin odată, înaintea aratului din preajma semănatului, în scopul curățării mai bune de buruieni, a refacerii și a prezervării rezervei de apă, a refacerii proprietăților fizice și chimice ale solului.⁶⁹

În cadrul sistemului cu două câmpuri se cer doi ani pentru obținerea unei recolte pe ansamblul arabilului.⁷⁰ Deoarece era un sistem comunitar, hotarul se împărțea în două părți, despărțite printr-un gard de țarină, iar ieșirile din sat, spre partea hotarului erau prevăzute cu porți de țarină pentru a opri trecerea animalelor

⁶² *Conscriptia fiscală...*, p. 2396.

⁶³ *Ibidem*, p. 2397.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 2398.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 2412.

⁶⁶ Constantin Filipescu (sub redacția), *Marea enciclopedie agricolă*, vol. I, București, 1937, p.335.

⁶⁷ *Ibidem*, vol. IV, București, 1942, p. 250.

⁶⁸ B.Ștefănescu, *Tehnică...*, vol.II, p. 22.

⁶⁹ C. Filipescu, *op.cit.*p.250.

⁷⁰ *Ibidem*, vol.V, p337.

pe semănături, ele fiind nesupravegheate; și toți cei ce treceau de aceste porți aveau obligația de a le închide.⁷¹

Se consideră că acest sistem, în care pot coexista cereale de toamnă și primăvară, în zone diferite, cu o relație flexibilă între ele, în sensul că, în funcție de nevoi, se pot mări sau micșora suprafețele, dedicate unei culturi sau alteia, a fost valabil pentru satisfacerea atât a necesităților de cereale ale gospodăriilor țărănești cât și a creșterii animalelor, fără să le defavorizeze pe acestea.⁷² De multe ori satele învecinate se puneau de acord în organizarea hotarelor pentru a avea pășunile una în continuarea celeilalte, caz în care vitele puteau trece fără nici o problemă dincolo de hotarul satului.⁷³

O caracteristică a agriculturii din Transilvania de sud-est, a fost exceptarea de la împărțire a unor suprafețe care erau folosite de cele mai multe ori, de un număr mai mare de sate, fie în mod liber, fie contractual. Este vorba mai ales de fânețe și pășuni care erau cedate alternativ satelor cu un număr mai mare de animale. Asemenea “câmpuri libere” se aflau lângă Rupea, Woosling, lângă Sighișoara, Schiemlefeld, lângă Cincu și cel mai mare Braniș lângă Sibiu.⁷⁴ Aceste suprafețe comune erau de obicei împădurite, greu accesibile sau mereu amenințate de inundații.

Documentele secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea, scot în evidență, pentru Transilvania de sud-est, o trăsătură cu caracter general și anume, separarea fânațului în cadrul hotarului, acesta neamestecându-se cu arabilul. Existența acestor pășuni separate nu excludea pășunarea, care devenea obligatorie, dacă nu pentru altceva, măcar pentru posibilitatea gunoirii, prin târlire a acestor pământuri, în anul următor ele urmând a fi cultivate.⁷⁵

Asolamentul bienal se menține, în această perioadă, în sate cu hotare reduse ca suprafață. De asemenea, în localități cu hotare mai întinse, dar cu pământ de calitate mijlocie sau slabă, din care cel puțin o parte era situat pe dealuri greu de lucrat și gunoit.

Deosebit de clar redau funcționalitatea asolamentului bienal țăranii din Hergheia, scaunul Mureș, la 1785: „Aproape jumătate din pământurile noastre arabile sunt bune și se pot gunoi ușor, avem două câmpuri (sole), dar o bucată mică o semănăm în fiecare an. În pământ se face atât grâu mestecat cât și seară, dar cel mai bine se face grâu mestecat, pretutindeni se poate ara cu două vite de

⁷¹ Apud B.Ștefănescu, *Tehnică...*, vol.II, p.23.

⁷² Papp Klara, *Dreptul la folosița pământului de către iobagi pe domeniile nobiliare laice din Bihor în sec.al XVIII-lea*, în *Crisisa*, XXV, Oradea, 1995, pp.142-144.

⁷³ B.Ștefănescu, *Tehnică...*, vol.II, p.23.

⁷⁴ Thomas Năgler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, București, Editura Kriterion, 1981, p. 17.

⁷⁵ V.Butură, *Străvechi...*, p. 188.

jug”.⁷⁶ La fel și cei din Porumbeni, scaunul Mureș, declarau că: „Pământurile noastre arătoare în afară de cele care sunt pe șes trebuie să le gunoim, pe unele ducem gunoiu mai ușor, dar pe altele nici nu le putem gunoi din pricina dealurilor mari, și chiar dacă am duce gunoi, ploile mari îl mână jos. Avem două câmpuri din care unul este ceva mai bun și produce grâu de mijloc, cea mai mare parte a pământului însă din cauză că este deluros și bătut de soare este foarte slab, nu produce grâu, ci mai degrabă ovăz și alac, o parte însă nu o mai arăm deoarece nu ne aduce atât cât să ne răsplătească munca depusă”,⁷⁷ sau cei din Bolintineni, afirmau: „Locu și hotaru nost ce dobândă și pagubă are om spune după întrebăciunile: noi, în locu acesta a nost se izghește și face secară mai bine decât grâu curat, fordulaș(câmp de cultură) avem două, arăm pe hotaru nost cu patru boi”.⁷⁸ sau, cei din Morești, tot scaunul Mureș, declarau: „Pământurile arătoare sunt mestecate, sunt și bune și rele, cele bune fac tot feluri de bucate, din cele mai rele puținele hazne avem, avem 2 hotare, cu două vite nu putem ara, fără cu patru sau cu șase. Hotaru acesta de arat ajunge, dar de cosit nu ajunge”.⁷⁹ Declarații similare avem și de la sătenii din Săbed: „Avem două câmpuri care sunt bine lucrate și gunoite, gunoiul fiind trebuincios pe întreg hotarul, produc obişnuit toate felurile de cereale...”,⁸⁰ Sau cei din Cornăţel, scaunul Sibiu spuneau în 1785: „acest sat are două câmpuri, cu pământuri arătoare care dacă sunt bine arate produc cea mai mare parte și fără a se gunoi, cereale multe, o mică parte a pământurilor arătoare însă numai dacă se gunoiesc produc cereale. Cu câte patru boi se pot ara bine amândouă câmpurile”,⁸¹ dar și: „avem hotaru împărțit în două câmpuri în cea mai mare parte, ca și alte sate, și produce mai bine grâu amestecat și secară”.⁸²

În urma celor relatate de locuitorii din mai multe sate, se pare, că aceștia exprimă cel mai bine realitățile într-o perioadă caracterizată printr-o accentuată dinamică a hotarelor și prin care se atestă existența în cea mai mare parte a hotarului împărțit în două câmpuri (tarlale, fordulașe sau sole).

În 1820, țărani din Sebeșul de Jos, au subliniat că aveau „hotarul împărțit în două două fordulașe(sole), pământul arabil fiind peste tot sălbatic, pietros și pe coaste, și cu pământ rece, amândouă fordulașele sunt la fel de mari, dar și la fel

⁷⁶ AN-DJ Mureș, *Fond conșcripții urbariale 1785-1820*, dosar nr. inv 44, f. 6.

⁷⁷ *Ibidem*, dosar nr. inv. 72, f.8.

⁷⁸ *Ibidem*, dosar nr. inv.9, f.2-3.

⁷⁹ *Ibidem*, dosar nr. inv.61, f.2-3.

⁸⁰ *Ibidem*, dosar nr.inv. 75, f.2.

⁸¹ *Ibidem*, dosar nr.inv.102, f.2.

⁸² *Ibidem*, dosar nr.inv. 58, f. 2.

de rele. Iarna pleacă târziu și vine devreme, iar omățul apucă de multe ori bucatele pe câmp înainte de seceriș”.⁸³

Cât se poate de clar a fost explicat funcționarea asolamentului bienal locuitorii din Remetea, Scaunul Mureș: „Hotarul satului nostru se împarte în două fordulașe folosite cu rându, unul face bucate, celălalt rămâne imaș, că în tot anul se schimbă cu haznă”,⁸⁴ alții din Budiu Mic, Scaunul Mureș precizau că: „jumătate din hotar avem pământuri bune, un sfert slabe, iar a patra parte nu sunt de nici o treabă”.⁸⁵ la fel și cei din Sântioana de Mureș spuneau că: „pământurile noastre sunt amestecate, bune și rele, a patra parte a hotarului nu se poate gunoi, dar pământurile gunoite produc grâu curat, dar și din cel amestecat; nu se pot ara cu doi boi, ci numai cu patru sau cu șase; avem două câmpuri și astea ni-s deajuns”.⁸⁶

Imposibilitatea asigurării periodice a solului cu îngrășăminte naturale determina o producție cerealieră scăzută în majoritatea gospodăriilor țărănești și nobiliare. Lipsa bălegarului de grajd era suplinită uneori prin necultivarea anuală a unei părți din hotar, în cadrul asolamentului bienal sau trienal. Aceste asolamente determinau însă, prin însuși modul de funcționare, scoaterea anuală din circuitul productiv a 1+2 sau, în cel mai bun caz 1+3 din hotarul fiecărui sat, ceea ce echivala cu diminuarea potențialului productiv, în aproape toate satele zonei, la jumătate sau la o treime. Locuitorii din Lechința spuneau la 1785, că: „a treia parte a pământurilor noastre arătoare sunt roditoare și produc cereale și fără gunoie, două treimi însă le gunoim, fiindcă unde ducem gunoi, totdeauna se face grâu bun. Hotarul nostru este împărțit în două câmpuri, dintre care unul se poate gunoi foarte ușor, întrucât nu este așezat pe deal și este foarte aproape, al doilea câmp de asemenea este aproape, dar într-o parte este deluros și mai greu de îngrășat cu gunoi, dar se poate ara cu patru boi”;⁸⁷ sau sătenii din Ceaușu de Câmpie din scaunul Mureș afirmau: „două părți ale terenului nostru sunt bune, dacă le gunoim produc orice fel de cereale, prin natura lor sunt destul de roditoare, partea a treia însă este mai inferioară, din cauza dealurilor nu se poate gunoi, nici nu se face altceva acolo decât ovăz și alac; pe fiecare câmp fiindcă sunt două cu culturi se poate ara cu câte patru boi buni”.⁸⁸

Conscripția din 1722 nu furnizează date directe despre suprafața totală a terenului folosit permanent sau periodic pentru cultura plantelor, nefiind

⁸³ *Ibidem*, dosar 637, f. 4.

⁸⁴ *Ibidem*, dosar nr. 73, f.2.

⁸⁵ *Ibidem*, dosar nr. 12, f. 2.

⁸⁶ *Ibidem*, dosar nr. 84, f. 3.

⁸⁷ AN-DJ Mureș, *Fond conscripții...*, dosar nr. 50, f. 4.

⁸⁸ *Ibidem*, dosar nr.16, f. 2-5.

înregistrat pământul alodial care, după calculele aproximative făcute pe baza mărturiilor țăranilor, consemnate în descrierile satelor, se ridica la un sfert din cel al contribuabililor. Astfel, suprafața cultivabilă formată din arabil, fânețe, vii trebuie să fi fost în anul 1722 de circa 27500 iugăre (1 iugăr= 0,5775ha.), 1500 iugăre fânețe și 375 iugăre vii.⁸⁹

La întrebarea, care a fost ponderea pământului agricol în comparație cu restul teritoriului, conscripția nu dă răspuns. Cunosând în schimb în urma măsurărilor ulterioare suprafața Scaunului Mureș care are circa 247.073 iugăre și comparând-o cu suprafața probabilă a terenului agricol din 1722, rezultă, că în acea vreme doar 15% din suprafața totală a scaunului era destinată cultivării. Aceeași situație, prin extrapolare la zona Transilvaniei de sud-est este valabilă, relieful și clima fiind similare în toată zona.⁹⁰

Trebuie menționat faptul că nu s-a înregistrat suprafața ocupată de livezile de pomi fructiferi, deși ele existau, și nici a pășunilor, aceste categorii de pământuri neconstituind obiectul înregistrărilor de atunci.

Imposibilitatea asigurării periodice a solului cu îngrășăminte naturale determina o producție cerealieră scăzută în majoritatea gospodăriilor țărănești și într-o parte din cele nobiliare. Lipsa bălegarului de grajd era suplinită, oarecum, prin necultivarea anuală a unei părți din hotar, în cadrul asolamentului bienal și mai apoi cel trienal.⁹¹

În ceea ce privește rotația culturilor, era generală folosirea asolamentului bienal, într-un an pământul fiind cultivat, iar în cel următor fiind lăsat ogor și folosit ca pășune, acestea alternând în fiecare an. În scaunul Mureș asolamentul bienal era practicat în tot cursul secolului al XVIII-lea. La încercarea introducerii asolamentului trienal de către guvernul, în 1766, scaunul a protestat, motivând opunerea prin faptul că semănăturile de primăvară ajung la rar coacere și nu sunt rentabile.⁹²

Agricultura în sistem trienal sau asolamentul trienal. Acest sistem s-a răspândit o dată cu intensificarea agriculturii și sporirea suprafețelor destinate plantelor prășitoare, porumb, cartofi, tutun, apoi floarea soarelui și sfecla de zahăr, prin cultivarea cărora se obțineau produse mai valoroase decât păioasele de primăvară.⁹³

⁸⁹ Al. Pall-Antal, Aurel Cherteș, *Agricultura în Scaunul Mureș la începutul secolului al XVIII-lea*, în *Terra Nostra*, 1973, București, p. 189.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ L. Botezan, *Producția agricolă din Transilvania*, în *Terra Nostra*, 1973, București, p. 169.

⁹² *Ibidem*, pp. 193-202.

⁹³ V. Butură, *Străvechi...*, p. 189.

LANDWIRTSCHAFTLICHE KULTURSYSTEME IN SÜD-OST SIEBENBÜRGEN IM 18. JAHRHUNDERT UND DER ERSTEN HÄLFTE DES 19. JAHRHUNDERTS

(Zusammenfassung)

Die Landwirtschaftlichen Systeme, welche im 18. und 19. Jahrhundert dokumentiert wurden, sind jene die auch der traditionellen europäischen Landwirtschaft bekannt sind, Methoden, die alle auf der zeitweiligen Erholung des Ackers in bestimmten Zeitabschnitten und auf verschiedene Arten angewiesen sind. Die Bauerngemeinschaften haben ihr Gebiet entweder auf Land- oder Dorffacker aufgrund gemeinschaftlicher Organisationen, oder auch auf einzelne - gewöhnlich individuelle Anbauflächen, verstreuten Landflächen, welche oft in großen Entfernungen voneinander lagen, eingeteilt.

Cuvinte cheie: agricultură, sistem de cultură, tehnică agricolă. Cultura plantelor, Transilvania.

Schlüsselwörter: Landwirtschaft, Kultursysteme, landwirtschaftliche Felder, Kulturpflanzen, Siebenbürgen

VECINĂTĂȚILE DIN SIGHIȘOARA CA FORME DE ORGANIZARE SOCIALĂ

Andrada Parchirie

În sens larg, *vecinătatea* înfățișează relația socială dintre doi sau mai mulți oameni, care locuiesc, lucrează în apropiere, în permanență sau chiar pentru o perioadă mai scurtă de timp. *Vecinătatea* poate fi privită ca o unitate de teritoriu care nu deține nicio legătură între ea și comportamentul specific uman. Concentrându-ne doar pe relațiile sociale care se stabilesc automat între vecini, se va descoperi că acestea *nu se sincronizează cu geografia*.¹

Pentru a oferi o notă mult mai explicativă conceptului de *Vecinătate*,² se va porni de la originea cuvântului. Termenul de *Vecinătate* a fost tradus din limba germană, *Nachbarschaft*, care s-a compus din următoarele cuvinte: *nachbar* (vecin) și sufixul *shaft*. *Nachbar* se poate descompune în felul următor: *nahe* (aproape), având forma mai veche *nachbur* și *bur*, fiind forma învechită de la *bauer* (țăran ori fermier). În consecință, în transpunere *nachbar* ar însemna țăranul apropiat,³ îndepărtându-se cu mult de înțelesul din limba română a cuvântului *vecin* din dicționar, dar și de cel pe care englezii îl atribuie cuvântului *neighbour*. Toți țăranii apropiați (vecini spațiali) la un moment dat s-au unit într-un grup social, cel mai probabil din nevoia de a coopera, iar odată cu trecerea timpului, relațiile dintre aceștia s-au consolidat, devenind firești.

Vecinătățile săsești nu se referă la orice relații locale între vecini, ci la niște organizații comunitare care aveau rolul de a întări conștiința colectivității și de a reglementa relațiile sociale. Aproximarea spațială și relația socială a celor care locuiesc alături sunt cei doi piloni care au pus bazele Vecinătății. Proximitatea spațială oferă persoanelor șanse sporite de interacțiune și comunicare, favorizând crearea unei legături strânse între membrii de Vecinătate. Fiecare individ ca ființă

---

¹Dana Cornelia Nițulescu, "Vecinătățile de locuire urbană", în *Sociologie românească*, volumul II, nr. 1, 2004, p. 61.

² Se va nota în continuare instituția Vecinătății cu majusculă, pentru a nu se asemana cu relația obișnuită dintre vecini.

³Hans-Achim Schubert, *Nachbarschaft und Modernisierung: E. historische Soziologie traditionaler Lokalgruppe am Beispiel, Siebenburgens*, Editura Bohlau, Viena, 1980, p. 17.

socială era supus unor obligații, materializate într-o serie de norme sau reguli, pe care să le îndeplinească pe tot parcursul ciclului său de viață doar în cadrul comunității din care acesta făcea parte.

Vecinătățile săsești au fost organizații autonome, având legi scrise și bine întemeiate, care nu erau subordonate autorităților locale sau a celor religioase, însă au avut un rol major, care a condus la apariția unor funcții ce vor persista sute de ani.

Aceste instituții sociale nu au fost doar caracteristice confesiunilor evanghelice, romano-catolice și protestante, ci au luat naștere și în cadrul comunităților care aparțineau de religia ortodoxă. Rareori, în istoria umanității, o instituție socială a putut să evolueze atât de rapid, încât să devină indispensabilă comunității și să întâlnească o astfel de forță de pătrundere⁴ și în cazul unor grupuri etnice diferite. Comunitățile rurale și urbane românești, maghiare, ulterior și cele rome și-au creat Vecinătăți individuale sub influența administrației săsești.

Primele Vecinătăți atestate

Apariția târzie a documentelor (secolul XVI) care au atestat existența Vecinătăților pe teritoriul Transilvaniei au putut demonstra faptul că acestea s-au format și s-au dezvoltat în comunitățile săsești simultan cu asociațiile religioase și breslele deja existente, avându-le drept model de organizare și funcționare.

Nu se cunoaște cu exactitate anul înființării Vecinătăților pe teritoriul Transilvaniei, însă prima mențiune a acestei instituții sociale din mediu urban datează din 1526 și se referă la cea de pe strada Șaesului, din Sighișoara. Au mai fost găsite și alte mențiuni documentare în care se atestă, tot în secolul XVI, Vecinătăți din orașul Brașov, respectiv Sibiu. Conform câtorva surse bibliografice, în anul 1498, în comuna Prejmer, județul Brașov a fost menționată cea mai veche Vecinătate din mediul rural.

Pe de altă parte, cercetătorii consideră că acestea s-au format cu mai mult timp în urmă, încă de la colonizare sașilor, deoarece stabilirea lor și izolarea pe teritoriul Transilvaniei au condus la apariția unor instituții speciale care să le asigure o bună desfășurare a vieții în comunitatea din care făceau parte.

---

⁴Alexandru Rizescu, "Instituția „vecinătăți” în Mărginimea Sibiului-mod învățat de gândire și reper referențial al nivelului de civilizație", în *Sociologie Românească*, Volumul III, nr. 2, 2005, p. 79.

Structura unei Vecinătăți

O Vecinătate săsească era organizată exclusiv din bărbați căsătoriți, aceștia, negreșit, erau posesori de gospodării. Fiecare cap de familie își reprezenta propria gospodărie în cadrul Vecinătății și primea mereu încurajări din partea celorlalți confrăți. Odată deveniți membri, aveau datoria de a se dedica acesteia în permanență, până la sfârșitul vieții. Înscrierea în Vecinătate era obligatorie, astfel viața în afara ei reprezenta un lucru de neimaginat pentru un sas. Femeile și copiii erau excluși de la participarea activă din viața Vecinătății, iar ei deveneau, la rândul lor, membri prin intermediul bărbatului.

De regulă, din patru în patru ani se organiza o Adunare generală, la care toată lumea trebuia să participe, fiind o zi importantă în care se alegea un nou comitet de conducere, format din: *tatăl mai bătrân* (*alterer Nachbarschaftsvater*) sau *foater* și *tatăl mai tânăr* (*jungerer Nachbarschaftsvater*). Durata estimativă a unui mandat era de patru ani, însă fiecare Vecinătate își crea propriile reguli. Prin urmare, existau Vecinătăți care impuneau prin regulament ca din doi în doi ani ori anual să se realeagă noi responsabili la conducere. În cazul în care tatăl de Vecinătate se dovedea a fi foarte devotat și plăcut de către toți membrii, acesta putea sta mai mult timp în funcție.

Tatăl Vecinătății era neaparat un om educat, cumpătat și responsabil pentru toate acțiunile sale. El trebuia să respecte în totalitate normele trecute în regulament și să fie un bun exemplu pentru vecinii săi. Acesta, împreună cu toți membri din comitetul de conducere, nu beneficiau de nicio recompensă, însă se bucurau de o autoritate deosebită în fața celorlalți și erau uneori scutiți de la unele munci fizice. În cazul în care aceștia încălcau vreo regulă, nu erau iertați, din contră, erau pedepsiți mult mai grav decât restul. Printre atribuțiile acestora se numărau: vegherea asupra comportamentului și a sănătății membrilor, asumarea rolului de judecător în ziua *Richhtagului*, medierea conflictelor dintre oameni, în special îmbunătățirea relațiilor de familie, convocarea membrilor la Adunările generale, distribuirea unor sarcini primite de către autoritatea locală ori de către biserică, încurajarea tinerilor de a păstra obiceiurile și tradițiile locale.

Ajutorul tatălui de Vecinătate era cel care avea funcția de locțiitor. Acesta îl înlocuia, la nevoie, pe tatăl mai bătrân, fiind mâna dreaptă a acestuia și avea îndatorirea de a administra banii, respectiv averea comunității; acesta ținea și o evidență serioasă a încasărilor și a cheltuielilor care s-au făcut în diferite ocazii. Un bărbat putea fi tată adjunct doar dacă era un om chibzuit, abil și răspunzător, bucurându-se și el de mult respect din partea comunității.

Regulamentul Vecinătății

În faza de început, Vecinătățile săsești se organizau după anumite prevederi care erau transmise pe cale orală. Mai târziu, Vecinătățile și asociațiile breslelor dispuneau de copiiști (cel mai probabil, aceiași în cazul ambelor organizații), care au așezat toate regulile pe hârtie, creând un statut, reprezentând, ulterior, documentul de bază al acestor instituții sociale. Acesta era ținut la loc sigur în lada de Vecinătate, respectiv de breaslă, și scos doar cu ocazia Adunărilor generale. În jurul secolului XVII, autoritățile locale au început să se implice din ce în ce mai mult în conceperea articolelor de Vecinătate, influențând modul de organizare a acestora. De asemenea, instituția religioasă și-a pus o amprentă tot mai mare asupra modului de organizare a Vecinătăților, crescând obligațiile referitoare la comportamentul membrilor în biserică și în societate. Fiecare Vecinătate deținea un regulament scris, numit și statut, în care se precizau toate obligațiile, drepturile membrilor și ale comitetului de conducere; Vecinătatea fiind guvernată după norme și reglementări precizate în regulamente, după modelul breslelor.

Prevederile statutelor de Vecinătate pot fi împărțite sistematic în: articole referitoare la comitetul de conducere, condițiile și taxele de intrare, condițiile de întrajutorare a membrilor, ajutorul mutual cu ocazia botezurilor, nunților, înmormântărilor, prevederi legate de conduita morală a sașilor și nu în ultimul rând, obligații privind siguranța cetățeanului și a proprietății acestuia. Toate aceste dispoziții reflectă, în principal, funcțiile cele mai însemnate ale acestei instituții sociale.

Pentru a ajunge la o anumită ordine socială, membrilor de Vecinătate li s-au impus să îndeplinească (printr-o presiune socială) doar acele acțiuni care se află în raport cu codurile culturale, morale și legale și care asigură în acest fel normalitatea vieții sociale și raționalitatea acesteia.⁵ Regulile erau bine definite de întregul grup și se aflau în conformitate cu cerințele vremii. Orice bărbat, membru, cunoștea foarte bine îndatoririle pe care le avea, acesta de cele mai multe ori răspundea obligațiilor prevăzute în statut, fiind constrâns de grup. Desigur, existau și excepții când unul dintre ei greșea în fața celorlalți, iar întreaga comunitate trebuia să îi judece faptele comise.

Interesant este și faptul că bravarea convențiilor sociale stabilite atrage de la sine reacțiile membrilor de Vecinătate, când vine vorba de sancțiuni cu un caracter informal. Astfel, încălcarea regulilor cu caracter moral determină generarea unei opinii colective și impunerea unor pedepse aceluia care s-a abătut de la acestea. Erau pedepsite aspru următoarele greșeli: furtul, înjurătura,

---

⁵*Ibidem*, p. 80.

comportamentul indecent, consumul excesiv de alcool, îmbrăcămintea necorespunzătoare, cearta în familie și cearta între vecini. De asemenea, erau sancționate și absențele nejustificate de la muncile comunitare, înmormântări sau de la alte adunări ale Vecinătății.

Funcțiile Vecinătății

Funcția oricărei instituții sociale se schimbă odată cu modificările apărute în comunitatea în care aceasta activează. Schimbările politice, economice, sociale, etnice s-au răsfrânt și asupra Vecinătăților, însă ce atrage atenția și în ziua de astăzi este tocmai durabilitatea, căci niciodată nu au încetat a exista, și flexibilitatea acesteia, deoarece de-a lungul timpului a dobândit diferite forme, structuri și funcții diverse.

Conservarea și transmiterea din generație în generație a obiceiurilor săsești, controlul relației cu biserica, ajutorul oferit nevoiașilor au fost, poate, funcțiile cele mai însemnate, atât ale frățiilor/ breslelor, cât și ale Vecinătăților. Însă, Vecinătatea, fiind o organizație mult mai complexă, nu doar prin criteriile sale de organizare și prin numărul incredibil de membri aparținători, începe să-și dezvolte o funcție foarte importantă, care a persistat și în ziua de azi, numită simplu: întrajutorare.

Din toate funcțiile pe care le deținea Vecinătatea, cum ar fi: colaborarea cu autoritățile locale, privegherea sănătății, menținerea siguranței pe timp de război, ajutorul reciproc în situațiile de criză etc., singura care a rezistat în timp este întrajutorarea în caz de înmormântare. Acest ajutor reprezintă și rostul Vecinătăților din ziua de azi, fiind societăți de înmormântare. În cazurile în care unul din membri încetează din viață, familia îndurerată poate conta întotdeauna pe o sumă de bani, care se adună de la fiecare membru în parte, achitând o taxă stabilită în regulament. Din banii primiți se vor plăti exclusiv cheltuielile de înmormântare.

Până în urmă cu câțiva ani, în orașele și satele săsești din Transilvania exista un întreg ritual legat de înmormântare, pe care bărbații tineri trebuiau să-l respecte în totalitate, pentru a nu întâmpina neplăceri în acea zi. Bărbații tineri și căsătoriți aveau obligația de a se implica activ la acest eveniment. Pe rând, bărbații ajutau la săparea mormântului și la transportarea sicriului până la cimitir, mai ales în zonele mai puțin accesibile pentru carul mortuar, pe care cele mai multe Vecinătăți îl dețineau. Acest obicei pe care românii și maghiarii l-au preluat, ulterior, este vechi de mai bine de patru sute de ani. Într-un articol din 1936 au fost inserate câteva replici din interviurile realizate în satul Drăguș și din care reiese că această tradiție era tratată cu seriozitate și de către români:

*La noi este făcut, dacă moare cineva, are Vecinătatea 33 de oameni, apoi îi mână la groapă, câte patru. Dacă este copil, mână doi.*⁶

În timpul acela, femeile nu erau scutite de la muncă, pentru că trebuiau să se mobilizeze la pregătirea și servirea mesei de după întregul ritual funear. Ceilalți membri aparținători ai Vecinătății aveau datoria de a se prezenta la înmormântare, iar în cazurile în care lipseau nemotivat, erau notați într-un registru și mai apoi, amendați pentru neprezentare.

Bunurile comune

Majoritatea obiectelor pe care Vecinătatea le poseda (*lada, convocatorul, însemnul*) aveau funcții simbolice și se foloseau doar la ocaziile importante și doar în prezența tatălui de vecinătate. De aceste bunuri mai dispuneau și breslele, având și ele obiecte rituale precum: *lada de breaslă, tabla de convocare, însemnul de breaslă și steagul*.

Celelalte obiecte pe care le deținea o Vecinătate erau strict uzuale și se foloseau la evenimentele importante precum: nunți, botezuri, înmormântări sau alte petreceri. Fiecare Vecinătate cumpăra din banii strânși: mese, scaune sau bănci, veselă. De asemenea, mai punea la dispoziția membrilor, în caz de nevoie, și anumite obiecte de uz comun cum ar fi: unelte de săpat, unelte agricole, instrumente folosite pentru stingerea incendiilor etc.

Richttagul sau Ziua Judecării

Richttagul, cum îi spun sașii și acum ori *Fărșang* (termen folosit pentru *bal* și întâlnit în mediul rural), este cea mai însemnată zi de sărbătoare pentru membrii Vecinătăților. Termenul *Richttag* s-a format prin alăturarea a două cuvinte, unul fiind *tag*, care înseamnă *ziuă* și celălalt, *rich*, adică *rânduială*, deci *Ziua Rânduiei* (mulți sași, însă, o numesc *Ziua Judecării*). Uneori, aceasta era considerată și sărbătoarea alungării iernii, deoarece se ținea în februarie, înainte de postul Paștelui și era un bun prilej de a aduce voie bună și prosperitate comunității. În localitățile rurale săsești, membrii Vecinătăților organizau un carnaval, în perioada dintre Bobotează și Lăsatul Secului, care avea scopul de a îndepărta spiritele rele și asprimea iernii.

Evoluția Vecinătăților

Nu se poate afirma că în cazul relației dintre români și sași nu a existat niciodată vreo apropiere ori vreo interacțiune, din pricina diferențelor de limbă, credință sau a deosebirilor economice, sociale și că în permanență *românii și*

---

⁶Henri H. Stahl, "Vecinătățile din Draguș", în *Sociologie Românească*, nr. 1. 1936, p. 23.

sașii au trăit unii lângă alții, dar nu unii cu alții⁷. Fără nicio îndoială, Vecinătățile românilor sau a maghiarilor nu pot fi simple copii după modelul săsesc, deoarece anumite influențe care au rezultat din legăturile etnice au condus la formarea Vecinătăților românești și maghiare, cel mai probabil venite din nevoia de a colabora în folosul comunităților. Caracterizându-se prin diversitate, Vecinătățile au jucat un rol însemnat atât în viața sașilor, cât și în cea a românilor și a maghiarilor. Ceea ce face să fie interesantă această organizare socială este faptul că a ajutat la conservarea identității etnice, a vieții religioase, dar și a culturii săsești.

Criteriul spațial prin care Vecinătățile dintr-o localitate se delimitau a încetat să mai existe, odată cu începutul secolului XX, în sensul că membrii unei organizații sociale nu mai aparțineau aceleiași străzi. În ciuda scăderii numărului de sași din Transilvania, Vecinătatea ca formă de organizare socială a supraviețuit, însă cu o reducere semnificativă a obiectului de activitate (s-a păstrat în special ca formă de întraajutorare în caz de deces).

Din pricina absenței documentelor în legătură cu Vecinătățile din Transilvania, cercetătorul se află în imposibilitatea de a cunoaște cu adevărat transformările care au survenit de-a lungul timpului în interiorul instituției Vecinătății, acestea fiind, evident, sensibile la schimbările istorice, politice și demografice.

Pornind de la evoluția demografică a orașului Sighișoara, încă de la primele operații de înregistrare a locuitorilor, se poate socoti un număr aproximativ de membri aparținători ai Vecinătății, încă de la formele sale incipiente (1526, anul primei atestări conform documentelor), aceștia fiind în majoritate locuitori de etnie săsească. Un recensământ din anul 1522 indică la Sighișoara prezența unui număr de 483 de gospodari, majoritatea fiind proprietari cu drepturi depline, iar de aici ar rezulta aproximativ 2.2000 de locuitori. Următorul recensământ efectuat preciza un număr de 848 de gospodari, adică în jur de 3500-4000 de oameni stabiliți.⁸

Numărul locuitorilor, deci și a membrilor de Vecinătate din Transilvania, în special în Sighișoara, începe să scadă în prima jumătate a secolului al XVII-lea, din cauza războaielor și a epidemiilor de ciumă, fiind o perioadă de regres atât social, cât și economic. Dacă în primăvara anului 1589, recensământul arăta un număr de 848 de gospodari, adică în jur de 4000 de locuitori, în anul 1609 va scădea dramatic, ajungând la 413 familii. În plus, cea mai devastatoare perioadă a fost cea între anii 1646-1647, din cauza mării epidemii de ciumă, moment în care cronicarul Georgius Kraus a întregit o cifră tulburătoare de

⁷ Gheorghe Baltag, *Sighișoara, Schassburg, Segesvar*, Editura Hoterus, Sibiu, 2015, p. 118.

⁸ Gheorghe Baltag, *op.cit.*, p. 112.

4.676 de morți, afirmând următorul lucru: *Au dispărut mai ales bărbații cei mai de valoare, în care se puseseră mari nădejdi.*⁹

Parcurgând istoria ultimului secol, se vor observa repercusiunile celor mai mari evenimente asupra instituției sociale, care au condus, în final, la diminuarea ei atât în Sighișoara, cât și în celelalte localități din Transilvania. La începutul anului 1906 au fost atestate în Sighișoara douăzeci de Vecinătăți săsești, fiecare numită după strada de care aparținea. Tot până la acel an a fost consemnată existența, în zonele periferice ale orașului, douăsprezece Vecinătăți românești

Numărul sașilor din Sighișoara scade, odată cu cel de-al Doilea Război Mondial, mai precis, în anul 1945, când 464 de membri ai comunității săsești, dintre care 224 de bărbați și 240 de femei, cu vârste cuprinse între 17-45 de ani, respectiv 18-30 de ani, au fost deportați în URSS.¹⁰ În consecință, Vecinătatea săsească din orașele și satele transilvane își pierde în decursul a câțiva ani un număr important de membri. După 1945, în urma deportărilor, compoziția etnică și demografică s-a schimbat radical. Pentru familiile de sași rămase în Ardeal după tragedia celui de-al Doilea Război Mondial, instituția Vecinătății a rămas sigurul ajutor reciproc. Restul de oameni rămași, fie din cauza unor boli pe care le aveau, fie din motivul că nu se încadrau vârstei prevăzute de către Uniunea Sovietică, au încercat să transmită mai departe obiceiul vecinătăților urmașilor lor și copiilor ținuți în grijă.

În anul 1945, instituția Vecinătății a întâmpinat diverse modificări, deoarece odată cu instaurarea comunismului, a fost reprimată activitatea bisericilor, automat Vecinătatea pierzându-și orice legătură cu acestea. Pe de altă parte, teritoriile săsești omogene din interiorul localităților au dispărut, începând cu acest an, reorganizarea Vecinătăților făcându-se mult mai greu, căci era imposibil de respectat principiul spațial.

Anul 1989 este unul decisiv și pentru aceste instituții sociale, cunoscând pe întregul teritoriu transilvănean o schimbare radicală, care s-ar traduce printr-o restructurare a Vecinătăților, cele mai multe dintre ele desființându-se. În cazul orașului Sighișoara, din cele opt Vecinătăți săsești existente până la revoluție, au mai rămas doar două, care au funcționat separat încă câțiva ani, unindu-se mai târziu într-una singură. Desigur, Vecinătățile românești, maghiare și chiar cele țigănești nu și-au întrerupt activitatea, din contră, numărul membrilor aparținători a fost întotdeauna unul echilibrat.

Numărul sașilor din localitățile din Transilvania se diminuează constant, deci totodată și a membrilor de vecinătate, existând șanse sporite ca

⁹*Ibidem*, pp. 113- 114.

¹⁰*Ibidem*, p. 114.

organizațiile sociale săsești să dispară complet în viitorul apropiat. Sighișoara nu este singura localitate care a suferit astfel de pierderi, din contră, se poate bucura încă de prezența spiritului comunitar săsesc, deoarece în celelalte localități urbane Vecinătățile au încetat să mai existe cu mulți ani în urmă, iar, în prezent, cele din mediul rural fiind o raritate.

Vecinătățile contemporane

Vecinătățile din zilele noastre nu mai au rolul de instituții sociale, ci au devenit, transformate, după propriile nevoi ale oamenilor, asociații de înmormântare, independente financiar, deci care se autogestionează.

Odată cu modernizarea și evoluția societății, obiceiurile și tradițiile din Sighișoara și-au pierdut din farmec și autenticitate, iar pe de altă parte și funcțiile Vecinătății s-au redus pe parcursul vremii.

Din necesitatea de a funcționa o astfel de asociație, oamenii au încurajat întrajutorarea în caz de deces, funcție care, în final, s-a dovedit a fi singura viabilă, constituind totodată principalul motiv pentru care în Sighișoara s-au mai format după anii '70 Vecinătăți noi, după modelul existent deja. În anul 1972, Vecinătatea *Zona Faianța* s-a înființat la hotărârea unui comitet de oameni, care s-au adunat și au pus bazele, conform principiilor vremii. Într-un statut al acestei vecinătăți erau menționate străzile care intrau sub tutela Vecinătății, acestea fiind: *Mihai Viteazu, Dumbravei, Plopilor, Brădet și Nicovalei*. Astfel, puteau deveni membri ai acestei Vecinătăți toți locuitorii străzilor amintite sau orice cetățean care avea domiciliul pe oricare stradă din sectorul *Drumuri-Poduri*; aceștia erau primiți indiferent de sex, naționalitate sau religie.

În prezent, s-a produs o distorsionare a criteriului unic pe care se constituiau Vecinătățile modelului săsesc, adică cel al proximității spațiale, fiindcă s-a putut observa, odată cu secolul XX, o extindere a acestora; mai explicit, pe la jumătatea secolului, o Vecinătate era alcătuită pe trei-patru străzi, lărgindu-și, ulterior, aria de activitate în tot orașul Sighișoara.

Proximitatea spațială a fost înlocuită cu anumite criterii de selecție, care sunt de natură subiectivă și țin de alegerile fiecărui potențial membru. În funcție de recomandările primite din partea familiei sau a prietenilor, individul își alege Vecinătatea pentru care să cotizeze și prin intermediul căreia să își constituie, în decursul anilor, un fond pe care să-l lase drept *moștenire* familiei sale; or în lipsa familiei, membrul va trăi cu sentimentul siguranței că va fi înmormântat cum se cuvine, punându-și toată încrederea sa în ceilalți asociați. În alte cuvinte, Vecinătățile actuale pot fi percepute ca *organizații comunitare*,

*raționalizând mijloacele de cooperare extra-ordinară*¹¹ pentru beneficii proprii. În această nouă înfățișare a Vecinătății, a fi membru este o opțiune, nu mai este un act obligatoriu și înlocuiește în același timp acea necesitate socială.

Nu se știe cu exactitate când au luat naștere primele Vecinătăți românești, deoarece multe dintre ele s-au desființat pe parcursul veacurilor, majoritatea nedispunând de statute scrise, iar multe din bunurile care au aparținut acestora fie au fost aruncate la momentul respectiv, fie au fost depozitate cândva la casele foștilor membri. Situația diferă în cazul sașilor, care au ținut mereu la conservarea identității etnice și religioase, cât și la cea a patrimoniului săsesc și care au avut grijă ca niciun obiect de valoare să nu se rățăcească (când se ofereau spre împrumut sau când era trimis din vecin în vecin însemnului de Vecinătate), aplicând chiar sancțiuni în cazul pierderii vreunui bun.

Cert e că românii și maghiarii au asimilat într-un timp relativ scurt unele datini de la sași și le-au adaptat la cultura lor. Dacă Vecinătățile săsești *s-au născut dintr-o nevoie de sociabilitate, ca o nevoie de a fi împreună*¹² și de a acționa în folosul comunității, noile Vecinătăți românești, maghiare, respectiv rome s-au inspirat unele de la celelalte dar având la bază, bineînțeles, modelul săsesc.

Din păcate, singura organizație săsească care a mai rămas în prezent e Vecinătatea de pe *Berigas*, singura încă funcțională, deși se află într-un proces de disoluție, din cauza numărului redus de membri; aproximativ 110 de membri, la care s-au alăturat și români, căsătoriți cu sași sau sași căsătoriți cu maghiari; vecinătate care deține, în prezent, doar membri cu vârste cuprinse între 39 și 92 de ani (cel mai în vârstă fiind născut în 1926, iar cel mai tânăr, în 1979).

Se relevă că și în cazul lor diversele funcții de întraajutorare s-au diminuat, rămânând doar ajutorul bănesc care se oferă, pe lângă cel de înmormântare, în situația unei *crize* financiare a membrilor din colectivitate. După anul 2000, când în oraș au început să se înființeze firmele de pompe funebre, obligațiile membrilor au fost reduse considerabil, atât în Sighișoara, cât și în împrejurimile ei.

Scopul Vecinătăților actuale este în mod obligatoriu consemnat în statute. Prin urmare, principalul rol e să sprijine atât material, cât și moral membrii care au trecut printr-un eveniment nefericit, precum decesul unei rude. Vecinătatea îi unește pe membrii săi, încurajându-i să se respecte ca pe niște frați: *să ne cunoaștem mai bine, să organizăm petreceri, să ducem împreună la*

¹¹ Vintilă Mihăilescu (coord.), *Vecini și Vecinătăți în Transilvania*, Editura Paideia, 2002, București, p.131.

¹² *Ibidem*.

*împlinire hotărârile generale.*¹³ Pe lângă aceste scopuri, într-un statut din 1982, apare unul în plus și anume: *să ne cunoaștem, prin organizare de întruniri, tovărășești și excursii,*¹⁴ semn că relațiile între membrii asociației erau mult mai încheiate, în comparație cu actualele prevederi din care a fost eliminat acest obiectiv.

Astfel de asociații sunt populare în rândul locuitorilor orașului Sighișoara și se află mereu într-o continuă dezvoltare, cel puțin cele românești, care sunt numeroase. Vecinătățile care există și astăzi în oraș sunt în număr de douăsprezece dintre care se pot enumera următoarele: o Vecinătate săsească, opt Vecinătăți românești, două Vecinătăți maghiare și o Vecinătate romă.

Dintre Vecinătățile românești, cea mai veche și cea mai numeroasă ca membri este cea de pe *Gheorghe Lazăr*, care s-a înființat în anul 1767, conform menționării din statut, care precizează că acest an s-a putut regăsi pe convocatoarele transmise din generație în generație. A doua ca număr de membri și străzi pe care le are în tutelă e vecinătatea *Cornești*, care a luat naștere în 1874, când s-au unit patru Vecinătăți mai mici de pe străzile *Ana Ipătescu*, *Filipescu*, *Horea*, *Cloșca* și *Crișan* și *Anton Pann*.

La fel ca în Vecinătățile vechi, există un întreg demers pentru a intra într-o Vecinătate, urmat de câteva cerințe de care se ține cont, fiindcă nu oricine poate intra într-o astfel de asociație, ci doar cei care dau dovadă de seriozitate și sunt capabili să-și plătească cotizațiile. Toate statutele precizează că fiecare individ are dreptul de a completa o cerere specială de înscriere, eliberată de secretariatul Vecinătății, pentru că pe urmă va fi validată de către întreg comitetul. Înscrierea în Vecinătate se face prin exprimarea acestei dorințe, completând cererea cu datele personale, informații legate de situația familială a solicitantului, data și semnătura acestuia, iar taxele de înscriere variază în funcție de vârstă.

Odată cu secolul XX, evoluția societății și schimbarea mentalității oamenilor au condus la modificarea prevederilor referitoare la condițiile originii germane și a religiei pentru cei care doreau înscrierea în Vecinătățile săsești. Această schimbare de regulament s-a produs, în primul, rând pentru că au fost acceptate căsătoriile dintre etnii diferite și au putut intra, prin urmare, atât români, cât și maghiari, doar prin intermediul soțului, respectiv soției. În schimb, sașii odată cu confirmarea la religia evanghelică, puteau intra în Vecinătate și aparțineau de ea toată viața.

În Vecinătățile actuale se poate înscrie orice cetățean român, de orice naționalitate care a împlinit vârsta de 18 ani, indiferent de religie, sex sau stare

¹³ Statutul Vecinătății românești *Gheorghe Lazăr*, Sighișoara, 1999.

¹⁴ Regulamentul Vecinătății românești *Zona Faianța*, Sighișoara, 1982.

civilă și care nu a depășit vârsta de 50 sau 60 de ani (limita de vârstă diferă de la o vecinătate la alta); nu sunt primiți în Vecinătate, însă, membrii care sunt grav bolnavi.

În ziua de azi, a fi membru într-o astfel de Vecinătate nu mai presupune o mare responsabilitate, iar drepturile pe care aceștia le au în prezent sunt următoarele: să participe la Adunările generale, să se implice în discuțiile din cadrul ședinței, să voteze pentru comitetul de conducere, să candideze pentru o funcție de conducere, dacă are o vechime mai mare de cinci ani ca membru, să contribuie cu idei la îmbunătățirea activității Vecinătății, să se adreseze unuia dintre membrii comitetului de conducere, în cazul unor probleme, să beneficieze de ajutor moral și financiar în cazul unui deces în familie.

Pe lângă toate acestea, familia unui membru este obligată să anunțe decesul acestuia sectoristului care administrează zona. Pentru a beneficia de suma de întraajutorare este necesar ca în maximum douăzeci și patru de ore, familia să prezinte comitetului de conducere acte doveditoare sau certificatul de deces.

Așa-numitele sancțiuni sau pedepse, în prevederile actualelor Vecinătăți reprezintă pe de-o parte amenzi ce se aplică unor membri care nu depun banii la timp, iar pe de altă parte, în situațiile extreme, excluderea din asociație, fără posibilitatea reînscrierii. În cazurile extreme, neplata cotizației anuale până la încheierea anului ori neplata a trei taxe de înmormântare consecutive duce la excluderea automată a membrilor din Vecinătate.

Chiar dacă au existat mereu probleme organizatorice în Vecinătatea romilor din Sighișoara, de pe strada *Viilor*, aceasta se află într-un continuu proces de dezvoltare, înscriindu-se tot mai mulți membri în fiecare an. Noul comitet de conducere al acestei Vecinătăți este format din membri respectați, instruiți, care au creat o serie de norme, pe care le-au redactat și așezat într-un statut, cu sprijinul comitetului de conducere al Vecinătății *Mihai Eminescu*. S-a observat că regulile impuse de către comitetul acesteia sunt mult mai riguroase decât ale altor Vecinătăți aparținătoare celorlalte etnii. În ciuda tuturor normelor asociațiilor de înmormântare, membrii se arată a fi toleranți, acordându-le o nouă șansă celor care greșesc și încurajându-i să se comporte decent în colectivitate, pentru a transmite și generațiilor viitoare *spiritul* Vecinătății.

Comitetul Vecinătăților actuale

Cei care compun comitetul Vecinătății sunt următorii: președintele, vicepreședintele, doi membri, secretarul. Numirea în funcție a unui nou vicepreședinte ori secretar se face la propunerile președintelui în prima ședință și este aprobată neapărat de comitet.

În prezent, acest comitet are dreptul de a lua hotărâri, de a schimba regulamentul, de a menține ordinea în Vecinătate, de a strânge bani și de a-i

gestiona. Toate aceste lucruri, însă, nu sunt realizabile fără prezența ori știrea membrilor.

Tatăl de Vecinătate a fost redenumit *președinte* odată cu secolul XX, acesta trebuind să răspundă de buna funcționare a Vecinătății, să convoace ședințe ordinare pentru rezolvarea unor probleme sau pentru primire de noi membri ori ședințe *extraordinare*. În plus el mai verifică corectitudinea evidenței și a încasării sumelor de bani primiți de la membri, în lipsa comisiei de cenzori. Împreună cu membrii comitetului întocmește darea de seamă anuală, bugetul de venituri și cheltuieli și poate suspenda din drepturi orice membru al Vecinătății care a adus prejudicii majore.

Nu există o regularitate în alegerea președintelui și nici vârsta nu mai este un impediment pentru a candida. Odată ales acesta poate rămâne în funcție pentru o perioadă nedeterminată, acest lucru se întâmplă doar în situațiile în care este plăcut de către membri și aceștia nu doresc schimbarea lui; ori în acelea în care, din lipsă de candidați, acesta este convins să rămână în funcție până la înlocuirea lui. Există și momente când acesta trebuie să țină locul altor membri din comitetul de conducere, căpătând temporar mai multe funcții și o mai mare răspundere.

Vicepreședintele este membrul din comitetul Vecinătății care răspunde de toată activitatea ce se desfășoară în sectoarele din oraș. De asemenea, verifică activitatea sectoriștilor, în special dacă aceștia au predat în termen de câteva zile sumele colectate. În unele asociații cu un număr mai mare de membri, în caz de nevoie, acesta ajută, împreună cu sectoristul familia la organizarea evenimentului funerar. Dacă familia nu există ori este plecată din țară, vicepreședintele, împreună cu sectoriștii se vor ocupa de toate serviciile funerare pentru membrul decedat. Pe lângă toate aceste îndatoriri, el este mâna dreaptă a președintelui și mai poate primi și alte însărcinări din partea acestuia, chiar să îl înlocuiască temporar.

Secretarul, în primul rând, se ocupă de evidența tuturor membrilor, pregătește ședințele ordinare ale comitetului, întocmește procesele verbale, verifică veridicitatea cererilor de înscriere a noilor membri și le prezintă președintelui; mai apoi, acestea vor fi aprobate.

Casierul este angajat în funcție de către comitetul de conducere și se ocupă strict cu chitanțele și cu banii Vecinătății. Acesta are o mare responsabilitate, purtând la el sume mari de bani, până în momentul în care acestea vor fi depuse într-un cont al Vecinătății.

În cazul în care unicul membru din familia răposatului se află în imposibilitatea de a se deplasa pentru a ridica ajutorul de deces, casierul este obligat să ducă personal banii cuveniți la domiciliul acestuia.

Fiecare Vecinătate la ora actuală este împărțită pe mai multe sectoare, iar în fiecare sector de află câte o persoană responsabilă și angajată de către comitet pentru a strânge banii și pentru a ține o evidență cu privire la membri decedați, membri nou sosiți în zona respectivă.

Sectoriștii sunt obligați să cunoască la perfecție statutul Vecinătății, ca să îl poată aplica și explica membrilor din zonele pe care le gestionează. Sectoristul are următoarele sarcini: să anunțe decesul unui membru în termen de douăzeci și patru de ore tuturor membrilor din sectorul său, să informeze membrii din sector cu privire la hotărârile comitetului, să înștiințeze despre organizarea vreunei Adunări generale, să încaseze banii de la fiecare membru, sume referitoare la cotizația anuală, ajutorul de înmormântare, amenzi, penalizări etc, pe care le predă la casieria Vecinătății.

Comisia de cenzori este compusă dintr-un președinte și doi membri, iar aceasta are obligația de a verifica dacă comitetul de conducere respectă regulile prevăzute în statut, verifică activitatea casierului. Întocmește și prezintă în fața Adunării generale raportul anual de Vecinătate, iar dacă observă vreo abatere de la normele prevăzute în statut, ori vreo pagubă financiară, este obligat să convoace membrii la o Adunare generală, pentru a lua împreună măsurile necesare. Hotărârile Adunării generale sunt obligatorii și valabile pentru toți membrii săi. Acestea sunt adoptate doar atunci când sunt aprobate de minimum 55% din participanți.

În plus, comitetul are și obligația de a modifica indicațiile din statut, odată la câțiva ani, atunci când majoritatea membrilor cer o revizuire a acestuia. Astfel, schimbările de conținut din regulament se pot face numai în ședința ordinară a Adunării generale, care se petrece la începutul anului; doar dacă problemele sunt urgente și necesită o imediată modificare a normelor din regulament se va organiza o ședință extraordinară a Adunării generale și în cursul anului. Adunarea generală *extraordinară* se poate convoca în felul următor: la propunerea comisiei de cenzori, în situația în care în urma unor verificări efectuate privind chitanțele și sumele de bani strânse pe parcursul unui semestru (cinci-șase luni), s-au constatat lipsuri financiare și la cererea a cel puțin 20% din membri, când aceștia consideră că nu li s-au respectat drepturile. Ședința *extraordinară* începe cu prezentarea unei ordini de zi, iar președintele propune un comitet, format din două-trei persoane să redacteze un proces verbal, în care să se includă toate discuțiile relevante din cadrul ședinței.

Mijloacele materiale și financiare

Obiectele care compun patrimoniul vecinătății actuale sunt: vasele, steagurile pentru înmormântare, însă puține vecinătăți mai dețin astăzi însemne

ori lăzi de vecinătate. Obiectele uzuale au fost cumpărate, de comun acord între membri din banii strânși în fond.

Vesela, împreună cu băncile Vecinătății s-au folosit, până în urmă cu câțiva ani, la organizarea meselor de pomană sau de parastas, care se țineau în casa celui decedat sau dacă vremea era favorabilă, într-un loc retras, fie în curțile unor vecini, fie în grădini. La aceste mese erau invitați membrii familiei celui răposat și vecinii care au fost apropiați acestuia, iar în situațiile mai speciale este chemat și preotul. Aceste mese organizate de Vecinătate reprezentau momente de solidaritate socială a întregii colectivități, sensul acestora fiind unirea celor în viață în fața durerii resimțite prin moartea unui membru din grupul lor social și pomenirea veșnică a celui care a părăsit lumea celor vii. Excluderea sau ieșirea din Vecinătate ducea la pierderea dreptului de a împrumuta și de a utiliza bunurile cumpărate, precum și la dreptul de a mai beneficia de vreun ajutor bănesc.

În prezent, mesele ceremoniale nu mai sunt organizate de Vecinătate, iar obiectele enumerate mai sus nu mai sunt întrebuințate, fiind organizate la restaurante. Cele câteva obiecte care au mai fost păstrate, reprezintă acum pentru membrii Vecinătăților bunuri de valoare și unele dintre ele se află la sediul Vecinătăților sau la casa președintelui de vecinătate. În cazul sașilor, acestea sunt depozitate în siguranță la Consistoriul evanghelic al orașului.

Steagurile negre de înmormântare se amplasează simbolic, de regulă, în fața locuinței decedatului, steaguri pe care Vecinătatea le împrumută familiei ori vecinilor pentru câteva zile. Există asociații care dispun de mai multe steaguri, unele cu cruce și altele simple, fără cruce, făcute la comandă. Cele cu cruce sunt special create pentru membrii de religie ortodoxă, pe când cele simple sunt împrumutate pentru persoanele decedate care au aparținut altor religii.

Fiecare Vecinătate posedă un fond de rezervă, care, de regulă, conține sumele necesare ca să acopere cheltuielile mai multor înmormântări deodată și care se folosește doar în cazurile extreme. Comitetul Vecinătății poate lua decizia de a plăti decesele din fond doar în situațiile în care într-o perioadă scurtă de timp au avut loc mai mult de cinci decese consecutive. Acest fond se acumulează din: taxe de înscriere, cotizații anuale, amenzi sau donații. Suma de bani pe care Vecinătatea o oferă drept ajutor de înmormântare este calculată la zi, în funcție de creșterea sau diminuarea prețurilor percepute de firmele locale de servicii funerare; această cantitate de bani poate acoperi toate cheltuielile unui asemenea eveniment, precum: taxele pentru serviciile funerare complete, prețul unei coroane de flori și un ajutor bănesc familiei, cu scopul de a-l folosi pentru masa de pomenire a celui răposat.

Statutul este și în prezent documentul de bază al asociației, doar că nu se mai păstrează în lada de Vecinătate și nici nu mai este citit la Adunările

generale anuale, ci există în mai multe exemplare acasă la președintele Vecinătății și este înmănat tuturor nou-veniților. Comparând regulamente mai vechi ¹⁵ cu unele mai noi s-a putut observa că actualele statute urmăresc respectarea aceleiași structuri: prevederi sub formă de articole, urmate de punctele aferente. Dispozițiile actuale din statutele asociației pot fi clasificate în felul următor: condițiile de înscriere și cele de întrajutorare a membrilor cu ocazia înmormântărilor, drepturile și îndatoririle comitetului de conducere și ale membrilor, atribuțiile fiecăruia, taxele de înscriere, cotizațiile, organizarea ședințelor și a petrecerii anuale. Noile reglementări ale statutelor au fost elaborate, urmărind modelul unor practici diferite, preluate din *ritualurile politice de dinainte de 1989 ale organizațiilor sindicale sau de partid*.¹⁶

În plus, până la sfârșit de secol XX, Vecinătățile maghiare s-au putut distinge de celelalte prin păstrarea funcției de ajutor reciproc în caz de boală, care apare în scris în statutul din 1905¹⁷ și în registrul altei Vecinătăți maghiare până inclusiv în anul 1996. Prima asociație se diferențiază de cealaltă doar prin faptul că la baza conducerii exista și un medic, care intervenea ori de câte ori un membru se îmbolnăvea. Astfel, procedurile în caz de boală erau următoarele: cotizanții erau obligați să aducă la cunoștință acest lucru medicului asociat și să respecte indicațiile acestuia. Dacă membrul apela la un alt medic, nu mai putea beneficia de ajutorul de boală care i se acorda; iar comitetul de conducere aproba, în caz de nevoie, transferul unor bani din fondul Vecinătății pentru a se efectua plăți pentru medicamente, ori spitalizări.

Richttagul din zilele noastre

După cel de-al Doilea Război Mondial, *Richttagul* între sași a căpătat o altă semnificație, depărtându-se de sensul real al cuvântului, fiind unicul mod de a mai petrece timpul cu comunitatea locală, ai cărei membri au scăzut numeric.

Richttagurile din ziua de azi reprezintă petrecerile făcute în luna februarie, în perioada carnavalului și au rolul de a-i uni pe toți membrii Vecinătății la un restaurant, loc în care să se distreze și să se simtă bine împreună. Dacă pe vremuri *Richttagul* însemna mai mult decât o petrecere, era în primul rând o zi a *rânduiei*, în care erau amendanți și pedepsiți cei care aduceau prejudicii Vecinătății sau nu respectau normele ei, în prezent, reprezintă un bun prilej de întări relațiile dintre membrii colectivității.

¹⁵ *Regulamentul Vecinătății săsești de sus, Feldioara, 1860.*

Regulamentul Vecinătății maghiare Berigas, Sighișoara, 1905.

¹⁶ Vintilă Mihăilescu, *op.cit.*, p. 108.

¹⁷ *Regulamentul Vecinătății maghiare Berigas, Sighișoara, 1905.*

Vecinătatea femeilor

Femeile nu dispun de regulamente bine întemeiate, de cele mai multe ori nefiind scrise, deci se desprind de rigorire contractuale specifice Vecinătăților de bărbați. Acestea nu sunt legate de niciun fel de obligații, deoarece Vecinătatea femeilor se bazează în special pe cooperare și bună înțelegere, regăsindu-se în interiorul acesteia o atmosferă jovială.

Până în secolul XX, femeile aparțineau Vecinătății doar prin bărbații lor înscrși ca membri. Vecinătățile femeilor sunt o variantă rară și târziu apărută. Cel mai probabil încercate de sentimentul libertății, acestea s-au adunat în anul 1922 și au pus bazele unei noi Vecinătăți, adaptate nevoilor lor. Scopul acesteia este de a întări relațiile sociale dintre membre prin organizarea anumitor întâlniri și a *Richttagului* din perioada carnavalului. În luna februarie, în așa-numita zi a *Richttagului*, un număr aproximativ de douăzeci și cinci de femei ies pe strada Viilor, îmbrăcate în straie populare și cu steagul României în mână, împreună cu alte două femei, *președinta* și *vicepreședinta* asociației, care se costumează special în *mire* și *mireasă*. Femeile care au făcut parte din *vechiul comitet de conducere*, împreună cu celelalte membre formează împreună un alai, oprindu-se pe rând la casele femeilor din noul comitet, care au rolul de *miri*. Acestea sunt întâmpinate cu cântece, dansuri, prăjituri și voie bună. Toată această zi decurge ca o nuntă tradițional românească, la care bărbații nu au voie să se implice ori să participe până la jumătatea zilei. Această nuntă a femeilor nu are nici o semnificație simbolică, dar este un bun prilej de a petrece, exact ca în tinerețe, cu multă veselie și bună dispoziție.

Vecinătatea femeilor dispunea și de obiecte strict uzuale: farfurii, platouri, linguri, furculițe, cuțite, pahare, fețe de masă, oale etc. care se împrumutau, contra cost, femeilor din Vecinătate, intenționând să organizeze în familia lor mese pentru nuntă, botez sau alte aniversări. Din banii încasați pentru închirierea vaselor și din taxele percepute la înscriere se cumpărau altele noi, se plăteau coroanele cu flori pentru înmormântări și se suportau cheltuielile *Richttagului* și a *maslului de câmp*. Toate acestea se discutau în cadrul Adunărilor generale, la care participau majoritatea femeilor înscrise și se întocmea la sfârșit o *dare de seamă*, în registrul *președintei* de Vecinătate.

Vecinătățile, un proiect de viitor

Vecinătățile reprezintă un proiect de viitor în localitățile care sunt sau au fost populate de către sași, spiritul acestora fiind încă viu; iar conform principiilor săsești, au luat naștere noi asociații, purtând, firește, numele de Vecinătăți. În ultimii ani, în localitățile Moșna, județul Sibiu și Saschiz, județul Mureș, termenul de Vecinătate a început să fie din ce în ce mai folosit și atribuit

unor asociații precum: *Asociația Vecinătățile Moșnei* (2013) și *Asociația Vecinătății femeilor din Saschiz* (2016), care au ca scop promovarea culturii și a turismului local, printr-o serie de târguri, festivaluri organizate după modelul săsesc, cum ar fi: *Festivalul Tradiții culinare pe Târnavă*, *festivalul Rabarbarului*, *Săptămâna Haferland*, *festival cu meșteșug săsesc* etc.

Concluzii

La baza acestui articol se află lucrarea de disertație personală, susținută în cadrul Facultății de Litere, Universitatea Babeș-Bolyai, din Cluj-Napoca.

Principalul scop al acestuia a fost, așadar, de a aduce un plus de cunoaștere în ceea ce privește Vecinătățile actuale din zona urbană, cu aplicație directă asupra orașului Sighișoara, de a urmări evoluția instituției Vecinătății până în prezent și de a reliefa caracterul durabil al acesteia în timp și spațiu. Pe lângă analiza livrescă a documentelor (presă scrisă), cât și a tratatelor de istorie, sociologie și etnologie, am considerat relevante și documentele obținute de la membrii Vecinătăților. Cercetarea de teren s-a realizat în orașul Sighișoara, iar, folosind metoda interviului, am ales un eșantion de subiecți care să fie interogați cu privire la această temă. În acest fel, mi-am propus să realizez interviuri atât cu sași, români, maghiari, cât și cu romi; oameni născuți între 1934-1968.

Astfel, interviul a constituit principalul mijloc de studiu prin care am urmărit atât clarificarea anumitor aspecte cu privire la experiența membrilor într-o astfel de asociație, cât și oferirea unor detalii care au legătură cu organizarea, scopul, rolul acesteia în zilele noastre.

NEIGHBOURHOODS (NACHBARSHAFTS) IN SIGHIȘOARA AS FORMS OF SOCIAL ORGANIZATIONS (Summary)

The author of this article wanted to bring more informations about the current phenomenon of *Neighbourhood* in the urban area. In this study, it was followed the evolution of the *Institution of Neighbourhood* from the beginning to the present, for emphasizing its durability in time and space. Another goal was to clarify all the aspects of such a social organization, taking into account the experience of the members and to define the role, purpose, objectives of the association.

Keywords: Sighișoara, Institution of *Neighbourhood*, funeral association, saxons, romanian, minorities.

Cuvinte-cheie: Sighișoara, Instituția Vecinătății, asociație de înmormântare, sași, români, minorități.

UN PRECURSOR AL MARII UNIRI: AVOCATUL EUGEN PĂTĂCEANU (1871-1906), IMPORTANTĂ PERSONALITATE A ORAȘULUI TURDA

Răzvan Mihai Neagu

Preliminarii. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, comunitatea românească din Turda a început să se organizeze, înscriindu-se astfel în cadrele mișcării naționale din Transilvania. Un rol important în acest proces l-a avut marele om politic și patriot dr. Ioan Rațiu. Cele mai importante forme de asociere ale comunității românești turdene au fost constituirea diverselor asociații și formarea unei elite intelectuale. Dacă ne referim la formele de asociere ale românilor turdeni, cea mai mare relevanță și importanță au avut-o: despărțământul local al ASTRA creat la 24 iunie 1870, *Societatea de lectură a femeilor române* creată în 1873, *Reuniunea meseriașilor români*, creată în anul 1883, Banca Arieșana înființată în 1887, filialele locale ale Partidului Național Român din Ungaria și Transilvania și ale Partidului Social Democrat din Ungaria, secția română. Elita intelectuală locală a Turzii avea două componente: cea laică (mai ales avocați formați la universitățile din Cluj și Budapesta: Augustin Rațiu, Valer Moldovan, Mihai Moldovan, frații Eugen și George Pătăceanu, frații Iuliu și George Popescu), cea ecleziastică (preoții celor două confesiuni românești, ortodoxă și greco-catolică formați în școlile de la Sibiu și Blaj: Iovian Mureșan, Nicolae Portos Rațiu). Elita intelectuală turdeană devine conștientă de misiunea sa națională și începe să fie vizibilă la nivel social prin organizarea a numeroase evenimente cu specific național, unde în prim plan sunt valorile românești, dar și la nivel oficial, prin prezența românilor în cadrul Congregației generale a comitatului Turda-Arieș. Eforturile românilor turdeni au fost canalizate și spre deschiderea școlilor confesionale: cea greco-catolică (1873-1874) și cea ortodoxă (1904).

Unul dintre cei mai importanți membri ai elitei intelectuale laice turdene antebelice a fost avocatul **Eugen Pătăceanu** (1871-1906). Din păcate istoriografia locală a neglijat personalitatea acestuia. Nu cunoaștem motivele. Cel mai probabil, s-a luat în calcul viața sa foarte scurtă (a trăit numai 35 de ani). Prin intermediul acestui material ne propunem să restituim publicului viața, activitatea și contribuția la dezvoltarea orașului Turda a ilustrului avocat.

Chiar dacă a avut o viață foarte scurtă, Eugen Pătăceanu a lăsat în urma sa o activitate prodigioasă, multilaterală, demnă de luat în seamă și de a fi cunoscută.

Familia. Pregătirea intelectuală. Eugen Pătăceanu s-a născut în satul Moldovenești, în apropiere de Turda, la 1 septembrie 1871.¹ La acea dată, localitatea făcea parte din Scaunul Secuiesc al Arieșului, iar începând cu 1876 devine parte componentă a comitatului Turda-Arieș. Pătăceanu provenea dintr-o familie preotească de confesiune greco-catolică. Tatăl său a fost preotul Ioan Pătăceanu (1843-1910). Acesta din urmă a studiat teologia la Seminarul din Blaj între anii 1865-1869, fiind preot la Moldovenești și Copăceni (sate aflate în proximitatea Turzii).² Preotul Ioan Pătăceanu a mai avut un fiu George (1878-1965), care a studiat, la rândul său, dreptul,³ dar și încă trei fiice, Helena, Virginia și Emilia. Frații Eugen și George Pătăceanu au avut o relație foarte apropiată. Eugen a fost cel care și-a ajutat și sprijinit fratele mai mic. Astfel, George Pătăceanu și-a făcut stagiul de avocat la biroul fratelui său.⁴

Eugen Pătăceanu a terminat studiile medii în cadrul Gimnaziului Superior Greco-Catolic din Blaj (1890).⁵ Astfel, în formarea sa intelectuală un rol important l-a avut ambianța românească a școlilor Blajului. Ulterior, având vârsta de 19 ani a ales să studieze dreptul în cadrul Facultății de Drept și Științe Politice a Universității din Cluj (1890-1894).⁶ Eugen Pătăceanu a beneficiat în perioada studiilor universitare de o bursă din partea Fundației „Ștefan Ferdinand Hirsch” în valoare de 400 de coronae.⁷ Interesant este că între anii

¹ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Cluj, Fond Colecția Registrele Parohiale de Stare Civilă, Moldovenești, p. 63 verso.

² *Șematismul veneratului cler al Archidiecesei Metropolitane Greco-Catolice a Alba Iuliei și Făgărașului pre anul 1876*, Blaj, Tiparul Seminarului Archidieceșan, p. 165; *Șematismul veneratului cler al Archidiecesei Metropolitane Greco-Catolice Romane de Alba Iulia și Făgăraș, pre anul Domnului 1900 de la Sânta Unire 200*, Blaj, Tipografia Seminarului Archidieceșan, p. 743; Cornel Sigmirean, *Intelectualitatea ecleziastică. Preoții Blajului (1806-1948)*, Editura Universității „Petru Maior” Târgu Mureș, 2007, p. 157, nr. 827.

³ Răzvan Mihai Neagu, *Formarea intelectualității din Turda. Studenți din Turda la marile universități europene 1377-1918*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015, pp. 141-145.

⁴ Valentin Vișinescu, Vasile Miclăuș, Tudor Ștefănie, *Dicționar de personalități turdene*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2006, p. 120.

⁵ Nicolae Brânzeu, *Școalele din Blaj. Studiu istoric*, Sibiu, „Tipografia”, societate pe acțiuni, 1898, p. 131.

⁶ Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, p. 454, nr. 2655.

⁷ *Unirea*, anul VII, Blaj, 21 august 1897, nr. 35, 280.

1890-1892, Eugen Pătăceanu a fost coleg de facultate cu Iuliu Maniu.⁸ Nu a fost un simplu student care s-a mulțumit doar cu diploma de licență. La 25 aprilie 1896, el a devenit doctor în științe juridice.⁹ Eugen Pătăceanu s-a remarcat încă din perioada studenției ca un luptător pentru drepturile naționale ale românilor din Transilvania. În calitate de student la Cluj, el a fost implicat, alături de colegul său, Iuliu Maniu,¹⁰ (1892) în redactarea *Replicii* (*Replica Junimii Academice Române din Transilvania și Ungaria la Răspunsul dat de Junimea Academică Maghiară Memorandului Studenților Universitari din România*). Acesta a fost un document elaborat de studenții români din Cluj, Budapesta, Viena și Graz, redactat în limbile română, franceză, germană, engleză și italiană, care a avut o largă circulație europeană. Actul, elaborat de studenții români, critica dualismul și legislația antinațională promovată de autoritățile maghiare.¹¹

În plan personal, Eugen Pătăceanu s-a căsătorit în anul 1900 cu Ecaterina Mezei (1874-1964), fiica lui Ioan Mezei de Szathmar. Ceremonia a avut loc la Budapesta, iar conform presei vremii, anunțul a fost înregistrat în registrul stării civile din districtul VIII al capitalei ungare, cu data de 17 iunie 1900.¹² Cuplul se va stabili ulterior la Turda. Cei doi au avut două fiice: Ecaterina (Catița), căsătorită ulterior cu primarul Turzii, Iuliu Gențiu și Hortensia, care se va căsători cu Demetriu Ianeșiu, prim-contabil al Băncii Arieșana.

Viața și activitatea lui Eugen Pătăceanu. Destinul, viața și activitatea avocatului Pătăceanu au fost legate de orașul Turda. Din parcurgerea presei vremii rezultă că Pătăceanu a fost un adevărat animator al societății românești din Turda, încă de timpuriu. Astfel, la 10 august 1895, cu ocazia adunării generale a despărțământului Turda al ASTRA, s-a organizat o serată literară-muzicală, unde el a avut onoarea să țină discursul de deschidere. Pătăceanu a făcut parte din comitetul de organizare al petrecerii de vară, care s-a dat cu

⁸ Cornel Sigmirean, *Istoria formării*, p. 454, nr. 2653.

⁹ *Unirea*, anul VI, Blaj, 2 mai 1895, nr. 18, p. 141.

¹⁰ Nicolae Cordoș, *Din istoricul elaborării și tipăririi „Replicii”* în *Acta Musei Napocensis*, XX, 1983, p. 199.

¹¹ Eugenia Glodariu, *Asociațiile Culturale ale Tineretului Studios Român din Monarhia Habsburgică 1860-1918*, Cluj-Napoca, 1998, p. 267, nota 1525; *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II. De la Independență la Marea Unire (1878-1918), coordonator acad. Gheorghe Platon, Editura Enciclopedică, București, 2003, pp. 326-327.

¹² *Pester Lloyd*, XLVII, nr. 151, 24 iunie 1900, supliment 2, nepaginat; Daniela Comșa, Eugenia Glodariu, Maria M. Jude, *Clujenii și Maria Unire*, Bibliotheca Musei Napocensis, Cluj-Napoca, 1998, p. 102.

oazia adunării ASTRA.¹³ Activitatea avocatului nu s-a limitat exclusiv la Turda. Presa românească a vremii îl surprinde la 6 februarie 1897 în cadrul comitetului de organizare al unui bal, în Arad, la Hotelul Crucea Albă, care avea ca scop strângerea de fonduri pentru elevii români lipsiți de mijloace.¹⁴ Implicarea în evenimente caritabile a fost una dintre constantele activității avocatului turdean.

Pe plan cultural, ca orice intelectual român respectabil, Eugen Pătăceanu a fost membru al ASTRA, cea mai reprezentativă asociație de profil a românilor transilvăneni, adevărată academie națională. În cadrul adunării despărțământului Turda al ASTRA din 26 decembrie 1897, Pătăceanu este primit ca membru ordinar, alături de Nicolae Portos Rațiu, parohul greco-catolic de Turda Veche și Artemiu Codarcea, protopopul greco-catolic al Turzii. Fiecare membru nou a plătit 5 florini. Pătăceanu a fost ales în comitetul cercual, ca membru.¹⁵ Avocatul a fost foarte apropiat de asociațiunea ASTRA, fiind unul dintre membrii importanți ai despărțământului Turda. La 7 august 1898, Pătăceanu a participat la adunarea despărțământului Luduș al ASTRA, desfășurată la biserica greco-catolică din localitate. Cu această ocazie, el este amintit *candidat de avocat*.¹⁶ Eugen Pătăceanu a urcat treptat în ierarhia asociațiunii ASTRA. În cadrul ședinței comitetului cercual Turda din 28 ianuarie 1899, a fost ales secretar,¹⁷ iar la 6 august 1899, Pătăceanu a fost ales delegat pentru adunarea generală a ASTRA, alături de avocatul George Popescu.¹⁸

Un an deosebit de important pentru Eugen Pătăceanu a fost 1898. Astfel, în noiembrie 1898, el își deschide biroul de avocat (*cancelaria advocațională*) la Turda în Piața Kossuth (chiar în centrul orașului).¹⁹ În acest mod el și-a făcut debutul în rândul profesioniștilor dreptului din orașul de pe Arieș.

Preocupările avocatului Pătăceanu au interesat și domeniul financiar-bancar, atât la Turda, cât și în altă parte. Astfel, la 25 februarie 1899, în cadrul adunării generale a Băncii Arieșana din Turda, Pătăceanu este ales în comitetul de supraveghere.²⁰ Ulterior, la 23 februarie 1901, presa economică a vremii îl

¹³ *Familia*, Oradea, 30 iulie/11 august, nr. 31, an XXXI, 1895, pp. 370-371.

¹⁴ *Tribuna Poporului*, anul I, Arad, 1/13 ianuarie 1897, nr. 1, p. 3.

¹⁵ *Transilvania*, nr. VII-VIII, Sibiu, septembrie-octombrie 1898, anul XXIX, p. 212.

¹⁶ *Unirea*, anul VIII, Blaj, 13 august 1898, nr. 32, p. 252.

¹⁷ *Transilvania*, nr. IX, Sibiu, noiembrie 1899, anul XXX, p. 31

¹⁸ *Ibidem*, p. 129.

¹⁹ *Unirea*, anul VIII, Blaj, 26 noiembrie 1898, nr. 47, p. 373.

²⁰ *Idem*, anul IX, Blaj, 4 martie 1899, nr. 9, p. 69.

surprinde pe Pătăceanu în calitate de verficator al procesului verbal în adunrea generală a Băncii Arieșana.²¹ La 1 martie 1902, Pătăceanu este ales pentru prima dată, membru în direcțiunea Băncii Arieșana.²² Avocatul turdean a fost apropiat și de alte instituții de credit românești. La 21 martie 1901, avocatul a fost ales în direcțiunea Băncii Munteana din Baia de Arieș.²³

Eugen Pătăceanu a fost un credincios fidel Bisericii Greco-Catolice, pe care a sprijinit-o în diverse forme. În 1900 împreună cu soția sa, el a cumpărat o carte cu *păreți într-auriți și solidi, care se va numi Carte de aur, unde vor fi scriși toți binefăcătorii și donatorii bisericii și școlei* din Copăcenii, acolo unde era paroh tatăl său.²⁴ Activitatea sa caritativă în sprijinul comunității greco-catolice a inclus astfel atât Turda, cât și zona adiacentă.

Tot în anul 1900, numele avocatului Eugen Pătăceanu apare pentru prima dată în *Hof- und Staatshandbuch der Österreichisch-Ungarischen Monarchie für 1900*.²⁵ El era amintit în calitate de membru al Camerei avocațiale (Baroul de avocați) din Cluj, care cuprindea districtele judiciare ce țineau de tribunalele din Cluj, Dej, Turda și Alba Iulia. Printre membrii avocați ai districtului pendinte de tribunalul Turda figurează și Eugen Pătăceanu.

În anul 1901, Eugen Pătăceanu a fost numit președinte al *Reuniunii meseriașilor români din Turda* și a început o acțiune de reorganizare a acestei asociații.²⁶ Această funcție va fi cea mai importantă demnitate pe care o va deține, în scurta sa viață. Respectiva societate reprezenta una dintre cele mai active asociații românești din Turda. Activitatea sa era centrată în jurul acțiunii de grupare și sprijinire a meseriașilor români turdeni, dar și de ajutorare a copiilor fără posibilități, care doreau să învețe o meserie. De asemenea, reuniunea își îndrepta atenția și spre aspectul național, mai ales dacă luăm în considerare faptul că ea a fost reprezentantă la Marea Unire de doi delegați.

În paralel cu activitatea națională și socială, Eugen Pătăceanu și-a exercitat meseria de avocat, fiind unul dintre practicienii renumiți ai acesteia din orașul de pe Arieș. În vara anului 1902 a fost implicat în vânzarea mobilelor din Hotelul Central din Turda.²⁷

²¹ *Revista Economică*, anul III, Sibiu, 16 martie 1901, nr. 10, p. 130.

²² *Idem*, anul IV, Sibiu, 29 martie 1902, nr. 13, p. 128.

²³ *Idem*, anul III, Sibiu, 13 aprilie 1901, nr. 14, p. 172.

²⁴ *Unirea*, anul X, Blaj, 1 decembrie 1900, nr. 48, p. 406.

²⁵ *Hof- und Staatshandbuch der Österreichisch-Ungarischen Monarchie für 1900*, Wien, 1900, p. 902.

²⁶ Daniela Comșa, Maria Magdalena Jude, *Reuniunii meseriașilor români din Turda în slujba idealului național* în *Acta Musei Napocensis*, 35-36/II, 1999, p. 142.

²⁷ *Vendéglösök Lapja*, XVIII-ik évfolyam, 12. szám, Budapest, 1902. június 20, p. 7.

Eugen Pătăceanu s-a integrat perfect în cadrul comunității românești din Turda, devenind în foarte scurt timp unul dintre exponenții acesteia. Avocatul a fost prezent la diverse evenimente din Turda și nu numai. La 9 august 1903, Pătăceanu, în calitate de președinte al *Reuniunii meseriașilor români*, participă la instalarea lui Nicolae Portos Rațiu în demnitatea de paroh greco-catolic de Turda Veche.²⁸ Unele evenimente la care a luat parte erau nefericite. La 22 septembrie 1903, Pătăceanu a participat la înmormântarea lui Nicolae Tămaș, paroh la Grindeni și protopop onorific.²⁹ La 15 noiembrie 1903, avocatul a luat parte la înmormântarea lui Artemiu Codarcea, protopopul greco-catolic al Turzii, iar în cadrul ceremoniei funerare a ținut un discurs panegyric.³⁰

Sub conducerea lui Pătăceanu, *Reuniunii meseriașilor români din Turda* a desfășurat o bogată activitate. Un exemplu în acest sens este acțiunea din 24 decembrie 1903, când președintele Pătăceanu a organizat la școala greco-catolică din Turda o serbare de Crăciun, la care au fost invitați intelectuali, meseriași și elevi români. S-au distribuit haine pentru 15 băieți fără posibilități, cumpărate cu bani donați de Banca Arieșana și din donații private de la românii din Turda.³¹ Activitățile *Reuniunii meseriașilor* organizate sub conducerea lui Pătăceanu erau diverse. La scurt timp de la activitatea precedentă, presa epocii anunța că la 31 ianuarie 1904, *Reuniunea meseriașilor* a organizat o petrecere cu teatru la Hotelul Europa, în cadrul căreia se va viziona dramatizarea piesei *Vlăduțul mamei*, iar în pauză se va juca *călușorul* și *bătuta*. Scopul activității era de a colecta bani pentru ajutorarea elevilor lipsiți de posibilități.³²

Eugen Pătăceanu a fost un apropiat al *Societății de lectură a femeilor române din Turda*, importantă asociație românească, cu contribuții deosebite la nivelul comunității românești. La 14 februarie 1904, societatea feminină amintită a organizat o *serată musicală-declamatorică cu dans* la Hotel Europa. În comitetul de organizare, printre alții, s-au aflat distinși membrii ai elitei turdene: Eugen Pătăceanu, George Păceanu, Valer Moldovan, Augustin Rațiu etc.³³ Cu această ocazie, Eugen Pătăceanu a donat șase coroane.³⁴

²⁸ *Răvașul*, anul I, Cluj, 22 august 1903, nr. 21, p. 83.

²⁹ *Idem*, anul I, Cluj, 26 septembrie 1903, nr. 26, p. 103.

³⁰ *Idem*, anul I, Cluj, 22 noiembrie 1903, nr. 34, p. 135.

³¹ *Idem*, anul II, Cluj, 30 ianuarie 1904, nr. 5, p. 19.

³² *Bunul Econom*, anul V, Orăștie, 24 ianuarie 1904, nr. 2, p. 2; *Răvașul*, anul II, Cluj, 23 ianuarie 1904, nr. 4, p. 15.

³³ *Bunul Econom*, anul V, Orăștie, 7 februarie 1904, nr. 4, p. 5.

³⁴ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 73, anul LXVII, Brașov, 3/16 aprilie 1904, p. 6.

Avocatul turdean și-a sprijinit tatăl, preot în Copăcenii. La 12 iulie 1904, tinerimea română din acest sat a organizat o petrecere de vară pentru colectarea de bani necesari alimentării fondului de construire a unei biserici în Copăcenii. Au participat mulți dintre membrii elitei turdene: frații Eugen și George Pătăceanu, alături de tatăl lor, preotul Ioan Pătăceanu, Valer Moldovan, Nicolae Portos Rațiu, Ioan Sâmpălean etc.³⁵ În cadrul acțiunii de strângere de bani, Eugen Pătăceanu a donat 17 coroane³⁶. El a fost prezent și la alte evenimente din afara Turzii. La 7 august 1904, a participat la o petrecere de vară în Ocna Mureș, ocazie cu care a donat 11 coroane.³⁷ Cu toate acestea, Pătăceanu s-a remarcat mai ales la Turda. La 30 oct 1904, intelectualitatea și meseriași români din Turda au organizat o *petrecere cu cules de vii* la Hotel Europa, banii colectați urmând a fi împărțiți între cele două biserici românești. În cadrul acestei petreceri Eugen Pătăceanu a fost vicepreședinte al comitetului de organizare, alături de avocatul Valer Moldovan.³⁸

Avocatul turdean a fost președinte al *Eforiei școlare greco-catolice* din Turda, asociație cu rol important în sprijinirea tinerilor români fără posibilități materiale de a merge la școală.³⁹

Eugen Pătăceanu a fost un remarcabil om politic. A făcut parte din Congregația comitatului Turda-Arieș și a fost membru al Partidului Național Român din Ungaria și Transilvania. Deși, cariera sa politică a fost foarte scurtă, el s-a remarcat la începutul anului 1905, într-un moment important al istoriei mișcării naționale a românilor din Transilvania, cu ocazia dezbaterilor legate de tactica politică care trebuie adoptată: pasivismul sau activismul. La 10 ianuarie 1905 s-a desfășurat conferința Partidului Național la Sibiu (ziarul blăjean *Unirea* o numește *conferința electorală a alegătorilor români*). În cadrul acesteia delegația comitatului Turda-Arieș a fost formată din Eugen Pătăceanu, Valer Moldovan, George Popescu, Iuliu Vlăduțiu, Ioan Boeriu și Mariu Elecheș. La această conferință au mai luat parte o serie de personalități din conducerea formațiunii (Vasile Lucaciu, Gheorghe Pop de Băsești, Alexandru Vaida-Voevod, Iuliu Maniu etc). În cadrul dezbaterilor, Eugen Pătăceanu a făcut parte dintr-o comisie de 40 de persoane, care trebuia să verifice raportul pe anul trecut. Avocatul Pătăceanu a fost unul dintre puținii care mai susțineau

³⁵ *Idem*, nr. 167, anul LXVII, Brașov, 30 iulie (12 august) 1904, p. 6.

³⁶ *Unirea*, anul XIV, Blaj, 10 septembrie 1904, nr. 37, p. 351.

³⁷ *Idem*, anul XIV, Blaj, 3 septembrie 1904, nr. 36, p. 341.

³⁸ *Răvașul*, anul II, Cluj, 29 octombrie 1904, nr. 44, p. 185.

³⁹ Vasile Lechințan, *Oficiali de stat români din Transilvania (1368-1918)*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2003, p. 250.

pasivitatea.⁴⁰ Ziarul brașovean *Gazeta Transilvaniei*, consemnează argumentele avocatului turdean în acest sens. El a arătat faptul că în timpul pasivității românii și-au păstrat solidaritatea națională, s-a redus numărul renegaților, s-au înființat mai multe de instituții culturale, reuniuni, asociații și bănci. Avocatul a arătat că pasivitatea a ridicat un zid puternic între români și adversarii lor naționali. Pătăceanu a argumentat că în vremea pasivității românii au rupt legăturile cu puternicii zilei, dar au rămas în casa și la vatra lor. El a arătat celor prezenți că în timpul pasivității s-a cristalizat societatea românească, care a fost ocrotită de valurile și ispitele inamice. Avocatul s-a arătat sceptic cu privire la adoptarea activismului, considerând că în acest caz s-ar putea pierde toate realizările din timpul pasivismului. Pătăceanu a cerut ca și în cadrul ședinței plenare să se expună punctul de vedere al minorității, iar votarea pentru activitate sau pasivitate să se facă uninominal. Propunerea sa a fost acceptată, iar avocatul turdean a votat pentru pasivitate.⁴¹ Din 90 de voturi, 78 erau pentru la trecerea la activism, iar 12 pentru păstrarea pasivității. Cu scurt timp înainte de a muri, spre sfârșitul anului 1905, Pătăceanu a făcut o donație de 20 coroane pentru masa studenților de la Blaj.⁴²

Destinul avocatului a fost unul tragic. Eugen Pătăceanu a murit la numai 35 de ani, în 27 februarie 1906 la Turda.⁴³ Cauza decesului nu este cunoscută. Ziarul sibian *Telegraful Român* afirmă că Pătăceanu s-a stins din viață în urma unui *morb scurt și greu*.⁴⁴

Considerații finale. Eugen Pătăceanu a fost o personalitate complexă, cu rezonanță în istoria orașului Turda. El și-a adus o prețioasă contribuție la evoluția comunității românești din orașul de pe Arieș. Activitatea sa a fost pusă în slujba mișcării naționale a românilor din Transilvania. Membru reprezentativ al elitei intelectuale laice a Turzii, Eugen Pătăceanu s-a implicat la nivel social, desfășurând o continuă operă caritabilă. Distinsul avocat turdean a făcut parte din asociațiunea ASTRA și din Partidul Național Român din Ungaria și Transilvania, iar pe plan local a fost președintele *Reuniunii meseriașilor români* din Turda și a fost implicat în conducerea Băncii Arieșana. Prin activitatea pe care a desfășurat-o, Eugen Pătăceanu este un precursor al Marii Uniri.

⁴⁰ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 288, anul LXVII, Brașov, 30 decembrie 1904, pp. 1-2.

⁴¹ *Idem*, nr. 289, anul LXVII, Brașov, 31 decembrie 1904, pp. 1-2.

⁴² *Unirea*, anul XV, Blaj, 16 decembrie 1905, nr. 50, p. 417.

⁴³ *Analele Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*, nr. IV, iulie-august, 1906, p. 88; *Răvașul*, anul IV, Cluj, 3 martie 1906, nr. 8, p. 31; *Unirea*, anul XVI, Blaj, 3 martie 1906, nr. 9, p. 71.

⁴⁴ *Telegraful Român*, nr. 18, Sibiu, 16 februarie (1 martie) 1906, an LIV, p. 77.

**A FORERUNNER OF THE GREAT UNION:
LAWYER EUGEN PĂTĂCEANU (1871-1906), AN IMPORTANT
PERSONALITY OF TURDA**

(Abstract)

Eugen Pătăceanu was an exponential personality from Turda at the end of the 19th century and the beginnings of the 20th century. He came from a greek-catholic priest family. Pătăceanu had a very good intellectual training, finishing his secondary education at the Greek-Catholic High School in Blaj (1890). Later, Eugen Pătăceanu chose to study law at Law and Political Sciences Faculty of the University in Cluj (1890-1894). On April 26, 1896, Eugen Pătăceanu became doctor of Legal Sciences. He was active in Romanian national movement from Transylvania, fighting with all legal means for the rights of his countrymen. Eugen Pătăceanu was a prominent member of the intellectual and leading elite of Turda. He was one of the most important Romanian lawyer in Turda. The most important position he had, was that of president of The Reunion of the Romanian Craftsmen in Turda. From a cultural point of view, he was a member of the ASTRA association. Pătăceanu died very young at only 35 years.

Cuvinte cheie: Eugen Pătăceanu, Turda, avocat, Transilvania, Reuniunea Meseriașilor Români.

Keywords: Eugen Pătăceanu, Turda, lawyer, Transylvania, The Reunion of the Romanian Craftsmen.

PARTICIPAREA ROMÂNILOR DIN FOSTUL JUDEȚ CIUC LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1914-1918)

Alexandru Bucur
Vasile Mărculeț

Izbucnirea Primului Război Mondial, în anul 1914, a implicat participarea unui mare număr de locuitori români din Transilvania, în cadrul armatei austro-ungare. Până în 1918, la sfârșitul conflagrației mondiale, un număr mare de români transilvăneni au luptat pe diferitele fronturi în cadrul armatei austro-ungare, plătind un însemnat tribut de sânge. Alături de aceștia, la efortul de război al dublei monarhii au contribuit masiv și ceilalți membri ai comunităților locale românești.

Românii transilvăneni în primul război mondial. Numărul românilor transilvăneni participați la prima conflagrație mondială, în cadrul armatei austro-ungare, rămâne necunoscut cu exactitate. Diferitele cercetări, mai vechi sau mai recente, au condus la rezultate diferite.

Conform statisticii realizate de Teodor V. Păcățian, numărul acestora ar fi fost de 489.544 de persoane.¹ Dintre aceștia, 41.739 au căzut pe câmpul de luptă, 11.275 au murit în detenție, în pibegie, în spital sau acasă din cauza rănilor sau a bolilor contactate în timpul războiului, 29.839 au fost dați dispăruți, 343.387 s-au întors din război complet sănătoși, 25.406 au revenit acasă invalizi, iar 37.898 s-au întors răniți și bolnavi, dar ulterior s-au însănătoșit. Populația a dat contribuții benevole pentru armată, cifrate la suma aproximativă de 11.884.169 lei. Pagubele înregistrate în urma acțiunilor militare au fost mult mai mari și s-au ridicat la suma aproximativă de 285.598.471 lei.²

---

¹ Teodor V. Păcățian, *Jertfele românilor din Ardeal, Bănat, Crișana, Sătmăr și Maramurăș aduse în războiul mondial din anii 1914-1918*, în „Transilvania”, LIV, 1923, 1-2 (cit. în continuare, Teodor V. Păcățian, 1923a), p. 50; Teodor V. Păcățian, *Jertfele românilor din Ardeal, Bănat, Crișana, Sătmăr și Maramurăș aduse în războiul mondial din anii 1914-1918*, Sibiu, 1923 (cit. în continuare, Teodor V. Păcățian, 1923b), p. 21.

² *Ibidem*, p. 49; *Ibidem*, p. 20.

Într-un studiu realizat cu peste trei decenii în urmă, Liviu Maior susținea că au fost mobilizați 483.373 de români din Transilvania, cifră care reprezenta 52% din totalul soldaților transilvăneni și 5,3% din totalul soldaților austro-ungari.³ Potrivit aceluiași autor, dintre românii mobilizați, 449.796 soldați și ofițeri, adică 92,4% au fost trimiși la partea activă, fiind repartizați unităților din prima linie, și doar 34.578, respectiv 7,6% au fost distribuiți la partea sedentară pentru servicii auxiliare sau mobilizați pe loc.⁴ Dintre militarii români repartizați la partea activă 52.954 au căzut pe diferitele câmpuri de luptă, iar alți 25.402 au rămas invalizi.⁵

Potrivit calculelor de dată mai recentă, realizate de Ioan I. Șerban, care valorifică informațiile transmise de Octavian C. Tăslăuanu, numărul românilor încorporați în armata austro-ungară s-ar fi ridicat la peste 651.000 soldați, subofițeri și ofițeri⁶. În rândul acestora s-au înregistrat, în cei patru ani de război, 82.588 de morți și dispăruți și 63.304 de răniți, invalizi și bolnavi.⁷

Identificarea românilor transilvăneni participanți la Primul Război Mondial, din toate localitățile provinciei, a fost realizată în urma solicitărilor adresate de ASTRA autorităților locale. Inițiativa a aparținut ziaristului Teodor V. Păcățian, care a conceput modelul tabelului și a făcut demersuri repetate și insistente pentru completarea lui.⁸ În pofida acestor eforturi, ca urmare a dezinteresului manifestat de unii reprezentanți ai autorităților locale față de această inițiativă, rezultatele au rămas incomplete.⁹

Prezentarea documentelor. Studiul nostru își propune să prezinte aportul locuitorilor de naționalitate română din fostul județ Ciuc. Demersul inițiat de noi se bazează pe un set de documente inedite, care apare cu titlul *IX. Județul Ciuc*, care este în realitate un centralizator al localităților rurale ale fostului județ Ciuc (tabel nominal al localităților rurale) și două *Tablouri* (tabele) *nominale* cu participanții din fosta comună urbană Gheorgheni și orașul Miercurea Ciuc. Acestea sunt incluse în pachetul intitulat *Listele participanților*

³ Liviu Maior, *Soldați români din armata austro-ungară*, vol. *Civilizație medievală și modernă românească*, îngrijit de N. Edroiu, A. Răduțiu, P. Teodor, Cluj-Napoca, 1985, p. 357.

⁴ *Ibidem*, p. 357-358.

⁵ *Ibidem*, p. 358.

⁶ Ioan I. Șerban, *Românii în armata austro-ungară în anii Primului Război Mondial*, în „*Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*”, 2-3, 1998-1999, p. 207.

⁷ *Ibidem*, p. 208.

⁸ Teodor V. Păcățian, 1923a, p. 32-50; Teodor V. Păcățian, 1923b, pp. 3-21.

⁹ *Ibidem*, p. 49; *Ibidem*, p. 20.

la Primul Război Mondial, aflat la Arhivele Naționale, Serviciul Județean Sibiu, în Fondul *Astra*, pachet nr. 6, act nr. 6c.¹⁰

Documentele studiate de noi, pe care le reproducem în facsimil, conțin: primul, 2 file, numerotate 1, 6; al doilea, 2 file, numerotate de la 2 la 3, iar al treilea, o filă, numerotată cu nr. 4. Mai dispunem și de adresa de înaintare a *Tabloului nominal* cu participanții din Miercurea Ciuc, fila 5. La primul document, fila 1r cuprinde doar denumirea actului, iar fila 6r conține 25 de localități recenzate și un centralizator al celor două pagini, care înregistrează rezultatele totale. Cealaltă filă, 1r, cuprinde 31 de localitățile recenzate.¹¹ Menționăm că, dintre cele 56 de localități nominalizate, șase nu au avut nici un participant la acțiunile impuse de război. Cel de-al doilea document conține date despre participanții din comuna urbană Gheorgheni iar cel de-al treilea despre participanții din orașul Miercurea Ciuc.¹² Setul a fost realizat în urma demersurilor ASTREI, pe lângă autoritățile locale. Inițiativa, în acest sens, a aparținut istoricului și ziaristului Teodor V. Păcățian, care a realizat calculele centralizatoare și a publicat rezultatele demersului său.¹³

Documentul centralizator, un tabel nominal al localităților rurale, cuprinde 10 rubrici principale. Patru dintre acestea sunt împărțite în alte 11 rubrici secundare. Dintre rubricile secundare, două sunt compuse din câte alte trei subrubrici. În total, *actul* cuprinde 21 de rubrici (principale, secundare și subrubrici).¹⁴

1. Prima rubrică principală, *Numărul curent*, înregistrează în ordine crescătoare un număr de 56 poziții. Acestea corespund celor 56 de localități recenzate.¹⁵

2. A doua rubrică principală este intitulată *Comunele din județ*. Ea cuprinde denumirea celor 204 localități înregistrate, în ordine alfabetică.¹⁶

3. Cea de-a treia rubrică principală, *Poporațiunea română a comunei*, înregistrează numărul total de locuitori români ai fiecărei localități.¹⁷ Precizăm faptul că cifra reprezintă numărul locuitorilor români domiciliați în localitate la momentul completării tabelului de către autoritățile locale, nu la izbucnirea războiului.

¹⁰ Arhivele Naționale, Serviciul județean Sibiu, Fond *ASTRA*, pachet nr. 6, act nr. 6c, IX. *Județul Ciuc*, f. 1-93, (citată în continuare, SJANSB, Fond *Astra*, 6c).

¹¹ *Ibidem*, f. 1, 5, 6r.

¹² *Ibidem*, f. 2r-3r, 4.

¹³ Teodor V. Păcățian, 1923a, pass.; Teodor V. Păcățian, 1923b, pass.

¹⁴ SJANSB, Fond *Astra*, 6c, f. 1, 6r.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

4. Rubrica a patra principală, intitulată *Numărul celor decorați în cursul războiului*, înregistrează numărul decorațiilor din fiecare localitate.¹⁸ Nu sunt precizate nici numele celor decorați, nici numele sau clasele decorațiilor primite, nici numărul decorațiilor primite de fiecare.

5. A cincea rubrică principală, *S-au făcut contribuiri benevole pentru armată*, precizează doar valoarea totală, aproximativă, în lei, a contribuțiilor și donațiilor locuitorilor, pentru susținerea efortului de război.¹⁹ Actul nu precizează însă în ce au constat aceste contribuții benevole.

6. Cea de-a șasea rubrică principală, *Pagubele de război ale comunei în total*, înregistrează valoarea totală, aproximativă, în lei, a pagubelor produse de război fiecărei localități recensate.²⁰ În cadrul documentului nu sunt precizate nici contextul concret în care s-au produs aceste pagube, nici în ce au constat ele.

7. A șaptea rubrică principală, intitulată *Au luat parte la mișcările impuse de război*, precizează pentru fiecare localitate numărul locuitorilor români concentrați în timpul războiului. Rubrica cuprinde alte două rubrici secundare, anume *Chemați fiind*, în care sunt înregistrați numeric toți cei concentrați în perioada conflagrației, în funcție de statutul avut în timpul războiului, și *Au fost refugiați*, care cuprinde numărul persoanelor care, în timpul războiului, din motive legate de acesta, și-au părăsit locuințele plecând în refugiu.

Prima rubrică secundară cuprinde trei subrubrici, anume: *La partea activă, ca soldați pe front*, care îi include numeric pe toți cei care au participat la război în calitate de combatanți; *La partea sedentară, pentru servicii auxiliare sau mobilizați pe loc*, înregistrează numărul celor mobilizați ca necombatanți; *Pentru a fi arestați sau internați*, cuprinde numărul persoanelor indezirabile regimului dualist, care în timpul războiului au fost încarcerate sau deportate.

8. Cea de-a opta rubrică principală, intitulată *Soarta îndurată în timpul războiului*, precizează numeric situația celor mobilizați, la sfârșitul conflagrației. Rubrica cuprinde alte patru rubrici secundare. Prima rubrică secundară, *Morți pe câmpul de luptă*, înregistrează numărul celor căzuți pe front din fiecare localitate. A doua rubrică secundară *Morți în temniță, în pribegie, în spital, în urma boalelor sau rănilor*, precizează numărul concentraților, care și-au pierdut viața în timpul războiului, în afara luptelor, dar din motive determinate de acesta. A treia rubrică secundară, *S-au reîntors*

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ *Ibidem.*

acasă, cuprinde numărul celor concentrați, care au supraviețuit războiului. A patra rubrică secundară, intitulată *Sunt dispăruți*, înregistrează numărul celor care au dispărut pe front.

Cea de-a treia rubrică secundară cuprinde alte trei subrubrici: *Ca invalizi*, în care sunt înregistrați numeric toți cei care au suferit în urma războiului, dar au rămas cu grade diferite de invaliditate; *Răniți, bolnavi, însă în prezent sănătoși*, îi cuprinde, de asemenea numeric pe cei care au revenit din război cu diferite traume, precum răni sau boli, dar care până la data recenzării se însănătoșiseră complet.

9. A noua rubrică principală, intitulată *În urma decedaților și dispăruților au rămas*, înregistrează statutul social al urmașilor celor morți sau dispăruți în timpul războiului. Rubrica cuprinde două rubrici secundare, anume *Văduve și Orfani*, în care este înregistrat numărul văduvelor și orfanilor rămași în urma celor morți sau dispăruți pe câmpul de luptă sau din cauze legate de război.

10. Cea de-a zecea rubrică principală, *După clasele sociale au luat parte la mișcările impuse de război*, cuprinde alte trei rubrici secundare, *Intelectuali, Comercianți și meseriași și Plugari*. În cadrul celor trei rubrici secundare este înregistrat numărul celor concentrați din fiecare categorie socială.²¹

*

Documentele referitoare la orașele Gheorgheni și Miercurea Ciuc, studiate de noi, conțin 3 file, numerotate de la 2 la 4.²² *Tablourile nominale* (Tabelele nominale) cuprind 10 rubrici principale. Trei dintre acestea sunt împărțite în alte opt rubrici secundare. Două dintre rubricile secundare sunt compuse din câte alte trei subrubrici. În total, *Tablourile nominale* cuprind un total de 19 rubrici principale, rubrici secundare și subrubrici.

1. Prima rubrică principală, *Numărul curent*, înregistrează în ordine crescătoare, 38 respectiv 37 de poziții.

2. A doua rubrică principală, *Numele și Pronumele*, îi cuprinde pe toți cei recrutați, fără respectarea ordinii alfabetic.

3. Cea de-a treia rubrică principală, *Născut în comuna*, înregistrează locul de naștere al celor recenzați, care locuiau în momentul respectivului demers la Gheorgheni și Miercurea Ciuc.

---

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, f. 2r-4v.

4. Rubrica a patra principală, intitulată *Ocupațiune civilă*, nominalizează profesiile și ocupațiile practicate de cei concentrați, în viața civilă.

5. A cincea rubrică principală, *Gradul avut în miliție*, precizează gradele militare deținute de cei mobilizați în timpul războiului.

6. Cea de-a șasea rubrică principală, *A fost decorat cu medalia*, înregistrează denumirea ordenelor și decorațiilor primite de cei decorați în urma participării la război, gradul decorațiilor și numărul acestora.

7. A șaptea rubrică principală, intitulată *A luat parte la mișcările impuse de război*, precizează pentru fiecare dintre cei concentrați statutul avut în timpul războiului. Rubrica conține alte două rubrici secundare, anume *Chemat fiind*, în care sunt înregistrați toți cei concentrați în timpul războiului, în funcție de statutul avut în timpul conflagrației, și *A fost refugiat*, care cuprinde persoanele care, în timpul războiului, din motive legate de acesta și-au părăsit locuințele plecând în refugiu. Orașul Gheorgheni nu are nici un astfel de caz.

Prima rubrică secundară cuprinde trei subrubrici, anume: *La partea activă ca soldat pe front*, care îi include pe toți cei care au participat la război în calitate de combatanți; *La partea sedentară, pentru servicii auxiliare sau mobilizați pe loc*, care îi include pe toți cei mobilizați ca necombatanți; *Pentru a fi arestat sau internat*, înregistrează persoanele indezirabile regimului dualist, care în timpul războiului au fost încarcerate sau deportate. Atât în cazul Gheorgheniului cât și al Miercurei Ciuc, documentul nu înregistrează niciun arestat de naționalitate română.

8. Cea de-a opta rubrică principală, intitulată *Soarta îndurată în timpul războiului*, precizează situația fiecărei persoane concentrate, la sfârșitul conflagrației. Rubrica cuprinde alte patru rubrici secundare. Prima rubrică secundară, *Mort pe câmpul de luptă*, îi înregistrează pe cei căzuți pe front. A doua rubrică secundară, *Mort în temniță, în pribegie, în spital, în urma boalelor sau rănilor*, include toate persoanele concentrate, care și-au pierdut viața în timpul războiului, în afara luptelor, dar din motive determinate de acesta. A treia rubrică secundară, *S-a reîntors acasă*, îi cuprinde pe toți concentrații, care au supraviețuit războiului. A patra rubrică secundară, intitulată *Dispărut*, îi înregistrează pe toți cei care au dispărut pe front.

Cea de-a treia rubrică secundară conține alte trei subrubrici: *Ca invalid*, în care sunt înregistrați toți cei care au supraviețuit războiului, dar au rămas cu grade diferite de invaliditate; *Rănit, bolnav, însă în prezent sănătos*, îi cuprinde pe cei care au revenit din război cu diverse traume, precum răni sau boli, dar care până la data recensării se însănătoșiseră.

9. A noua rubrică principală, intitulată *În urma decedatului sau dispărutului a rămas*, înregistrează statutul social al urmașilor celor morți sau dispăruți în timpul războiului. Rubrica conține două rubrici secundare, anume *Văduvă* și *Numărul orfanilor*, în care este înregistrat numărul văduvelor și orfanilor rămași în urma celor morți pe câmpul de luptă, dispăruți sau din cauze legate de război.

10. Cea de-a zecea rubrică principală, *Observare*, cuprinde diferite observații, precizări și adnotări referitoare la unele aspecte, care nu au fost incluse în celelalte rubrici sau cărora nu li s-a consacrat o rubrică proprie.

Conținutul documentelor. *Tabloul nominal* cu localitățile rurale le recenzează pe toate cele 56 de așezări cu acest statut, existente în județ la data respectivă.²³ Localitățile sunt înregistrate în ordine alfabetică, împreună cu numărul de locuitori români pe care îl aveau, pe care le vom insera, în continuare. Specificăm faptul că, acolo unde nu s-a înregistrat nici un participant la conflagrație, vom trece cifra „0”. La cele care și-au schimbat denumirea, vom insera, în paranteză, denumirea actuală. Deoarece marea lor majoritate fac parte din actualul județ Harghita vom trece, în paranteză (doar acolo unde se impune), județul din care face parte – la acest moment – respectiva comună. Localitățile sunt înregistrate în ordine alfabetică, împreună cu numărul de locuitori români pe care îl aveau, după cum urmează: 1. Armășeni, 297; 2. Bancu, 239; 3. Bârzava, 64; 4. Bicaz (jud. Neamț), 6.735; 5. Bilbor, 1.667; 6. Borsec, 176; 7. Casinul nou (azi Casinu Nou), 210; 8. Cetățuea (azi Cetățuia), 34 (0); 9. Chileni, 5 (0); 10. Ciceu, 34 (0); 11. Cioboteni (azi Ciobotani, jud. Mureș), 10 (0); 12. Ciuc-Sângeorgiu (azi Ciucsângeorgiu), 498; 13. Ciumani, 123; 14. Corbu, 783; 15. Cozmeni, 137; 16. Dănești, 226; 17. Delința (azi Delnița), 75; 18. Ditrâu (azi Ditrău), 500; 19. Frumoasa, 569; 20. Găbănțaș (?), 738; 21. Gârciu (azi Satu Nou), 459; 22. Ghimeș-Făget, 2.542; 23. Iacobeni, 376; 24. Imper, 289; 25. Ineu, 694; 26. Jigodin (azi Jigodin-Băi), 308; 27. Joseni, 357; 28. Lăzărea (azi Lăzarea), 99; 29. Lăzărești, 324; 30. Lelicieni, 219; 31. Lunca de Jos, 108; 32. Lunca de Sus, 40; 33. Mădăraș, 222; 34. Mihăileni, 418; 35. Misentea, 325; 36. Nicolești, 154; 37. Păuleni, 136; 38. Plăeșii de jos (azi Plăieșii de Jos), 125; 39. Plăeșii de sus (azi Plăieșii de Sus), 228; 40. Racul (azi Racu), 15 (0); 41. Remetea, 63; 42. Sâncrăieni, 119; 43. Sândominic, 487; 44. Sânmărtin (azi Sânmartin), 288; 45. Siculeni, 43; 46. Simonești (azi Șimonești), 19; 47. Subcetate (azi Sub Cetate),

²³ *Anuarul Statistic al României 1922 / Annuaire Statistique de la Roumanie*, București, 1923, p. 12; *Împărțirea administrativă a României însoțită de Legea pentru unificarea administrativă și de Legea pentru organizarea administrațiunii comunale a orașului București*, București, 1926, p. 28.

2.559; 48. Suseni, 88; 49. Șărmaș (azi Sărmaș), 1.379; 50. Șoimeni, 52; 51. Șumuleu (înglobată la Miercurea Ciuc), 23 (0); 52. Tomești, 814; 53. Tulgheș, 1.022; 54. Tușnad, 452; 55. Valea Strâmbă, 215; 56. Voșlăbeni, 798.²⁴

Potrivit conținutului documentelor analizate, la momentul redactării acestora, în fostul județ Ciuc trăiau aproximativ 29.599 (28.979+340+280)²⁵ locuitori de naționalitate română²⁶, reprezentând aproximativ 21,11% din totalul locuitorilor din fostul județ Ciuc (140.199) și 0,99% din cel al românilor transilvăneni și bănățeni.

Între 1914 și 1918 din rândul locuitorilor români au fost concentrați, sub diferite forme, pentru a lua parte la prima mare conflagrație mondială, un număr de 3.621 locuitori de naționalitate română.²⁷ Aceștia au reprezentat 0,75% din totalul românilor transilvăneni mobilizați, conform datelor oferite de Teodor V. Păcățian și de Liviu Maior sau aproximativ 0,56%, conform datelor lui Ioan I. Șerban. Dintre aceștia, un număr de 3.297 (3.237+29+31) au fost încadrați la partea activă, ca soldați pe front, reprezentând: 91,05% din totalul mobilizaților ciuceni; 0,73% din totalul românilor transilvăneni mobilizați la partea activă, conform datelor oferite de Teodor V. Păcățian și Liviu Maior. La partea sedentară, pentru activități auxiliare sau mobilizați pe loc, au participat 324 (317+1+6) persoane, reprezentând: 8,95% dintre concentrații români ciuceni; 0,94%, dintre românii transilvăneni mobilizați pe loc, conform calculelor furnizate de Teodor V. Păcățian și Liviu Maior.²⁸ Se remarcă, prin numărul mare de participanți, localitățile: Bicz, cu 510 activi și 18 la partea sedentară;²⁹ Ghimeș-Făget, cu 378 activi și 28 la partea sedentară;³⁰ Subcetate,

²⁴ SJANSB, Fond *Astra*, 6c, f. 1, 6r, 2r-4v; Pentru denumirile actuale, a se vedea: Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I-II, București, 1967-1968, pass.; Ion Iordan, Petre Gâștescu, D.I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, București, 1974, pass.; Eliza Ghinea, Dan Ghinea, *Localitățile din România. Dicționar*, București, 2000, pass.; *Codul poștal al localităților din România*, vol. I, București, 2003, pass.; https://ro.wikipedia.org/wiki/List%C4%83_de_localit%C4%83%C8%9Bi_din_jude%C8%9Bul_Harghita;

https://ro.wikipedia.org/wiki/Localit%C4%83%C8%9Bi_din_Rom%C3%A2nia_cu_nume_schimbate (accesate la 20 iunie și 3 august 2018).

²⁵ În paranteză am menționat totalul pe comune+totalul pe fiecare oraș.

²⁶ SJANSB, Fond *Astra*, 6c, f. 1, 6r, 2r-4v; Teodor V. Păcățian, 1923a, p. 54; Teodor V. Păcățian, 1923b, Anexa A.

²⁷ *Ibidem*; *Ibidem*; *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*; *Ibidem*; *Ibidem*.

²⁹ SJANSB, Fond *Astra*, 6c, f. 1v, nr. crt. 4.

³⁰ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 22.

cu 340 activi și 17 la partea sedentară,³¹ Bilbor, cu 225 activi și 2 la partea sedentară,³² Sărmaș, cu 186 activi și 66 la partea sedentară.³³

Autoritățile austro-ungare nu i-au scăpat din vedere nici pe cei ostili dublei monarhii. Ca urmare, între 1914 și 1918, un număr de 96 locuitori români au fost reținuți pentru a fi întemnițați sau internați în lagăre, cel mai probabil datorită implicării lor în lupta națională (5,54% din totalul românilor transilvăneni omonimi), iar 1.132 (1.124+8+0) au ales calea refugiei (32,95% din totalul românilor transilvăneni refugiați).³⁴ Menționăm faptul că, fostul județ Ciuc, a avut cel mai mare număr de refugiați dintre toate județele transilvane. Dintre localitățile care au avut astfel de cazuri, nominalizăm următoarele: Bilbor, cu recordul de 12 reținuți și 1.033 refugiați (din 1.667 români, în 1922);³⁵ Voșlăbeni, 63 reținuți³⁶; Mihăileni, 23 refugiați³⁷; Sărmaș, cu 18 refugiați³⁸; Frumoasa, cu 5 reținuți și 12 refugiați³⁹; Bicaz, cu 12 refugiați⁴⁰; Ghimeș-Făget, cu 7 reținuți și 10 refugiați.⁴¹ Potrivit documentului, în orașul Gheorgheni s-au consemnat 8 refugiați, iar în Miercurea Ciuc nu au fost înregistrați reținuți sau refugiați.⁴²

Totalul celor care au fost implicați în acțiunile impuse de război s-a ridicat, conform documentului, la un număr de 4.849 (4.774+38+37) persoane (0,99% din totalul românilor transilvăneni implicați). Dintre aceștia, pe categorii sociale, situația a fost următoarea: 60 (33+2+25) au fost intelectuali, reprezentând 1,24% din participanții ciuceni și 0,92% din totalul intelectualilor ardeleni implicați; 75 (58+15+2) comercianți și meseriași, reprezentând 1,55% din participanții ciuceni și 0,51% din totalul comercianților și meseriașilor ardeleni implicați iar 4.714 (4.683+21+10) agricultori (plugari), reprezentând 97,22% din participanții ciuceni și 1% din totalul agricultorilor ardeleni implicați.⁴³ Cei mai mulți intelectuali au provenit din localitățile: Miercurea

³¹ *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 47.

³² *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 5.

³³ *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 49.

³⁴ *Ibidem*, f. 1, 6r, 2r-4v; Teodor V. Păcățian, 1923a, p. 54; Teodor V. Păcățian, 1923b, Anexa A.

³⁵ SJANSB, Fond *Astra*, 6c, f. 1v, nr. crt. 5.

³⁶ *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 56.

³⁷ *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 34.

³⁸ *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 49.

³⁹ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 19.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 4.

⁴¹ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 22.

⁴² *Ibidem*, f. 2r-4v.

⁴³ *Ibidem*, f. 1, 6r, 2r-4v; Teodor V. Păcățian, 1923a, p. 54; Teodor V. Păcățian, 1923b, Anexa A.

Ciuc, 25;⁴⁴ Bilbor, Sânmărtin și Mihăileni, câte 4;⁴⁵ Bicz și Frumoasa, câte 3.⁴⁶ Numărul cel mai important de comercianți și meseriași a provenit din următoarele localități: Gheorgheni, 15;⁴⁷ Joseni, 14;⁴⁸ Ditrău, 11;⁴⁹ Sândominic, Subcetate și Voșlăbeni, câte 3.⁵⁰ Agricultorii cei mai numeroși au fost mobilizați din localitățile: Bilbor, 1.268;⁵¹ Bicz, 541;⁵² Ghimeș-Făget, 416;⁵³ Subcetate, 354.⁵⁴

Pierderile suferite au fost, de asemenea, însemnate. Din rândul celor mobilizați, 498 (495+3+0) participanți au decedat (10,27% dintre cei implicați în conflagrație). Dintre ei, 361 (359+2+0) au căzut pe front, reprezentând 7,44% din participanții ciuceni și 0,86% din totalul omonimilor ardeleni, alți 137 (136+1+0) au murit în detenție, în pribegie, de pe urma bolilor contactate sau a rănilor primite, reprezentând 2,83% din participanții ciuceni și 1,21% din totalul omonimilor ardeleni iar 285 (281+4+0) au fost dați dispăruți, reprezentând 5,88%⁵⁵ din participanții ciuceni și 0,96% din totalul ardelenilor dispăruți. Localitățile care au avut cel mai mult de suferit, prin decesul participanților pe câmpul de luptă, au fost: Subcetate, 54;⁵⁶ Bicz, 44;⁵⁷ Ghimeș-Făget, 34;⁵⁸ Sărmaș, 28;⁵⁹ Bilbor, 25.⁶⁰ Cei mai numeroși participanți la conflagrație, care au decedat în detenție, în pribegie, de pe urma bolilor contactate sau a rănilor primite, au provenit din următoarele localități: Bilbor, 62;⁶¹ Mihăileni, 12;⁶² Subcetate și Valea Strâmbă, câte 8;⁶³ Satu Nou și Tulgheș, câte 5.⁶⁴ Numărul cel

⁴⁴ SJANSB, Fond *Astra*, 6c, f. 4v.

⁴⁵ *Ibidem*, f.; 1v, nr. crt. 5; 2r, f. 34, 44.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 34, 44.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 4.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 27.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 18.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 43, 47, 56.

⁵¹ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 5.

⁵² *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 4.

⁵³ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 22.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 47.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 1, 6r, 2r-4v; Teodor V. Păcățian, 1923a, p. 54; Teodor V. Păcățian, 1923b, Anexa A.

⁵⁶ SJANSB, Fond *Astra*, 6c, f. 6r, nr. crt. 47.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 4.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 22.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 49.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 5.

⁶¹ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 5.

⁶² *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 12.

⁶³ *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 47, 55.

⁶⁴ *Ibidem*, f.: 1v, nr. crt. 21; f. 6r, nr. crt. 53.

mai mare de dispăruți a fost din localitățile: Bilbor, 42;⁶⁵ Ghimeș-Făget, 34;⁶⁶ Subcetate, 30;⁶⁷ Găbăntăș, 25.⁶⁸

La sfârșitul războiului au revenit acasă un număr de 4.066 (3.998+31+37) persoane (83,85% dintre participanții ciuceni și 1% din totalul ardeleni reveniți), dintre care, 3.376 (3.335+30+11) deplin sănătoase (69,62% din participanții ciuceni și 0,98% din totalul omonimilor ardeleni), 407 (382+0+25) rănite sau bolnave (8,39% din participanții ciuceni și 1,07% din totalul omonimilor ardeleni), care până la data realizării recenzării s-au însănătoșit complet și 283 (281+1+1) invalide (5,84% din participanții ciuceni și 1,11% din totalul invalizilor ardeleni).⁶⁹ Localitățile care au avut cel mai mare număr de răniți sau bolnavi au fost: Sărmaș, 130;⁷⁰ Corbu, 70;⁷¹ Subcetate, 42;⁷² Ditrău, 32.⁷³ Cei mai mulți participanți la război, care s-au întors cu diverse invalidități, au fost mobilizați din următoarele localități: Bicz, 40;⁷⁴ Ghimeș-Făget, 37;⁷⁵ Subcetate, 31;⁷⁶ Bilbor, 19;⁷⁷ Ditrău și Frumoasa, câte 15.⁷⁸

Actele de curaj și vitejie au fost recompensate prin acordarea de decorații ale statului austro-ungar. Din totalul celor participanți la război, un număr de 582 au fost decorați, reprezentând 12% din participanții ciuceni și 1,32% din totalul românilor ardeleni decorați.⁷⁹ Dintre aceștia 566 au provenit din localitățile rurale (97,25%), 1 din Gheorgheni (0,17%) iar 15 din orașul Miercurea Ciuc (2,58%).⁸⁰ Cei care s-au remarcat prin cele mai multe fapte de vitejie și au fost decorați au provenit din următoarele localități: Ghimeș-Făget, 118;⁸¹ Bicz, 99;⁸² Ditrău, 36;⁸³ Sărmaș, 31;⁸⁴ Corbu, 24.⁸⁵

⁶⁵ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 5.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 34.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 47.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 20.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 1, 6r, 2r-4v; Teodor V. Păcățian, 1923a, p. 54; Teodor V. Păcățian, 1923b, Anexa A.

⁷⁰ SJANSB, Fond *Astra*, 6c, f. 6r, nr. crt. 49.

⁷¹ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 14.

⁷² *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 47.

⁷³ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 18.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 4.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 22.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 47.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 5.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 18, 19.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 1, 6r, 2r-4v; Teodor V. Păcățian, 1923a, p. 54; Teodor V. Păcățian, 1923b, Anexa A.

⁸⁰ SJANSB, Fond *Astra*, 6c, f. 2r-4v.

⁸¹ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 22.

⁸² *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 4.

⁸³ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 18.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 49.

Grav afectate au fost familiile celor morți sau dispăruți. În urma acestora au rămas 305 (301+4+0) văduve, reprezentând 0,79% din totalul văduvelor transilvănene și 889 (876+13+0) orfani, reprezentând 1,22% din totalul general al orfanilor transilvăneni.⁸⁶ Localitățile care au înregistrat cel mai mare număr de văduve și orfani au fost următoarele: Bicz, cu 62 văduve și 204 orfani;⁸⁷ Subcetate, cu 33 văduve și 75 orfani;⁸⁸ Bilbor, cu 32 văduve și 74 orfani;⁸⁹ Ghimeș-Făget, cu 25 văduve și 106 orfani.⁹⁰

Informațiile cuprinse în document evidențiază, de asemenea, efortul de război al comunităților rurale. În ceea ce privește orașul Gheorgheni, documentele nu înregistrează date referitoare la acest aspect. Potrivit actului analizat, donațiile și contribuțiile benevole ale locuitorilor din respectivele localități s-au ridicat, pe parcursul războiului, la valoarea de 677.400 (597.400+0+80.000) lei, reprezentând 5,70% din contribuția Transilvaniei.⁹¹ De câteva ori mai mari au fost însă pagubele suferite. Acestea s-au ridicat la valoare totală de 67.323.500 (67.315.000⁹²+0+8.500) lei,⁹³ reprezentând 23,57% din valoarea pagubelor înregistrate în Transilvania. Cele mai importante contribuții benevole au provenit din localitățile: Sărmaș, 300.000 lei;⁹⁴ Mihăileni, 200.000 lei;⁹⁵ Subcetate, 40.000 lei;⁹⁶ Bilbor, 15.000 lei.⁹⁷ Au suferit cele mai mari pagube, următoarele localități: Tulgheș, 10.000.000 lei;⁹⁸ Bicz, 8.000.000 lei;⁹⁹ Borsec, 6.000.000 lei;¹⁰⁰ Voșlăbeni, 5.000.000;¹⁰¹ Ghimeș-Făget, 4.500.000;¹⁰² Bilbor și Frumoasa, câte 4.000.000 lei.¹⁰³

⁸⁵ *Ibidem*, f. 1r, nr. crt. 14.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 1, 6r, 2r-4v; Teodor V. Păcățian, 1923a, p. 54; Teodor V. Păcățian, 1923b, Anexa A.

⁸⁷ SJANSB, Fond *Astra*, 6c, f. 1v, nr. crt. 4.

⁸⁸ *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 47.

⁸⁹ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 5.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 22.

⁹¹ *Ibidem*, f. 1, 6r, 2r-4v; Teodor V. Păcățian, 1923a, p. 54; Teodor V. Păcățian, 1923b, Anexa A.

⁹² La Teodor V. Păcățian, calcul eronat, 66.323.500.

⁹³ *Ibidem*; *Ibidem*; *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 49.

⁹⁵ *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 34.

⁹⁶ *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 47.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 5.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 53.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 4.

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 6.

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 6r, nr. crt. 53.

¹⁰² *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 22.

¹⁰³ *Ibidem*, f. 1v, nr. crt. 5, 19.

ROMANIANS FROM THE FORMER COUNTY OF CIUC THAT PARTICIPATED IN THE FIRST WORLD WAR (1914-1918) (Abstract)

The First World War also marked the lives of the Romanian inhabitants and the communities in which they lived that were part of the former-county Ciuc. In the actions imposed by the war were involved 4,849 persons from the 58 localities reviewed.

Between 1914 and 1918 from the localities of the county were concentrated 3,621 Romanian inhabitants. Among those called to arms, 3,297 were employed in the active part, as soldiers on the frontline, and 324 in the sedentary part for auxiliary activities or mobilized on the spot. 96 other Romanian inhabitants were detained to be incarcerated or imprisoned in camp most likely because of their involvement in the national fight and 1,132 of them chose the path of refuge.

During the war, among the Romanians mobilized, 361 died on the front, 137 died in detention, in exile, due to the diseases they caught or from the injuries and 285 went missing. At the end of the war the number of survivors was 4,066. 3,376 of them returned home fully healthy, 407 ill or injured which afterwards would make a full recovery and 283 of them disabled. 582 medals were received. Those that were dead or had disappeared left behind 305 widows and 889 orphans.

The communities of the county had their own contribution in sustaining the war. The donation and voluntary contributions made by the inhabitants of those communities reached a total value of 677,400 lei during the entire war. At the same time, they suffered damages that reached a total value of 67,323,500 lei.

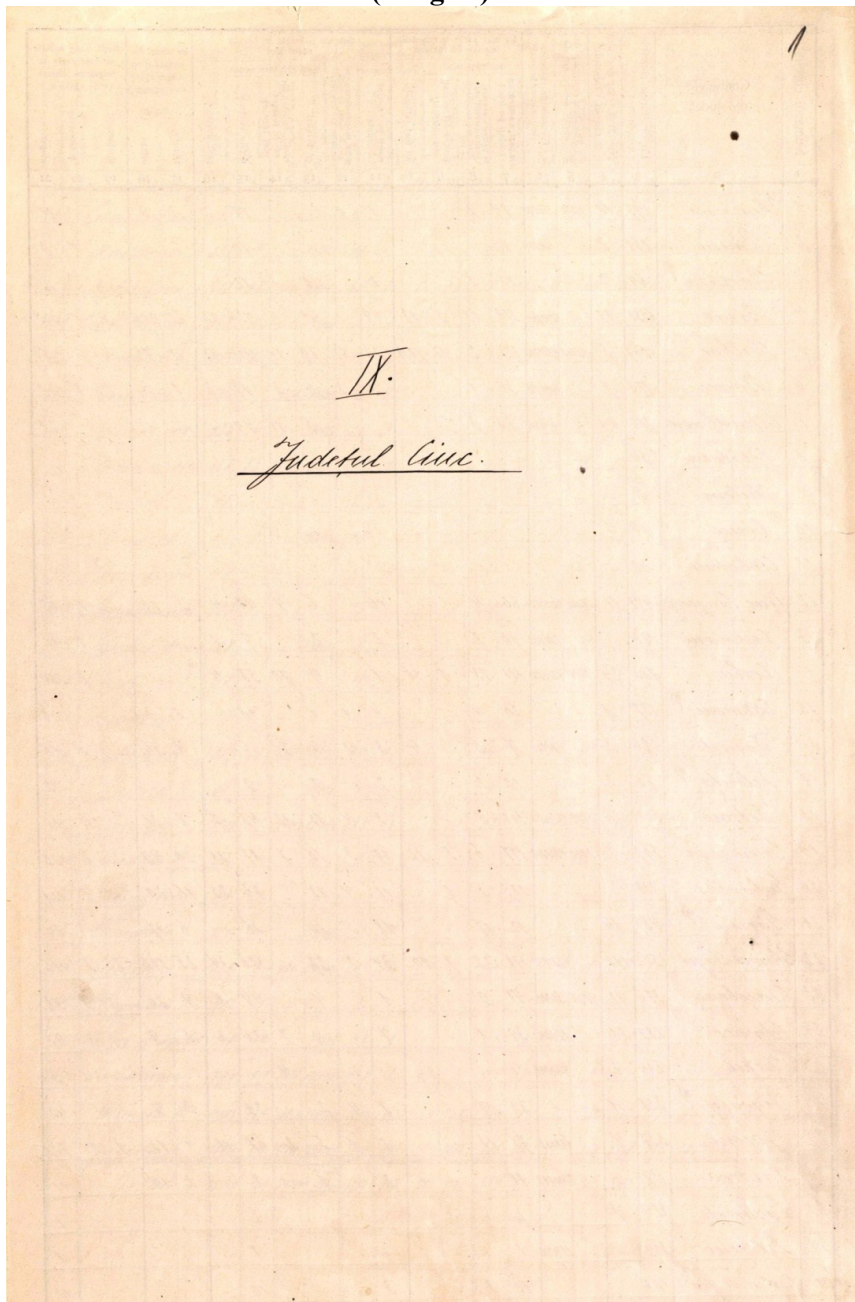
Cuvinte cheie: Cuc, români, ofițeri, soldați, intelectuali.

Keywords: Ciuc, Romanians, officers, soldiers, intellectuals.

FACSIMILE

1. Centralizator al localităților rurale din fostul județ Ciuc, filele 1, 6r (integral)

[illegible]

f. 1v

f. 6r

2. Tablou nominal cu participanții din orașul Gheorgheni, filele 2r-3r (integral)

Județul: Ciuc

Comuna: oraș Gheorgheni

Plass: oras

Poporațiunea română: 24 suflete.

2

Tablou nominal

despre locuitorii români, cari au luat parte la războiul din anii 1914—1918

Numărul curent	Numele și pronumele	Născut în comună	Ocupațiunea civilă	Gradul avut la miliție	A fost decorat cu medalia	A luat parte la mișcările impuse de război				Soartea îndurată în timpul războiului				În urma de- cizării sau din- război a rămas		Observare				
						Chiamat fiind		a fost refugiat		mort pe câmpul de luptă		S'a reintors acasă		numărul ofițerilor	numărul ofițerilor					
						în armata română	în armata austro-ungară	în armata română	în armata austro-ungară	în armata română	în armata austro-ungară	în armata română	în armata austro-ungară							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19		
1	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
2	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
3	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
4	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
5	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
6	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
7	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
8	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
9	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
10	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
11	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
12	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
13	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
14	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
15	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
16	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
17	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
18	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
19	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
20	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
21	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
22	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
23	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
24	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
25	12100	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19

f. 2r

Numele si prenumele	Născut în comună	Cuplurile civile	Credul sunt la mîșle	A fost decorat cu medalie	Situația în timpul războiului										Observare
					Chisiorul	Chisiorul	Chisiorul	Chisiorul	Chisiorul	Chisiorul	Chisiorul	Chisiorul	Chisiorul	Chisiorul	
1. Numele															
2. Prenumele															
3. Născut în comună															
4. Cuplurile civile															
5. Credul sunt la mîșle															
6. A fost decorat cu medalie															
7. Chisiorul															
8. Chisiorul															
9. Chisiorul															
10. Chisiorul															
11. Chisiorul															
12. Chisiorul															
13. Chisiorul															
14. Chisiorul															
15. Chisiorul															
16. Chisiorul															
17. Chisiorul															
18. Chisiorul															
19. Chisiorul															
20. Chisiorul															
21. Chisiorul															
22. Chisiorul															
23. Chisiorul															
24. Chisiorul															
25. Chisiorul															
26. Chisiorul															
27. Chisiorul															
28. Chisiorul															
29. Chisiorul															
30. Chisiorul															
31. Chisiorul															
32. Chisiorul															
33. Chisiorul															
34. Chisiorul															
35. Chisiorul															
36. Chisiorul															
37. Chisiorul															
38. Chisiorul															
39. Chisiorul															
40. Chisiorul															
41. Chisiorul															
42. Chisiorul															
43. Chisiorul															
44. Chisiorul															
45. Chisiorul															
46. Chisiorul															
47. Chisiorul															
48. Chisiorul															
49. Chisiorul															
50. Chisiorul															
51. Chisiorul															
52. Chisiorul															
53. Chisiorul															
54. Chisiorul															
55. Chisiorul															
56. Chisiorul															
57. Chisiorul															
58. Chisiorul															
59. Chisiorul															
60. Chisiorul															
61. Chisiorul															
62. Chisiorul															
63. Chisiorul															
64. Chisiorul															
65. Chisiorul															
66. Chisiorul															
67. Chisiorul															
68. Chisiorul															
69. Chisiorul															
70. Chisiorul															
71. Chisiorul															
72. Chisiorul															
73. Chisiorul															
74. Chisiorul															
75. Chisiorul															
76. Chisiorul															
77. Chisiorul															
78. Chisiorul															
79. Chisiorul															
80. Chisiorul															
81. Chisiorul															
82. Chisiorul															
83. Chisiorul															
84. Chisiorul															
85. Chisiorul															
86. Chisiorul															
87. Chisiorul															
88. Chisiorul															
89. Chisiorul															
90. Chisiorul															
91. Chisiorul															
92. Chisiorul															
93. Chisiorul															
94. Chisiorul															
95. Chisiorul															
96. Chisiorul															
97. Chisiorul															
98. Chisiorul															
99. Chisiorul															
100. Chisiorul															

f. 3r

f. 2v

4. Tabloul nominal al oraşului Miercurea Ciuc, fila 4 (integral)

[illegible][illegible]

CONTRIBUȚII ARHIVISTICE LA O MONOGRAFIE HOREA TECULESCU

Lucian Giura

Personalitate remarcabilă prin multipla sa activitate,¹ în pofida scurtimii vieții, care așteaptă din partea urmașilor o binemeritată monografie prin intermediul căreia să se pună în valoare întregul său efort și dăruire puse în slujba celor mulți. În paginile de mai jos, în sensul proiectului amintit, punem în circulație câteva din documentele privitoare la viața și activitatea lui Horea Teculescu, înscrisuri păstrate în Fondul ASTRA la Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale.

Astfel, în cursul anului 1926, Horea Teculescu, un bun orator și desăvârșit patriot a ținut conferințe în cadrul despărțământului sighișorean pe

---

¹ Referințe privind viața și activitatea lui Horia Teculescu în următoarele lucrări: Predescu Lucian, *Enciclopedia României*, Editura Cugetarea-George Delafras, București, 1940, p. 839; Breazu Ion, *Horia Teculescu*, în „Transilvania”, 1942, nr.7-8, p. 644-647; *Horia Teculescu* (necrolog), în „Gazeta Transilvaniei”, nr.60 din 6 VIII 1942, p. 1,3; *La mormântul lui Horia Teculescu*. Cuvântul „Astrei” rostit de Dr. Nicolae Căliman, în „Gazeta Transilvaniei”, nr.63 din 13 VIII 1942, pp.2-3; Lascarov-Moldovanu Al., *Horia Teculescu*, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 63 din 13 VIII 1942, pp.2-3; *Monografia județului Târnava Mare*, Tip. Miron Neagu, Sighișoara, 1944, p.496-498; Bârlea Ovidiu, *Istoria folcloristicii românești*, Editura Enciclopedică Română, 1974, pp.434-435; Racotă Tului, *Momente culturale și literare transilvănene*, Editura Litera, București, 1982; Baciuc Ștefan, *Microportrete*, Honolulu, 1984, pp.197-198; Racotă Tului, *Horia Teculescu (1897-1942) și „Astra”*, în „Steaua Roșie” (Târgu Mureș) nr. din 11 octombrie 1986, p.3; *Horia Teculescu (1897-1942)*, în „Glasul Cetății” (Sighișoara), nr.132, 1-15 IV 1997, pp 1-4; Mercurie Petcu-Gheorghe Gavrilă, „Astra” sighișoreană (1861-1950) și *Horia Teculescu (1897-1942)*, Tip.Ștefi S.R.L., Sighișoara, 1999; Datcu Iordan, *Dicționarul Etnologilor*, Editura Saeculum I.O., București, 2006, p. 867; Păsescu Gheorghe, Pandele Liviu și Istrate Petru, *În slujba Neamului Românesc*, Editura Pastel, Brașov, 2006, pp. 233-234; *Dicționarul General al Literaturii Române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2007, pp. 665-666 ș.a.

diverse teme: *Basarabia noastră, Precursorii întregirii neamului, Frântături din povestea neamului, În amintirea eroilor, 10 Mai.*²

Dintr-o scrisoare a președintelui despărțământului Sighișoara al Asociațiunii, Aurel P.Bănuț, înaintată lui Horia Petra Petrescu la data de 17 octombrie 1927, aflăm despre rugămintea acestuia ca la adunarea generală din acel an să ia parte de la conducerea centrală din Sibiu următorii: Dr.Gheorghe Preda, Silviu Țeposu și Horea Petra Petrescu. La această adunare generală a despărțământului sighișorean urmau să fie prezenți președintele Aurel P.Bănuț și Horea Teculescu în calitate de vicepreședinte.³

Textul scrisorii primite de Horia Teculescu din partea conducerii Asociațiunii, cuprinde aprecieri și recomandări privitoare la activitatea despărțământului.⁴

„Sibiu, la 9 VIII 1928

Domnule Vicepreședinte,

Comitetul central al instituțiunii noastre a luat act, cu aprobare, de activitatea despărțământului Dv. dezvoltată în cursul anului 1927/28, conform raportului, ce ați binevoit a ne trimite cu adresa Dv.din 14 Iulie a.c.

Deoarece adunarea generală a instituțiunii noastre se va ținea în anul acesta numai la 1 Dec. Vă rugăm să binevoiți a ne trimite și raportul comitetului și al secretarului, care se integrează raportului trimis de D-Voastră.

Primiți Vă rugăm asigurarea deosebitei noastre stime.

Vicepreședinte
ss.indescifrabil

Secretar
ss.indescifrabil

D-Sale

D-lui Horia Teculescu, directorul Liceului

Vicepreședintele despărțământului „Astra” Sighișoara”.

Un alt document, o scrisoare redactată de Horea Teculescu , adresată secretarului Asociațiunii dr.Băilă, ⁵ justifică o acțiune a sa:

² Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale, Fond Astra, document 2369/1927, fila 825 (în continuare:SJSAN)

³ SJSAN, Fond Astra, document 2617/1927, fila 819.

⁴ SJSAN, Fond Astra, document 2352/1928, fila 1.

⁵ SJSAN, Fond Astra, document 734/1931, fila 1.

„Sighișoara, 26 august 1931

Dragă Dle Băilă,
dintr-o neglijență a unui subaltern al meu sosește acest raport cu întârziere. Eu îl făcusem din 20 iulie și l-am lăsat să fie expediat.

Fă-i te rog, necondiționat, loc în revista Transilvania, oricât de târziu ar fi sosit.

Contez la bunăvoința D-tale,
Cu mulțumiri,
H. Teculescu”.

Următorul document, redactat de conducerea Asociațiunii în vara anului 1928, este expediat pe adresa vicepreședintelui despărțământului Sighișoara⁶ și conține următoarele informații:

„Sibiu, la 9 VIII 1928

Domnule Vicepreședinte,

Comitetul central al instituțiunii noastre a luat act, cu aprobare, de activitatea despărțământului Dv. dezvoltată în cursul anului 1927/28, conform raportului ce ați binevoit a ne trimite cu adresa Dv. din 14 iulie a.c.

Deoarece adunarea generală a instituțiunii noastre se va ține în anul acesta numai la 1 Decembrie, Vă rugăm să binevoiți a ne trimite raportul comitetului și al secretarului, care se integrează la raportul trimis de D-Voastră.

Primiți Vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre stime.

Vicepreședinte

Secretar

D-Sale

D-lui Horia Teculescu, director de liceu

Vicepreședintele despărțământului „Astra” Sighișoara”.

Astristul sighișorean Horia Teculescu informează organele de conducere centrale ale Asociațiunii⁷ cu privire la Raportul de activitate pe anul 1927/1928:

„Asociațiunea Pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român

Despărțământul Sighișoara

Sighișoara, în 14 iulie 1928

Domnule Președinte,

La ordinul Nr.1336/1928, am onoare a Vă raporta despre activitatea culturală a Despărțământului Sighișoara, din întreg anul 1927 și din anul 1928 până la 30 iunie.

⁶ SJSAN, Fond Astra, document 2352/1928, f.834.

⁷ *Idem*, fila 834.

Nu pot întregi raportul cu toate datele cari se cer, fiind absenți din localitate Președintele, secretarul și casierul.

Faptul că raportul sosește cu întârziere, este a se atribui situației amintite.

Primiți Domnule Președinte, asigurarea deosebitei mele stime.

Horia Teculescu,

Vicepreședintele despărțământului”.

Din motive obiective, președintele în exercițiu al despărțământului sighișorean Aurel P. Bănuț își înaintează demisia⁸ propunând, totodată, un înlocuitor în persoana lui Horia Teculescu:

„Despărțământul Târnava Mare

15 V 1930

Onorat Comitet Central !

Schimbându-mi domiciliul și părăsind județul Târnava-Mare, deci ne mai putând ține contact neânterupt cu conducătorii din aceste părți, mă văd silit să-mi dau demisia din postul onorific de Președinte al Comitetului central județean al „Astreii” din Sighișoara.

Ca înlocuitor al meu recomand cu toată căldura pe Dl. Horia Teculescu, Directorul Liceului Principele Nicolae din Sighișoara și fost Vicepreședinte al Comitetului Asteii în Târnava Mare.

Mulțumind Onoratului Comitet Central pentru tot sprijinul moral ce mi l-a dat în cursul activității mele de zece ani în Târnava-Mare, țin să Vă asigur, că voi continua a face tot ce-mi stă în putere și de aci înainte pentru scopurile nobile ale acestui așezământ cultural.

Primiți, Vă rog, Onorat Comitet Central asigurarea celor mai distinse sentimente ce Vi le conservă.

București VI

Str. Dr. Mihail Marinescu
Educației Poporului”

Parcul Principesa Elena

Aurel P. Bănuț

Inspector în „Direcția

fost Prefect de Târnava Mare”.

Cu ocazia ținerii adunării generale de la jumătatea lunii iunie a anului 1930, Horia Teculescu este ales în fruntea despărțământului sighișorean primind în acest sens și avizul⁹ organului superior de la Sibiu:

⁸ SJSAN, Fond Astra, document 1655/1930, fila 1.

⁹ SJSAN, Fond Astra, document 2495/1930, fila 1.

„Sibiu, la 29 August 1930

Domnule Președinte,

Comitetul central al instituțiunii noastre, întrunit în ședința din 23 l.c. a luat act cu aprobare de alegerea D-Voastră ca președinte și a celorlalți membri ai comitetului despărțământului Sighișoara, în conformitate cu procesul verbal luat în Adunarea generală a despărțământului în ziua de 13 iunie 1930, rugându-Vă totodată să binevoiți a stăruii pentru o cât mai intensă propagandă culturală în despărțământul D-Voastră.

Primiți, Vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre stime.

Vicepreședinte

Secretar

ss indescifrabil

ss indescifrabil

D-Sale

D-lui Horia Teculescu, director de liceu, președinte desp. *Astra* Sighișoara”.

Sub directa conducere a noului președinte de despărțământ sighișorean se obțin rezultate frumoase, apreciate de conducerea Asociațiunii de la Sibiu.¹⁰

„Sibiu, la 15 noiembrie 1932

Domnule Președinte,

Comitetul central al instituțiunii noastre, întrunit în ședința din 5 l.c. a luat act cu aprobare de cuprinsul raportului D-Voastră asupra activității desfășurate în cursul anului 1931/1932, rugându-Vă, ca în viitor să binevoiți – după cât va fi posibil – a ne trimite rapoartele generale până la termenul ce Vi se comunică în fiecare an de către biroul nostru central. În caz contrar ajungem în neplăcuta situație de a nu putea raporta adunării generale despre activitatea despărțământului D-Voastră, spre marele nostru regret și desigur și spre nemulțumirea D-Voastre și a celor cari V-au dat concursul la diferitele manifestări organizate întru promovarea culturii poporului nostru.

Făcându-Vă cunoscut, că raportul D-Voastre va fi utilizat în darea de seamă a Comitetului central către adunarea generală de anul viitor, Vă rugăm să primiți mulțumirile noastre pentru stăruința depusă de D-Voastră și colaboratorii D-Voastre la culturalizarea maselor populare, precum și a primi asigurarea deosebitei noastre stime și considerațiuni.

Pt. Vicepreședinte

Secretar

ss.indescifrabil

ss indescifrabil

D-Sale

¹⁰ SJSAN, Fond Astra, document 2893/1931, fila 3.

D-lui Horia Teculescu, Director de liceu și președintele despărțământului *Astra* Sighișoara.”

Conducerea Asociațiunii de la Sibiu își exprimă satisfacția¹¹ față de prolifică activitate a despărțământului condus de Horia Teculescu:

„Sibiu, 15 Iulie 1933

Domnule Președinte,

Cu vie satisfacție am luat la cunoștință comunicarea d-lui Silviu Țeposu, membru în comitetul central al instituțiunii noastre despre frumoasele rezultate ce ați obținut cu tineretul comunelor aparținătoare despărțământului de sub conducerea Dv. Cu multă plăcere Vă satisfacem dorința exprimată dată de Dl.Țeposu cu privire la bibliotecile populare și cu onoare Vă facem cunoscut, că astăzi am trimis pe C.F.R., la adresa Dv.13 biblioteci populare și 13 bucăți formulare de diplome de recunoștință , rugându-Vă să completați Dv. diplomele.

Primiți, Vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre stime și considerațiuni.
Vicepreședinte, Secretar,

D-Sale

D-lui Horia Teculescu, director de liceu și președintele desp.„Astra” Sighișoara.”

Horia Teculescu se adresează printr-o epistolă direct președintelui Asociațiunii¹² căruia îi propune publicarea unei lucrări istorice:

„19 Iulie, 1940

Domnule Președinte,

Eu intenționez să public un studiu mai mare (de vreo 200 p.) în Biblioteca istorică a Astrei. Deoarece acum nu se poate, rămâne pentru viitor. Credeam, însă, că ar fi o carte de actualitate și de folos.

Sănătate !

Horia Teculescu

Printr-o altă scrisoare se solicită aprobare pentru delegarea lui Horia Teculescu la comemorarea a 50 de ani de la moartea poetului Vasile Alecsandri.¹³

¹¹ SJSAN, Fond Astra, document 2209/1933, fila 1.

¹² SJSAN, Fond Astra, document 2167/1940, fila 1.

¹³ SJSAN, Fond Astra, document 2386/1940, fila 1.

„Sibiu, la 13 aug.1940

Mult Stimate Domnule Președinte,

Dl. Horia Teculescu ne face cunoscut că Academia Română va organiza la 8 sept.a.c. o serbare în amintirea lui Vasile Alecsandri, la Mircești, din prilejul împlinirii a 50 de ani de la moartea poetului, rugându-ne să-l delegăm pe D-sa să reprezinte instituțiunea noastră la această comemorare.

Până în prezent noi nu am primit nici o invitare din partea Academiei. Verosimil că o vom primi însă în timpul apropiat.

Pentru a se putea da un răspuns D-lui Teculescu, avem onoare a Vă ruga să binevoiți a ne indica părerea D-Voastră la această dorință a D-lui Teculescu.

Primiți, Vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre stime și considerațiuni.

Vicepreședinte,

Secretar,

ss.Moga

ss.Băilă

D-Sale

D-lui Dr. Iuliu Moldovan, președintei *Astrei*, Cluj”.

La un interval de doar câteva zile se trimite acceptul Asociațiunii față de doleanța lui Horia Teculescu de a participa la comemorarea de la Mircești: ¹⁴

„17 august '40

Domnule Președinte,

La stim. D-voastră din 13 August a.c. Vă facem cunoscut că suntem de acord, ca D-voastră să reprezentați instituțiunea noastră, la serbarea, ce Academia Română va organiza la 8 Septembrie a.c. în amintirea lui Vasile Alecsandri, la Mircești.

Sănătate!

Vicepreședinte,

Secretar,

ss.Moga

ss.Băilă

D-Sale

D-lui Horia Teculescu,

Președintele despărțământului *Astra* Sighișoara”.

În vederea deplasării la acest eveniment Ministerul Educației Naționale din acel timp informa Asociațiunea cu privire la facilitățile oferite de C.F.R.¹⁵

¹⁴ *Ibidem*, fila 2.

¹⁵ SJSAN, Fond Astra, document 2386/1940, fila 3.

„Ministerul Educației Naționale
Cabinetul Ministrului Nr.2975

3 Septembrie 1940

Domnule Președinte,

Ministerul Educației Naționale vă invită a lua parte la comemorarea semicentenarului morții lui Vasile Alecsandri, care se va face la Mircești, jud.Roman, în ziua de 8 Sept.a.c.

Pentru plecarea din București, în ziua de 7 Septembrie a.c., se va pune la dispoziția participanților un vagon ministerial, atașat la rapidul Ștefan cel Mare (ora 8.42) și un vagon cl.I atașat la acceleratul 505 cu plecarea la 23.45.

Direcția C.F.R a acordat reducere de 75 %, cu adresa No.14763/RA 940.

L.S. Ministru,
ss.indescifrabil

ARCHIVISTISCHE BEITRÄGE ZU EINER HOREA TECULESCU - MONOGRAPHIE (Zusammenfassung)

Vorliegender Beitrag bringt mehrere Dokumente in Umlauf, welche von der umfangreichen Tätigkeit des für mehr als ein Jahrzehnt Präsidenten der Schäßburger „Astra“ Abteilung - Horia Teculescu handeln, der ein Absolvent der Theologie und Sprachwissenschaft, Professor, Historiker, Journalist, Folklorist und vor allem, ein Muster menschlichen Anstandes, und ein vollkommener Altruist war, welcher leider viel zu früh aus dem Leben geschieden ist.

Die Studien und Schriften über unsere Vorgänger müssen sorgfältig vervielfältigt und angereichert werden, um ihre Problematik und großmütige Ideen hervorzuheben und natürlich zum Nutzen der rumänischen Gemeinschaft und insbesondere der Kultur anzubieten.

Cuvinte cheie: Horia Teculescu, ASTRA, Sighișoara, despărțământ, președinte.

Schlüsselwörter: Horia Teculescu, ASTRA, Schäßburg, Abteilung, Präsident.

CULTELE NEOPROTESTANTE DIN JUDEȚUL ALBA (1918-1948) (II)

Gheorghe Drăgan

1. Baptismul

Baptismul a apărut în județul Alba la începutul primului război mondial (1914) și s-a răspândit pe fondul crizei de după război. Activitatea baptiștilor este strict supravegheată de autorități, astfel, printr-un ordin circular din 9 noiembrie 1920 dat de Ministerul Cultelor și Artelor sunt interzise „întreunirile baptiștilor și adventiștilor”.¹

Județul Alba făcea parte în 1920-1929 din Comunitatea Baptistă a Aradului, care cuprindea adunările baptiste din județele Arad, Timiș-Torontal, Caraș-Severin, Alba, Sibiu, Hunedoara și Făgăraș. Fondatorul ei a fost Ioan Popa. Primele adunări baptiste au apărut în județul Alba în perioada 1914-1920 în orașele Alba Iulia, Sebeș și Aiud.

Comunitatea din Aiud a fost înființată de către Gheorghe Cozman „*premergătorul comunității*” (predicator) care la 31 decembrie 1923 prezintă, în fața adunării, raportul de activitate pe acel an, după care, seara, începând cu ora 21⁰⁰ oficiază un serviciu divin, urmat la ora 24⁰⁰ de o rugăciune comună „*după care a urmat cina iubirii dată de surorile din societatea Marta*”.² Iată deci, că această comunitate este bine consolidată. În 1924 activitatea predicatorului Gheorghe Cozman este intensă. Astfel la 18 mai 1924 el botează la Apold (jud. Sibiu) trei persoane, în Toplița Română (jud. Mureș-Turda), la 25 mai botează 13 suflete, la 8 iunie în comuna Păgida (jud. Alba) 7 persoane, la 10 iunie în Cincul Mare 10 persoane, la Aiud în 27 iulie „*în râul care curge prin oraș*” a avut loc un botez la care a asistat și șeful poliției orașului care a asigurat ordinea. La 14 septembrie în Aiudul de Sus botează 12 persoane și în Ciumbud la 28 septembrie 7 persoane. Astfel prin intensă sa activitate, predicatorul Gheorghe Cozman, a reușit să răspândească baptismul în zona Aiudului și în comunele din bazinul inferior al Târnavelor.

---

¹ Arhivele Naționale ale României. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Alba, fond *Prefectura Județului Alba – Cabinetul Prefectului*, dos. 10/1920, f. 7.

² *Farul Mântuirii*, an. V, nr. 3-4, februarie, 1924, p. 15.

Alt „premergător” a fost Oprean Petru, care a înființat în 1914 comunitatea din Sebeș. El a oficiat în același an la 15 iunie un botez la Șeușa de 11 persoane și un botez în Partoș la 13 iulie de 23 de persoane. A înființat la Sebeș o comunitate cu 24 de membri.

Activitatea predicatorului Ghe. Cozman rezultă și din raportul nr. 3558 din 22 februarie 1929 al Poliției din Aiud, în care se spune că bapțiștii din oraș aveau o casă de rugăciune la locuința acestuia din str. Ștefan cel Mare, nr. 38, iar comunitatea avea 50 de membri.³ Tot din același raport reiese că în 1925 comunitatea avea 30 de membri ajungând în 1929 la 50 de membri.

În Alba Iulia existau două comunități: cea din oraș avea 10-15 membri, iar cea din Partoș 23, fiind înființată în 1914 de Petru Oprean. Situația statistică pe plase (vezi anexele I, II, III și IV) în plasa Abrud cei mai mulți sunt la Bucium și Sohodol, în plasa Aiud, la Păgida și Hopârta, în plasa Vințu de Jos la Pâclișa unde, din cauza neglijării serviciului preoțesc, a ajuns comunitatea cea mai numeroasă din județ între 1918-1948. La Hăpria a apărut datorită lui Nicolae Roșu, localnic, care în 1921 a venit din armată și a răspândit baptismul. Tot din cauza neglijenței preotului a existat o comunitate numeroasă la Acmaru. În plasa Ighiu cei mai mulți sunt în Presaca Ampoiului, iar în restul satelor numărul nu depășește cifra 10. În satele Presaca Ampoiului, Ampoița, Lunca Meteșului și Lunca Ampoitei „propaganda se făcea în mod discret și în special noaptea când controlul este imposibil de făcut din partea autorităților”.⁴

Cauzele răspândirii baptismului erau „propaganda sectaristă” și „debandada morală a populației”. Prin Ordonanța nr. 5737 din 1925 a Ministerului Cultelor și Artelor s-a oprit „propaganda sectaristă” (din raportul Preturii Ighiu către Prefectură nr. 13/1929 confid. din 15 aprilie 1929). Și aici numărul este în creștere: în 1925 erau 37, în 1929 ajung la 66.

În comuna Presaca Ampoiului baptismul era răspândit de către Vasile Curta, „croitor baptist” din Alba Iulia, ajutat de Ioan Onica din Presaca. În satele Lunca Ampoitei și Lunca Meteșului controlul misionarilor nu se putea face din cauza caselor răsfricate precum și din lipsa autorităților statului pentru control. „Propaganda” se bucura de sprijinul populației, era făcută de către sectanții din comune. La aceasta contribuia lipsa contrapropagandei preoților ortodocși și atitudinea dușmănoasă a populației față de preot. Poliția propunea măsuri prin care preoții să fie controlați și să țină predici pentru combaterea sectanților, precum și interzicerea propagandei, iar predicatorii să fie autorizați de Ministerul Cultelor și Artelor.

³ Fond Cabinetul Prefectului, dos. 30/1929, f. 9.

⁴ Ibidem, f.36.

În urma Deciziei nr. 24536 din 29 mai 1928 a Ministerului Cultelor și Artelor s-a reglementat funcționarea „*asociațiunilor religioase*” și pentru a opri prozelitismul sectelor, s-au impus restricții baptiștilor și adventiștilor și anume interzicerea „*adunărilor și manifestațiunilor cu muzică (...) în satele în care nu au aderenți*”.⁵

În perioada 1918-1929 intensa activitate a predicatorilor baptiști și-a spus cuvântul, pentru că și-au făcut adepți în toate orașele și în majoritatea comunelor județului Alba. Din 29 iulie 1928 se organizează Comunitatea Baptistă din Alba Iulia care cuprindea județele: Alba, Brașov, Sibiu și Făgăraș. Ea a primit statutul de persoană juridică de drept public în urma aplicării Legii pentru regimul general al cultelor din 1928. Președinte al comunității era Pavel Boșorogan.

La primăria din Sebeș a fost depusă prima cerere din județ pentru un loc propriu pentru cimitir de către baptiștii Iordache Brânză și soția sa. Tot în acest an la Daia Română o parte din locuitorii de confesiune baptistă au trecut la penticostali, cult interzis. Fenomenul este similar și în comunitatea baptistă din Bărbant.

Printr-un ordin al Ministerului Cultelor și Artelor în 1932 s-au interzis întrunirile religioase în case particulare; aceasta trebuia să se facă în „*localuri proprii pentru rugăciuni*”.⁶ De asemenea se cerea oprirea întrunirilor sectelor admise, iar cele interzise „în mod absolut”. Aceste măsuri erau pentru controlarea lor și anihilarea propagandei religioase a sectelor interzise.

În 1935 (vezi anexele V-X) în județul Alba existau 713 baptiști „răsfirați” în 62 de comune. Conducătorul lor era Pavel Boșorogan, predicator din Alba Iulia. Ei erau autorizați de Ministerul Cultelor și Artelor pentru casele de rugăciuni și predicatorii din județ. Activitatea acestora se desfășura „*exclusiv în casele de rugăciune*”.⁷ La Ocna Mureș era o comunitate baptistă, condusă de Iosif Miklos, cu 16 membri.

În Sebeș comunitatea de aici avea 55 de membri, o casă de rugăciune pe strada I. Oncescu, nr. 12, unde de două ori pe săptămână țineau rugăciuni.

La Presaca Ampoiului în 23 august 1936 predicatul Ioan Onica ține o serbare, la care au participat 30-40 de persoane.⁸ Scopul acestei sărbători a fost de-a strânge bani pentru terminarea casei de rugăciuni, care era în construcție, fiecare membru dădea 10-20 de lei.

⁵ *Ibidem*, dos. 20/1932, f. 3.

⁶ *Ibidem*, f. 28.

⁷ Arhivele Naționale ale României. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Alba, fond *Chestura de Poliție a Municipiului Alba Iulia*, dos. 5/1935, f. 67.

⁸ *Fond Cabinetul Prefectului*, dos. 18/1936, f. 4.

Comunitatea Baptistă din Alba Iulia scotea o revistă lunară intitulată „*Glasul Evangheliei*”. Primul număr a fost scos la Crăciunul din 1930. Majoritatea articolelor sunt semnate de Pavel Boșorogan: „*Încă o steluță*”, „*Gânduri de Crăciun*”, „*Nașterea lui Cristos*” (traducere), „*Cugetări de Anul Nou*”, „*Citiți Glasul Evangheliei*” (Ilie Mârza) etc. Este explicată importanța și semnificația titlului revistei: „*de-a aduce tot felul de știri bune în interiorul Comunității, precum și din alte părți*”. „*El aduce învățăturile de lipsă pentru oricare suflet nenăscut și îi cheamă pe păcătoși Isus Cristos*”.⁹ Scopul său este: „*Evanghelia a cărui glas este și nu ne vom ocupa cu altfel de material străin de morala creștină*”. Își propune conlucrarea cu alte reviste „*în spiritul Evangheliei*”: „*Noi credem că chemarea Comunității noastre nu este numai de-a înregistra pe membri și a ține administrația față de autorități, ci cu mult mai chemare are de-a lucra la răspândire evangheliei și la edificarea bisericilor, prin toate mijloacele pe care ni le dă Domnul prin glasul Său*”.¹⁰ Rolul revistei este de misionar: „*această revistă este și ca un misionar, care intră în casa fiecărui abonat, odată pe lună cu mesajul (misiunea) evanghelică*”.

Printr-o circulară erau rugate toate bisericile baptiste din raionul Comunității Alba Iulia să facă abonamente prin conducătorii lor. Societățile culturale din biserici trebuiau să susțină revista. Acestea erau: societăți ale femeilor, Școlile Duminicale, societăți ale tineretului, etc. Se anunțau cursuri în lunile ianuarie și februarie 1931 în cinci regiuni: Lupeni, Valea Dâljii, Pâclișa, Simeria și Ohaba. Cursurile erau susținute de către „*fratele*” Ioan Socaciu, directorul Seminarului Baptist din București.

La aceste cursuri erau obligați să participe toți predicatorii, diaconii, evangheliștii, conducătorii bisericilor și ai Școlii Duminicale. Cursurile durau în fiecare localitate 8-10 zile. Revista a fost înființată în urma ședinței di 7 noiembrie 1940. S-au propus două nume pentru revistă: „*Razele Evangheliei*” și „*Glasul Evangheliei*”. S-a votat pentru ultimul nume. Revista se tipărea la tipografia „*Montana*” a lui Francisc Schaser din Alba Iulia. Până în 1941 teritoriul Comunității Alba Iulia s-a extins și pe județele: Trei Scaune, Ciuc, Târnava Mare, Târnava Mică, Odorhei, Turda și Hunedoara.¹¹

Datorită intrării României în război, asociațiile religioase sunt interzise. Din rapoartele politice din acel an rezultă că bapțiștii din Sebeș și Abrud n-au desfășurat activități religioase. După decretul de desființare a sectelor, bapțiștii și-au continuat activitatea în clandestinitate. Astfel la 7 februarie 1943 a fost

⁹ *Glasul Evangheliei*, an. 1, nr. 1, decembrie, 1930, p. 1.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Fond Chestura de Poliție*, dos.23/1941, f. 42.

descoperită o adunare a baptiștilor în casa predicatorului Petru Oprean la care au participat 7 femei baptiste cu vârstele între 16-50 de ani.¹²

La Aiud imobilul, unde a fost casa de rugăciuni din str. Ștefan cel Mare a fost închiriat, fiind proprietatea societății de înmormântare „*Spiritul Sfânt*” din oraș. Comunitatea Baptistă plătea o chirie lunară de 500 de lei. Imobilul avea o singură cameră, a fost sigilat și închis întrucât Comunitatea Baptistă a fost desființată. Clădirea a revenit proprietarului.

Prin legea nr. 927 din 1942 au fost confiscate toate bunurile mobile, imobile și fondurile care au aparținut asociațiilor religioase din toată țara.¹³ Vom prezenta mai jos bunurile confiscate de poliție ale celor două comunități din Alba Iulia.

Comunitatea Baptistă din Alba Iulia – Partoș avea un imobil cu o singură cameră, nu avea contract de vânzare-cumpărare, valoarea imobilului se ridica la 60.000 lei, era nelocuită, avea 13 bănci, 4 scaune, un amvon etc. Comunitatea mai de ținea un teren viran cumpărat cu scopul de a-și clădi casa de rugăciuni cu o suprafață de 249 stânjeni pătrați de la Gheorghe Drăghici din Partoș. Terenul era cultivat de către Gheorghe Muntean.

Comunitatea Baptistă din Alba Iulia, str. Banul Mihalcea, nr. 3, deținea un imobil cu o singură cameră, era cumpărat și avea 23 de bănci, un amvon, o tablă, o Biblie ș. a. Bunurile celor două comunități au fost duse la Chestura de Poliție din Alba Iulia.

Din cauza care a desființat asociațiile religioase, domnea în rândurile populației cultelor neoprotestante o stare de consternare. Se credea că orice speranță de revenire asupra cultelor era exclusă. Pe de altă parte se afirma în mod demonstrativ la religiile de stat, continuând să creadă în principiile dogmatice ale cultului respectiv, în așteptarea unor vremuri mai bune. Poliția observa aceste nemulțumiri și speranța acestora, că în cazul victoriei puterilor democratice, o să se revină asupra măsurilor luate.

În urma ordinului circular al Ministrului Afacerilor Interne din 24 iulie 1943, care interzicea sectelor religioase, Comisariatul de Poliție Aiud raporta Chesturii, la 25 august 1943, că „*foștii sectanți*” nu mai acționau, cu excepția fostului președinte Petru Cozman, pe care postul de jandarmi din Tiur (jud. Târnava Mică), în luna iulie l-a dat în judecată pentru „*propagandă baptistă*”, iar Curtea Marțială din Sibiu l-a amendat cu 20.000 lei și l-a ținut sub supraveghere.¹⁴

¹² *Ibidem*, dos. 89/1943, f. 8.

¹³ *Ibidem*, f. 23.

¹⁴ *Ibidem*, f. 41.

La 15 iunie Prefectura cerea primăriilor urbane și polițiilor să întocmească procese verbale referitoare la confiscarea bunurilor asociațiilor religioase în urma desființării acestora. Se cereau detalii referitoare la dreptul de proprietate, la transcrierea actului de proprietate, iar bunurile mobile: felul, materialul, starea, valoarea. Procesele verbale trebuiau încheiate în patru exemplare din care două înaintate Prefecturii. Instituțiile care păstrau bunurile cultelor neoprotestante răspundeau de bunăstarea și întreținerea lor. Bunurile nu puteau fi înstrăinate fără aprobarea Ministerului Cultelor Naționale.

Întâlniri clandestine ale credincioșilor baptiști mai aveau loc uneori, după cum reiese din nota informativă a Postului de Jandarmi Ohaba la 3 septembrie 1943. Conducătorii comunității din Ohaba: Simion Deac, Irime Ștef, Simion Moldovan și Simion Breșcățean făceau dese călătorii la Alba Iulia sub motivul că mergeau la târg și se întâlneau cu fostul predicator Pavel Boșorogan. Ei discutau să nu treacă la altă religie, în speranța că Anglia va câștiga războiul și li se vor deschide din nou casele de rugăciuni.

La fel și baptiștii din Alba Iulia se adunau în adunări restrânse de câte 4-6 persoane în fiecare vineri și sâmbătă la locuința lui Pavel Boșorogan sau la Petru Oprean. Totuși în urma măsurilor luate de autorități, Pavel Boșorogan, președinte al Comunității Baptiste din Alba Iulia, va trece la religia greco-catolică. La îndemnul său au trecut mulți dintre baptiștii din localitate la ortodocși și greco-catolici.¹⁵

La Aiud, baptiștii continuau să se mențină în credința lor serbându-și sărbătorile, fără să se întrunească. Activitatea lor era strict supravegheată de poliție. Același lucru se va întâmpla și la Alba Iulia, iar în restul localităților n-au mai desfășurat nici o activitate religioasă.

Chestorul Poliției din Alba Iulia constata într-un referat, la 21 octombrie, că la închiderea caselor de rugăciuni din Alba Iulia și Partoș nu s-a făcut nici un fel de contabilitate sau evidență despre inventarierea bunurilor acestora.¹⁶ Bunurile mobile și imobile au fost confiscate de Chestură și Primărie, după cele declarate de baptiști și găsite în casele de rugăciuni, fără a se putea constata precis evidența acestora. Această constatare a fost făcută pentru că Biserica Baptistă din Partoș dispunea de un harmoniu care făcea parte din inventarul acesteia, dar nu a fost declarat de către fostul predicator Pavel Boșorogan și nici nu a fost găsit în casa de rugăciuni. Acest harmoniu se afla la baptistul Ioan Achim din Hăpria, a fost predat cu consimțământul lui Partenie Zdrâncu, președintele baptiștilor din Partoș. În cele din urmă harmoniul a fost recuperat și transportat la Chestura din Alba Iulia.

¹⁵ *Ibidem*, f. 52.

¹⁶ *Ibidem*, f. 78.

Un caz interesant este cel al notarului Ioan Popa din Partoș care a declarat că nu va renunța la credința baptistă. El era unul dintre conducătorul asociației locale și deținea funcția de predicator al comunității. Poliția cerea internarea lui în lagăr deoarece era „*periculos prin activitatea sa clandestină, contrară Poliției și Siguranței Statului*”.¹⁷ El nu a fost internat în lagăr deoarece s-a constatat că nu-și manifesta credința public și nu făcea prozelitism. Se continua supravegherea lui.

După actul istoric de la 23 august 1944 s-a repus în vigoare Constituția din 1923, ca atare asociațiile religioase au fost reînființate pe baza legislației dinainte de război. Ele și-au redobândit toate bunurile confiscate în timpul regimului antonescian și și-au reluat activitatea.

La Congresul Cultului Creștin Baptist, desfășurat între 27-28 octombrie 1945 la Arad, pentru Comitetul Uniunii Creștine Baptiste din România, ales de comunitățile baptiste din țară, format din 44 de persoane, comunitatea din Abrud l-a propus pe „*fratele*” Silvestru Ungureanu.¹⁸

Între 7-14 martie 1946 la biserica baptistă din Ohaba (jud. Târnava Mică) a fost ținut un curs biblic cu Ioan Socaciu, președintele Uniunii Creștine Baptiste din România, la care au participat 105 delegați din peste 55 de biserici ale Comunității Alba Iulia. Pentru conducerea comitetului adunarea generală a ales pe: Ilie Mârza președinte, Artenie Zdrâncu și Mircea Cocariu vicepreședinți, Constantin Bălgrădean secretar, Nicolae Bugneriu casier, Teodor Cenușe administrator, Marin Suroniu și Victor Teodoriu cenzori. Tema cursului a fost: „*Întoarcere în Vechiul și Noul Testament. Organizarea Bisericii cu toate ramurile ei și educația membrilor*”.

La colecta organizată în 3 februarie 1946 pe țară, din județul Alba au participat comunitățile baptiste din: Bucerdea cu 13 000 lei, Pâclișa 10 300 lei, Limba 9 000 lei, Noșlac 12 000 lei și Abrud cu 100 500 lei.¹⁹ În 7 aprilie la Cugir a avut loc o serbare în sala mare a fabricii, unde au vorbit Ilie Mârza și V. Vlaicu. Au mai participat corul din localitate și orchestra din Deva-Codru care „*au impresionat sufletele dornice după Cuvântul lui Dumnezeu*”. În august 1946 a fost inaugurată o nouă casă de rugăciune a comunității din Partoș. La acest eveniment au participat „*frații*” din 25 de biserici din județul Alba. Această biserică datează din anul 1914, fiind probabil prima biserică înființată în județul Alba. La inaugurare a fost citit același text ca și la înființarea ei de către bătrânul predicator Petru Oprean care „*a vestit și prima dată Cuvântul*

¹⁷ *Ibidem*, f. 84-89.

¹⁸ *Îndrumătorul Creștin*, an. I, nr. 1, 1 martie, 1946, p. 10-11.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 5-6 mai, 1946, p. 1.

Domnului”²⁰. Au mai vorbit: Ilie Mârza, Artenie Zdrâncu, Avram Popa și Ionel Laurențiu. La 15 septembrie, la Abrud, a avut loc un botez. Actul botezului a fost aplicat de către președintele comunității Vasile Furdui care a botezat 18 persoane. A fost ajutat de către Pop Ioaneș, predicator din Cluj și de studenții, Pavel Bărbătei (Cluj), Simion Moț și Gheorghe Berariu (Arad). După botez au manifestat în centrul orașului la sala „*Detunata*”. Aici a fost prezentat un program alcătuit din cântări și poezii. Corul și muzica au fost din Cluj. Din partea autorităților a luat cuvântul chiar și primarul orașului.²¹ Tot în acest an, la Ciugud, Primăria a fost de acord să dea un teren pentru cimitir locuitorilor baptiști în parte numită „*Râturi*”.²² Îi vom prezenta mai jos pe conducătorii celor două biserici baptiste din Alba Iulia din 1948.²³ În fruntea Comunității Alba Iulia, Partoș se aflau: Ioan Popa conducător, Ioan Szekely secretar, Gheorghe Mariș casier, Gheorghe Muntean contabil. Comunitatea avea 34 de membri. La conducerea celeilalte comunități se aflau: Ioan Chifer conducător, Ioan Opincariu secretar, Pavel Boșorogan administrator, Nicolae Popa casier și membrii Ioan Ferencz, Ioan Gorja, Ioan Gh. Opincariu, Ioan Rusu și Matei Besoi. Numărul membrilor era de 70 „*fără copii*”.

Printr-un ordin dat la 9 decembrie 1949 Comitetul Provizoriu al județului Alba consimțea către Comitetul Provizoriu al Plășii Sebeș despre faptul că secretarul adjunct al Uniunii Baptiștilor din Republica Populară Română, Partenie Rus, informa că în comunele: Daia Română, Sebeș și Petrești, Comitetele Provizorii au făcut abuzuri. Ele au luat „*pentru alte scopuri*” localurile de rugăciune, împiedicându-i de la efectuarea ceremoniilor religioase.²⁴ Comitetul Provizoriu Județean declara confesiunea baptistă ca fiind recunoscută legal și garantată de legile regimului comunist. Propunea ca pentru o acțiune locală de interes comun cu acordul celor interesați și în afara zilelor de rugăciune spațiul localurilor să fie folosit. Se cerea sancționarea și dovezi concrete privind „*acțiunile în dauna R.P.R.*” ale vreunui membru din acest cult. Comitetul Provizoriu cerea ameliorarea problemelor din comunele respective în „*spirit obiectiv local*” fiindcă a mai primit reclamații despre activitățile nelegale ale comitetelor provizorii locale.

Dintre cultele neoprotestante baptismul s-a răspândit aproape în toate localitățile județului Alba. Acest lucru a fost posibil prin activitatea

²⁰ *Ibidem*, nr. 10-11, august 1946, p. 12.

²¹ *Ibidem*, nr. 20, 15 decembrie, 1946, p. 12.

²² Arhivele Naționale. Direcția Județeană Alba, fond *Primăria orașului Alba Iulia*, dos.4/1948, f. 1-2.

²³ *Fond Cabinetul Prefectului*, dos. 35/1949, f. 7.

²⁴ *Ibidem*, dos. 5/1923, f. 1.

predicatorilor bapțiști locali, care pe fondul situației de după primul război mondial au reușit să-și răspândească doctrinele cultului.

Numărul nu este mare, în fiecare localitate nedepășind 10-20 de persoane cu excepția orașelor: Alba Iulia, Aiud, Abrud, Sebeș și a satelor: Pâclișa, Hăpria și Acmaru. Înmulțirea bapțiștilor a fost atenuată în perioada 1918-1948 prin măsurile luate de autorități și de bisericile ortodoxă și greco-catolică.

2. Adventismul

Adventismul nu s-a răspândit cu aceeași intensitate pe teritoriul județului Alba ca baptismul. Totuși prezența acestui cult este semnalată, actele autorităților, după anul 1918. Conform acestora nu se știe cu certitudine când au apărut, de unde și de către cine au fost aduse dogmele cultului, cine a înființat primele adunări.

Dogmele cultului nu au fost predicate cu acea intensitate cum au fost predicate de către bapțiști și iehoviști, pe de altă parte prin specificul lor nu au reușit să atragă populația, ca să-și câștige aderenți. Deși adventiștii de ziua a șaptea au fost recunoscuți de către statul român și s-au bucurat de aceleași drepturi în privința regimului juridic alături de bapțiști și Creștinii după Evanghelie, în județul Alba doar în trei sate, Galda de Jos, Stremț și Săsciori (anexele I, VII și VIII) se poate presupune faptul că au fost organizați în adunări. La cele adăugate mai sus s-au adăugat și măsurile luate de autorități și de cele două biserici, ortodoxă și greco-catolică, pentru stoparea activității predicatorilor bapțiști. Trebuie precizat că aceste măsuri nu au fost luate numai împotriva lor, ci împotriva tuturor cultelor neoprotestante.

Ca și celelalte culte, au fost interziși în perioada 1920-1926. Dintr-o circulară trimisă de Ministerul de Interne către Poliția Județului Alba, aflăm că „adventiștii și-au trimis prin gări predicatorii pentru a face propagandă și a colecta bani”.²⁵ Ca atare se interzicea activitatea lor. Abia în 1926 sunt aprobate adunările (întrunirile) religioase ale cultelor minoritare, dar cu condiția de a-și face autorizație și să anunțe autoritățile militare. Adunările erau considerate drept „manifestări cu caracter cultural”.²⁶

În 1928 numărul credincioșilor adventiști din județ era de 43 de persoane (anexa I). Ei erau răspândiți prin satele: Galda de Jos 22 de persoane, la Întregalde erau 7 adventiști, Stremț 5, Galda de Sus 4, Cut 3, Ocna Mureș 1 și la Săsciori 1 credincios. Dintre orașele din județ, doar în Sebeș exista o familie de 2 credincioși (anexa IV). Până în 1929 adventismul s-a răspândit în satele: Aiudul

²⁵ *Ibidem*, dos. 13/1926, f. 2-4.

²⁶ *Fond Chestura de Poliție*, dos. 5/1935, f. 67.

de Sus 8 credincioși, Cetea 2 și Stremț 3 credincioși. La Întregalde numărul adventiștilor reformiști a ajuns la cifra 10 (anexele II, III și IV).

Adventismul s-a răspândit foarte încet în intervalul 1930-1940, numărul credincioșilor fiind, la nivelul județului, foarte mic (anexele VI, VII și VIII). În acest interval s-a mai răspândit prin localitățile: Alba Iulia 1, Călnic 1, Săsciori 27, Sebeșel 2, Aiud 1 și Stremț 23. Cauzele aderării la acest cult, ca și în general la toate cultele neoprotestante, sunt următoarele: considerau că este mai bun cultul respectiv, se converteau (aceasta se făcea prin persuasiunea persoanelor apropiate, părinți, rude, soț, soție, văr, etc.).

În 1935, din darea de seamă generală pe 1934 a Poliției Alba Iulia dată la 26 iunie 1935, rezultă că în județul Alba existau 21 credincioși adventiști de ziua a șaptea în Zlatna și Sebeș, iar la Întregalde 7 adventiști reformiști care „sunt opriți de a se manifesta”.²⁷ La Sebeș în 1943 numărul lor este de 17, dintre care 2 bărbați, 7 femei și 8 copii.

Adventiștii de ziua a șaptea din Bacău au trimis o scrisoare, 1947, tuturor membrilor prin care le cereau ca ei să se declare „adventiști de ziua a șaptea”, toți membri și cei care nu aveau adeverințele de trecere la acest cult. Această cerere era făcută în vederea recensământului populației. În județ, din rapoartele poliției rezultă că nu s-a găsit acea scrisoare.²⁸

Fiind stare de război, propaganda religioasă este interzisă, iar cultul desființat. În această situație adventiștii au acționat clandestin. Iată un exemplu de colaborare între culte la Sebeș în 1942. Ei nu au funcționat pe cont propriu, se întruneau la casa de rugăciune a bapțiștilor români și se încadrau după normele acestora și nu făceau „propagandă” pentru câștigarea de adepți.²⁹

În 1943, în urma decretului de desființare a „sectelor” și de confiscare a bunurilor care le-au aparținut, adventiștii intenționau să camufleze casele de rugăciuni din întreaga țară, pretextând că acestea nu puteau intra în patrimoniul statului, întrucât nu aparțineau cultului, ci erau proprietăți ale societății „Cuvântul Evangheliei” din București care era tot a lor, iar conducătorii lor erau conducătorii cultului. Din rapoartele comisariatelor de poliție din Abrud, Teiuș și Aiud rezultă că în județ nu aveau „localuri de rugăciune”.³⁰

Numărul adventiștilor reformiști crește în timpul celui de-al doilea război mondial, cauza era refuzul de-a trage cu arma, pentru că ei aplicau integral învățăturile Bibliei. Acum mulți adventiști de ziua a șaptea trec la aceștia. În județul Alba nu s-au manifestat asemenea tendințe, deși desfășurau o

²⁷ *Ibidem*, dos. 23/1941, f. 2-4.

²⁸ *Ibidem*, f. 62.

²⁹ *Ibidem*, dos. 89/1943, f. 26-31.

³⁰ *Ibidem*, f. 62-72.

activitate clandestină.³¹ Activitatea religioasă se desfășura prin intermediul unor oameni de legătură, care vizitau la domiciliu, la 2-3 zile, pe fiecare credincios. În acest mod se supraveghea activitatea și se menținea moralul. În casele particulare se oficiau serviciile religioase, vinerea și sâmbăta, la care participau numai membrii familiei.

După război, în 1946, Cultul Creștin Adventist de ziua a șaptea a depus o cerere la Prefectura Județului Alba prin care solicita împrumutarea cu o casă în scop de cult. Prefectura solicita Consiliului de reformă din Comuna Călnic să rezolve această problemă.³² Este singura cerere de acest fel din județul Alba; din aceasta reiese că între 1918-1948 nu au avut nici un local de cult propriu.

ANEXE

Datele statistice despre numărul credincioșilor neoprotestanți au fost prelucrate după:

a) „Tablourile statistice cu sectanții din județul Alba”, întocmite de către Compania de Jandarmi și preturile din județul Alba, Arhivele Naționale. Direcția Județeană Alba, *Fond Prefectura Județului Alba. Cabinetul Prefectului*, dos. 30/1929, f. 1-49, după cum urmează:

- **anexa I:** „*Situația sectanților din județul Alba*” – Compania de Jandarmi Alba, 12.08.1928, f. 41.

- **anexa II:** „*Tablou despre sectanții din plasa Abrud*”, 20.02.1929, f. 11, „*Tablou statistic despre sectanții din plasa Aiud*”, 22.02.1929, f. 12 și „*Statistica sectelor din plasa Vințu de Jos*”, 27.02.1929, f. 15.

- **anexa III:** „*Tablou despre numărul sectanților din plasa Teiuș*”, 25.02.1929, f. 18, „*Tablou despre sectanții din plasa Ighiu*”, 05.03.1929, f. 21.

- **anexa IV:** „*Tablou despre sectanții din plasa Sebeș*”, 16.03.1929, f. 39, „*Date statistice despre numărul sectanților din orașele județului Alba*”, f. 1-3, 6, 8.

b) „*Tabloul sectarilor din județul Alba în ultimii 10 ani, de la protopopii ortodocși*”, întocmit de către Episcopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului și Clujului, Vicariatul Alba Iulia, 02.05.1941, *Fond Chestura de Poliție a Municipiului Alba Iulia*, dos. 23/1941, f. 22-40, după cum urmează:

- **anexele V, VI:** „*Tablou despre situația numerică a sectelor din Protopopiatul Alba Iulia între 1930-1940*”, 26.03.1941.

- **anexa VII:** „*Tablou despre situația sectelor în parohiile Protopopiatului Sebeș aparținătoare județului Alba între 1930-1940*”, 05.05.1941, f.35.

³¹ *Fond Cabinetul Prefectului*, dos. 7/1946, f. 1.

³² *Ibidem*, dos. 20/1932, f. 25.

- **anexa VIII:** „*Tablou sumar asupra sectelor din Protopopiatul Aiud*” pe anii 1930-1940, 24.04.1941, f. 37.

- **anexa IX:** „*Protopopiatul Ortodox Român Luduș. Tabloul sectanților din parohiile de pe teritoriul județului Alba*”, 14.04.1941, f. 48, „Protopopiatul Ortodox Român Lupșa. Tabloul sectanților din parohiile de pe teritoriul județului Alba”, 29.04.1941, f. 39.

- **anexa X:** „*Tabloul sectanților din parohiile Protopopiatului Abrud în anii 1930-1940*”, 01.05.1941, f. 40.

ANEXA I

Nr. crt.	Comuna	Numărul neoprotestanților		Nr. crt.	Comuna	Numărul neoprotestanților	
		Baptiști	Advențiști			Baptiști	Advențiști
1.	Măgina	7	-	23.	Turdaș	-	-
2.	Cacova	2	-	24.	Vințu de Jos	4	-
3.	Ciumbrud	1	-	25.	Blandiana	45	-
4.	Păjida	22	-	26.	Oarda de Jos	83	-
5.	Lopadea Nouă	1	-	27.	Hăpria	31	-
6.	Hopârta	4	-	28.	Berghin	97	-
7.	Gârbovița	6	-	29.	Cioara	-	-
8.	Rădești	2	-	30.	Abrud-sat	13	-
9.	Șoimuș	1	-	31.	Roșia Montană	6	-
10.	Ponor	2	-	32.	Corna	8	-
11.	Valea Geoagiului	1	-	33.	Sohodol	12	-
12.	Râmeț	6	-	34.	Lancrăm	15	-
13.	Galda de Jos	5	22	35.	Pianul de Sus	2	-
14.	Galda de Sus	-	4	36.	Săsciori	4	1
15.	Mihalt	11	-	37.	Șugag	3	-
16.	Întregalde	-	7	38.	Cut	5	3
17.	Stremț	-	5	39.	Bărbant	7	-
18.	Geomal	1	-	40.	Cricău	9	-
19.	Cetea	-	1	41.	Ighiu	11	-
20.	Ocna Mureș	-	-	42.	Meteș	11	-
21.	Noșlac	6	-	43.	Valea Dosului	-	-
22.	Fărău	-	-	44.	Zlatna	12	-
45.	Total	Baptiști			Advențiști		
		453			43		

ANEXA II

Nr. crt.	Comuna	Numărul neoprotestanților		Nr. crt.	Comuna	Numărul neoprotestanților	
		Baptiști	Advențiști			Baptiști	Advențiști
1.	Sohodol	13	-	13.	Păgida	27	-
2.	Roșia Montană	9	-	14.	Râmeț	4	-
3.	Corna	-	-	15.	Vințu de Jos	7	-
4.	Bucium	-	-	16.	Acmaru	43	-
5.	Abrud-sat	5	-	17.	Blandiana	17	-
6.	Mogoș	-	-	18.	Totoi	1	-
7.	Aiudul de Sus	-	8	19.	Hăpria	50	-
8.	Cacova	3	-	20.	Șeușa	7	-
9.	Gârbovița	1	-	21.	Păclișa	88	-
10.	Hopârta	8	-	22.	Total	Baptiști	Advențiști
11.	Măgina	2	-			285	8
12.	Mirăslău	-	-				

ANEXA III**1.**

Nr. crt.	Comuna	Numărul neoprotestanților		Nr. crt.	Comuna	Numărul neoprotestanților	
		Baptiști	Advențiști			Baptiști	Advențiști
1.	Stremț	-	3	6.	Galtiu	1	-
2.	Cetea	-	2	7.	Mihalt	28	-
3.	Galda de Sus	5	-	8.	Teiuș	-	-
4.	Întregalde	-	10	9.	Total	Baptiști	Advențiști
5.	Sântimbru	1	-			35	15

2.

Nr. crt.	Notaria-tul	Comuna	Numărul neoprotesta-nților	Nr . crt .	Notaria-tul	Comuna	Numărul neoprotesta-nților
			Baptiști				Baptiști
1.	Feneș	Presaca Ampoiului	26	6.	Șard	Șard	-
		Feneș	-				
		Galați	-			Ampoița	-
		Pătrânjani	-			Metes	1

2.	Cricău	Cricău	4	7.	Meteș	Găureni	5
		Craiva	-			Poiana Ampoiului	8
		Tibru	-			Tăuți	8
3.	Bărbant	Bărbant	3	8.	Zlatna	Zlatna	1
		Micești	-			Valea Dosului	1
4.	Ighiu	Ighiu	3			Trâmpoiele	-
5.	Bucerdea Vinasă	Bucerdea Vinasă	1	9.	Total		79
		Ighiel	1				
		Țelna	-				

ANEXA IV

1.

Nr. crt.	Comuna	Numărul neoprotestanților	Nr. crt.	Comuna	Numărul neoprotestanților
1.	Daia Română	70	6.	Șugag	13
2.	Săsciori	30	7.	Sebeșel	3
3.	Petrești	30	8.	Răchita	1
4.	Câlnic	2	9.	Deal	5
5.	Lancrăm	1	10.	Total	155

2.

Nr. crt.	Orașul	Numărul neoprotestanților	
		Baptiști	Advențiști
1.	Sebeș	24	2
2.	Alba Iulia	48	-
3.	Ocna Mureș	-	-
4.	Aiud	50	-
5.	Abrud	18	-
6.	Total	140	2

ANEXA V

Numărul credincioșilor baptiști în perioada 1930-1940												
Nr. crt.	Parohia	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
1.	Acmaru	34	33	35	40	37	35	36	34	37	35	35
2.	Alba Iulia I	1	2	10	-	1	4	-	3	2	8	1
3.	Alba Iulia	3	-	5	3	3	3	2	2	2	2	2

	II											
4.	Alba Iulia III Partoș	25	24	19	18	18	14	12	12	13	15	14
5.	Ampoia	9	-	7	13	13	13	13	14	14	14	13
6.	Blandiana	-	12	15	13	9	6	5	5	5	5	5
7.	Bucerdea Vinoasă	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8.	Craiva	6	6	6	9	9	9	11	11	11	11	11
9.	Cricău	13	12	17	10	11	14	11	12	12	12	12
10.	Ighiu	-	-	-	-	-	-	-	7	-	-	-
11.	Inuri	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
12.	Meteș	3	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1
13.	Găureni	-	-	3	3	4	4	2	2	1	3	3
14.	Pâclișa	94	65	82	75	76	76	76	78	78	77	77
15.	Poiana Ampoiului	4	5	5	5	7	7	7	7	7	6	6
16.	Sărăcsău	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17.	Tăuți	10	8	8	5	8	8	7	7	8	11	6
18.	Vurpăr	2	5	2	4	-	2	3	3	5	5	5
19.	Total	205	172	215	199	197	196	184	199	197	197	192

ANEXA VI

Numărul credincioșilor advekțiști în perioada 1930-1940												
Nr. crt.	Parohia	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
1.	Acmaru	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2.	Alba Iulia I	1	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-
3.	Alba Iulia II	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
4.	Alba Iulia III Partoș	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5.	Ampoia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6.	Blandiana	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7.	Bucerdea Vinoasă	1	-	1	1	1	1	4	2	-	-	-
8.	Craiva	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9.	Cricău	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10.	Ighiu	1	-	2	2	-	-	2	2	-	-	2
11.	Inuri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12.	Meteș	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
13.	Găureni	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14.	Pâclișa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

15.	Poiana Ampoiului	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
16.	Sărăcsău	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17.	Tăuți	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
18.	Vurpăr	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
19.	Total	4	-	3	4	2	2	6	4	-	1	2

ANEXA VII

Numărul credincioșilor adventiști și bapțiști în perioada 1931-1940												
Nr. crt.	Parohia	Cultul	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
1.	Câlnic	adventiști	7	6	7	6	7	8	9	11	12	14
2.	Cioara	bapțiști	-	-	-	-	1	1	1	1	2	2
3.	Daia Română	bapțiști	54	35	37	37	37	39	45	45	48	45
4.	Deal	bapțiști	7	5	5	5	5	5	5	5	5	9
5.	Hăpria	bapțiști	33	40	47	47	47	65	49	49	72	94
6.	Lancrăm	bapțiști	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2
7.	Limba	bapțiști	1	4	4	4	4	5	10	10	9	9
8.	Mihalt	bapțiști	36	34	34	34	34	45	52	52	52	51
9.	Oarda de Jos	bapțiști	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1
10.	Petrești	bapțiști	23	24	24	24	23	27	27	27	27	27
11.	Pianul de Sus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12.	Săsciori	bapțiști	32	17	17	17	9	9	8	8	6	6
		adventiști	-	7	13	27	9	9	5	5	11	11
13.	Sebeș Alba	bapțiști	24	38	38	38	37	36	55	45	55	55
14.	Sebeșel	adventiști	-	2	2	2	2	2	2	2	2	2
		bapțiști	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17.	Sibișeni	bapțiști	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3
18.	Totoi	bapțiști	4	2	2	2	2	2	2	2	1	1
19.	Șugag	bapțiști	11	10	10	10	9	7	6	6	5	3
20.	Vingard	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
21.	Vințu de Jos	bapțiști	1	1	1	1	1	2	1	1	1	-

ANEXA VIII

Numărul credincioșilor adventiști și bapțiști în perioada 1931-1940													
Nr. crt.	Parohia	Cultul	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
1.	Aiud	adventiști	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2.	Brădești	bapțiști	10	13	18	22	31	35	31	21	15	12	13
3.	Cetea	bapțiști	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
4.	Cheia Râmețului	bapțiști	4	4	4	4	5	5	5	6	6	5	5
5.	Ciunga	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6.	Cristești	bapțiști	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
7.	Gâmbaș	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8.	Gârbova de Sus	bapțiști	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-	-
9.	Geaoagiul de Sus I	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10.	Geaoagiul de Sus II	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11.	Geaoagiul Râpă	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12.	Geomal	bapțiști	4	4	4	5	5	5	-	-	-	-	-
13.	Izvoarele	bapțiști	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
14.	Măgina	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15.	Mesentea	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
16.	Micoșlaca	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17.	Decea	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
18.	Uioara	bapțiști	1	1	1	1	1	1	1	1	3	3	3

19.	Râmeț-sat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20.	Stremț	advențiști	20	21	21	22	23	18	18	8	8	9	10
21.	Tecsești	bapțiști	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
22.	Teiuș	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
23.	Valea Ușii	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24.	Valea Inzelului	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
25.	Valea Oltenii	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
26.	Cisteiul de Mureș	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
27.	Total	advențiști	21	22	22	23	24	19	19	9	9	10	11
28.	Total	bapțiști	28	32	37	42	52	56	47	38	33	29	30

ANEXA IX

Numărul credincioșilor bapțiști în perioada 1931-1940													
Nr. crt.	Parohia	Cultul	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
1.	Fărău	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2.	Căpud	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	2
3.	Heria	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4.	Sânbenedic	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5.	Șpălnaca	bapțiști	7	7	7	7	7	7	7	7	7	-	-
6.	Mogoș	bapțiști	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-
7.	Mogoș-Miclești	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8.	Mogoș-Valea Barnei	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

9.	Ponor	bapțiști	3	3	3	3	3	3	4	5	5	2	2
10.	Valea Geogelului	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11.	Total	bapțiști	10	10	10	10	11	11	12	12	13	4	4

ANEXA X

Numărul credincioșilor bapțiști în perioada 1931-1940													
Nr. crt.	Parohia	Cultul	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
1.	Abrud	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2.	Cărpiniș	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3.	Abrud-sat	bapțiști	2	2	2	2	2	2	9	9	9	9	9
4.	Ciuruleasa	bapțiști	25	28	28	30	31	33	35	35	38	39	41
5.	Presaca Ampoiului	bapțiști	59	59	59	59	59	59	59	59	46	46	45
6.	Valea Dosului	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7.	Pătrânjeni	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8.	Zlatna	bapțiști	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
9.	Văltori	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10.	Corna	bapțiști	5	5	5	6	6	6	10	13	13	13	13
11.	Vârtop	bapțiști	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	3
12.	Buninginea	bapțiști	10	10	10	10	10	10	10	13	13	13	13
13.	Sohodol	bapțiști	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
14.	Bucium	bapțiști	15	15	15	17	20	20	22	22	24	22	22
15.	Roșia Montană	bapțiști	6	6	6	6	5	7	5	5	4	4	4
28.	Total	bapțiști	131	129	134	138	142	146	152	165	156	153	151

**THE NEOPROTESTANT CULTE OF THE ALBA COUNTY
(1918-1948) (II)
(Abstract)**

In the present study we presented the historical evolution of neoprotestant cults in Alba County between 1918 and 1948, the causes of the spread, the methods of combating proposed by the traditional churches, and religious aspects of the neoprotestant cults recognized in the interwar period, Baptism and Adventism, which we added appendices with their statistical situation on Alba County.

Unlike traditional churches, the neoprotestant cults in Alba County have been characterized between 1918-1948 through greater social cohesion and strong group solidarity. They imposed on their members, more than other denominations, a pattern of behavior and a system of debts, linked to religious sanctions, rewards and punishments.

Cuvinte cheie, cult, neoprotestantism, sectă, pastor, asociație religioasă

Key words, cult, neoprotestantism, sect, pastor, denomination

AUREL MOSORA PRIMUL PRIMAR ROMÂN AL SIGHIȘOAREI

Lucia Țărălungă

Primului Război Mondial, unul dintre cele mai mari conflicte din istoria lumii a provocat schimbări politice majore la multe din națiunile implicate. Până la sfârșitul războiului sau imediat după aceea Imperiul German, Imperiul Rus, Imperiul Austro-Ungar și Imperiul Otoman au încetat să mai existe, iar monarhiile acestora au fost abolite. Frontierele naționale au fost redesenate, cu restabilirea sau crearea de noi națiuni independente.

Ca urmare a desființării Imperiului Austro-Ungar a fost posibilă formarea Statului Național Unitar Român prin unirea Banatului, Bucovinei, Basarabiei și Transilvaniei cu România.

În toamna anului 1918 în condițiile înfrângerilor de pe front a armatei austro-ungare, în Transilvania are loc un puternic proces revoluționar cu participarea tuturor forțelor sociale reprezentând populația românească „ .... *Astfel țaranii din unele sate din împrejurimile orașelor Cluj, Timișoara, Arad, Brașov și Sighișoara se alătură manifestațiilor muncitorilor din aceste orașe, participând la acțiunile revoluționare*”.¹

Puterea locală în Transilvania a început să fie preluată treptat de către Consiliile românești (aveau și denumirea de Sfaturi) ce au avut sprijinul militar al gărzilor naționale românești. Încă din noiembrie 1918 românii din zona Sighișoarei întemeiaseră un Sfat Național Local și o Gardă Națională formată din 85 de membrii.²

Populația săsească din Sighișoara, majoritară încă la începutul secolului XX, au înțeles să co-laboreze cu românii și chiar au sprijinit Unirea din 1918. În această perioadă, în acest spirit „*activează și unii intelectuali sași din Sighișoara, printre care directorul Școlii normale Friedrich Müller, reușind să-și impună punctul lor de vedere în organele de conducere locală. Ei susțin*

---

¹ Mercurie Petcu, Gheorghe Gavrilă, *Astra sighișoreană 1861-1950 și Horia Teculescu 1897-1942*, Sighișoara, 1999, p.32.

² Gheorghe Baltag, *Sighișoara, Schassburg, Segesvar*, ed.Honterus, Sibiu, 2015, p.241.

*revendicările lor și la Sibiu în ședința Consiliului Național Săsesc din 21-22 noiembrie 1918”.*³

Consiliile naționale române locale și gărzile naționale românești de pe întreg teritoriul Transilvaniei, pun în aplicare linia politică promovată de conducerea Consiliului Național Român Central. Pe lângă acestea, ia ființă, în data de 2 noiembrie 1918, în Sighișoara, garda cetățenească săsească, aflată sub conducerea primarului, în scopul menținerii ordinii în oraș.

La data de 5 noiembrie 1918 are loc la Sighișoara, la sediul băncii Târnăveana ședința membrilor P.N.R. Cu această ocazie ia ființă Consiliul Comitatului Târnava Mare, care mai târziu a luat numele de Consiliul Național Român Județean, ce-și manifestă adevărată loialitate la Consiliul Național Român Central. Procesul verbal de constituire al acestuia este semnat de 37 de persoane, alegându-se și un comitet cu sediul la Sighișoara, format din următorii membrii: dr. Toma Cornea, dr. Ioan Ivanovici, Ioan Moldovan, Onoriu Sas și Vasile Urdea.⁴ Deasemenea se înființează gărzile naționale în majoritatea satelor din jurul Sighișoarei, cum ar fi la: Boiu, Danes, Seleuș, Șoard, Vânători, Țopa.

Ziarul local „*Schäßburger Zeitung*” redă sighișorenilor principalele evenimente ale acelor zile, astfel că în ajunul zilei de 1 decembrie 1918, apare un articol semnat de profesorul H. Fabritius intitulat sugestiv, „*În pragul României Mari*” din care redăm : „*Măine sute de mii de români se vor aduna la Alba Iulia. Resedința principilor Transilvaniei, vechiul Bălgrad, va fi martorul deșteptării emoționante a unui popor viguros, trezit de ideea de libertate (...). Pe pământul clasic de la Apulum, orașul lui Traian, unde legiunea a XIII-a Gemina își ridicase altarele pentru jertfe și pe locul unde și-au vărsat sângele eroii libertății Horea, Closca și Crișan, națiunea română își va proclama suveranitatea (...). Visul unui viitor luminos, al măririi naționale, unirea tuturor românilor într-o singură patrie se împlinește mâine.*”⁵

În ziua de 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia, locuitorii Sighișoarei și din împrejurimi au fost reprezentați de o delegație formată din: protopopul Sighișoarei Demetriu Moldovan, unul din cei 1228 delegați ai Marii Adunări Naționale, dr. Toma Cornea (avocat), dr. Ioan Ivanovici (avocat), Vasile Urdea (industriș), George Colceriu (economist), și Onoriu Sas (preot din Daneș).⁶

În data de 14 decembrie 1918, delegația de ardeleni compusă din: Vasile Goldiș, Caius Brediceanu, Mihai Popovici și episcopii Iuliu Hossu și

³ Mercurie Petcu, Gheorghe Gavrila *op. cit.*, p. 33.

⁴ *Ibidem.*

⁵ Apud. Gheorghe Baltag, *op. cit.*, p.241.

⁶ Mercurie Petcu, Gheorghe Gavrila *op. cit.*, p.35.

Miron Cristea este primită în sala Tronului de la Palatul Regal pentru a preda MS Regele Ferdinand pergamentul cu Actul Unirii. În acele momente de o solemnitate cu totul deosebită, Regele a spus: „*În numele românilor din Vechiul Regat, al românilor din Basarabia și Bucovina astăzi pe veci uniți, cu profundă recunoștință primesc hotărârea fraților noștri de peste Carpați, de a săvârși unitatea națională a românilor și declar pe veci în regatul român toate teritoriile locuite de români de la Tisa până la Nistru.*”⁷

În rezoluția de Unire a Transilvaniei cu Regatul Român, votată de cei 1.228 de delegați se prevăzuse între altele „deplina libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare” etc. În consecință Adunarea Națională Săsească întrunită în ziua de 8 ianuarie 1919 la Mediaș își va exprima adeziunea unanimă la Unire. „*Având în vedere unirea Transilvaniei cu România și fiind convinși de importanța acestui act, poporul săsesc din Transilvania se pronunță conform principiului la autodeterminare, pentru unirea Transilvaniei cu România. Salută cordial poporul român și îl felicită pentru îndeplinirea idealurilor sale naționale.*”⁸ Această adeziune va fi reconfirmată la 6 noiembrie 1919 în cadrul unei noi reuniuni a conducătorilor națiunii săsești care a avut loc la Sighișoara.¹⁰

În perioada imediat următoare Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, perioadă de cristalizare a noii vieți politice, economico-sociale și culturale create de apariția României Mari, odată cu instaurarea administrației românești la conducerea județelor ardeleni inclusiv a județului Târnava Mare, economia sighișoreană a luat avânt ca urmare a eliminării granițelor cu Vechiul Regat. În primul rând s-a dezvoltat industria textilă, dar și industria constructoare de mașini și cea de pielărie și încălțăminte. Au fost înființate noi sedii de bănci; între cele două războaie mondiale la Sighișoara au existat 2 bănci săsești, 2 bănci românești și una maghiară.

După 1918 în spațiul sighișorean activitatea edilitară este una intensă. Până în 1940 se vor construi fabrici, mori, școli, clădiri administrative, etc. Ca și evoluție demografică, până în anul 1940 sașii se mențin ca și populație majoritară, prin urmare în primii ani de după Unire, conducerea edilitară a Sighișoarei, a fost atribuită prin vot universal, primarilor sași. Și în consiliile comunale populația săsească, mai numeroasă deținea majoritatea.

Această stare de fapt a putut fi schimbată doar în anul 1934 când în urma alegerilor din data de 3 iunie ale aceluși an, la conducerea orașului a fost

---

⁷ *Ibidem*, p. 36.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Gheorghe Baltag, *op cit.*, p.241.

ales ca primar, d-l deputat Aurel Mosora: „*Constituirea noului consiliu ales, s-a făcut în ziua de 15 iunie 1934, când prin voturile Românilor a fost ales ca primar al orașului dl deputat Aurel Mosora (care până la acea dată a funcționat ca președinte al comisiei interimare). Prin această alegere, ce reprezintă o strălucită victorie românească, se încrustează pe răbojul istoriei acestui oraș primul primariat român, la conducerea orașului Sighișoara.*”¹¹

Aurel Mosora, cel care a jucat un rol atât de însemnat în progresul orașului nostru în perioada dintre cele două războaie mondiale, s-a născut la Sighișoara în data de 26 noiembrie 1894. Familia, destul de numeroasă și cu rădăcini adânci aici, este una dintre familiile fruntașe ale urbei. Studiile și le-a făcut la școala germană din Sighișoara, atât școala primară cât și clasele gimnaziale. De aici pleacă la Brașov unde ia bacalaureatul comercial studiind la Școala Superioară de Comerț.¹²

Se înscrie apoi la Academia Comercială din București apoi la cea de la Viena, dar este nevoit să își întrerupă studiile deoarece începând războiul, a fost încorporat în Armata imperială austriacă. Este repartizat la regimentul 12 artilerie de munte cu garnizoana în Sibiu unde urmează școala de cadeți, iar în urma examenului susținut este avansat în grad de sublocotenent și trimis pe frontul din Serbia, iar apoi pe frontul din Italia. Pe frontul italian luptă în regimentul 20 artilerie, fiind foarte apreciat de superiorii săi. Este însărcinat cu studierea unui nou tip de tun de infanterie, pentru care face mai multe drumuri la Viena. Aici face cunostință cu atașatul militar român, căruia, pentru a servi România, îi furnizează o serie întreagă de informații. Printre altele, pune la dispoziția atașatului român, prin agentul Alex. Iorga, planurile noului tun care au fost trimise apoi prin curier special la București și de acolo la Paris.¹³ Datorită legăturilor pe care sublocotenentul Aurel Mosora le avea cu românii din capitala austriacă și în special cu atașatul militar român, el a fost trimis înapoi pe front, ca apoi la intrarea României în război, în anul 1916, să fie arestat de către serviciul de contraspionaj austriac și încarcerat în închisorile din Kașovia și Viena. A fost eliberat în octombrie 1918 împreună cu alți ofițeri români. Procesul celor arestați urma să se judece în decembrie 1918, cerându-se pedeapsa cu moartea pentru trădare de patrie și spionaj în favoarea unei puteri străine.

Ieșind din închisoare Aurel Mosora a rămas la Viena unde împreună cu alți ofițeri români a organizat repatrierea combatanților români fiind sprijiniți în

¹¹, Nistor Cristescu— *Muncă românească. Activitatea consiliului comunal al Primăriei Sighișoara (1934-1937)*, Tipografia Markus Sighișoara, 1937, p.33.

¹² *Ibidem*, p.III.

¹³ *Ibidem*, p.IV.

această acțiune de către funcționarii Căilor Ferate Austriece. Pentru aceste transporturi, românii erau cazați într-o cazarmă din vecinătatea gării, de unde apoi, în grupuri de câte 100-200 erau imbarcați în trenuri și îndrumați spre Ardeal.¹⁴ Odată terminate transporturile de români, Aurel Mosora s-a reîntors la Sighișoara unde a înființat și organizat Gărzile Naționale Române până la venirea trupelor române în frunte cu divizia I-a de vânători, comandată de generalul Leca. Garda Națională din Sighișoara număra 500 de membrii și a fost printre primele care a reușit să dezarmeze și să evacueze din oraș trupele străine și să ridice drapelul românesc pe clădirea gării și pe edificiile publice de aici, fiind primul oraș din Ardeal care a făcut acest gest fără a avea teamă de urmări.¹⁵

Odată cu preluarea orașului Sighișoara de trupele române, Garda Națională a fost desființată iar Aurel Mosora este repartizat regimentului 35 artilerie de câmp, avansat locotenent și trimis la Tisa, unde s-a remarcat prin munca de organizare a teritoriului cucerit, într-o divizie transformată în batalion de exploatare până în mai 1930 când a fost demobilizat.¹⁶ Reîntors la Sighișoara, cu toate că i s-au oferit destule posibilități de a ocupa diverse funcții în aparatul de stat, a refuzat dedicându-se comerțului. Avînd un spirit comercial bine dezvoltat și întreprinzător a reușit ca în scurt timp să realizeze o situație materială dintre cele mai bune, care l-a situat printre marii proprietari și comercianți români din oraș și chiar din județ.

În plan politic a desfășurat o activitate remarcabilă în cadrul Partidului Național Liberal al cărui membru devotat a fost timp îndelungat și care i-a oferit posibilitatea de a obține un mandat de deputat pentru alegerile legislative din 1928. Dar PNL nu a obținut voturile necesare și astfel nici un liberal nu a intrat atunci în Parlament. Apoi la alegerile locale din 1934, la Sighișoara, liberalii au obținut majoritatea în Consiliul comunal al orașului și l-au ales pe Aurel Mosora în funcția de primar, el fiind astfel primul român care a acces la conducerea acestui oraș.¹⁷

În această poziție a reușit să administreze averea orașului ca un bun gospodar valorificând judicios produsele și serviciile întreprinderilor comunale, menținând impozitele și taxele la un nivel suportabil pentru locuitorii orașului și utilizând două treimi din bugetele locale pentru investiții ce au schimbat fața

---

¹⁴ *Ibidem.*, p. VI.

¹⁵ *Ibidem.*, p. VII.

¹⁶ *Ibidem.*, p. VIII.

¹⁷ *Ibidem.*

orașului. Asta cu atât mai mult cu cât România de abia ieșise din grava criză economică ce a afectat întreaga lume între anii 1929 – 1933.¹⁸

Administrator cu experiență și judecător imparțial în toate chestiunile obștești, primarul Aurel Mosora a reușit un număr impresionant de înfăptuiri într-un timp relativ scurt. Între edificiile construite în timpul mandatului de primar al lui Aurel Mosora se disting cele pe care se sprijină cultura și spiritualitatea unui popor: biserica și școala.

La loc de frunte se situează construirea frumoasei Catedrale Ortodoxe “Sfânta Treime” sfințită în 1937. Trebuie amintit aici și aportul adus de către cei doi preoți ortodoxi ai orașului: protopopul Emilian Stoica și preotul Aurel Stoicovici care au depus o muncă vrednică de laudă strângând fonduri, adunând ofrandele credincioșilor pentru ca Sighișoara să beneficieze de un așa extraordinar locaș de închinăciune.¹⁹

Clădirea a fost începută în anul 1934 când s-a pus piatra de temelie într-un cadru festiv la care au asistat: ÎPS Sa Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, dr. C. Angelescu, Ministrul Educației Naționale, dl. Alexandru Lapedatu, Ministrul cultelor, precum și alți fruntași ai vieții publice.

Planurile catedralei au fost realizate de arhitectul Petrescu-Gopeș, constructori arhitecți fiind Marcu și Dordea, care au reprezentat firma „T.Eremia” din București. Pictura interioară (frescă) și iconostasul au fost executate cu o neîntrecută artă de pictorul A. Damian din Cluj. Mobilierul în sculptură masivă este opera măștrilor Moise Schiopu și Babic. Toți aceștia și-au dat silința ca acest locaș de închinăciune să fie cât mai frumos executat.²⁰ Din comitetul care a supravegheat permanent toate lucrările au făcut parte: C.Sa protopopul Emilian Stoica, președinte, C.Sa preot Aurel Stoicovici, secretar, prefectul județului Târnava Mare dr. Victor Știrbeț, primar Aurel Mosora, ajutor de primar Ștefan Colceriu, episcop Zaharia Filip, Nicolae Moldovan și Ioan Parchirie membrii, care au administrat corect și cinstit cele aproape 11.000.000 lei cât a costat clădirea cu toate instalațiile interioare.²¹

Primarul Aurel Mosora împreună cu conducerea primăriei Sighișoara au facilitat construcția catedralei într-un termen record, prin punerea la dispoziție a terenului de construcție în mod gratuit cât și suma de aproape de 4.000.000 de lei. Deasemenea parcul Regina Maria în mijlocul căruia s-a ridicat acest măreț edificiu a fost amenajat cu alei umbrite și împrejmuț cu un grilaj,

---

¹⁸ *Ibidem.*, p. 48.

¹⁹ *Ibidem.*, p. 50.

²⁰ *Ibidem.*, pp.51-52.

²¹ *Ibidem.*

frumos care au costat aproape 200.000 lei. Din păcate acest parc este astăzi practic inexistent.²²

După cum se știe, Biserica și școala sunt cei doi stâlpi pe care se bazează cultura unui popor, de care depinde viitorul și soarta unui neam. Conștient de acest lucru, prima grijă a primarului Aurel Mosora și a colaboratorilor săi a fost ca învățământul primar din Sighișoara să fie organizat în localuri bine amenajate și salubre, unde să se poată presta un învățământ de calitate. Construcțiile școlare au început cu localul școlii primare de fete care era cel mai necesar. Pe atunci, școala de fete funcționa în localul de pe strada Mihai Eminescu, nr.38 (pe atunci la periferia orașului), unde în doar 3 săli de clasă trebuiau să se țină cursurile a 7 clase, învățământul fiind organizat în schimburi. Așa că s-a purces la construcția localului care și în ziua de azi funcționează tot ca lăcaș de învățământ. Suprafața construcției este de aprox. 700 mp., iar pentru terminarea acestei frumoase construcții a fost necesară suma de 4.000.000 lei.²³

Localul școlii care la început avea scris pe frontispiciu „*Școala Primară Centrală de Stat pentru Fete*” a fost inaugurat în anul 1936, prima directoare fiind d-na Eugenia Stoicovici, soția preotului ortodox Aurel Stoicovici. În ziua de astăzi această școală a luat numele celui care a i-a fost ctitor, numindu-se Școala Gimnazială „Aurel Mosora”. Deoarece cătunele aferente orașului Sighișoara aveau deasemenea nevoie de localuri pentru învățământ, s-au construit școlile din cătunul Dealul Viilor cu o suprafață de 370 mp. și din cătunul Angofa cu o suprafață de cca 200 mp., toate aceste edificii dăinuind și în ziua de azi. Trebuie menționat faptul că pentru aceste edificii de învățământ s-au găsit atât terenul pentru fiecare construcție în parte, cât și fondurile necesare, fără a se greva cetățenii urbei cu noi dări și impozite, deși pentru învățământul românesc din Sighișoara s-au cheltuit peste 7.000.000 lei.²⁴ Nu sunt de neglijat realizările primarului Aurel Mosora în domeniul edilitar gospodăresc cum ar fi construirea, între anii 1934-1935, a unui abator de dimensiuni corespunzătoare nevoilor populației orașului nostru.

Pentru o mai bună sistematizare a orașului, datorită faptului că Sighișoara este așezată pe ambele maluri ale râului Târnava Mare, pentru înlesnirea traficului se impunea construcția de poduri care să facă legatura de pe un mal pe altul. La intervenția expresă a d-lui Aurel Mosora, Ministerul de Lucrări Publice a alocat suma de 760.000 lei cu care s-a construit podul din Cornești.²⁵

---

²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem.*, p.57.

²⁴ *Ibidem.*, p.61.

²⁵ *Ibidem.*, p.65.

A mai fost construit încă un pod care făcea legătura dintre centrul orașului și gară, podul de beton cu arcade peste râul Târnava Mare (astăzi dispărut după lucrările de lărgire a albiei ca urmare a inundației catastrofale din 1975). A fost o construcție solidă, monumentală care făcea cinste orașului nostru și pentru care Primăria locală a cheltuit suma de 4.200.000 lei.²⁶

Toate acestea nu erau însă suficiente pentru ca Sighișoara să aibă cu adevărat un aspect urban. În perioada când Aurel Mosora ajunge la conducerea orașului, majoritatea străzilor aveau aspect de drumuri de țară desfundate, care de cele mai multe ori erau improprii circulației. Situația trebuia remediată așa că s-a trecut la pavarea și asfaltarea străzilor. An de an s-a lucrat la înfrumusețarea orașului cu străzi bine lucrate și aliniate. Serviciul de drumuri și comunicații și-a desfășurat activitatea tot atât de intens în centrul orașului cât și la periferii. Concomitent cu aceste lucrări de pavare și asfaltare s-au executat și importante lucrări de canalizare de care Sighișoara avea mare nevoie.²⁷

De asemenea, una dintre înfăptuirile importante ale administrației locale sub conducerea lui Aurel Mosora a fost și introducerea gazului metan în Sighișoara. Până în acel moment, dreptul de a comercializa gazul metan era exclusiv al uzinelor comunale, care nu aveau interesul ca primăria să introducă gazul metan în oraș. Neținînd seamă de opoziția lor, Aurel Mosora a atacat acest drept al uzinelor comunale și le-a acționat în instanță unde a câștigat. Prin urmare Primăria a avut dreptul de a încheia o convenție de introducere a gazului cu Societatea națională de gaz metan și de atunci Sighișoara se bucură de binefacerile acestui combustibil atât pentru populație cât și pentru industria locală, gazul metan fiind un puternic factor economic.²⁸

Sub primariatul lui Aurel Mosora s-au făcut și numeroase acte de caritate mai ales în ceea ce privește locuitorii defavorizați ai orașului: orfani, văduve, invalizi, bătrâni, etc. care au fost ajutați cu alimente, lemne, bani, haine, etc. Tot atunci, asistența copiilor săraci din oraș care urmau cursurile școlilor primare de stat locale a fost asigurată. *„S-au împărțit haine și încălțăminte în mod gratuit la copiii săraci și orfani; iar copii bolnăvicioși și debili primesc regulat de la școală câte un pahar cu lapte și franzelă. În acest mod sunt hrăniți peste 300 copii. În ultimul timp a început și tratamentul lor cu untură de pește”*.²⁹

Omul care a depus o activitate plină de roade binefăcătoare și o muncă titanică pentru prosperitatea și dezvoltarea acestui oraș, Aurel Mosora și-a

---

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*., pp.68-70.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, p.75.

încheiat mandatul de primar odată cu instaurarea primei dictaturi din perioada interbelică, cea carlistă, începând cu 1938. Înainte de aceasta, în anul 1937, făcând un bilanț al activității gospodărești edilitare, el declara: „Începându-și activitatea gospodărească, consiliul comunal al orașului Sighișoara, a înțeles ca fără a-și acorda o clipă de odihnă, să muncească cu toată energia și capacitatea, depunând suflet și minte în slujba binelui și interesului obștesc, pentru ridicarea Românilor. În acest fel răspundea încrederii pe care i-a arătat-o populația locală românească, prin votul unanim(...).toată această muncă ce am depus-o la conducerea primăriei Sighișoara, a fost canalizată spre a salvagarda interesele românești dând posibilitate celor ce locuiesc de milenii aceste pământuri să se afirme ca element dominant și stăpânitor.”³⁰

După cel de-al Doilea Război Mondial, în 1946, Aurel Mosora a încercat să revină în viața politică candidând din partea PNL pentru Camera Deputaților. Ca să nu fie ales a fost arestat de către autoritățile comuniste. Familia lui a fost evacuată din locuință, iar în 1949 a fost depusată de toate bunurile fiind obligată să ia drumul pribegiei. Aurel Mosora a fost încarcerat pe rând la închisorile de la Văcărești, Gherla, Aiud, Ghencea, Brașov și în lagărul de muncă de la Poarta Albă. A fost eliberat din penitenciarul de la Caransebeș slăbit și bolnav și s-a stins din viață la vârsta de numai 67 de ani la Cluj-Napoca la data de 6 mai 1962. Pe patul de moarte și-a exprimat dorința să fie îngropat la Sighișoara, orașul lui de suflet, unde astăzi se odihnește.³¹

Contemporanii lui, oamenii cu care Aurel Mosora a colaborat și l-au cunoscut au avut un mare respect pentru acest mare om care și-a iubit atât de mult orașul natal, a făcut atâtea pentru el și care în perioada de primariat a avut atâtea realizări frumoase „credem că opera realizată de primarul Mosora va fi apreciată la adevărata ei înălțime privind omul și prin prisma unui trecut de luptă și jertfă pentru cauza națională pe care a apărât-o cu atâta stăruință și devotament”.³²

În zilele noastre, meritele lui Aurel Mosora și realizările sale din perioada în care a fost primul primar român al Sighișoarei au fost recunoscute abia în anul 1999 când autoritățile locale i-au conferit post-mortem titlu de Cetățean de Onoare al municipiului Sighișoara și i-au ridicat un bust în fața școlii pe care a ctitorit-o și al cărui nume îl poartă, ca un omagiu pentru cel care a jucat un rol

³⁰ *Ibidem*, p.3-4.

³¹ https://sighisoaraonline.com/20061130_qfraykpd5_prima_Aurel-Mosora---cea-mai-de-seama-figura-politica-a-Sighisoarei-interbelice.html, accesat în date de 08.10.2018.

³² Nistor Cristescu, *op. cit.*, 1937, p.VIII.

atât de important în progresul acestui oraș în perioada premergătoare Celui de al Doilea Război Mondial.

Aurel Mosora first romanian major of Sighisoara (Summary)

Aurel Mosora was the first Romanian mayor of Sighișoara. The most important political man of the interwar period dedicated himself to the work of affirmation of the Romanians' identity in the hometown by raising buildings of great importance for the life of the city, which led to the development of economic and cultural life in this beautiful city.

Cuvinte cheie : Aurel Mosora , *Primul Război Mondial* , *Unirea de la 1 decembrie 1918*, *Sighișoara*, *Primar*

Key words: *Aurel Mosora* , *Sighișoara*, *World War I*, *Union of 1 December 1918*, *Sighisoara*, *Mayor*

DOUĂ MOMENTE IMPORTANTE DIN ISTORIA ROMÂNILOR ÎN ISTORIGRAFIA COMUNISTĂ: 1877 ȘI 1918

Ion Eugen Sârbu

Astăzi se consideră că ziua de 9 Mai are o triplă semnificație în istoria românilor. Pentru că suntem în era „informației”, cu o simplă căutare pe Google putem afla despre această triplă semnificație. Pe lângă ziua Independenței, proclamată la 9 Mai 1877, românii sărbătoresc și victoria Națiunilor Unite din al Doilea Război Mondial, 9 Mai 1945, dar și Ziua Europei deoarece la 9 Mai 1950, Ministrul de Externe al Franței, Robert Schuman a propus Germaniei să pună bazele unei colaborări care se va transforma în Uniunea Europeană. Data de 1 Decembrie 1918 are o și mai mare rezonanță deoarece reprezintă realizarea României Mari.

În general aceste evenimente sunt cunoscute, din punct de vedere istoric, dar probabil ce noile generații nu știu, este faptul că în funcție de regimurile politice, care au existat în România, acestea au fost interpretate și oarecum falsificate. Pentru a argumenta această idee, vom cita câteva lucrări de sinteză a istoriei românilor, din perioada comunistă, care au omis unele aspecte ale acestor evenimente sau au minimalizat rolul unor personalități istorice.

Proclamarea Independenței pentru unii a avut loc în 9 Mai 1877, iar pentru alții în 10 Mai 1877, pentru anumită perioadă istorică rolul definitoriu l-au avut maiorul Gheorghe Șonțu și căpitanul Valter Mărăcineanu, iar pentru alte perioade istorice acest rol l-au avut Carol I și oamenii politici precum Ion C. Brătianu.

Reizbucnirea „crizei orientale” a fost o reală oportunitate pentru România de atunci, și s-a dovedit că elita politică a știut să o fructifice.¹ Întrucât în vara anului 1875 principele Carol și politicienii români și-au dat seama că răscoala din Bosnia și Herțegovina încetase să mai fie o chestiune internă a Imperiului Otoman, și că se ridicase din nou problema generală a echilibrului european de forțe în regiune, aceștia au hotărât că prudența era cea mai bună politică. Cu toate acestea, după formarea guvernului liberal condus de I. C. Brătianu și după

---

¹ Keith Hitchins, *România 1866-1947*, Humanitas, București, 1998, pp. 50-62.

ce Rusia își arată tot mai insistent intențiile de a intra în război, aceștia au înțeles că este ocazia ideală pentru ca România, aflată încă sub suzeranitate otomană, să-și câștige independența. Guvernul, avându-l ministru de externe pe Mihail Kogălniceanu, poartă tratative cu Imperiul Țarist (Rusia) în vederea traversării trupelor țariste pe teritoriul nostru în drumul lor spre Balcani. Rusia dorea să intervină la sud de Dunăre în sprijinul „*fraților ortodocși*”. *Convenția ruso-română din 4 aprilie 1877* reglementa trecerea trupelor țariste pe teritoriul românesc. Rusia s-a obligat să respecte și să mențină integritatea României. Convenția a fost ratificată de cele două camere ale Parlamentului, iar România rupe relațiile diplomatice cu I. Otoman (cele două state se aflau practic în stare de război)

La 9 mai 1877 are loc Sesiunea extraordinară a Adunării Deputaților, care proclamă independența de stat a României. Ministrul de Externe Mihail Kogălniceanu declară în fața Adunării că „*suntem independenți, suntem națiune de sine stătătoare... suntem o națiune liberă și independentă*”, iar guvernul „*va face tot ce va fi cu putință ca starea noastră de stat independent să fie recunoscută de Europa*”. La închiderea ședinței solemne, Adunarea a votat moțiunea prin care „*ia act de rebelul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit consacrarea lor oficială*”. Tot în aceeași zi, de 9 mai, Senatul a votat o moțiune asemănătoare. A doua zi, 10 mai, actul a căpătat putere de lege prin semnarea lui de către principele Carol I. Guvernul român a hotărât încetarea plății tributului de 914.000 lei, suma fiind direcționată către bugetul apărării. În primă fază Rusia nu acceptă sprijinul militar al României. Întâlnind o puternică rezistență a turcilor la Plevna (în Bulgaria), conducătorul trupelor țariste, marele duce Nicolae, cere sprijinul armatei române. Armata română trece Dunărea în august 1877. Așadar, trupele române împreună cu cele ruse, încep marșul către fortăreața Plevna. După lupte înverșunate în lunile septembrie-octombrie cade cea mai puternică redută otomană, Plevna (28 noiembrie 1877). Turcia este nevoită să semneze armistițiul și apoi pacea. Prin tratatul de la San Stefano (februarie 1878) se recunoștea independența României, însă Rusia primea Dobrogea, pe care o oferea României în schimbul a trei județe din sudul Basarabiei. În consecință între România și Rusia a intervenit o situație încordată deoarece românii considerau inacceptabil schimbul teritorial. La rândul lor Marile Puteri erau nemulțumite de faptul că în urma păcii a crescut foarte mult influența Rusiei în Balcani. La presiunile Germaniei a fost convocat un nou congres de pace la Berlin. Prin Tratatul de la Berlin (iulie 1878) se recunoștea independența României (condiționată de modificarea art. 7 din constituție), dar menținea schimbul teritorial prin care Dobrogea intra în granițele statului

Român, iar Rusia primea cele trei județe din sudul Basarabiei (Cahul, Bolgrad și Ismail).² Am ales să prezentăm, pe scurt, firul principalelor evenimente din jurul proclamării și obținerii independenței României, pentru a vedea cum acestea au fost văzute ulterior în diferite regimuri politice.

După obținerea independenței, în septembrie 1878 Carol primește titlul de „Alteță Regală”, în 14 martie 1881 România devine regat iar la 10 mai 1881 Carol I este încoronat ca rege al României.³ În prezentarea evenimentelor am ales să folosim doi autori străini, care nu ar trebui să fie influențați de politică sau de apartenența la națiunea română.

Până la instaurarea comunismului în România ziua de 10 Mai era asociată cu independența și se suprapunea cu alte două evenimente din viața monarhiei (10 Mai 1866 urcarea pe tron a principelui Carol I și 10 Mai 1881 încoronarea lui Carol I ca rege). În perioada comunistă, pentru a masca legătura cu regalitatea, propaganda oficială a insistat pe data de 9 mai, cea a discursului lui Kogălniceanu, ca zi a proclamării independenței.

De altfel, proclamarea Independenței la 10 Mai 1877 este argumentul principal pentru care unii istorici susțin că și astăzi Ziua Națională a României ar trebui să fie pe 10 Mai. Alți istorici sunt mai puțin categorici, dar atrag atenția că ziua de 10 Mai trebuie marcată ca una dintre cele mai faste din istoria națională. Asta pentru că, la 10 Mai 1881, Parlamentul a votat transformarea țării din principat în regat, iar Principele Carol a fost încoronat rege al României. Ca zi națională, 10 Mai era sărbătorită de toți românii, care luau parte la celebra „*bătaie de flori de la șosea*”. Sărbătorirea Zilei de 10 Mai a fost interzisă pentru prima dată în 1917 de ocupația germană, iar a doua oară de regimul comunist, după abdicarea forțată a regelui Mihai din 1947.

Există încă anumite confuzii referitoare la data când a fost proclamată independența României și asta pentru că, în timpul regimului comunist, pentru a se disocia momentul proclamării Independenței de 10 Mai, Ziua Dinastiei și Ziua Națională a României, oamenii erau învățați, la școală, că, pe data de 9 mai a fost proclamată deplina independență a țării.

În „Istoria României”, volumul IV, editată de Academia Republicii Populare Române, 1964 pe lângă faptul că este trunchiat adevărul istoric, apar afirmații cinice, prin care cel care falsifică istoria îi acuză la rândul său pe ceilalți de falsificarea istoriei. Este minimalizat rolul lui I.C. Brătianu, fiind amintit o singură dată ca șef al guvernului și încă o dată ca reprezentant al românilor la Congresul de la Berlin, dar în schimb este accentuat rolul lui M.

² Catherine Durandin, *Istoria Românilor*, Institutul European Iași, 1998, p. 117.

³ Keith Hitchins, *op. cit.*, pp. 62-66.

Kogălniceanu⁴. Fără să negăm rolul pe care la jucat M. Kogălnicianu, putem observa că supralicitarea meritelor sale trebuia să umple golul apărut prin minimalizarea importanței principelui Carol sau al lui I. C. Brătianu. Chiar mai mult, unii istorici „burghezi” precum D. A. Sturza, Titu Maiorescu și N. Iorga sunt acuzați că „*adulând dinastia și desconsiderând voturile Corpurilor legiuitoare, au legat în mod tendențios proclamarea independenței României de ziua de 10 mai 1877, ziua de aniversare festivă a sosirii la București a lui Carol I, pentru a face să se creadă că independența se datora acestuia. În realitate, așa cum s-a arătat, independența a fost proclamată cu o zi înainte, la 9 mai, de către Corpurile legiuitoare, sprijinite de popor, singurele în drept să ia o hotărâre așa de mare*”.⁵ Este destul de evident faptul că principele dorea să lege proclamarea independenței de ziua de 10, dar este tot la fel de evident că autoritățile comuniste precum și factorii politici de după 1989 au continuat să accentueze data de 9 mai pentru a nu trezi sentimente promonarhice. Tot în sursa amintită se recunoște faptul că lui Carol I i s-a încredințat conducerea armatelor ruso-române de la Plevna, dar „*în mod formal*”.⁶ Se mai afirmă că „*falsificând realitatea, istoriografia burgheză a atribuit exponenților claselor exploatare meritul cuceririi independenței României. Titu Maiorescu, D. A. Sturza și C. Gane atribuiau lui Carol I inițiativa acțiunii pentru cucerirea independenței prin război. Titu Maiorescu afirmă chiar în timpul războiului s-ar fi ajuns la înfrățirea dintre popor și Carol, care s-ar fi expus și el, împreună cu ostașii, suferințelor și primejdiilor războiului*”.⁷ Putem observa că nu numai că nu este amintit faptul că principele conduce operațiunile armatei române la Sud de Dunăre, ci chiar este negat faptul că s-ar fi supus „*suferințelor și primejdiilor războiului*”. Tot sursa amintită îl acuză oarecum pe N. Iorga că trage concluzia „*că independența a fost determinată de patru personalități, dintre care Carol I ocupă primul loc*”.⁸

La sfârșitul anilor '60 și la începutul anilor '70 a-i secolului trecut când a avut loc o relaxare a sistemului comunist și o deschidere spre Occident, în compendiile de istorie nu se schimbă discursul istoriografic, principele Carol fiind amintit, chiar dacă nu i se acordă o prea mare importanță. O diferență sensibilă poate consta în faptul că nu se mai face atât de mult apel la discursul prin care erau condamnați „*istoricii burghezi*”. Spre exemplu Compendiul de

⁴ *Istoria României*, Ediția a IV-a, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964, p. 593.

⁵ *Ibidem*, p. 605.

⁶ *Ibidem*, p. 618.

⁷ *Ibidem*, p. 633.

⁸ *Ibidem*, p. 634.

Istoria României din 1969, nu-l amintește pe I.C. Brătianu, dar este menționat faptul că „*Trecând Dunărea la apelul comandamentului rus, unitățile române s-au angajat în luptă alături de cele ruse. Potrivit înțelegerii stabilite, comanda supremă a grupării aliate de la Plevna a fost dată principelui Carol, care avea ca șef de stat major pe generalul rus Zotov*”.⁹

În lucrarea „Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până azi” scrisă de doi istorici renumiți, Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, apărută la editura Albatros în anul 1971 se amintește telegrama trimisă de marele duce Nicolae lui Carol și de faptul că după intrarea României în război „*i se oferi lui Carol comanda supremă asupra tuturor trupelor din fața Plevnei*”.¹⁰ Putem constata că deși nu l-i se acorda un rol foarte important, personalități precum principele Carol și primul ministru I. C. Brătianu erau amintite.

La doar câțiva ani distanță, în „Compendiul de Istoria României”, ediția a 3-a, revăzută și adăugită sub redacția academicianului prof. Universitar Ștefan Pascu, apărută în 1974, nu am întâlnit în niciun fel amintită figura principelui Carol, însă este menționat I.C. Brătianu. Șeful guvernului de atunci este menționat doar ca delegat al României la Congresul de Pace de la Berlin, alături de M. Kogălniceanu. Anul 1974, este anul în care N. Ceaușescu își întărește poziția, prin înființarea funcției de președinte al republicii, iar propaganda construia, cu zel, cultul personalității conducătorului.

În general, pentru a umple golul apărut prin omiterea rolului unor personalități istorice, în sursele amintite s-a exagerat rolul „maselor” și a unor comandanți militari cu grade inferioare, sau chiar a unor soldați simpli „*Batalioanele comandate de maiorul Gheorghe Șonțu și căpitanul Valter Mărăcineanu au reușit să pătrundă în șanțurile înaintate ale redutei, dar, suferind pierderi mari, au fost nevoite să se retragă. Cei doi comandanți de batalion au căzut eroic în fruntea luptătorilor*”¹¹. Un alt exemplu „*pe parapetul acesteia a fost înfipt drapelul tricolor, iar steagul cu semiluna a fost capturat de soldatul Grigore Ion*”.¹² Nu negăm faptul că acești bravi soldați au avut meritele lor, însă este evident insistența cu care rolul lor este supra estimat. Tot în lucrarea amintită, nu se spune nimic despre nemulțumirea României în

⁹ *Istoria României* – compendiu, Editura Didactică și Pedagogică 1969, p. 359.

¹⁰ Constantin C. Giurăscu, Dinu C. Giurăscu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Editura Albatros, București, 1971, p. 570.

¹¹ *Istoria României* – compendiu, Ediția a III-a, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974, p. 289.

¹² *Ibidem*.

ceea ce privește schimbul teritorial cu Rusia, care, ne oferea Dobrogea în schimbul celor 3 județe din Sudul Basarabiei. Se afirmă doar „*Prin pacea de la San Stefano (Martie 1878), România, Serbia și Muntenegru au fost recunoscute ca state independente, iar Bulgaria a devenit autonomă. Reuniți în congresul de la Berlin în vara anului 1878, reprezentanții marilor puteri au confirmat și actul săvârșit de poporul român la 9 Mai 1877. Delegații români I. C. Brătianu și M. Kogălniceanu au pledat cu energie cauza independenței și a respectării integrității teritoriului țării. Prin tratatul de pace de la Berlin s-a restabilit autoritatea statului român asupra Dobrogei, străvechi teritoriu românesc. În același timp, au fost alipite din nou Rusiei cele trei județe din sudul Basarabiei (Cahul, Ismail, Bolgrad)*”.¹³

Constatăm că după intensificarea cultului personalității a lui Ceaușescu, probabil nu dădea bine ca în cărțile de istorie să apară personalități importante, cum ar fi Carol I, care era asociat cu vechiul regim „burghezo-moșieresc”. Despre amintirea datei de 10 Mai, nici nu se putea face referire deoarece ar fi amintit de ziua Regalității, sau de ziua oficială a României până în 1947. Astăzi, într-o anumită măsură, controversa încă continuă legată de proclamarea Independenței 9 sau 10 Mai. Noi nu ne-am propus să rezolvăm această controversă, ci doar am încercat să arătăm cum istoria poate fi răstălmăcită în funcție de interesele politice.

Despre evenimentele care au dus la realizarea României Mari, istoriografia românească, din perioada comunistă, ne vorbește parțial. Fără a falsifica evenimentele, adevărul istoric nu este spus până la capăt. Cenzura comunistă era foarte atentă cu prezentarea unor evenimente incomode sau menționarea rolului unor personalități politice sau religioase. În lucrările de sinteză a Istoriei României, Unirea Basarabiei cu România (27 martie 1918) și Unirea Bucovinei cu România (28 noiembrie 1918) sunt amintite în câte o singură propoziție, fără a se explica contextul și fără a se insista într-un fel pe importanța lor. În compendiul din anul 1969 se menționează doar: „*la începutul anului 1918, Basarabia, teritoriu care în 1812 fusese încorporat în Rusia țaristă, a intrat în componența României*”.¹⁴ Nu este menționat nici un cuvânt despre Congresul Ostașilor Moldoveni, Sfatul Țării sau despre personalitățile politice care au condus organele amintite. În cazul Bucovinei lucrurile stau și mai rău, actul de unire este amintit, ca din întâmplare, în contextul în care se vorbește despre rezoluția adoptată la Alba Iulia pe 1 Decembrie: „*rezoluția [...] salutând unirea Bucovinei cu România, eroismul soldaților români, eliberarea*

¹³ *Ibidem*, p. 291.

¹⁴ *Istoria României* – compendiu, Editura Didactică și Pedagogică 1969, p. 418.

celorlalte națiuni oprimate din fosta monarhie austro-ungară, precum și victoria militară a Antantei...”¹⁵ În aceste condiții cititorul află printre rînduri că avuse loc unirea Bucovinei cu România și nimic mai mult.

În ediția a III-a a aceluiași compendiu, cele două evenimente sunt amintite, introducându-se câteva informații în plus. Este menționat faptul că „în 22 ianuarie 1918 se constituie Republica Moldovenească independentă, ... în 27 martie Basarabia intră în componența României pe baza hotărârii Sfatului Țării...”¹⁶ iar în cazul Bucovinei apare o propoziție prin care se menționează evenimentul istoric : „Congresul general al Bucovinei a hotărât la 15/28 noiembrie 1918 unirea cu România a acestei vechi provincii istorice românești, răpite de Habsburgi”¹⁷. Putem observa că față de prima ediție apar câteva informații în plus despre cele două acte de unire.

Dintre cele trei acte de unire din anul 1918, doar actul de la 1 decembrie 1918 este tratat pe larg în sursele citate. Totuși, evenimentele sunt prezentate trunchiat, este amintit faptul că în parlamentul de la Budapesta s-a citit declarația prin care românii își afirmau dreptul la autodeterminare, dar nu este amintit Alexandru Vaida Voievod, cel care a citit declarația; în cadrul Consiliului Național Român Central se insistă pe rolul reprezentanților socialiștilor fără a fi menționați toți cei 12 membrii; la Adunarea Națională de la Alba Iulia nu apar în nici un fel amintiți reprezentanții celor două biserici românești; Consiliul Dirigent este menționat, dar nu și Iuliu Maniu cel care îl conducea; se insistă pe rolul „maselor”, a „clasei muncitoare” și exemplele pot continua¹⁸. Biserica și rolul ei în viața româilor, precum și fețele bisericești prezente la Marea Adunare de la Alba Iulia, nu apar în nici un fel.

Dintre personalitățile implicate în evenimentele de la 1 decembrie 1918 se insistă doar pe rolul lui Vasile Goldiș. Se menționează faptul că „proiectul de rezoluție a fost prezentat de Vasile Goldiș care în discursul rostit cu această ocazie, a evocat lupta înaintașilor....”¹⁹. Vasile Goldiș este unul dintre cei care nu a deranjat cu nimic regimul comunist, deoarece a decedat înaintea instaurării sale, astfel cenzura nu avea ce să-i reproșeze. Pentru a putea aminti unele personalități cu rol în realizarea uniri, autorii au ales o formulă interesantă, menționând într-o singură frază oameni politici din Transilvania și din Vechiul

¹⁵ *Ibidem*, p. 423.

¹⁶ *Istoria României* – compendiu, Ediția a III-a, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974, p. 352.

¹⁷ *Ibidem*, p.353.

¹⁸ *Ibidem*, p 351-354.

¹⁹ *Ibidem*, 353.

Regat: „În înfăptuirea unirii un rol de frunte a revenit unor personalități, ca Vasile Goldiș, Ștefan Cicio Pop, Nicolae Iorga, Take Ionescu, Dr. Ioan Cantacuzino, Nicolae Titulescu, Aurel Lazăr, Ioan Suciu, Ioan Mihuț, I. Jumanca, Enea Grapini, Tiron Albani, Iuliu Maniu, Octavian Goga, Vasile Lucaciu, Traian Vuia, Emil Isac și alții.”²⁰

După cum putem observa nici măcar Consiliul Național Român Central nu este amintit în întregime, acesta era compus din șase membri ai PNR (Teodor Mihaly, Ștefan Cicio Pop, Vasile Goldiș, Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Vlad și Aurel Lazăr) și șase ai PSD (Tiron Albani, Ion Flueraș, Iosif Jumanca, Enea Grapini, Baziliu Surdu și Iosif Renoiu).

Oamenii politici, implicați în realizarea României Mari, s-au bucurat în perioada interbelică de prestigiu. După instaurarea regimului comunist, meritele le-au fost uitate și au devenit „trădători de țară” și „dușmani ai poporului”. Cei care au fost găsiți în viață de regimul comunist, aproape fără excepție, au avut de suferit, de parcă au fost pedepsiți de istorie. Amintim aici doar câteva cazuri, a membrilor CNRC și nu numai. Alexandru Vaida Voievod a fost arestat la 24 martie 1945 de autoritățile comuniste și anchetat de temutul ofițer de securitate Gheorghe Crăciun.²¹ În 1946 a fost pus în arest la domiciliu, la Sibiu, unde și-a petrecut restul vieții, până la moartea sa în 1950, la vârsta de 78 de ani. Ioan Fluieraș a fost condamnat la cincisprezece ani de temniță grea pentru „înaltă trădare”, din anul 1949 până în anul 1952 a fost deținut în penitenciarul Jilava, transferat de aici la penitenciarul Gherla, unde a murit la 7 iunie 1953.²² Iosif Jumanca a avut o soartă asemănătoare, a decedat la 26 iunie 1949, la închisoarea Jilava). Tiron Albani (decedat în 1976) și Enea Grapini (decedat în 1980), nefiind implicați în politica de prim plan din perioada interbelică, se pare că au scăpat de ororile temnițelor comuniste.

Iuliu Maniu, arestat și condamnat la închisoare pe viață pentru înaltă trădare în 1947, s-a stins din viață la 5 februarie 1953 la Sighet, în vârstă de 80 de ani, cadavrul său fiind aruncat într-o groapă din Cimitirul Săracilor, de la marginea orașului Sighet.²³

Dintre președinții Sfatul Țării din Basarabia, Ion Inculeț, Constantin Stere și Pantelimon Halippa doar ultimul mai era în viață la venirea

²⁰ *Ibidem*, 354.

²¹ Vladimir Tismăneanu, Cristian Vasile (ed.), *Raportul Final al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România*, Editura Humanitas, București 2007, pag. 785-808.

²² Vezi: Sorin Radu, *Ion Flueraș : (1882–1953) : social-democrație și sindicalism*, Editura Nemira, București 2007, passim.

²³ Vezi: Apostol Stan, *Iuliu Maniu, biografia unui mare român*, Editura Saeculum I.O., București, 1997, passim.

comuniștilor. Pantelimon Halippa a fost arestat și închis, fără a fi judecat, la Sighetu Marmației în 1950, a fost mutat la Aiud unde a stat până în 1957. A murit la 30 aprilie 1979, la vârsta de 95 de ani, în București.

Revenind la istoriografia comunistă, în ceea ce privește importanța unirii și evenimentele ce au urmat după formarea României Mari, noțiuni precum monarhia și regele Ferdinand I, nici măcar nu sunt în discuție în lucrările istorice de sinteză. În cazul lucrărilor care tratează amănunțit și temeinic istoria României, de după Marea Unire și viața politică din perioada interbelică, lucrurile sunt diferite. Acestea fiind lucrări ce intră în profunzimea evenimentelor, nelimitându-se la aspecte cu caracter general, partidele politice și oamenii politici ai vremii beneficiază de o atenție sporită, chiar dacă au incomodat regimul comunist. Chiar și regele Ferdinand I este amintit în câteva rânduri în lucrarea *România după Marea Unire*, însă nu am întâlnit încoronarea sa, simbolică, la Alba Iulia, ca rege al României Mari²⁴.

Evenimentele istorice din anul 1918 s-au bucurat întotdeauna, pe bună dreptate, de o atenție deosebită în istoriografia românească, dar în perioada comunistă ele nu au fost prezentate până la capăt, evitându-se unele aspecte din motive ideologice, iar altele, precum unirea Basarabiei și a Bucovinei, din motive „diplomatice” în relația cu URSS. A nu spune adevărul istoric în totalitate, a exagera rolul unora și a minimaliza, sau chiar a omite, rolul altora, poate reprezenta un mod de a falsifica istoria.

---

²⁴ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol II, partea I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, passim.

TWO IMPORTANT MOMENTS IN THE HISTORY OF THE ROMANIANS COMMUNIST HISTORIOGRAPHY: 1877 AND 1918 (Abstract)

The years 1877 and 1918 are very important to the history of the Romanian community: the proclamation of and the "Great Union". Generally, these events are known historically, but the new generation probably doesn't know that, depending on the political regimes that existed in Romania, they were interpreted and somewhat falsified. In order to argue this idea, I quoted some works of synthesis of the history of communists in Romania, which have omitted some aspects of these events or have simply minimized the role of historical personalities.

Not telling the historical truth altogether, exaggerating the role of some and minimizing or even omitting the role of others may be a way to falsify history.

Cuvinte cheie: independența, „Marea Unire”, istoriografia comunistă, falsificarea istoriei.

Key words: independence, "Great Union" communist historiography, falsifying history.

INUNDATIA DIN 1970 ÎN MEMORIA COLECTIVĂ SIGHIȘOREANĂ

Rodica Maria Bobei

Prezentul articol este rezultatul proiectului de cercetare cu același nume, realizat împreună cu un grup de elevi ai Școlii Gimnaziale „Radu Popa” Sighișoara și este o modalitate de punere în practică și de cultivare a metodelor și a tehnicilor de investigare a istoriei orale.

Prin utilizarea interviului, metodă de lucru specifică acestui gen de istorie, s-a reușit recuperarea unor informații din trecutul recent al orașului nostru, informații profund întipărite în memoria locuitorilor.

Apelul la memorie a facilitat recuperarea unui episod tragic, *inundația din 13 mai 1970*.

Frânturi din farmecul de altă dată ...anii' 70

Ce-a fost Sighișoara? O întrebare perpetuă asupra căreia meditează de multe ori atât locuitorii urbei cât și călătorii care, atrași de farmecul cetății de pe deal, încercă să descifreze tainele acestui burg.

Sighișoara, atestat documentar în secolul XIII, conservă arhitectura medievală și premodernă, specific săsească, în varianta sa urbană. Orașul a constituit din acest punct de vedere o veritabilă perlă a Transilvaniei, așa cum este denumit în istoriografie și proiectat în mentalul locuitorilor și al călătorilor.

Astfel, putem afirma că geografia urbană a marcat memoria colectivă în special prin trei obiective, care reprezintă expresii de cultură materială pe trei nivele: arhitectural (Podul Mare, podul acoperit de lemn), tehnic (zugul, trenul cu aburi care făcea legătura între Sighișoara și Agnita) și estetic (locul identificat în toponimia locală ca Alea teilor).

Până la mijlocul secolului XX punctul cel mai important al Orașului de Jos a fost Piața Mare (Marktplatz), loc de schimburi comerciale, dar și de socializare întrucât pe lângă târgurile săptămânale (în ziua de miercuri) se desfășurau și trei târguri anuale. Aici a funcționat piața agro-alimentară

aorașului până în 1950 când aceasta a fost desființată și transformată în parcul central al orașului.¹

Parcul orașului a rămas în amintirea sighișorenilor drept un „loc romantic” (Babeș Valeria), un loc plăcut, un loc mereu aproape de sufletul sighișorenilor.

De altfel, întreg orașul era unul „plin de farmec” (Gligor Carmen), „un oraș plăcut, cu accent săsesc, cu lume civilizată ...o frumusețe” (Rusu Matache), „un oraș plin de flori, cu populație prietenoasă ...” (Ilie Maria Elena).

Farmecul orașului era dat și de râul Târnava Mare care, la vremea aceea, era traversat de mai multe poduri însă, în amintirea sighișorenilor a rămas frumosul pod de lemn, pod cunoscut de către localnici ca și „Podul Mare (în locul acestuia a fost ridicat ulterior podul de beton de la intersecția din central orașului n.n.), un pod acoperit peste care circulau căruțele către piața agro-alimentară a orașului” (Anisie Monica).

Podul era o punte între două timpuri istorice diferite, între vechi și nou. Pe malul stâng al Târnavei se afla orașul vechi, iar în dreapta se regăsea arhitectura specifică perioadei socialiste.

Din relatările sighișorenilor, aflăm că podul avea pe lângă o parte pietonală, una destinată autoturismelor și „...o linie de cale ferată foarte îngustă” (Anisie Monica), care făcea legătura între Sighișoara și Agnita. Această linie de cale ferată deservea un trenuleț rămas în memoria sighișorenilor sub denumirea de „zug” (tren în limba germană).

Zugul este o emblemă a orașului pentru acea perioadă și a rămas o imagine vie în memoria sighișorenilor mai ales datorită modului în care acesta se deplasa. Aflăm că avea trei locomotive aduse din Elveția cărora sașii le-au dat denumiri în funcție de viteza de mișcare a fiecăreia dintre ele „...Schuller care vine târziu, dar totuși vine; Galilei-și totuși se mișcă și Luther-aici stau, nu pot altfel, D-zeu să mă ajute”.² De altfel, întreaga istorie a zugului este legată de mici glume puse pe seama modului său de deplasare, deoarece se mișca atât de încet încât călătorii puteau urca și coborî din mers.

Zugul este văzut ca o „perlă a orașului” (Babeș Valeria), iar desființarea acestuia în anii '60, din raționamente economice, s-a făcut spre regretul sighișorenilor „s-a făcut o greșeală că s-a scos” (Babeș Valeria).

Pe baza mărturiilor încercăm să reconstituim traseul trenulețului și aflăm că pornea din Gara Mică (astăzi depozitul de la fosta Țesătorie de

¹Memorii intersectate. Memoria locurilor în orașele multiculturale ale Transilvaniei sec.XX , Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, p.12.

²Ibidem, p.18.

Mătase) spre strada Gheorghe Lazăr până la Podul Mare iar, de aici traversa centrul orașului îndreptându-se spre localitatea Agnita din județul Sibiu.

Arhitectura modernă a Sighișoarei a fost marcată de prezența podurilor de peste Târnavă și astfel în imediata vecinătate a podului de lemn se găsea „...un pod mare de beton, un pod care se afla în apropierea clădirii Policlinicii” (Gligor Carmen), un pod destinat traficului autovehiculelor iar „în dreapta și stânga lui se găsea parcul orașului” (Anisie Monica). Este vorba de parcul de lângă Catedrala Ortodoxă, un frumos parc pe locul căruia s-a construit ulterior un cartier de blocuri [astăzi strada Andrei Șaguna].

Nostalgia sighișorenilor pentru farmecul de altă dată a locurilor natale se manifestă și în prezentarea unei alte zone a orașului, o zonă de promenadă și de socializare pentru localnicii de toate vârstele, zonă cunoscută în toponimia locală ca și Aleea Teilor, „numită așa de la masivii tei prezenți acolo” (Anisie Monica).

Aleea teilor a rămas în sufletul sighișorenilor ca un loc plăcut, un loc plin de farmec și de romantism, „o alee pietruită...un loc cu băncuțe, unde oamenii ieșeau la plimbare...” (Anisie Monica). În apropierea acestei alei a fost construit un canal care făcea legătura între gat-ul de pe Târnavă (în apropierea podului de fier de cale ferată de astăzi) și Uzina electrică (astăzi strada Andrei Șaguna). „Canalul Morii a facilitat pentru mult timp producerea energiei electrice pentru locuitorii orașului.” (Gligor Carmen)

Zona gat-ului este prezentă în descrierea sighișorenilor ca un loc unde: „vara oamenii mergeau la plajă la digul de lângă podul de fier unde erau amenajate niște bazine și unde apa cădea ca la dușuri...” (Costea Viorica).

Din explicațiile martorilor aflăm că acest gat era un mic baraj acționat mecanic pentru stăvilirea apei, dar era folosit și ca pasarelă pentru traversarea Târnavei de pe un mal pe celălalt.

Orașul de Jos a fost locul în care majoritatea cetățenilor își desfășurau viața de zi cu zi și de aceea imaginea acestuia este una extrem de vie în amintirea locuitorilor însă, cetatea cu frumoasele sale străduțe a rămas și ea în memoria sighișorenilor, și cu atât mai mult pentru cei care urcau cetatea în calitate de elevi ai Liceului Haltrich: „...cel mai frumos drum spre școală era prin cetate și printre casele acelea frumos colorate” (Ilie Maria Elena).

Este subliniată grija autorităților pentru menținerea aspectului autentic al cetății „s-a insistat foarte mult ca fiecare casă să-și păstreze culoarea pe care a avut-o inițial” (Ilie Maria Elena). Atunci și acum, orașul se legitimează prin locuitorii săi, „o populație prietenoasă... civilizată” (Ilie Maria Elena).

În același timp orașul a fost mereu o carte de vizită pentru mulți dintre locuitorii săi plecați pe alte meleaguri „... am fost întotdeauna mândră de el. Când mă întreba cineva de unde sunt: de la Sighișoara și era suficient” (Ilie

Maria Elena). Astfel, într-un singur cuvânt putea fi sintetizată o întreagă existență.

Ca o ironie a sorții, orașul primește la începutul anului 1970 „premiul pentru cel mai curat și mai frumos oraș din țară” (Buciumeanu Viorica), pentru ca dezastrul ce se va abate asupra acestuia în 13 mai 1970 iar, mai apoi, în iulie 1975 să-i schimbe mult din înfățișare.

Sondând memoria individuală am intrat în contact cu o memorie a orașului, o memorie marcată de o puternică nostalgie pentru locuri, fapte și oameni.

Rememorarea trecutului a trezit în rândul martorilor nostalgie pentru orașul de altă dată, nostalgie manifestată prin mândrie, iubire și atașament pentru acest loc, „*orașul meu natal*” (Gligor Carmen), „*un oraș frumos, pe care l-am iubit...*” (Ilie Maria Elena).

Dragostea pentru orașul natal dar și tristețea pricinuită de trecerea timpului e foarte bine subliniată în versurile următoare de către domnul Aurel Hârtoagă: „*Te cânt Sighișoară bătrână-n amurg / Te cânt că-mi ești dragă, / Te cânt că aici m-am născut și am crescut / Și aici aș trăi viața-ntreagă. / De tine mă leagă speranțe, nădejdi / De străzile tale povești, / Povești ce răsar dintr-un turn cu păpuși / Povești ce mereu trebuiesc. / Când seara se lasă în orașul meu drag / Și amurgul alene coboară / Pe străzile tale de basm hoinăresc / Și-ți cânt să adormi Sighișoară*”.

13 Mai 1970

La mijlocul lunii mai 1970 asupra părții de nord a României (Transilvania și Maramureș) au căzut ploi torențiale care au produs inundații importante în această parte de țară.

Așezată pe cele două maluri ale Târnavei Mari, Sighișoara va fi afectată de revărsarea apelor în 13 mai 1970. Inundația a fost favorizată atât de ploile neîntrerupte din ultimele zile cât și de topirea zăpezilor din munți.

Inundația din mai 1970 a rămas puternic întipărită în memoria colectivă sighișoreană astfel încât, chiar la mulți ani de la eveniment, simpla mențiune stârnește tulburări și emoții și chiar refuzul unora de a-și mai aduce aminte de acele momente cu adevărat dramatice pentru majoritatea locuitorilor „...și acuma am frisoane și emoții ... un șoc extraordinar...” (Hârtoagă Aurel).

„...Era seara, sirenele de la C.F.R., clopotele bisericilor anunțau inundația...” (Buciumeanu Viorica).

Populația nu se aștepta la o asemenea catastrofă, fiind o adevărată surpriză venirea viiturii.

„...nu credeam că va fi așa ... a mai fost inundație prin '32, prin '56, pe care am prins-o, dar nu așa ... apa era de jumătate de metru pe străzi, rațele se lăfăiau, iar noi, copii fiind, ne distram. Dar acum a fost o nenorocire.

Locuiam în cartierul Târgul Vitelor (astăzi zona Sălii Polivalente „Radu Voina”), strada Ion Neculce, paralelă cu Târnava. Nivelul apei a ajuns la 3,80m. Și n-am avut timp să plecăm și ne-am urcat în pod și vedeam cum apa se ridică, se ridică și vâjâie pentru că pe stradă curgea de parcă era Dunăre ...” (Hârtoagă Aurel).

Inundația a marcat existența multor familii de pe cele două maluri ale Târnavei: „... vă dați seama că am fost foarte afectat. Am muncit mult pentru a ne reface. Mama mea a fost sufletul acțiunilor și, din păcate, atât de afectată a fost încât peste doi ani a murit, deși la inundație n-a avut nimic. Ei, am fost afectați toată familia” (Hârtoagă Aurel).

Surpriza a fost dublată de lipsa de reacție deoarece, nimeni nu anticipa catastrofa ce avea să se abată asupra orașului în câteva ore. Era o situație nemaîntâlnită pentru mulți dintre sighișoreni:” ...după ora patru, înainte de cinci începuse să vină apa dinspre Târnava ... locuiam pe strada Libertății...și urca apa, urca, eram acasă și stăteam pe gangul ce-l aveam, eram cam la un metru, un metru și ceva înălțime și mă uitam cum a intrat apa în curte și, la un moment dat, când am întors capul, soția cu copilul cel mare începuseră să adune covorul din casă și am spus: da, puneți la loc că n-avem noi probleme ... mă uitam și la un moment dat a și început apa să vină cu putere, atunci am luat copilul cel mare și l-am dus prin apă până la dormitorul C.F.R., am venit după cel mic, avea doi ani jumate, apa era pân' la brâu și începuse să se sperie copilul, să se balanseze și a intrat cineva în apă, un bărbat, care mă ținea din spate ca să nu mă împingă apa ... m-am întors după soție, a venit atunci ultimul tractor, am urcat-o să meargă la copii, și am rămas toată noaptea acolo, acasă.

Eram în pod doi bărbați și mai multe femei și, la un moment dat cineva strigă: ajutor, ajutor. Am luat țiglele și ne-am uitat: era un tânăr într-un salcâm, un salcâm din-ăsta ornamental, dar gros, l-a dus apa acolo. Nu știam cu ce să-l ajutăm. Am găsit o sârmă pe care își puneau femeile rufele la uscat și am legat o bucată de lanț, i-am aruncat-o și l-am adus în pod .

În timpul nopții se auzeau vâjâituri mari, iar dimineața salcâmul nu mai era, un autobuz era oprit în el” (Rusu Matache).

Inundația a fost percepută diferit în funcție de impactul pe care dezastrul l-a avut asupra martorilor, dar și în funcție de vârsta acestora la momentul respectiv.

Astfel, doamna Carmen Gligor, pe atunci elevă la Liceul Teoretic nr.1 (astăzi Colegiul Național „Mircea Eliade”), relatează cu multă emoție, re trăind

parcă acele momente, întreaga desfășurare a acelei zile: „Îmi amintesc foarte multe lucruri, deoarece în vremea aceea eram elevă la liceu...și am trăit alături de părinții mei și de vecini momente dramatice. Era o zi ploioasă, 13 mai 1970, o zi ploioasă care urma după alte zile ploioase. Ne aflam la liceu și la un moment dat, cred că pe la ora 11, diriginta noastră venise să ne spună să plecăm acasă pentru că este pericol de inundație. La momentul respectiv și la acea vârstă nu realizam ce poate să fie atât de rău cu o inundație. Cu mai multi colegi ne-am deplasat spre Târgu Vitelor, astăzi zona Sălii Polivalente „Radu Voina”, și acolo am observat Târnavă. Era atât de neagră și de urâtă și era din mal în mal, era albia plină, plină de apă. Și uitându-ne noi așa, la un moment dat a început să se reverse. Și noi fugeam și apa venea după noi. Fiecare s-a deplasat spre casa lui. Eu locuiam în apropierea acestei zone ... am trăit acolo momente dramatice. Locuiam la demisol și ne-am grăbit să mai strângem ce puteam de prin casă. Am mers la etaj cu ce-am apucat, iar apa creștea, creștea. În câteva ore amenința etajul întâi. De acolo, cele cinci familii care existau în acel imobil, ne-am refugiat în podul casei. Momentele au fost dramatice pentru că se întuneca, apa venea încontinuu și tot creștea, sigur că, noi copiii, nu împărtășeam teama părinților, care erau deosebit de îngrijorați și își făceau probleme că apa va ajunge la acoperiș și atunci ce o să se întâmple cu noi. Îmi mai amintesc noaptea aceea, noaptea aceea în care toata lumea țipa. Se auzeau și zgomotele apei învolburate, un zgomot înfricoșător pe care mi-l amintesc și astăzi, dar nu pot să-l redau în cuvinte, re trăiesc acele momente. O noapte cumplită!” Gligor Carmen).

Locuind într-o zonă puternic afectată de revărsarea apelor, doamna Carmen Gligor a fost și este profund marcată, re trăind parcă acele momente.

„Eu, chiar am fost afectată și am trăit acolo moment groaznice, momente pe care și astăzi vi le pot relata în multe amănunte. Au trecut zeci de ani de atunci, dar mi-au rămas în minte întipărite. A fost așa, ca o traumă psihică, nu numai pentru mine, dar și pentru toți cei care au suferit de pe urma inundației.

Înainte de anul 1970, părinții mei tocmai și-au ridicat o locuință, o casă ridicată în roșu și care, din păcate, atunci la inundație, a fost distrusă.

O cabană adusă de ape a fost izbită în colțul casei și a căzut, deci noi am fost chiar foarte, foarte afectați” (Gligor Carmen).

În opoziție cu relatarea anterioară se găsește cea a doamnei Ilie Maria care, elevă fiind la Liceul Teoretic „Joseph Haltrich” și, locuind într-o zonă neafectată de apele învolburate ale Târnavei („locuiam într-o zonă în care apa nu a ajuns”) prezintă cu mai multă degajare acele momente „...pentru mine nu era clar ce poate să însemne efectiv o inundație” (Ilie Maria Elena), iar multe

dintre informații i-au fost împărtășite și nu trăite în mod direct „...din poveștile ei, ale mamei, am aflat mai multe despre inundație...” (Ilie Maria Elena).

„Au fost câteva zile ploioase dar nimeni nu-și punea problema ca pârâurile sau Târnavă să se umfle atâta încât să inunde orașul. Pentru toată lumea a fost o surpriză, nimeni nu s-a gândit că vor fi inundații. Nimeni nu și-a luat măsuri de apărare, să-și salveze din lucruri” (Ilie Maria Elena).

Imaginea terifiantă a calamității este evidențiată și în următoarea descriere:

„Ploua de câteva zile. Târnavă creștea, nu era îndiguită, avea foarte multe coturi. Conducătorii ne linișteau: Nu se întâmplă nimic, până spre seară când aieșit ...și a ieșit un val imens. Nu s-a mai putut retrage nimeni. A intrat direct în case. Fără ca oamenii să fie avertizați, fără ca oamenii să aibă timp să fugă. În prima noapte oamenii erau prin poduri, casele mai solide rezistau, iar casele mai puțin solide erau dărâmate (de ape). Stăteai în pod și vedeai cum trece apa pe sub geamul tău și ducea tot felul de copaci, cotețe, tot ce găsea în cale. Terminam clasa a XII-a, luna mai, ultima lună de școală. Exact perioada în care trebuia să înveți și pentru BAC și pentru admitere. Dar învățătura a fost lăsată pe locul doi. La noi acasă, apa ajunsese la jumătate de metru de tavan” (Costea Viorica).

Din spusele martorilor putem distinge zonele orașului cele mai afectate: cartierul 7 Noiembrie, Târgu Vitelor-Aleea Teilor, Străzile Libertății, Clujului, Ștefan cel Mare. Cartierul 7 Noiembrie (astăzi Viilor) fiind situat în amonte de Gat, pe malul drept al Târnavei, a avut mult de suferit.

„Eram la birou și a venit directorul adjunct și inginerul-șef și a zis: -Doamna Babeș, să știți că o să fie pericol și cei care locuiesc în 7 Noiembrie să vă duceți acasă, că e pericol de inundație. Când am ajuns apa era înaintată și așa de repede a înaintat că noi am încercat să mai luăm câte ceva, să mai ridicăm, dar n-am mai reușit. N-am mai reușit să ieșim pe ușași am ieșit pe geam. Am ieșit cu toții în cimitir (deasupra casei, pe deal) și am stat toată noaptea. A fost o urgență foarte mare, foarte, foarte mare” (Babeș Valeria).

Locuind la capătul străzii 7 Noiembrie dinspre oraș, doamna Doina Visotchi își aduce aminte de zilele calamității: „Venisem de la școală, și a doua zi aveam teză la germană și am zis să mă culc puțin și când mă scol să mă apuc de învățat. Și a venit mama speriată: hai repede, curtea e plină de apă. Ne-a luat prin surprindere, nu am ajuns să adunăm lucruri, nimic, nimic. Pe mine m-au scos pe geamul de la sufragerie vecinii, într-o troacă din aia de lemn în care se spălau cândva rufe. Până seara, apa era până la tavan și ne-am retras sus pe deal la niște vecini și nu am putut coborî trei zile. Ce m-a marcat, ...era într-o miercuri și tata mergea miercurea întotdeauna la piață și cumpărase pușori, erau de o zi și cu lada aia i-a urcat în pod și, stăteam aici sus pe deal și-i

auzeam pe săracii cum piuiau în pod că ajunsese apa la ei ...” (Visotchi Doina).

Aflată la o vârstă fragedă, doamna Doina Visotchi este mai puțin preocupată de posibilele efecte ale calamității: „...eram destul de tânără atunci, am privit mai mult cu curiozitate ... noi ne distrăm, copii proști, nu te gândeai la pagubele materiale și la astea ...” (Visotchi Doina). Casele din acest cartier au fost afectate diferit în funcție de poziția lor de-a lungul străzii iar astfel, în partea de jos a străzii, către oraș, numărul locuințelor cu apă până în pod a fost mult mai mare decât în partea de sus, spre fabrica de cărămidă.

„Noi stăteam pe partea asta de jos, chiar cea mai joasă casă, și nu-mi venea să cred că așa de repede veneau valurile” (Hetrea Maria). Afectată de propria pierdere, doamna Maria Hetrea rămâne marcată de zgomotul asurzitor făcut de prăbușirea unei case din vecini „noaptea, casa familiei Gheorghiu s-a dărâmat. Era casă nouă și a făcut un vuiet așa asurzitor ...” (Hetrea Maria).

O altă zonă a orașului puternic afectată a fost cartierul Târgul Vitelor-Aleea Teilor (astăzi zona Sălii Polivalente „Radu Voina”), situată în aval de Gat și pe malul drept al Târnavei.

Strada Libertății și zona Gării precum și străzile Clujului și Ștefan cel Mare au avut de asemenea de suferit de pe urma acestei inundații cu pierderi de vieți omenești și mari pierderi materiale.

Într-un articol sugestiv intitulat „Hainele noastre au rămas singure”, realizat pe baza unor interviuri realizate în zona străzilor Ștefan cel Mare, Clujului, la câteva zile după retragerea apelor, aflăm despre starea de spirit a celor afectați: “dacă-i întrebai pe oamenii din jurul albiei despre ei înșiși și despre casele lor, numele lor trec sub tăcere, nu răspund, iar singurele nume pe care le poți afla repede sunt numele celor care au pierit. Cartierele din jurul albiei Târnavei sunt în întregime distruse. N-a mai rămas nimic din strada Clujului, casele întregi sunt numai pe din afară întregi”³.

În general, locuințele de pe malul drept al Târnavei au fost cele mai afectate „partea din dreapta Târnavei a fost pur și simplu măturată, curățată. Aceea a fost partea cea mai afectată a orașului. Acolo au cazut case, acolo s-au înecat oameni. Unde au fost case zdravene săsești, care au rezistat, nu au fost victime” (Costea Viorica).

Creșterea Târnavei a afectat și cea mai mare parte din centrul orașului iar în acest sens avem mărturia domnului profesor Wilhelm Fabini „prima inundație m-a prins la Liceul Mircea Eliade, de astăzi, eram profesor acolo și

---

³Ibidem, p.86-87

să știți că nivelul apei s-a ridicat foarte mult, până la prima cruce, la geamuri și am avut foarte mult de lucru în vara aceea cu curățenia”⁴.

În funcție de poziția cartierelor față de Târnava a variat și cota maximă a apelor. Astfel, din relatările martorilor aflăm că nivelul apei a ajuns în zonele cele mai afectate chiar până la 3,80 metri, iar identificarea celui mai grav moment a fost mai dificilă, deoarece întreaga calamitate este privită drept o catastrofă.

La patru decenii distanță, calamitatea s-a întipărit pregnant în memoria urbei, iar fiecare relatare surprinde un crâmpei din amintirea de copil sau de adult din acea zi de 13 mai 1970.

În ansamblu, ziua de 13 mai 1970 rămâne întipărită în memoria colectivă sighișoreană ca ziua primei mari inundații din perioada contemporană iar zilele inundației au ca elemente definitorii surpriza, panica, dramatismul, solidaritatea și optimismul.

Dramatism și spirit civic

Zilele calamității au fost însoțite de surpriză, panică, dramatism dar și de solidaritate și eroism.

În acele zile dramatice dar și în cele care au urmat retragerii apelor, spiritul civic s-a manifestat cu promptitudine. Oamenii, afectați sau nu de calamitate, s-au dovedit solidari în fața stihilor naturii.

În memoria colectivă au rămas întipărite gesturile de umanitate săvârșite de către vecini, prieteni, rude sau simpli necunoscuți. Aceștia și-au pus propria viață în pericol pentru salvarea altor vieți.

Fiecare a căutat să-și ajute aproapele cu ceea ce a putut iar atitudinea de umanitate reiese din toate poveștile martorilor noștri.

Aflăm astfel că „...s-a creat o solidaritate între oameni. Cei care nu au fost afectați de inundație, au sărit în ajutorul semenilor ajutându-i la evacuarea bunurilor și cu hrană caldă” (Anisie Monica).

În timpul inundației mulți vecini au sărit în ajutorul altora găzduindu-i în propriile case:

„Soțul meu era venit din spital că era bolnav și fratele meu l-a luat în brațe și l-a dus la familia Vlad, unde am locuit până s-au retras apele ... până am făcut curățenie în casă, atunci ne-am retras acasă ...da, de fapt toți la familia Vlad am fost cazați de la pod până la ...unde e ...că nu era atunci casa lui Nicu Cornea, toți am fost acolo la familia asta, pe jos, pe unde s-a putut, oamenii au fost amabili ...cred că și porcu tot la vecini l-am dus...” (Lucaci Elisabeta).

---

⁴Ibidem, p. 19

„...ne-o ajutat vecinii de pe deal. Eu cred că fiecare la vecini s-a dus. Care au fost pe deal, au coborât și au ajutat cu ce au putut să ajute” (Hetrea Maria).

„...au fost foarte solidari și prietenoși. Multe familii au primit în casa lor oameni care au rămas fără case, fără bunuri, și inclusiv la noi acasă a stat o familie de prieteni, i-am găzduit acolo.” (Ilie Maria Elena)

În acele momente apropierea față de necazul, tragedia celui alt a fost un liant al comunității: „cei alți sighișoreni după ce s-au mai retras apele sigur că rude, prieteni, fiecare a încercat să ajute cumva, dorința lor de a ajuta și aceste sentimente de a fi aproape de cei în suferință era ceva deosebit. De exemplu, eu, după ce s-au mai retras apele, m-am dus și am locuit câteva zile, vreo săptămână la o colegă de-a mea de clasă de la liceu care locuia în zona Dumbravei, deci ea nu era afectată și fiecare a fost ajutat de rude, de prieteni, au fost ajutați să-și scoată hainele sau mobila din acel mâl care a rămas și care era de vreo jumătate de metru după ce s-au retras apele” (Gligor Carmen).

Retragerea apelor a fost însoțită de mobilizarea muncitorilor de la fabrici, a elevilor de la școli și a întregii comunități sighișorene în vederea scoaterii mълului din case și din curți și a recuperării bunurilor. „Nămолul era de 15-20 cm pe străzi, în curți, în case, deci ăla trebuia curățat. Era cald atunci totuși, și a început să emane tot felul de mirosuri și trebuia curățat” (Hărtoagă Aurel).

„...ne-am mobilizat să-i ajutam. Ne-am dus la colegi, am ajutat la scoaterea mълului, era un mâl și un miros îngrozitor, nu ne-am pus problema că o sa ne îmbolnăvim sau așa ceva, nici vorbă. Îmi amintesc că, elevii din clasa a XII-a, se pregăteau de banchet, nu s-a mai ținut acel banchet și toată suma de bani pe care ei au strâns-o pentru acel banchet a fost donată familiilor sinistrate.

Oamenii nu mai aveau haine, câteva haine cu care s-au salvat, fiecare ne-am zis să-i ajutăm cu ceva. Ne-am dus pe la mai multe familii și am întrebat de ce-ar avea nevoie” (Ilie Maria Elena).

Imaginea elevilor mobilizați pentru ajutorarea sinistratilor la curățarea caselor, curtilor și a străzilor de nămolul rămas în urma retragerii apelor este prezentată drept exemplu în ziarul „Scântea”, după cum amintește doamna Costea Viorica, elevă pe atunci la Liceul Nr.1. Dânsa își amintește că au fost numiți „generația cu salopete și găleți” (Costea Viorica) întrucât mergeau la școală cu cizme, haine mai rele și fiecare cu unelele sale.

Presa vremii și istoriografia dedicată acestui moment conturează imaginea eroului salvator, omul care și-a sacrificat propria familie pentru ajutorarea celorlalți. Este vorba de Otto Lurtz, eroul cunoscut mai apoi de o țară întreagă.

Având o pasiune mai puțin obișnuită pentru o zonă de deal, aceea de a merge cu barca pe râuri, personajul nostru dispunea la acel moment de o barcă care s-a dovedit extrem de utilă în salvarea de vieți omenești într-un moment în care salvarea se putea face doar în felul acesta sau pe calea aerului.

Dintr-un interviu dat de sighișorenii din zona Ștefan cel Mare în perioada imediat următoare retragerii apelor aflăm: „*Otto Lurtz trăiește, a salvat 50 de oameni pe strada Clujului cu o barcă, i-a cules pe rând din gurile podurilor de case și de pe acoperișuri. Umbla cu barca printre acoperișuri. A salvat pe rând 50 de oameni, dar pe taică-său l-a lasat la urmă de tot, însă a fost prea târziu deoarece l-a luat apa iar casa a fost distrusă*”.⁵

Imaginea eroului Otto Lurtz a fost mediatizată de presa națională iar în anii de după inundație, în cartea de germană pentru clasa aVI-a era prezentată povestea acestuia. Imaginea acestui personaj a rămas întipărită în memoria colectivă, chiar dacă mulți dintre martori nu-l cunosc sau nu-și mai amintesc numele exact.

„*Un bărbat de 30 și ceva ani, și avea o barcă. În noaptea aceea și-a ajuatat vecinii la care a văzut că le plecase casa, mulți vecini. Tatăl său era în casă, iar când a venit să-și ia tatăl nu mai era, apa i-a dărâmat casa*”(Costea Viorica).

„*A existat un erou, un domn care se numea Otto Lurtz, care locuia în zona Clujului și care, riscându-și viața, a salvat foarte multe vieți. El cu o barcă a reușit să salveze vieți însă, din păcate, nu a reușit să-și salveze propriul tată*” (Gligor Carmen).

„*Mi-aduc aminte, era un sas dar nu-i mai cunosc numele, atunci sigur, era vehiculat în toată Sighișoara*” (Rusu Matache).

„*Dupa aceea am aflat că au fost câțiva cu bărcile, avea nume de sas, da nu-mi aduc aminte*” (Hetrea Maria).

Memoria colectivă a rămas marcată de dramatismul momentelor dar și de solidaritatea și de spiritul optimist prezent la nivelul comunității.

---

⁵ Mărgineanu Ion, *Dramatism, eroism, solidaritate, optimism*, Ed. Politică, București, 1971, p. 92

THE FLOOD OF 1970 IN IN THE SIGHISOARA COLLECTIV MEMORY (Abstract)

Through the interview, a method specific to the research in the field of oral history, there have been brought about records etched in the collective memory of the witnesses of this tragic event from the modern history of our town, the flood from 13th May 1970.

There are presented accounts of the beauty of the town before the flood, the triggering of the calamity and the solidarity of the people from Sighișoara during those dramatic moments.

Cuvinte cheie: istorie orală, interviu, memorie, inundație, solidaritate

Key words: oral history, interview, memory, flood, solidarity.

PATRIMONIU

ARME DE FOC CU CREMENE DIN COLECȚIA MUZEULUI DE ISTORIE SIGHIȘOARA

Adonis P. Mihai

În această lucrare cu privire la armele de foc cu cremene din colecția Muzeului de Istorie Sighișoara dorim să continuăm studiul nostru început anul trecut, când am analizat colecția de arme de foc cu fitil, care cuprinde 16 obiecte de patrimoniu valoroase: 8 archebuze, 5 țevi de archebuze, 2 puști cu fitil și o bombardă. Trei dintre aceste arme de foc cu fitil au o vechime de aproape 500 de ani.

În istoria generală a armelor de foc au existat trei mari categorii, diferențiate în funcție de mecanismul de dare a focului: arme cu fitil, arme cu cremene și arme cu capsă de percuție.

Ne-am propus în cercetarea de față să examinăm cele 17 arme de foc cu cremene din colecția muzeului nostru: 3 puști și 14 pistoale. Înainte de prezentarea acestor arme de patrimoniu am dori să marcăm câteva momente din evoluția armelor de foc cu mecanism de dare a focului cu cremene.

De la sfârșitul sec. al XVII-lea mecanismele de dare a focului cu fitil au fost înlocuite treptat cu cele de dare a focului cu cremene, care au avut o etapă premergătoare cu cremene și roțiță (sau cu pirită). Acest din urmă mecanism (*Radschlossgewehr*, *Wheellock*) a apărut încă de la începutul sec. al XVI-lea și avea cocoșul port fitil înlocuit cu unul port cremene, la care i s-a adăugat o roțiță. Scânteile necesare aprinderii încărcăturii de praf de pușcă se produceau prin învârtirea unei roțițe, asemenea brichetei de astăzi. Roțița era acționată de un resort special aflat între pulbere și piatra de cremene fixată la cocoș.¹ Din păcate în colecția muzeului nostru nu se păstrează nici o armă de foc cu cremene și roțiță.

---

¹ Carol König, *Scurt istoric al evoluției armelor de foc portative (sec. XIV-XVIII)* în *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, Muzeul Militar Central, București, nr. 1, 1968, p. 70; Cristian Vlădescu, Carol König, Dan Popa, *Arme în muzeele din România*, București, Ed. Meridiane, 1973, pp. 38-52.

Nu se cunoaște cu exactitate cine a inventat mecanismul cu cremene primitiv, unii cercetători susținând o origine spaniolă², alții germană sau italiană. În schimb se știe cine a inventat mecanismul cu cremene dezvoltat – armurierul regal francez Marin le Bourgeois din Normandia, în perioada anilor 1610-1615.³

Diversele variante ale mecanismului cu cremene au fost denumite în multe cazuri după regiunea lor de origine sau după zona unde utilizarea lor s-a dovedit a fi majoritară.⁴

Noua armă de foc cu cremene a păstrat vechile piese ale mecanismului, în afară de rotiță. Resortul a fost înlocuit cu amnarul și tigăița, mărindu-se astfel protecția în timpul funcționării și cadența de tragere.⁵ Mecanismul cu cremene putea fi așezat în două poziții - una de tragere și alta de siguranță.⁶

Mult mai sigură decât fitilul și mai puțin costisitoare decât pirită, aprinderea cu cremene a fost folosită în Europa și America de la sfârșitul sec. al XVII-lea până în jurul anului 1830. Armele de foc cu cremene au dominat câmpurile de bătălie din acele vremuri, dar au fost și arme civile importante, fiind folosite în dueluri, pentru autoapărare sau la vânatoare.⁷

Mecanismul de aprindere cu cremene era plasat pe laterala dreaptă a armei. Principalele etape ale încărcării și tragerii cu o armă de foc cu cremene erau: coborârea cocoșului în poziție de siguranță, turnarea în țevă a cantității potrivite de pulbere, îndesarea glonțului cu ajutorul vergelei, turnarea unei cantități mici de pulbere în tigăiță, închiderea capacului tigăiței, ridicarea cocoșului și apăsarea trăgaciului pentru declanșarea exploziei.⁸ Când era apăsat declanșatorul cocoșul înainta și prin frecarea pietrei de cremene cu amnarul se produceau scântei, iar capacul tigăiței se deschidea (dacă amnarul era produs dintr-un oțel bun putea fi folosit până la 100-150 de trageri); scântele ajungeau la

---

² Mecanismul cu cremene primitiv de origine spaniolă a fost inventat la începutul sec. al XVII-lea și are denumirea de *Miquelet*, după numele unui grup de jefuitori spanioli – *Miquelitos* – din Munții Pirinei. (W. W. Greener, *The gun and its development*. Ninth Edition. Rewritten and with many additional illustrations. Cassel and Company, LTD, London, New York, Toronto and Melbourne, 1910, p. 64).

³ Claude Blair, *European and American Arms c. 1100-1850*, Bonanza Books, New York, 1962, p. 45; Elena Roman, *Arme de foc portative în colecțiile Muzeului Brukenthal. Sec. XV-XVIII. Catalog*, Sibiu, 1981, p. 14.

⁴ Vladimir Dolínek, *Armes à feu anciennes*, Paris, 1998, p.12.

⁵ C. König, *art. cit.*, p. 70.

⁶ Michèle Byam, *Arme și armuri*, București, Ed. Litera Internațional, 2004, p. 40.

⁷ C. Blair, *op. cit.*, pp. 45-46.

⁸ M. Byam, *op. cit.*, p. 40.

praful de pușcă din tigăiță, de aici flacăra se transmitea către încărcătura principală printr-un orificiu situat în lateralul țevii, numit „*lumină*.” În acest fel se producea explozia din interiorul țevii și proiectilul era trimis pe țeavă către țintă.

Praful de pușcă era păstrat într-un recipient din lemn sau din corn de animal. În sec. al XIX-lea cele mai multe dintre flacoanele pentru păstrarea pulberii au început să fie confecționate din metal.⁹ Pentru a fixa piatra de cremene în cleștele cocoșului era folosită o bucată de piele sau de plumb.

Noul mecanism de dare a focului a dus și la dezvoltarea unei adevărate industrii a extragerii și prelucrării pietrei de cremene pentru armele de foc în Brandon (Anglia), Cher (Franța), Tirolul de Sud și chiar în Transilvania. Aceste zone erau renumite pentru calitatea pietrei de cremene și exportau cantități însemnate de cremene, în butoaie. O piatră de cremene era considerată bună dacă rezista la aproximativ 50 de trageri, după care era înlocuită cu una nouă.¹⁰

Atât puștile cât și pistoalele cu cremene foloseau un glonț de formă globulară din plumb, care era confecționat de către posesorii de armă cu ajutorul unei matrițe. Plumbul era topit și apoi turnat în formă. După câteva secunde, recipientul în formă de clești era deschis și se extrăgea glonțul. Glonțul era învelit într-o bucată de pânză sau piele pentru a fi fixat în țeavă, cu ajutorul vergelei din lemn sau metal.

Totuși exista un inconvenient al armelor de foc care se încărcau pe la gura țevii și acesta nu ținea atât de imprecizia sau de eficacitatea lor mediocră, cât de timpul necesar pentru încărcarea armei, obligând utilizatorul la o cadență de tir lentă. Trebuie să indicăm aici faptul că încărcătura de pulbere și glonțul erau introduse separat în armă. În sec. XVII-XVIII militarii cunoșteau deja cartușul, a cărui înveliș de hârtie conținea proiectilul și încărcătura de pulbere, dar încărcarea armei se făcea încă prin separarea componentelor. Abia în sec. al XIX-lea cartușele integrale au fost introduse pe țeavă ca o singură piesă și utilizate ca atare. Învelișul cartușului, care conținea glonțul și pulberea de amorsă, a fost la început din hârtie. Aceasta lua foc în timpul tragerii și nu putea împiedica gazele rezultate să se propage în toate direcțiile.¹¹

În literatura de specialitate de astăzi se folosesc termeni precum mecanism cu cremene primitiv, respectiv mecanism cu cremene dezvoltat sau „*mecanism cu cremene francez*.”

La mecanismul cu cremene primitiv scânteia necesară declanșării încărcăturii se obținea prin lovire. În poziția armat, cocoșul era reținut de știftul

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Ian V. Hogg, *The Complete Illustrated Encyclopedia of the World's Firearms*, New York, A&W Publishers Inc., 1978, p. 24.

¹¹ V. Dolínek, *op. cit.*, p. 14.

opritor și placa de percuție, care se afla deasupra tigăiței; la declanșare, prin presarea trăgaciului se acționa pârghia declanșatoare, care elibera cocoșul cu cremene. Acesta lovea placa și cu ajutorul pietrei de cremene se produceau scânteii, care aprindeau pulberea din tigăiță. Prin intermediul „luminii”, flacăra era transmisă încărcăturii explozive din țeavă.¹²

Cercetătorul sibian D. Barbu împarte în 3 mari categorii mecanismele cu cremene primitive: tipul „*cu capacul tigăiței independent de amnar*” (cu 4 subtipuri), tipul cu toate piesele situate în exteriorul platinei și tipul „*cu capacul tigăiței și amnarul unificate*”, construit în zona Mediteranei între anii 1570 și începutul sec. al XIX-lea – așa numitul mecanism „*Miquelet*”. Acest ultim tip de mecanism cu cremene primitiv se împarte și el în 5 subtipuri, dintre care pe noi ne interesează subtipul C2, și anume mecanismul spaniol „*alla catalana*”. Un astfel de mecanism există la unul din pistoalele păstrate în colecția noastră – arcu cocoșului se află în partea exterioară a platinei și acționează asupra părții posterioare a tălpii cocoșului; de obicei șurubul cleștelui cocoșului se termina printr-un inel.¹³

Platina „*alla catalana*” a fost utilizată nu numai în Spania și Portugalia, ci în egală măsură în tot bazinul mediteraneean și în special în Italia meridională. Se întâlnește în mod frecvent și pe armele orientale fabricate în Turcia, Balcani sau alte regiuni.¹⁴

La mecanismul cu cremene dezvoltat pârghia declanșatoare avea o mișcare în plan vertical, forma amnarului fiind în unghi drept. Acesta din urmă avea și rolul de capac al tigăiței și de placă de percuție. Cocoșul este retras de pe tigăiță manual și menținut astfel datorită pârghiei declanșatoare. Amnarul era coborât peste tigăiță tot manual. Prin presarea trăgaciului era acționată pârghia declanșatoare care elibera nuca, o piesă deosebit de importantă a mecanismului. Aceasta rotindu-se împingea cocoșul pe tigăiță. Cocoșul lovea placa amnarului, ridica amnarul de pe tigăiță și se produceau scânteele cu ajutorul pietrei de cremene.¹⁵

D. Barbu împarte mecanismele cu cremene dezvoltate în 4 categorii. Dintre acestea ne interesează tipul A1, care are toate caracteristicile mecanismului dezvoltat – nuca cu 2 praguri, mișcarea pârghiei declanșatoare în plan vertical, amnarul și capacul tigăiței într-o piesă cu unghi de 90° (în colecția noastră existând 15 arme cu acest mecanism) și tipul A4 - mecanism cu

¹² Dorin Barbu, *Arme de foc portative din sec. XV-XVIII în muzeele din Transilvania*, Sibiu, Ed. Muzeului Național Brukenthal, 2013, pp. 47-48.

¹³ *Ibidem*, p. 49.

¹⁴ C. Blair, *op. cit.*, p. 117.

¹⁵ D. Barbu, *op. cit.*, pp. 52-53.

cremene tip cutie încastrat în corpul pistolului, cu cocoșul pe mijlocul acestuia. Acest tip de mecanism nu are nucă, cocoșul fiind prevăzut cu prag de odihnă.¹⁶

De-a lungul perioadei cât s-a folosit mecanismul cu cremene dezvoltat – sfârșitul sec. al XVII-lea – începutul sec. al XIX-lea, construcția sa fundamentală nu s-a schimbat prea mult, în schimb s-au modificat unele părți componente, care s-au îmbunătățit, în scopul măririi eficienței și siguranței, cum a fost cazul formei cocoșului și a nucii. Țeava armei a rămas și ea nemodificată, fiind în continuare un tub de metal închis în partea din spate și încărcat pe la gură.¹⁷

Viața celui care folosea o armă de foc depindea de multe ori de eficacitatea acesteia. Prin urmare fiabilitatea armei de foc era o caracteristică cercetată cu mare rigurozitate, mai mult decât la oricare alt produs creat de om. Din acest motiv, armele de foc au purtat marca sau însemnul (*poansonul*) fabricantului lor, care garanta calitatea lor. Totodată armele de foc au fost printre primele produse manufacturate care au făcut obiectul unor teste oficiale și obligatorii.¹⁸

Puștile cu mecanism de dare a focului cu cremene (denumite muschete în mediul militar britanic și francez din sec al XVIII-lea și primul sfert al sec. al XIX-lea) erau arme de foc puternice, practice și relativ sigure. Ele au fost principalele arme de infanterie ale armatelor europene ale epocii. La aceste arme se putea adăuga suplimentar la gura țevei o baionetă, de cele mai multe ori cu manșon și cu lama de formă triunghiulară.

Infanteria a format cea mai mare parte a armatelor europene. În sec. XVIII-XIX regimentele de infanterie formau prima linie a armatei în orice bătălie. Existau însă și unități de infanterie ușoară sau de hărțuire.

Armamentul militar, produs în serie mare a fost standardizat în mod precis, iar modelul a fost indicat printr-un număr. Pe lângă armele de infanterie s-au produs și alte tipuri de arme militare folosite de cavalerie (carabina), de artilerie și arme speciale. Armele de vânătoare ale perioadei s-au dezvoltat sub diverse forme în funcție de tipurile de vânătoare.¹⁹

Pentru infanteriști pușca cu cremene a fost principala armă de atac. Aceasta avea o țeavă lisă și era încărcată prin introducerea pulberii și a glonțului pe la gura țevei, care era îndesat cu vergeaua. Aceste arme de foc aveau o zonă scurtă de acoperire și pulberea lor neagră producea la aprindere un fum usturător. Luptele din această perioadă se concentrău mai ales pe

¹⁶ *Ibidem*, p. 53.

¹⁷ C. Blair, *op. cit.*, pp. 46-48; Elena Roman, *op. cit.*, p. 14.

¹⁸ V. Dolínek, *op. cit.*, p. 15.

¹⁹ *Ibidem*, p. 83.

schimburi de focuri între infanteriștii aflați în taberele opuse.²⁰ Un trăgător cu experiență medie putea încărca și trage de două până la trei ori pe minut.

În cadrul armatei franceze din această perioadă cea mai obișnuită armă a infanteriei a fost modelul de pușcă cu cremene *Charleville* (modelul 1723 și 1777),²¹ cu baionetă triunghiulară. Acest tip de armă a fost copiat de către austrieci. Pentru infanteria britanică modelul uzual era *Brown Bess*. Se presupune că denumirea acestei arme ar deriva de la acidul brun cu care era tratată țeava. Muscheta britanică *Brown Bess* a fost folosită și în războaiele napoleoniene (1799-1815). Raza sa de acțiune efectivă era de aproximativ 91m (300 de picioare), însă nimeni nu putea ținti și omorî un soldat aflat la 180m. Această armă era prevăzută cu o baionetă cu manșon, care îi permitea infanteristului să încarce și să tragă cu baioneta montată pe armă.

Paralel cu evoluția puștilor, începând din sec. XVI-XVII și-au făcut apariția pistoalele. O variantă de studiu atribuie inventarea pistolului italianului C. Viteli din orașul Pistoia²², alături de ofițerului de cavalerie Sebastian de Corbion din Belgia, care a înlocuit armele albe cu pistoalele pentru lupta de aproape. Majoritatea pistoalelor din secolele XVI-XVII erau cu mecanisme cu cremene și roțiță. Apariția pistoalelor a fost o necesitate, fiind cerută în special de trupele care luptau călare și au intrat în dotarea acestora încă din a doua jumătate a sec. al XVI-lea. De la sfârșitul secolului al XVIII-lea pistolul a devenit una din principalele arme de foc de apărare individuală.²³

Pistoalele de cavalerie puteau avea țeava mai lungă decât a unui pistol obișnuit.²⁴ Cel care lupta călare avea în partea din față a șei o pereche de pistoale - așa numitele *pistoale de cobur* (începutul sec. al XVIII-lea). După ce era tras singurul glonț pe care îl avea fiecare pistol, acesta putea fi folosit și ca armă albă datorită bulbului din capătul patului.

Un alt tip de pistol din perioada sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea a fost pistolul de buzunar (de călătorie), mult mai mic decât un pistol obișnuit, cu un mecanism central de dare a focului cu cremene, de tip cutie.

---

²⁰ Richard Holmes, *Battle. Discover the history of battles – from the hand to hand combat of the ancient Assyrians to the artillery of World War I*, London, Dorling Kindersley Limited, 1995, pp. 8, 42-43, 48.

²¹ Modelul 1777 a fost modificat în anii 1801-1802 și 1804-1805. În urma modificărilor pușca avea o lungime de 151,5cm, țeava de 113,7cm, calibrul de 17,5mm, cântărea 4,375kg și toate garniturile erau realizate din fier. (*Napoleon's Line Infantry*. Editor: Martin Windrow. Text by Philip Haythornthwaite. Colour plates by Bryan Fosten, London, Osprey Publishing, 1983, p. 24).

²² W. W. Greener, *op. cit.*, p. 97.

²³ C. König, *art. cit.*, pp. 71-73.

²⁴ D. Barbu, *op. cit.*, p. 41.

Platina mecanismului era turnată într-o singură piesă împreună cu țeava pistolului. În timp ce călătorea cu trăsura, o persoană putea ascunde un astfel de pistol în buzunarul hainei, acesta fiind folositor în cazul unui atac al tâlharilor. Unele pistoale de buzunar aveau o mică baionetă rabatabilă, la fel și trăgaciul și nu erau prevăzute întotdeauna cu gardă.²⁵

Pistoalele au fost deosebit de importante și în duelurile epocii. Prin aceste confruntări considerate ilegale, gentlemenii și ofițerii din trecut își puteau rezolva disputele. Pistoalele de duel au devenit la modă din anii '70 ai sec. al XVIII-lea. Armurierii produceau în acest scop pistoale speciale, în pereche, pe care le livrau într-o cutie, cu toate accesoriile necesare pentru întreținerea și încărcarea lor. În primele trei decenii ale sec. al XIX-lea pistoalele de duel mai foloseau încă mecanisme de aprindere cu cremene.²⁶ Producerea de pistoale destinate duelurilor în anii '70 ai secolului al XVIII-lea a fost în concordanță cu dorințele adversarilor, care preferau pistolul în locul sabiei. Într-un duel cu pistoale cei doi adversari aveau oarecum șanse egale față de un duel cu arme albe, când unul dintre dueliști putea fi mai înalt, să aibă brațele mai lungi și astfel să fie în avantaj în mod natural.²⁷

În a doua jumătate a sec. al XVII-lea și în cea mai mare parte a sec. al XVIII-lea patul pistolului avea o curbură pronunțată în jos și era îngroșat spre capăt, unde era întărit cu o îmbrăcămintă din alamă, asemenea unui bulb, terminat de obicei cu un buton. Din 1770 a existat tendința de a se sculpta un pat al pistolului foarte curb și fără nici un bulb în capăt, capătul patului fiind omis întru totul sau redus la dimensiuni mai mici. Această nouă formă a patului a luat locul tuturor paturilor de pistol de la începutul sec. al XIX-lea și a rămas în folosință până în a doua jumătate a sec. al XIX-lea.²⁸

Pistoalele nu erau așa de sigure ca puștile. Dacă din 500 de focuri trase cu pușca unul sau două nu își atingeau ținta, la pistol din 100 de focuri, doar 60-80 nimereau ținta aflată la 25-40 de pași. Acest lucru se datora mișcării pistolului în momentul lovirii pietrei de cremene de amnar și diferenței de zecimi de secundă între aprinderea pulberii din tigăiță și detonarea pulberii din țeavă.²⁹

Principalele elemente ale unui pistol cu cremene sunt: țeava, cuiul cătării (țel-ul), patul, bulbul din capătul patului, mecanismul de dare a focului,

²⁵ *Ibidem*, pp. 48, 59.

²⁶ *Ibidem*, p. 46.

²⁷ V. Dolínek, *op. cit.*, p. 83.

²⁸ C. Blair, *op. cit.*, p. 53.

²⁹ D. Barbu, *op. cit.*, p. 19.

aplica ornamentală (de pe gâtul patului), trăgaciul, garda trăgaciului, inelul de prindere al vergelei, vergeaua.

Orificiul din lateralul țevii („*lumina*”) avea de obicei un diametru de 1mm. Prin intermediul ei pulberea din tigăiță transmitea flacăra la încărcătura principală din interiorul țevii. Diametrul acesteia era cât mai mic pentru a nu se pierde o cantitate foarte mare de gaze rezultate în urma detonării pulberii și astfel să se diminueze forța de propulsie a proiectilului.³⁰

Lemnul pentru patul și ulucul armelor se tăia iarna, când circulația sevei se oprea și astfel se putea ușura uscarea lemnului, care de obicei dura între 3 și 5 ani. Majoritatea armelor de foc cu cremene aveau patul și ulucul din lemn de nuc, care era un lemn rezistent la șocurile mecanice la care era supusă arma și nu în ultimul rând la atacul insectelor xilofage. Se mai utilizau și lemnul de păr, măr, de rădăcină de trandafir, lemnul de palisandru ș. a.³¹

În continuare am dori să înfățișăm principalele tipuri de arme de foc cu cremene care se păstrează în colecția Muzeului nostru. În patrimoniul nostru există pistoale și puști cu cremene din perioada sfârșitului secolului al XVII-lea și până în primul sfert al sec. al XIX-lea.

Denumire: pistol cu cremene (francez)

Datare: 1812, model An XIII;³²

³⁰ *Ibidem.*

³¹ *Ibidem*, pp. 25, 30.

³² Armele de foc franceze, modelul 1777, și-au dovedit eficacitatea în toate războaiele de la Revoluția franceză până la instaurarea Imperiului francez, suferind ușoare îmbunătățiri în anii 1801 și 1804. Aceste variante modificate au fost marcate ca model *An IX* și model *An XIII*, numite astfel după calendarul republican, introdus oficial în Franța la 24 noiembrie 1793. Originea acestui calendar este plasată în 22 septembrie 1792, ziua instituirii Primei Republici. Anul IX corespunde perioadei cuprinse între septembrie 1801-septembrie 1802, Anul XIII –

Dimensiuni: lungime totală 35,5cm, lungime țeavă 20cm, calibru 16,70mm, neîncărcat pistolul cântărește 1270g;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeavă lisă, hexagonală la culată și cilindrică la vârf, fără dispozitiv de ochire, pe țeavă la culată gravat anul 1812, mecanism de aprindere francez, cocoșul prezintă în partea superioară o decupare în formă de „inimă”, lipsă partea superioară a cocoșului și șurubul de prindere, text gravat în limba franceză pe platină – *Manuf^{re} Imp^{le} de Charleville* (*Manufacture Impériale de Charleville*), contra platină, gardă și tigăiță din alamă, inscripții *H. N.* pe contra platină și poansonul *T* pe manșonul din alamă³³; pat din lemn, capăt pat îmbrăcat în alamă; uluc scurt, cu manșon lat din alamă, lipsește vergeaua din alamă de tip cui.

Acest pistol de cavalerie din timpul Primului Imperiu francez (1804-1814) folosea ca muniție un glonț de plumb de forma unei bile, cu diametrul de aprox. 16,54mm și cu o greutate de 27,19g. Încărcătura principală de praf de pușcă era de 6,52g, respectiv 1g pentru amorsare. Cu acest pistol se putea trage două până la trei lovituri pe minut către o țintă aflată la o distanță de 5-10m. Fiind un pistol de cavalerie, era folosit pentru lupta de aproape. Acest tip de pistol (*model An XIII*) a fost produs de mai multe manufacturi imperiale de arme, precum cele din Charleville, Maubeuge, Saint-Étienne, Tulle, Versailles, Mutzig, Torino. Între anii 1806-1819 au fost fabricate 150.000 de perechi de pistoale. Pistolul a fost utilizat de către armată între anii 1806-1840. Ulterior, acest model cu cremene a fost transformat în pistol cu capsă de percuție.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1221.

1804-1805. În decembrie 1805 împăratul Napoleon a ordonat revenirea la calendarul gregorian. Denumirile de model An IX și model An XIII vor fi păstrate pentru armele produse ulterior. Aceste arme franceze au fost imitate pe scară largă în străinătate, până la detalii minore, cum ar fi decuparea părții superioare a cocoșului în formă de „inimă.” (V. Dolinek, *Armes à feu anciennes*, Paris, 1998, p. 156, 173)

³³ Acest poanson indică numele lui *François Tisseron*, revizor al manufacturii de arme din *Charleville* între anii 1796-1815. Manufactura de arme din *Charleville* se afla în nord-estul Franței. Această manufactură a produs în jur de 72 de modele de puști și 24 de modele de pistoale.

Denumire: pistol cu cremene

Datare: sfârșitul sec. al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea;

Dimensiuni: lungime totală 36,5cm, lungime țeavă 20,8cm, calibru 17,72mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeava lisă, cilindrică la culată și la vârf, dispozitiv de ochire - țel pe garnitura de la gura țevei, mecanism de aprindere francez, cocoșul aplatizat lateral și prezintă în partea superioară o decupare în formă de „inimă”; partea superioară a cocoșului lipsă, șurubul de prindere rupt, tăviță din alamă, contra platină în formă de S prelung în plan orizontal și garda trăgaciului din alamă, manșon lat din alamă la gura țevei pentru fixarea acesteia de uluc, pat din lemn, capătul patului pistolului îmbrăcat în alamă; uluc fără locaș pentru vergea.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1222.

Denumire: pistol cu cremene

Datare: sec. al XVIII-lea;

Dimensiuni: lungime totală 50cm, lungime țeavă 38cm, calibru 16,22mm;

Material: oțel, lemn, alamă, argint;

Descriere: țeavă lisă, octogonală la culată și cilindrică la vârf, lipsă dispozitiv de ochire, mecanism de aprindere francez, cocoș aplatizat lateral în formă de „gât de lebedă”, lipsă partea superioară de la cocoș și șurubul de prindere,

aplică alamă în jurul mecanismului, contra platină din oțel, traforată, gardă oțel decorată, tuburi din plumb pentru fixarea vergelei, pat din lemn, intarsie fir de argint pe laterale și pe uluc, capătul patului în formă de bulb din oțel, terminat cu buton și elemente decorative vegetale, vergea din lemn, ruptă (lungime 18,3cm).

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1323.

Denumire: pistol cu cremene

Datare: sec. al XVIII-lea;

Dimensiuni: lungime totală 49cm, lungime țeavă 32,5cm, calibru 16,70mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeavă lisă, hexagonală la culată, cilindrică la vârf, dispozitiv de ochire - țel la gura țeavii, mecanism de aprindere francez, cocoș aplatizat lateral în formă de „gât de lebădă”, contra platina și garda din alamă, manșon din alamă la gura țeavii, păstrat pe jumătate, pat din lemn, bulb din alamă în capătul patului, uluc fără locaș pentru vergea.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1324.

Denumire: pușcă de vânătoare cu cremene (austriacă)

Datare: sec. al XVIII-lea;

Dimensiuni: lungime totală 129cm, lungime țeavă 90,6cm, calibru 17,89mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeava lisă, octogonală la culată, cilindrică la vârf, dispozitiv de ochire - fantă la culată și țel la vârful țevei, mecanism de aprindere francez, cocoș în formă de „gât de lebădă”, contra platină alamă, patul și ulucul din lemn de nuc sculptat, ornamentate cu motive vegetale, medalion din alamă pe gâtul patului, garda trăgaciului și cele 2 garnituri care fixează ulucul de țeavă din alamă, fără curea, vergea de încărcare din lemn.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1326.

Denumire: pușcă de infanterie cu cremene (austriacă)

Datare: 1807;

Dimensiuni: lungime totală 150cm, lungime țeavă 112cm, calibru 18mm;

Material: oțel, lemn;

Descriere: țeavă lisă, cilindrică la culată și la vârf, dispozitiv de ochire - țel la gura țevei, mecanism de aprindere francez, cocoșul prezintă în partea superioară o decupare în formă de „inimă”, lipsește partea superioară a cleștelui cocoșului și șurubul de prindere a pietrei de cremene, contra platină în formă de S prelung în plan orizontal și tăviță din alamă, lipsă vergea; gardă și garnituri de fixare a țevei de uluc din oțel, garnitura de la gura țevei are un locaș pentru fixarea baionetei, 2 inele pentru montarea curelei, unul la garnitura doi și altul în partea din față a gărzii trăgaciului, pat din lemn terminat în capăt cu o bandă de oțel.

Acest model de muschetă cu cremene este o armă de infanterie austriacă,³⁴ realizată pe baza modelului din anul 1798. Față de modelul anterior,

³⁴ La urcarea pe tron a împărătesei Maria Tereza în 1740 armata austriacă avea în componența sa 52 de regimente de infanterie, din care 3 erau maghiare, 3 olandeze și unul italian. La 1769 erau 57 de regimente – 39 austriece, 11 maghiare, 5 olandeze și 2 italiene. La toate aceste regimente se mai adăugau regimentele de infanterie de graniță. Inițial pușca de infanterie

patul din lemn de fag nu a fost băițuit pentru protecție, iar cele 3 garnituri de susținere a țevei au fost realizate din oțel.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1327.

Denumire: pistol cu cremene

Datare: sfârșitul sec. al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea;

Dimensiuni: lungime totală 42,5cm, lungime țeavă 26,2cm, calibru 17,80mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeavă lisă, cilindrică la culată și la vârf, dispozitiv de ochire - țel pe garnitura de la gura țevei, mecanism de aprindere francez, cocoș aplățit pe lateral cu o decupare în partea superioară în formă de „inimă”, tăvița din alamă ruptă, contra platină din alamă în formă de S prelung în plan orizontal, garda din alamă lipsă, manșon din alamă la gura țevei pentru fixarea acesteia de uluc, pat de lemn, capăt pat îmbrăcat în alamă.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1377.

---

austriacă a fost modelul din 1722 – *Ordinäre Flinte*, copiat după modelul francez din 1717 și avea o lungime de 157cm și un calibru de 18,3mm. Modelul din 1744 – *Ordinäre Fusilierflinte* și-a redus lungimea la 150cm. În 1754 a apărut – *Ordinäre Commissflinte*, care spre deosebire de modelul inițial din 1722 avea țeava prinsă de uluc prin garnituri și nu cu știfturi metalice. De obicei patul puștii era băițuit într-o culoare închisă. A fost menținută aproape aceeași dimensiune (151cm) pentru modelul din 1767 – *Ordinäre Comissflinte* și pentru modelul din 1774 – *Infanterie Gewehr*. (Philip Haythornthwaite, Bill Younghusband, *The Austrian Army 1740-80: 2 Infantry*, London, Osprey Publishing, 1994, p. 18).

Denumire: pistol cu cremene

Datare: sec. al XVIII-lea;

Dimensiuni: lungime totală 43,5cm, lungime țeavă 27cm, calibru 15,40mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeava lisă, cilindrică la culată și la vârf, intarsii geometrice de alamă pe țeava de oțel, la culată – 3 triunghiuri, 1 cerc și 1 dreptunghi, dispozitiv de ochire - țel la gura țevei, mecanism de aprindere francez, cocoș aplatizat lateral în formă de „gât de lebedă”, lipsește contra platina, pe partea stângă sunt vizibile doar 2 șuruburi de prindere a contra platinei, pat din lemn, pe partea superioară a acestuia un blazon, capătul patului în formă de bulb din alamă, gravat cu decorații vegetale și terminat cu buton, ulucul este rupt la gura țevei, aplică din alamă pentru locașul vergelei, lipsă vergea.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1380.

Denumire: pistol cu cremene

Datare: sec. al XVIII-lea;

Dimensiuni: lungime totală 46cm, lungime țeavă 30,7cm, calibru 16,80mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeava lisă, hexagonală la culată, cilindrică la vârf, lipsă dispozitiv de ochire, mecanism de aprindere francez, cocoș aplatizat lateral în formă de „gât de lebădă”, contra platină și gardă din alamă, o brățară din alamă pentru susținerea țeavii de uluc, acesta din urmă rupt în partea din față, inel din alamă pentru fixarea vergelei, pat lemn, bulb din alamă în capătul patului, lipsă vergea.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1381

Denumire: pistol cu cremene (francez)

Datare: începutul sec. al XIX-lea;

Dimensiuni: lungime totală 24,5cm, lungime țeavă 18,8cm, calibru 17,66mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeavă lisă, hexagonală la culată, cilindrică la vârf, lipsă dispozitiv de ochire, mecanism de aprindere francez, cocoș cu o decupare în partea superioară în formă de „inimă”, gardă și tăviță din alamă, capac tighăiță și amnar lipsă, contra platină îngustă din alamă cu inițialele O. G., lipsă garnitură din alamă la uluc, pat din lemn cu o limbă de fier pe toată lungimea sa pentru fixarea țeavii, capăt pat îmbrăcat în alamă, uluc scurt, lipsă vergea. Probabil acest pistol este un pistol cu cremene de cavalerie (francez), similar cu cel cu numărul de inventar 1221.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1384.

Denumire: pistol cu cremene

Datare: sfârșitul sec. al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea;

Dimensiuni: lungime totală 42,5cm, lungime țeavă 26,4cm, calibru 16,83mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeavă lisă, cilindrică la culată și la vârf, dispozitiv de ochire - țel pe garnitura de gura țevei, mecanism de aprindere francez, cocoș aplatizat pe lateral cu o decupare în partea superioară în formă de „inimă”, contra platină, gardă și tigăiță din alamă, pat din lemn, capăt pat îmbrăcat în alamă, manșon din alamă la gura țevei gravat cu inițiala *I*.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1385.

Denumire: pistol cu cremene (prusac)

Datare: secolul al XVIII-lea;

Dimensiuni: lungime totală 47,5cm, lungime țeavă 31,8cm, calibru 16,38mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeavă lisă, octogonală la culată, cilindrică la vârf, lipsă dispozitiv de ochire, mecanism de aprindere francez, cocoș în formă de „gât de lebădă”,

contra platina decorată cu motive vegetale și ruptă în partea din spate, gardă din alamă, pat din lemn cu capătul în formă de bulb îmbrăcat în alamă cu decorații vegetale, pe partea superioară a patului un însemn sub formă de medalion cu coroană și inițialele *FR* sub aceasta, ulucul fixat de țeavă cu 2 brățări din oțel, lemnul deteriorat în dreptul celei de a doua brățări, lipsă vergea.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1386.

Denumire: pușcă de infanterie cu cremene (austriacă)

Datare: 1798

Dimensiuni: lungime totală 150cm, lungime țeavă 112cm, calibru 18,43mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeavă lisă, cilindrică la culată și la vârf, dispozitiv de ochire - țel pe garnitura de la gura țevii, mecanism de aprindere francez, cocoșul prezintă în partea superioară o decupare în formă de „inimă”, lipsește partea superioară a cleștelui cocoșului și șurubul, contra platină din alamă în formă de *S* prelung în plan orizontal, gardă din alamă, 3 garnituri din alamă fixează țeava de uluc, garnitura de la gura țevii are un locaș pentru fixarea baionetei, 2 inele pentru montarea curelei, unul la garnitura doi și altul în partea din față a gărzii trăgaciului, pat din lemn terminat în capăt cu o bandă din alamă.

Acest model austriac de muschetă cu cremene este o armă de infanterie realizată pe baza modelului francez *Charleville* din anul 1777. O astfel de armă propulsa spre țintă un glonț de forma unei bile de plumb cu greutatea de 21,5g. Piatra de cremene pentru această armă era furnizată într-o învelitoare de plumb, fiind astfel mai ușor de schimbat în timpul bătăliei. O piatră obișnuită de cremene putea fi folosită la 25 de trageri, iar o piatră de calitate superioară putea fi utilizată până la 50 de trageri.³⁵

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1392.

³⁵ *Austrian Grenadiers & Infantry 1788-1816*, text by David Hollins, colour plates by Jeffrey Burn, London, Osprey Publishing, 1998, planșa C cu explicațiile de la p. 60.

Denumire: pistol cu cremene

Datare: sec. al XVIII-lea;

Dimensiuni: lungime totală 37cm, lungime țeavă 22,7cm, calibru 12,49mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeavă lisă, hexagonală la culată, cilindrică la vârf cu două creștături orizontale, lipsă dispozitiv de ochire, la culată pe partea superioară a țevei intarsii geometrice din alamă - 7 triunghiuri cu motive vegetale, mecanism de aprindere francez, partea superioară a cocoșului ruptă, contra platină din alamă cu decor simplu vegetal, gardă din alamă ornamentată, pat din lemn, lipsește capătul în formă de bulb al patului, 2 aplici din alamă pentru susținerea vergelei, lipsă vergea;

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 3266.

Denumire: pistol cu cremene („*alla catalana*”)

Datare: sfârșitul sec. al XVII-lea - prima jumătate a sec. al XVIII-lea;

Dimensiuni: lungime totală 44cm, lungime țeavă 33,5cm, calibru 12,55mm;

Material: oțel, lemn;

Descriere: țeavă lisă, cilindrică la culată și la vârf, lipsă dispozitiv de ochire, mecanism de aprindere „*alla catalana*”, lipsește de la cocoș partea superioară a cleștelui și șurubul de prindere, striții longitudinale pe amnar, fără contra platină, lipsă gardă, declanșator vertical foarte scurt sub formă de buton, pat din

lemn fără partea inferioară, lipsă vergea, limba de fixare a țeavii îmbracă patul pistolului, garnitură din oțel pentru prinderea țeavii de uluc în partea din spate;

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 3268.

Denumire: pistol cu cremene cu baionetă

Datare: ultimul sfert al sec. al XVIII-lea;

Dimensiuni: lungime totală 33,5cm, lungime pistol fără baionetă 24,5cm, lungime țeavă 11,5cm, vârful baionetei 7,5cm, calibru 12,40mm;

Material: oțel, lemn;

Descriere: țeavă lisă, hexagonală la culată și la vârf, fără țel, lipsă dispozitiv de ochire, mecanism simplu de aprindere cu cremene, la cocoș lipsește partea superioară a cleștelui și șurubul, cocoșul este așezat pe mijloc împreună cu amnarul, ornamentații pe lateralele cutiei mecanismului (platina mecanismului a fost turnată într-o singură piesă împreună cu țeava pistolului), garda cu însemn pe ea – o „stea”, trăgaci drept, pat din lemn, simplu și scurt, fără ornamentații, baionetă cu arc (rabatabilă) la gura țeavii. Acest pistol face parte din categoria armelor combinate – armă de foc și armă albă.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 3271.

Denumire: pistol cu cremene

Datare: a doua jumătate a secolului al XVIII-lea;

Dimensiuni: lungime totală 47,5cm, lungime țeavă 30,7cm, calibru 16,88;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeavă lisă, hexagonală la culată, cilindrică la vârf, lipsă dispozitiv de ochire și cocoș, mecanism de aprindere francez, contra platină și gardă din alamă, la gura țevei garnitură din alamă, pat din lemn, capătul patului în formă de bulb, îmbrăcat în alamă, ulucul nu este prevăzut cu vergea.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 3272.

Armele cu mecanism de dare a focului cu cremene au fost armele standard folosite în toată lumea atât de militari cât și de civili pentru mai bine 150 de ani (sfârșitul sec. al XVII și primele trei decenii ale sec. al XIX-lea). Pentru această perioadă putem să vorbim chiar despre o „*ceață a războiului*”, care apărea peste zonele de luptă datorită cantităților enorme de fum pe care le produceau aceste arme de foc în momentul declanșării. Totuși armele albe (lancea, sabia și baioneta) au continuat încă să joace un rol foarte important pe câmpurile de bătlie.

Cele 3 puști și 14 pistoale analizate mai sus sunt foarte asemănătoare cu armele de foc cu cremene care existau în Franța și Imperiul britanic. Armele noastre sunt contemporane cu perioada Imperiului habsburgic, când Transilvania era parte componentă a acestui imperiu. Armele austriece din secolul al XVIII-lea și din primul sfert al veacului al XIX-lea au copiat și adaptat modele franceze ale epocii, cu foarte puține modificări. Așa a fost și cazul puștilor de infanterie austriece - modelele 1798 și 1807 - care au fost realizate pe baza modelului *Charleville* 1777.

Din cele 3 puști austriece ale colecției noastre, două sunt de infanterie și una de vânătoare. Printre cele 14 pistoale cu cremene există un singur pistol cu mecanism cu cremene primitiv de tip „*alla catalana*” și unul cu mecanism central de tip cutie, specific pistoalelor de buzunar din ultimul sfert al sec. al XVIII-lea. Celelalte pistoale au mecanism de aprindere francez. O trăsătură distinctivă a acestor pistoale este forma părții superioare a cocoșului, 5 dintre acestea au forma de „*gât de lebădă*” și 5 au o decupare în formă de „*inimă*”. La două pistoale nu s-a putut stabili forma exactă a cocoșului datorită păstrării fragmentare sau a lipsei acestuia.

În ceea ce privește profilul țevelor am înregistrat următoarea situație: 7 țevi cilindrice la culată și la vârf, o țeavă hexagonală la culată și la vârf, 6 țevi hexagonale la culată și cilindrice la vârf și 3 țevi octogonale la culată și cilindrice la vârf. Am consemnat și o situație a calibrelor acestor arme: una de 15mm, două de 18mm, trei având media de 12mm, patru de 17mm și șapte de

16mm. La majoritatea armelor predomină garniturile din alamă – garda, aplicele și brățelele de prindere a țevei de uluc.

Piese din colecția Muzeului de Istorie Sighișoara constituie un valoros patrimoniu cultural mobil, păstrat într-o stare de conservare relativ bună. Aceste obiecte permit publicului vizitator să înțeleagă mai bine, prin prisma armelor de foc cu cremene, perioada cuprinsă între secolul al XVIII-lea și primele trei decenii ale sec. al XIX-lea.

Cercetarea noastră nu se oprește aici, urmând ca pe viitor să studiem ultima categorie de arme de foc din colecția muzeului nostru, armele de foc cu capsă de percúție.

FLINTLOCK GUNS FROM THE COLLECTION OF THE HISTORY MUSEUM OF SIGHISOARA (Summary)

The present work analyzes in detail the guns with the flintlock mechanism from the collection of the History Museum of Sighisoara: 3 muskets and 14 pistols.

These guns are from the time of the Habsburg Empire, during the 18th Century and the first three decades of the 19th Century and they are very similar with those used in the past in France and British Empire.

We have three Austrian muskets in our collection, two are for infantry and one for hunting. Among the 14 flintlock pistols is a single pistol with a primitive flintlock mechanism called “*alla catalana*” and one with a central box-type flintlock, specific to the pocket pistols in the last quarter of the 18th Century. The other pistols have a French flintlock mechanism.

Cuvinte cheie: Sighișoara, muzeu, arme de foc cu cremene, puști, pistoale.

Keywords: Sighisoara, museum, flintlock guns, muskets, pistols.

TIPARE PENTRU BRODAT AFLATE ÎN PATRIMONIUL MUZEULUI DE ISTORIE SIGHIȘOARA

Nicolae Teșculă

Sighișoara, după cum se știe, a avut o bogată tradiție în domeniul meșteșugurilor. Viața breslelor meșteșugărești din urbea de pe Târnava Mare s-a confundat practic cu istoria seculară a orașului. Dintre meșteșuguri, un rol important l-au avut cele textile, țesătorii de postav și cei de pânză, croitorii și ceaprazarii.

Perioada modernă determină apariția unor specializări în domeniul croitoriei. Un fin observator al vieții sighișorene, de la mijlocul secolului al XIX-lea, brutarul Josef Zielinski, în memoriile sale, referitor la croitori menționează: ” În Sighișoara erau două feluri de croitori. Herrnschneider* și așa numiții Grauenhosenschneider.* Din categoria primilor menționați erau 6 meșteri, si anume aceștia nu erau sași, ci tot felul de străini, în afară de doi, Franz Wohl și Karl Weiß. Unii din cititori își vor mai putea aminti de panoul mare de pe clădirea hanului <La mielul alb>. Acesta glăsuia< Prima asociație de croitori pentru bărbați>. Această asociație a fost fondată de un croitor pentru bărbați pe nume Weiß, și un fost croitor al ulanilor, Sebesta. Ei vindeau în primul rând confecții din bumbac pentru lucrătorii la calea ferată, care au fost foarte mulți, în timpul construirii ei. Mai târziu când aceștia au plecat mai departe de la Beia la Rupea, în urma unei proaste conduceri, firma s-a dizolvat, având după cum s-a spus un deficit mare. Croitorii sași se limitau mai ales la lucrări țărănești și chiar dacă erau cam 10 Grauenhosenschneider în localitate, făceau toți afaceri bune.”¹

După cum vedem, moda occidentală determină o modificare a modului în care se îmbracă sighișorenii, paradigma vestică impunându-se treptat în domeniul vestimentar, lucru observat și de profesorul Joseph Haltrich: ” În ceea ce privește îmbrăcăminte, moda schimbătoare, această tirană a omenirii a

---

* Croitori pentru haine bărbătești.

* Croitori de pantaloni .

¹ Josef Zilinski, *Wandern und Lernen*, Markusdruckerei, Schäßburg, 1927, p. 12.

produs mari transformări, mai ales când populația meșteșugărească a părăsit portul național, menținut de populația agricolă..”²

Alături de meșteșugurile urbane, atât în gospodăria țărănească, cât și în familia meșteșugărească, un apanaj al femeilor era cusutul. În modelarea îmbrăcăminte, dar și al locuinței un rol important l-a avut broderia. Broderia a jucat și joacă și astăzi un rol important în decorarea îmbrăcăminte, dar și al unor obiecte de uz casnic.

Pe lângă gospodărie, broderia este prezentă și în cadrul cultului religios. Prezența unor frumoase broderii este atestată în cadrul artelor minore existente în patrimoniul Bisericii Ortodoxe. Modelul broderiei este existent și în cadrul bisericilor protestante, unde după cum se știe nu este permisă prezența imaginilor, a statuilor și a icoanelor.

Pentru decorarea interiorului bisericii, creștinii protestanți din Ardeal, au făcut apel la broderie. Aceasta este prezentă în cadrul țesăturilor care decorează masa altarului, amvonul, orga, ferestrele, băncile și podelele bisericilor. De asemenea, broderia o găsim în decorarea veșmintelor bisericești, a diverselor acoperăminte, ștergare, perdele și steaguri.³

După cum vedem, broderia este o artă prin care se decorează sau se personalizează o varietate de articole de îmbrăcăminte și produse textile cu întrebuințări variate. În vechime, după cum am amintit mai sus, era un apanaj al femeilor, care se preocupau de această tehnică și pe care o învățau de la vârste fragede, această artă realizându-se manual. În perioada modernă, se folosește pentru brodat o mașină de cusut simplă, dar mișcarea ghergefului, în care era prins materialul pentru brodat se face tot manual, urmărind desenele trasate în prealabil pe material. Broderia este valoroasă mai ales datorită faptului că are un impact vizual deosebit, cu rolul de a aduce la lumină o trăsătură specială pentru produsele realizate. Cel mai important aspect al broderiei este acela că un obiect brodat are o viață îndelungată, nu este afectat de spălările repetate și de alți factori externi.⁴

Un rol major în realizarea broderiei îl joacă tiparele, care se aplicau pe un material textil cu ajutorul tușului, a cărbunelui sau a cernelii, realizarea broderiei făcându-se prin cusături care urmează modelul imprimat pe pânză.

Tiparele pentru brodat sunt prezente și în cadrul Muzeului de Istorie. În cadrul colecției noastre au fost identificate un număr de 10 clișee/modele pentru brodat. Ele sunt de data recentă, din secolul al XIX-lea. Nouă dintre ele imită

² Joseph Haltrich, "Culturhistorischen Skizzen aus Schäßburg", în *Sächsisches Hausfreund*, XXX Jahrgang, Kronstadt, 1868, p.88.

³ Ana Maria Gruia, "Broderii de cult din colecția Bisericii Unitariene din Cluj-Napoca" în *Studia Universitas Babeș-Bolyai, Historia*, L-LI, 3, 2005-2006, p. 154.

⁴ <https://decusut.ro/blog/tehnici-speciale-in-broderie/> 03.01.2018.

motive vegetale și florale, iar unul are doar romburi și dungi poziționate pe mai multe șiruri.

Clișeele acestea reflectă moda epocii, paradigma la care s-au raportat sighișorenii în secolul al XIX-lea și gustul lor pentru frumos. Pe de altă parte, nu putem spune însă, dacă ele reprezintă modele preluate din moda occidentală sau păstrază tradiția locală, deoarece modelele florale și vegetale sunt prezente în decorațiile tradiționale săsești, dar și în modelele preluate, în epocă, din mediul central european.

Dincolo de faptul că, au fost opera unei bresle sau un meșteșug casnic, aceste tipare reflectă măiestria meșterilor necunoscuți sighișoreni, care au realizat aceste tipare, gradul lor de pricepere demonstrând încă o dată faptul că și-au depășit condiția de meșter, aceste tipare putem spune că devin adevărate mici opere de artă.

1. Clișeu pentru imprimat pânza

Nr. inv. 1 760

Descriere: Clișeu pentru imprimat pânza în vederea brodării din lemn, de formă aproximativ patrulateră, cu un decor vegetal din metal, probabil alamă, montat pe suportul din lemn.

Epocă: secol XIX.

Dimensiuni: L=9,5 cm ; LA= 7cm;

2. Clișeu pentru imprimat pânza

Nr. inv. 1 761

Descriere: Clișeu pentru imprimat pânza în vederea brodării din lemn, de formă apoximativ pentagonală, cu un decor floral conținând butoni și tije semicirculare din metal, probabil alamă, montat pe suportul din lemn.

Epocă: secol XIX.

Dimensiuni: L= 6 cm ; LA= 5,5 cm;

3. Clișeu pentru imprimat pânza

Nr. inv. 1 762

Descriere: Clișeu pentru imprimat pânza în vederea brodării din lemn, de formă aproximativ circulară, cu un decor floral din metal, conținând 21 de butoni și tije semicirculare din metal, probabil alamă, montat pe suportul din lemn.

Epocă: secol XIX.

Dimensiuni: L=8 cm ; LA= 6 cm;

4. Model de imprimat pânza pentru brodat

Nr. inv. 2130

Descriere: Model de imprimat pentru brodat din lemn cu dungi și romburi mici poziționate pe câte două rânduri, din metal, montat pe suportul din lemn.

Epocă: secol XIX.

Dimensiuni: L = 17 cm; LA=12 cm

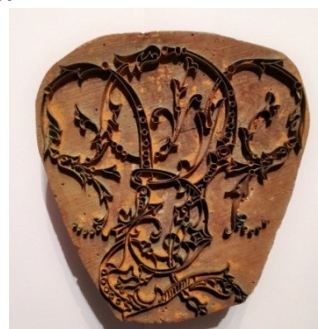
5. Model de imprimat pânza pentru brodat

Nr. inv. 2131

Descriere: Model de imprimat pentru brodat din lemn de formă trapezoidală cu un decor vegetal, de inspirație barocă, din metal, probabil alamă, montat pe suportul din lemn. Din cauza folosirii o mică porțiune din modelul vegetal este deteliorat

Epocă: secol XIX.

Dimensiuni: L = 17 cm; LA=15 cm

6. Model de imprimat pânza pentru brodat

Nr. inv. 2132

Descriere: Model pentru imprimat pânza din lemn, de formă aproximativ pentagonală, cu un decor floral din metal, probabil alamă, format din butoni circulari aranjați pe trei rânduri, din care un rând cu butoni de dimensiuni mai mari și două rânduri de butoni de dimensiuni mai mari, montat pe suportul din lemn.

Epocă: secol XIX.

Dimensiuni: L = 11,5 cm; LA=10cm

7. Model de imprimat pânza pentru brodat

Nr. inv. 2133

Descriere: Model pentru imprimat pânza din lemn, de formă aproximativ pentagonală, cu un decor floral din metal, probabil alamă, format din butoni circulari aranjați pe trei rânduri, din care un rând cu butoni de dimensiuni mai mari și două rânduri de butoni de dimensiuni mai mari, montat pe suportul din lemn.

Epocă: secol XIX.

Dimensiuni: L = 11,5 cm; LA=10cm

8. Model de imprimat pânza pentru brodat

Nr. inv. 2134

Descriere: Model pentru imprimat din lemn de formă aproximativ circulară cu un decor floral din metal, probabil alamă format din butoni circulari și tije semicirculare care imită frunze, montat pe suportul din lemn.

Epocă: secol XIX.

Dimensiuni: L=9 cm; LA= 9 cm.

9. Model de imprimat pânza pentru brodat

Nr. inv. 2922

Descriere: Model pentru imprimat din lemn de formă aproximativ trapezoidală, cu un decor floral din metal, probabil alamă, montat pe suportul din lemn. Modelul rezeșintă butoni circulari și tije semicirculare, care imită frunzele.

Epocă: secol XIX.

Dimensiuni: L= 6 cm.

10. Model de imprimat pânza pentru brodat

Nr. inv. 2984

Descriere: Model pentru imprimat din lemn, de formă ovală cu un decor floral din metal, probabil alamă, format dintr-un rând de butoni circulari și 12 tije semicirculare care imită frunze, montat pe suportul de lemn.

Epocă: secol XIX.

Dimensiuni: L=7 cm; LA=4,5 cm

STICKVORLAGEN IN DER SAMMLUNG DES SCHÄSSBURGER GESCHICHTSMUSEUMS (Zusammenfassung)

Wie bekannt, besaß Schäßburg eine reiche Handwerkstradition. Das Wirken der Handwerkszünfte des an der Großen Kokel gelegenen Ortes, identifiziert sich praktisch mit der Jahrhundertealten Geschichte der Stadt. Unter den Handwerken spielten Weber, Tuchmacher, Schneider und Fransenmacher eine wichtige Rolle. Die Moderne, brachte im Bereich der Schneiderei Spezialisierungen mit sich. Zusammen mit dem städtischen Handwerk, sowohl im bäuerlichen Haushalt als auch in der Handwerkerfamilie, war die Haupttätigkeit der Frauen das Nähen.. Die Stickerei hatte - und hat auch heute noch - eine wichtige Rolle bei der Verzierung von Kleidung sowie Haushaltsgegenstände. Stickerei ist eine Kunst, die eine Vielzahl von Kleidungsstücken und Textilien für verschiedenste Zwecke schmückt oder personalisiert.

Eine wichtige Rolle beim Sticken spielen die verschiedenen Mustervorlagen, welche mit Tusche, Kohle oder Tinte auf ein textiles Material übertragen wurden, wobei die Stickerei durch Nähte die dem auf dem Stoff aufgedruckten Muster folgen erfolgt. Solche Stickvorlagen sind auch in dem Schäßburger Geschichtsmuseum vorhanden. In unserer Sammlung wurden insgesamt 10 Schablonen/Muster identifiziert. Sie sind eines neueren Datums und stammen aus dem neunzehnten Jahrhundert. Neun von ihnen ahmen Pflanzen- und Blumenmotive nach und eines weist bloß mehrere Reihen von Rauten und Streifen auf.

Cuvinte cheie: Sighișoara, meșteșuguri, broderie, tipare, artă.

Schlüsselworte: Schäßburg, Handwerk, Stickerei, Muster, Kunst.

„DAR DE FRUMOS” – CERAMICA HABANĂ DIN COLECȚIA MIUZEULUI DE ISTORIE SIGHIȘOARA

Lavinia Carmen Avram

Ceramica este o artă pură. În același timp este și cel mai simplu, dar și cel mai dificil obiect de artă. Cel mai simplu pentru că este cel mai elementar; cel mai dificil pentru că este cel mai abstract. Din punct de vedere istoric este primul obiect de artă. Cele mai vechi vase au fost realizate manual, din argilă brută săpată din pământ și uscate la soare și vânt.

Înainte ca omul să scrie, înainte să aibă o literatură sau o religie, avea această „artă”, ceramica din această perioadă impresionându-ne prin forma expresivă. Când focul a fost descoperit, omul a învățat să-și facă vasele mai grele și mai durabile; când roata a fost inventată putem adăuga mișcări de ritm și revoltă la conceptele sale de formă, astfel toate esenialele artei abstracte erau prezente.

Subiectul acestui articol urmărește să evidențieze ceramica de tradiție habană (din colecția muzeului) lucrată în Transilvania. Aceste piese erau destinate lumii bogate și mai apoi claselor de mijloc.

Habanii au fost meșteșugari ce s-au distins, în cursul secolelor XVI – XVIII, prin îndeletniciri multilaterale.

Habanii sunt acei olari anabapțiști care s-au refugiat, în secolul al XVI-lea și al XVII-lea, din Elveția, Germania și Țările de Jos, din fața persecuției religioase. Potrivit cercetărilor denumirea de „*haban*” provine de la cuvântul german „*Haushaben*”, care înseamnă *gospodărie, colonie*. Habanii erau un grup anabaptist, creștini noi care proclamau revenirea la creștinismul antic. Trăiau în comunități închise, izolați de locuitorii orașului sau satului. Își gestionau averea la comun, locuiau într-o colonie și erau botezați numai la vârste mature, deoarece considerau că asumarea identității religioase trebuie să fie un act conștient. În Ungaria, aristocrații iluminați erau dornici ca aceștia să se stabilească pe pământurile lor, deoarece habani practicau diverse meșteșuguri la nivel înalt cum ar fi: medici, vieri, cuțitari, meșteri sticlari, clerici și olari.¹

---

¹ Revesz Csaba, *Cearmica*, p.11; Ligia Fulga, Lia Maria Voicu, *Ceramica de tradiție habană. Istorie, mentalități și relații comerciale în secolul al XVIII-lea*, Brașov, 2013, p.19.

Meșterii habani au fost aduși în Transilvania încă din secolul al XVI-lea, primii emigranți venind din Moravia. Documentele de arhivă oferă informații despre așezarea lor la Vințu de Jos, în secolul al XVII-lea, unde au format o „comunitate habană” și au lucrat vase pentru curtea princiară de la Alba Iulia a principelui Bethlen. Erau numiți „frați moravi” și, pentru că erau scutiți de impozite și le-a fost oferită libertate religioasă în Dieta de la Cluj din 1622, au fost numiți „sectă tolerată”.² Această libertate religioasă le-a fost suspendată după anul 1763, când Maria Tereza semnează Edictul trecerii lor la catolicism. O parte s-au convertit, alta a luat drumul pribegiei, refugiindu-se la Teiuș, în Scaunul Mediașului, iar alții în Scaunul Rupea. Primul grup de transmigranți au fost instalați mai ales în sudul Transilvaniei, unde locuiau sașii. Acest grup ținea legătura cu centrul de anabatiști de la Vințu de Jos.³ Pe unde au trecut au lăsat o producție de ceramică cu o mare valoare artistică, constituind izvorul vechii ceramici săsești și, mai târziu, al celei maghiare din zona Corund.

În anul 1764, călugărul iezuit Teofil Defini a fost trimis în „colonia habană” de la Vințu de Jos pentru a-i reconverti la catolicism, în acest scop folosind concomitent violența armelor, dar și „argumentul” acordării de privilegii. O parte din familiile habane s-au refugiat la Criș, județul Alba, și la Saschiz, județul Mureș, unde, prin anii 1660-1770, apare o nouă variantă de ceramică grafitată cu albastru de cobalt, cunoscută și ca „ceramică de Saschiz”.⁴

Datorită ceramicii lor decorative, cunoscută sub denumirea de „faianță habană”, au trezit atenția specialiștilor și au provocat concurență porțelanului chinezesc.

Activitatea habanilor s-a desfășurat în baza unor regulamente, în acord cu concepția lor religioasă, evidențiindu-se ce este permis și ce nu este permis în producerea obiectelor de lux, cu condiția ca toate creațiile să fie realizate într-o tehnică perfectă.

Regulamentul din anul 1584 prevede evitarea concurenței, interzicerea realizării de forme noi, inestetice și folosirea de culori intense pe vase. Întreg venitul obținut rămânea bun al comunității și astfel se evita cumpărarea de obiecte luxoase pentru olari și soțiile acestora. Ulterior, în anul 1594, se aduc completări Regulamentului, prin care se accepta folosirea culorii albastre pe smalțul alb, decorarea mijlocului piesei cu cunună, în care să fie trecut anul de fabricație precum și inscripționarea numelui pentru care a fost creat vasul. De

²*Ibidem.*, p.23; Vasile Radu, *Habane și post-habane în colecția Muzeului Memorial „Octavian Goga” Ciucea*, Cluj-Napoca, 2007, p.12.

³Ligia Fulga, Lia Maria Voicu, *op.cit.*, p.24.

⁴Vasile Radu, *op.cit.*, p.12.

asemenea, tot acum, se impunea ca pe cahelele albe decorul să se realizeze într-o singură culoare.⁵

Meșteșugarii habani de la Vințu de Jos lucrau pe „branșe”, în ateliere comune unde aveau la dispoziție mijloacele de muncă și materiile prime. Din cadrul branșei, una-două persoane se îngrijeau de materiile prime, de prelucrarea lor, de repartizarea sarcinilor de muncă, etc. În cadrul diferitelor branșe, diviziunea muncii era organizată până în cele mai mici faze ale producției. Modul de organizare a diferitelor branșe era unitar și dentic. Branșele meșteșugărești fiind astfel organizate, capacitatea de producție a atelierelor era însemnată, ceea ce explică faptul că ajung să concureze în unele meserii, nu numai în privința calității mărfurilor, dar și în privința cantității produse, cu meșteșugarii breslași a diferitelor orașe, provocând îngrijorarea acestora.⁶

Tehnologia de producere

Procesul de producție a vaselor habane a fost bine organizat până în cea mai mică fază. Atât arderea, cât și pregătirea smălțurilor au fost strict secrete. Rețeta era transmisă de șeful de producție, pe cale orală.⁷

Vasele din argilă au fost acoperite, după prima ardere, cu smălț, peste care au fost aplicate ornamentele, în patru culori diferite, care, după a doua ardere, se fixa indisolubil pe vas. Argila a existat în cantitate suficientă la Vințu de Jos, și experiența olarilor habani le-a permis, prin adăugarea de nisip, sare și salpetru, să-i dea o plasticitate deosebită, care permitea obținerea unor pereți foarte subțiri. Smălțuirea, pictarea și arderea vaselor necesitau solide cunoștințe tehnice, deoarece în afară de compoziția chimică corectă și a granulației smălțurilor, meșterii trebuiau să cunoască viteza corectă de încălzire a cuptoarelor, precum și temperatura de ardere a smălțului. În funcție de culoare și compoziție se deosebesc trei tipuri de glazură:

1. glazură albă de cositor;
2. glazură galbenă de antimoniu – elaborată la Vințu de Jos;
3. glazură albastru de cobalt – utilizată cel mai frecvent.⁸

În prima jumătate a secolului al XVII-lea habanii au folosit la realizarea vaselor așa numitul smălț de cositor, constând dintr-un amestec de cositori oxid

⁵ Karla Roșca, Host Klusch, *Ceramica din Transilvania*, Editura Honterus, 2010, p.31.

⁶ Magdalena Bunta, *Meșteșugarii habani în Transilvania. Activitatea, rolul și importanța lor în economia Transilvaniei secolului al XVII-lea*, în „Acta Musei Napocensis, XVI, 1979, p.264.

⁷ Karla Roșca, Host Klusch, *Tehnologia de producție și caracteristicile vaselor din Vințu de Jos, județul Alba*, în „Cibinium”, 2009-2010, p.74.

⁸ Idem, *Ceramica...*, p.32.

de plumb, astfel vasele aveau o glazură opacă, albă ca laptele, asemănătoare porțelanului. Pe acest fond se aplica rapid culoarea, pentru că stratul de argilă absorbea imediat apa, nefiind posibile decât puține corecturi. Piese decorate erau apoi arse la o temperatură înaltă.⁹

Prin metoda „focului mic” și ulterior a „focului mare”, din minereul de cobalt se extrăgea un cristal albastru (oxid de cobalt), care amestecat cu glazuri dobândește culori de la albastru deschis la albastru foarte închis. Deosebit de frumoase sunt vasele de culoarea lavandei, care datorită culorii, au un aspect atât de plăcut, motiv pentru care meșterii au renunțat la ornamentarea lor.¹⁰

Forme și trăsături stilistice

Din mulțimea formelor, putem recunoaște câteva tipuri de bază a căror origine trebuie căutată în atelierele habanilor din Occident, în influențele turcești sau în meșteșugul autohton. Forma o alegea cel care comanda vasul, astfel că abaterile de la vasul „tipar” se datorează mai degrabă gustului viitorului proprietar, decât creativității olarilor habani.¹¹

Analiza morfologică prezintă câteva tipuri predilecte pentru faianța slovacă, în special cânceele de mărime mijlocie, care se dezvoltă din timpul haban numit „*bufniță*”, cu forma pântecoasă, ușor greoaie, cu gâtul gros și evazare abia sesizată spre gură. Aceste câncee au fost răspândite și căutate în mediile populare.¹²

În al doilea sfert al secolului al XVII-lea apare cana sferică cu gât îngust denumită în popor „cană cu gât de lebedă”, a cărei formă este probabil de origine orientală, adusă în Europa fie de orfevri, fie de meșterii care prelucrau cuprul.¹³

Cânceele, de foarte multe ori, se închideau cu capac de cositor fixat printr-o balama de toartă și șarnieră; uneori au și talpa placată cu inel de cositor concentric. Acest accesoriu ilustrează un aspect de colaborare profesională între meșterii habani care realizau piesa și breasla cositorarilor care turnau și montau capacul de cositor după circumferința gurii.

Gama morfologică a vaselor habane prezintă uzul lor în reședințele princiare și nobiliare, dar și recuzita de împodobire a interiorului.

---

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p.33.

¹¹ *Ibidem*, p.34.

¹² Ligia Fulga, *Contacte culturale în ceramica transilvăneană a secolelor XVIII și XIX*, Sibiu, 1983, p.16.

¹³ Karla Roșca, Host Klusch, *Ceramica ....*, p.34.

În ceea ce privește stilul acestei ceramici, ea poate fi divizată în trei grupe mari.

1. Cele mai timpurii (1621-mijlocul secolului al XVII-lea) urmează stilul renescentist moștenit din atelierele slovace, maghiare și morave. Este vorba despre o ceramică fină, decorată cu smalt de cositor și cu elemente tipic itliene: raze, șiruri de benzi formante din linii verticale, motive realizate în panglică. În ceea ce privește culorile, se foloseau: galbenul, albastrul, movul și verdele. Nu se foloseau reprezentări figurale deoarece le interzicea religia.¹⁴
2. Începând cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea – stilul baroc – se răspândește treptat. Putem observa o contopire între motivele decorative clasice habane, măiestria meșterilor olari din Vințu de Jos și cerințele clienților turci. La vasele fabricate în această perioadă este tot mai prezentă culoarea albastru de cobalt, de unde denumirea de „ceramică habană albastră”. Vasele erau acoperite cu engobă albastră și decorate sub smaltul de plumb cu smalt de staniu alb sau colorat. Pe lângă ornamentele florale apar clădirile și păsările stilizate.¹⁵
3. În secolul al XVIII-lea ceramica habană devine tot mai similară ceramicii populare. Se schimbă formele, ornamentele se adaptează mai degrabă populației locale, olăritul meșterilor habani încorporându-se olăritului popular. Putem spune că nu se mai respectă cu strictețe regulamentele stilului haban, acceptându-se astfel influențele spațiului transilvănean.¹⁶

Ornamentica are puterea să explice și să reconstituie modalități de comunicare culturală, constituind un sistem de semne. Semantica ornamentală poate fi astfel clasificată: abstractă, concretă și simbolică.

Ornamentica reprezintă depozitarea tainelor clective ale fiecărei etnii, constituind o modalitatea de comunicare etnoculturală. Realismul ornamenticii populare este pus în lumină și de rolul activ al artistului popular, care scoate în evidență cunoștințele despre lumea înconjurătoare în frumosul artistic.

Fiecare interpretare în parte reprezintă un simbol. Astfel, câinele simboliza credința, vulturul – puterea, calul– cavalerismul, onoarea, cerbul – rolul lui Dumnezeu, etc.¹⁷

¹⁴*Ibidem.* Karla Roșca, Host Klusch, *Tehnologia de producție și caracteristicile vaselor din Vințu de Jos, județul Alba*, în „*Cibinium*”, 2009-2010, p.76.

¹⁵*Ibidem.*

¹⁶*Ibidem* , p.77.

¹⁷ Nicolae Dunăre, *Ornamentica tradițională contemporană*, ed.Minerva, București, 1979, p.143.

Ornamentica ceramicii habane nu este întâmplătoare, reprezentând un text cultural complex și foarte bine definit datorat Bibliei și cărților religioase. Motto-ul habanilor este: „*Von Gott ist alles!*” („Totul vine de la Dumnezeu!”).¹⁸

În modul de prezentare ornamentală, ceramica habană transilvăneană se deosebește de cea slovacă nu atât prin cromatică, ci prin supradimensionarea unor motive florale și zoomorfe, care revin în registrul decorativ, ocupând întreaga suprafață a vasului. Motivul central este permanent bordurat.¹⁹

Motivul zoomorf - *pasărea și cerbul* – în ceramica transilvăneană acestea sunt supradimensionate, atenția meșterului fiind axată numai asupra lor, compoziția florală fiind ignorată. Olarul se axează pe redarea de linii esențiale și sugestive a motivului zoomorf. *Pasărea* sau *cerbul* devin motive tipizate și abstracte.²⁰

Motivul floral cuprinde „pomul vieții”, dar și numeroase reprezentări naturiste de buchete de flori, cât și ramuri înfruzite cu flori. Ornamentica florală se întinde pe toată suprafața vasului.²¹

***

În concluzie, putem precizia că ceramica habană este frumoasă și originală. Grație splendorii ei a trezit interesul specialiștilor, pasionaților de artă și colecționarilor. Din multitudinea și varietatea ceramicii decorative transilvănene putem spune că poate fi considerată cea mai veche ceramică de acest fel și că este rezultatul unei evoluții milenare.

În colecția Muzeului de istorie din Sighișoara există o colecție de 6 vase habane, dintre care două provin din spațiul austriac sau maghiar. Existența simultană a pieselor habane transilvănene cu producția de import a faianței slovace și austriece sublinează mentalul epocii Luminilor.

---

¹⁸ Karla Roșca, Host Klusch, *Ceramica....*, p.42.

¹⁹ Ligia Fulga, *Contacte culturale în ceramica transilvăneană a secolelor XVIII și XIX*, Sibiu, 1983, p.19.

²⁰ *Ibidem*, p.21.

²¹ *Ibidem*, p.24.

1. CANĂ

Zona: Transilvania

Datare: secolul al XVII-lea

Atelier: Vințu de Jos

Material, tehnică: faianță habană, modelată la roată, caolin fin, pastă de culoare alb-gălbuie, două arderi oxidante.

Morfologie, ornamentală: corpul vasului are o formă relativ globulară, suprafața exterioară fiind împărțită în mai multe sectoare prin caneluri verticale care conferă o formă ușor ondulată. Marginea vasului este ușor înclinată, fiind prevăzută cu o buză ascuțită. De sub buza vasului pornește o toartă cu o canelură laterală, care coboară până în treimea inferioară a vasului. Suprafața exterioară a fost smălțuită integral, utilizându-se un smalt alb și portocaliu de fond peste care s-a aplicat un decor marmorat de culoare albastru de cobalt. Decorul, deși este executat într-o compoziție cromatică modestă, are expresiv, chiar fascinant prin aplicarea lui asimetrică, ceea ce îi conferă tensiune artistică și dinamism.

Comentariu: vasul a fost descoperit în cadrul săpăturilor arheologice din anul 1995 efectuate în clădirea „Casa cu Cerb” din Sighișoara. Datorită condițiilor de zacere în pământ, smaltul a suferit un puternic efect de degradare, culoarea portocalie transformându-se într-un brun gălbui, iar albul de fond și-a pierdut din puritatea inițială.

2. CANĂ

Zona: Transilvania

Datare: secolul al XVII-lea

Atelier: Vințu de Jos

Material, tehnică: pastă fină, modelată la roată, angobă cu smalt de cositor și plumb, pictat cu pensula, culori obținute la foc înalt din oxizi metalici: albstu-cobalt, galben-antimoniu, verde-cupru, două arderi oxidante

Morfologie, ornamentică: cană bilobată, buza ușor răsfrântă și ciobită în unele locuri, corpul semiglobular, fundul îngust cu postamentul. Din umărul vasului pornește o toartă potrivit de lată. Vasul este smălțuit albastru de cobalt, cu un decor de linii punctate la umăr și la bază, și un descor de flori albe cu galben. Anul apare împărțit: jumătate „16” în stanga ornamentului cu flori, iar în dreapta ornamentului apare cealaltă jumătate „98”.

Comentariu:

3. CĂNCEU CU CAPAC

Zona: Transilvania

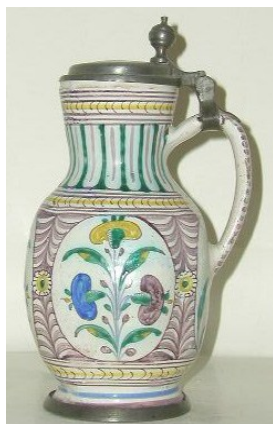
Datare: secolul al XVIII-lea

Atelier: ?

Material, tehnică: pastă fină, modelată la roată, angobă cu smalt de cositor și plumb, pictat cu pensula, culori obținute la foc înalt din oxizi metalici: albastru-cobalt, galben-antimoniu, verde-cupru, violet-mangan, două ardere oxidante.

Morfologie, ornamentală: corp piriform, aplatizat în zona pântecului, cu capac de cositor cu șarnieră și mâner, cu toartă de susținere laterală; la bază montat inel de cositor; fond alb, decor amplasat pe toată suprafața, delimitat în două registre orizontale. În jurul gâtului, decor compact format din alveole verticale cu benzi și linii pictate în alternanță de verde și violet; în zona diametrului maxim, trei cartușe delimitate prin fond compact violet și mic deor fitomorf galben dispus vertical; în centrul cartușelor, buchet floral (albastru, galben, violet); buza, baza gâtului și la baza diametrului maxim, motiv tip frânghie colorată galben.

Comentariu:

4. CĂNCEU CU CAPAC

Zona: Transilvania

Datare: secolul al XVIII-lea

Atelier: ?

Material, tehnică: pastă fină, modelată la roată, angobă cu smalt de cositor și plumb, pictat cu pensula, culori obținute la foc înalt din oxizi metalici: albuș-cobalt, galben-antimoniu, verde-cupru, violet-mangan, două arderi oxidante.

Morfologie, ornamentală: corp piriform cu capac de cositor (lipsă capac cositor), cu sistem de prindere pe toarta laterală; la bază montat inel de cositor, fond alb, decor istoriat amplasat pe toată suprafața – scenă de gen: o perche de cerbi colorați în violet-mangan plasați într-un decor rustic cu pomi cu coroană dublă, colorați în verde și accente de galben; deasupra și sub diametrul maxim alveole verticale (cu franjuri) cu benzi colorate în violet-mangan.

Comentariu:

5. CANĂ CU CAPAC

Zona: spațiul austro-ungar

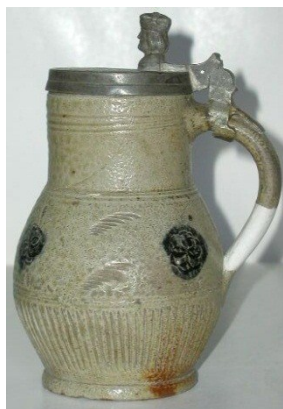
Datare: secolul al XVIII-lea

Atelier: ?

Material, tehnică: pastă fină, modelată la roată, angobă cu smalt de cositor și plumb, pictat cu pensula, culori obținute la foc înalt din oxizi metalici: albastru-cobalt, două arderi oxidante.

Morfologie, ornamentică: corp piriform cu capac de cositor cu șarnieră și mâner un cap de nobil, cu sistem de prindere pe toarta laterală, fond alb, cu un decor de linii la umăr și la bază, decor de flori albastru-cobalt în diametrul maxim. Capacul din cositor este ștanțat cu inscripția: „K.I.H.2”.

Comentariu:

6. HALBĂ

Zona: posibil Ungaria

Datare: secolul al XIX-lea (1854)

Atelier: ?

Material, tehnică: pastă fină, modelată la roată, angobă cu smalt de cositor și plumb, două arderi oxidante.

Morfologie, ornamentală: corp cilindric, cu toartă de susținere laterală și capac de cositor cu mâner, fond alb-gălbui, decor în relief, amplasat pe toată suprafața în cartușe delimitate prin decor fitomorf (viță de vie) dispus vertical; în centrul cartușelor, motiv antropomorf; la bază motiv fitomorf - *viță de vie*; capacul din cositor este ștanțat cu inscripția: „*Ios: Lechner 1854*”.

Comentariu:

**„BEAUTIFUL GIFT” - HABAN CERAMIC
THROUGH THE COLLECTION OF THE HISTORY
MUSEUM OF SIGHIȘOARA
(Abstract)**

Produce by a medievalcraft in Western and Central Europe, Haban ceramic is an exceptional field in the art of clay modeling. The article presents a brief history of Transylvanian Haban craftsmen, the manufacturing technology used for ceramic objects and the wonderful pieces of Haban ceramics from the Museum collection.

Cuvinte cheie: ceramică, faianță habană, Transilvania, Vințu de Jos, meșteri habani.

Keywords: ceramics, Haban faiances, Transylvania, Vințu de Jos, Haban craftsmen.

BRÂU DE TIP MAITZ DIN SECOLUL AL XIX-LEA RESTAURARE ȘI CONSERVARE

Sorina Parchirie

Portul popular este parte integrantă a culturii materiale fiind un mijloc de identificare a specificului unui popor, odată cu limba și obiceiurile sale. Costumul popular este o combinație a tradițiilor locale, a așezarilor geografice și a posibilităților economice. El a însoțit omul în toate evenimentele vieții sale, fiind un purtător de simboluri.¹

Vestimentația săsească înseamnă eleganță, măiestrie și culoare.

Portul săsesc a păstrat atât piese de îmbrăcăminte de tradiție țărănească, cât și elemente care au fost preluate din costumul bureghez de la oraș și al naționalităților conlocuitoare. Înflorirea economică a meșteșugarilor, care erau organizați în orașe în bresle, a creat țărănimii posibilitatea de a purta veșminte mai bogate.

Costumul popular săsesc a fost bine croit, este bogat în broderii care sunt cusute manual, cu motive florale, cu o simbolistică aparte, în culorile roșu, albastru, galben, negru pe piele, postav, pânza de bumbac sau cânepă toarse și țesute în casă.²

Un loc deosebit în cadrul portului popular săsesc îl ocupă podoabele și bijuteriile. Una dintre cele mai interesante piese este cordonul cu reliefuri metalice (Spangengurtel). Piese realizate din aur cu metale prețioase erau destinate populației de la oraș, iar cele din alamă cu piatră de sticlă și rareori din argint cu pietre semiprețioase, erau întâlnite frecvent în zonele rurale.

În colecția Muzeului de Istorie din Sighișoara se găsesc câteva podoabe printre care și un cordon cu cataramă folosit ca podoabă în portul popular săsesc.

Descrierea piesei:

---

¹Iuliu Bielz, *Portul popular al Sasilor din Transilvania*, <https://www.scribd.com/document/.../Portul-Popular-Al-Sasilor-Din-Transilvania>, accesat la data de 25.08.2018.

² Adolf Schullerus, *Scurt tratat de etnografie a sașilor din Transilvania*, Editura Meronia, București, 2003.

Brăul cu dimensiunea de 69 cm lungime și aprox. 4,70-5,00 cm lățime, este confecționat dintr-un cordon din piele îmbrăcat în catifea vișinie și brocart argintiu. Cordonul este căptușit cu o panglică țesută în culorile bej și albastru.

Pe panglica de brocart sunt fixați nouă butoni situați la distanțe egale. Butonii sunt din alamă, realizați prin turnare și sunt formați din două plăcuțe, una plată și una cu boltă, cea de a doua fiind filigranată. Caboșoanele din vârfuri sunt rotunde, din sticlă de culoare alb-gălbui și verde.

Cingatoarea prezintă la capete două cataramae formate din două părți prinse cu o balama, lucrată manual, pentru o mai bună mobilitate la prindere a lor. Cataramele sunt din alamă decorată cu motive florale realizate prin tehnica filigranului, iar la capăt sunt lipite cârligul și veriga de prindere.

Diagnostic:

Piesa nu a fost restaurată niciodată.

Partea din material textil prezenta pete de murdărie, precum și pete de rugină de la metalul care era prins pe cordon.

Componentele din alamă prezenta producții de coroziune specifici cuprului și fierului din compoziție.

Pentru restaurarea acestei piese a fost necesară dezasamblarea ei în părți componente și curățarea acestora în funcție de material.

Cureaua suport din piele a fost curățată și hidratată cu emulsie pentru piele. Piesele din alamă au fost curățate în acid formic 10% diluat în apă distilată, combinat cu curățare mecanică, neutralizare repetată în băi de apă distilată, uscare și conservate cu lac Paraloid B72. Panglicile din material au fost spălate cu detergent lichid cu pH-neutru.

ANEXA

Ansamblu piesă înainte de restaurare

Detaliu cataramă (1) înainte de restaurare

Detaliu cataramă (2) înainte de restaurare

Detaliu butoni înainte de restaurare

Detaliu cataramă și butoni înainte de restaurare

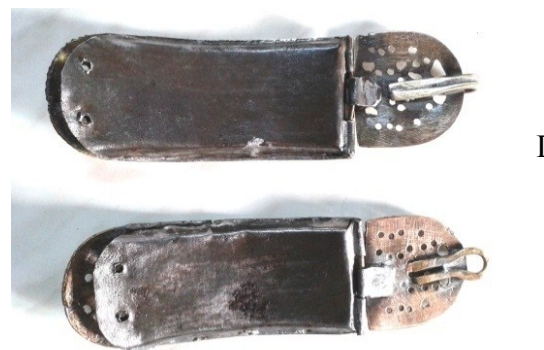
Detaliu pânză înainte de restaurare

Detaliu cataramă și pânză înainte de restaurare

Detaliu butoni după restaurare

Detaliu cataramă după restaurare

Detaliu catarama după restaurare

Detaliu catarama si butoni după restaurare

Detaliu buton dezmembrat după restaurare

Ansamblu piesă după restaurare

THE RESTORATION OF A SAXON CORD USED AS AN ORNAMENT IN THE SAXON FOLK COSTUME (SUMMARY)

In the first part of this article, the author described a short history of the Saxon folk costume, and the second part represents a description of the restoration of a Saxon cord.

The piece exists in the collection of the History Museum, Sighisoara.

Cuvinte cheie: Podoaba din alamă, costum popular sasesc, restaurare, conservare.

Keywords: The ornament of brass, popular Saxon costume, Transilvania, restoration, conservation.

BANCNOTE ROMÂNEȘTI ȘI BANCNOTE GERMANE DE OCUPAȚIE (1917) AFLATE ÎN PATRIMONIUL MUZEULUI DE ISTORIE SIGHIȘOARA

Mircea-Radu Iacob

În materialul de mai jos, vom încerca să prezentăm politica de emisiune monetară a Băncii Naționale a României pentru a face față efortului de război al țării în timpul Primului Război Mondial și în paralel, din aceeași perioadă, după ocuparea de către armatele Triplei Alianțe a capitalei, politica de jefuire sistematică a bogățiilor teritoriilor ocupate, prin introducerea în paralel cu bani românești aflați în circulație, a unor emisiuni germane de bancnote fără acoperire, așa numiții bani de război. Prin utilizarea ca instrument de plată a acestora, denumiți cu cinism tot „lei”, se realiza de fapt rechiziționarea gratuită și discreționară de către ocupanții vremelnici a tot ce-și doreau din teritoriul ocupat.

În susținerea celor ce vom prezenta, la final vom descrie bancnotele care au circulat în România în acea perioadă, și aflate în colecțiile muzeului nostru.

Primul Război Mondial sau Războiul cel Mare, a avut ca sistem declanșator asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului austro-ungar de către un naționalist sârb Gavrilo Princip, pe data de 28 iunie 1914, la Sarajevo.¹

Cercurile conducătoare ale politicii austro-ungare găsesc în acest atentat pretextul nesperat al mult doritei regulări de socoteli cu Serbia; va urma apoi cu România. Ultimatumul către Serbia a fost redactat, în așa fel încât el să nu poată fi primit de Serbia, astfel războiul să fie inevitabil.²

La 28 iulie 1914 Austro-Ungaria declară război Serbiei. La 31 iulie, Germania declară război Rusiei, iar la 3 august Franței. În aceeași zi Germania invadează teritoriul Belgiei. A doua zi, Anglia declară război Germaniei. O lună mai târziu, Turcia și Japonia se prinseseră și ele în „hora sângeroasă”.³

---

¹ <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/cum-s-a-declansat-primul-razboi-mondial-fara-ca-nimeni-sa-si-doreasca-asta>, accesat în data de 03.09.2018.

² Costin C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, Editura Casei Școalelor Atelierele „Cartea Românească”, București, 1925, p. 119.

³ *Ibidem*, p. 122.

Primul consiliu de coroană, se va ține la Sinaia în castelul Peleş, sub președenția regelui Carol I, în ziua de 3 august 1914. La acest consiliu a participat întregul guvern, în frunte cu președintele consiliului de miniștri Ioan I. C. Brătianu, unde regele încearcă să convingă consiliul de coroană să intre în război de partea Triplei Alianțe, arătându-le chiar tratatul încheiat de el și contrasemnat de Ioan Brătianu și reînnoit sub guvernul primului ministru Catargiu, Sturza și Maiorescu. Nici unul dintre cei care, fuseseră până în acel moment prim-miniștrii nu văzuseră vreodată acel document.⁴

Regele Carol I se stinge din viață la 27 septembrie 1914, și neavând moștenitori pe linie masculină singurul copil Maria, moare de scarlatină în data de 9 aprilie 1874, pe tronul țării va urca regele Ferdinand I nepotul după frate la 11 octombrie 1914.

În data de 27 august 1916, se va ține al doilea consiliu de coroană în palatul Cotroceni din București, fiind convocat de către regele Ferdinand I. Acest consiliu de coroană a fost convocat pentru a cere responsabililor țării, aprobarea de a intra în război alături de Antantă: „Regele Ferdinand a comunicat adunării împrejurările care l’au determinat pe el și pe guvernul său a face pasul hotărâtor. Suveranul a exprimat în cuvinte simple lupta care s’a petrecut în sufletul lui. El a avut multe dureri, dar după ce a examinat toate rațiunile cari trebuiau să-i dicteze o rezoluție, n’a șovăit ca să-și sacrifice legăturile și preferințele sale personale, pentru a alege calea cea bună pentru România. El s’a învins pe el însuși. Într’un apel mișcător, Regele României a rugat pe cei prezenți să-l ajute în actul cel mare pe care-l săvârșește ca bun român.”⁵

La ora 4 după amiază se va afișa pe străzile Capitalei, decretul pentru declararea stării de asediu. A doua zi regele trimitea cuvântul său de îndemn la datorie, de însuflețire și de nădejde românilor:

„ROMÂNI !

Războiul, care de doi ani a strâns tot mai mult hotarele noastre, a zdruncinat adânc vechiul așezământ al Europei și a învederat că, pentru viitor, numai pe temeiul național se poate asigura viața pașnică a popoarelor.

Pentru neamul nostru, el a adus ziua așteptată de veacuri de conștiința națională, ziua unirii lui.

⁴ Costin C. Kirițescu, *Ibidem* București, 1925, pg. 123

⁵ Costin C. Kirițescu, *Ibidem* București, 1925, pg. 180

După vremi îndelungate de nenorociri și grele încercări, înaintașii noștri au reușit să întemeieze Statul român prin Unirea Principatelor, prin războiul Independenței, prin munca lor neobosită, pentru renașterea națională.

Astăzi, ne este dat nouă să întregim opera lor, închegând pentru totdeauna ceea ce Mihai Viteazul a înfăptuit numai pentru o clipă: Unirea Românilor de pe cele două părți ale Carpaților.

De noi atâră astăzi să scăpăm de sub stăpânirea străină pe frații noștri de peste munți și de pe plaiurile Bucovinei, unde Ștefan cel Mare doarme somnul de veci.

În noi, în virtuțile, în vitejia noastră, stă putința de a le da dreptul, ca într-o Românie întregită și liberă, dela Tisa până la Mare, să propășească în pace, potrivit destinelor și aspirațiilor ginte noastre.”⁶

„ROMÂNI !

Insuflețiți de datoria sfântă ce ni se impune, hotărâți să înfruntăm cu bărbăție toate jertfele legate de un crâncen război, pornim la luptă cu avântul puternic al unui popor, care are credința neclintită în menirea lui.

Ne vor răsplăti glorioasele roade ale isbândeii.

Cu Dumnezeu înainte.

Ferdinand.”

Iar ostașilor le adresa o chemare scurtă, dar inimoasă:

„OSTAȘI,

V'am chemat ca să purtați steagurile voastre peste hotarele unde frații voștri vă așteaptă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde.

Umbrele marilor voievozi, Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare, ale căror rămășițe zac în pământul ce veți desrobi, vă îndeamnă la biruință, ca vrednici urmași ai ostașilor cari au învins la Războeni, la Călugăreni și la Plevna.

Veți lupta alături de marile națiuni cu care ne-am unit. O luptă aprigă vă așteaptă. Cu bărbăție să-i îndurăm însă greutățile și cu ajutorul lui Dumnezeu, isbânda va fi a noastră.

Arătați-vă deci, demni de gloria străbună.

Dealungul veacurilor un neam întreg vă va binecuvânta și slăvi.

*Ferdinand.”*⁷

---

⁶ *Ibidem*, p. 183.

⁷ *Ibidem*, p. 184.

Deși România rămăsese neutră, în 1914 economia ei nu a întârziat să se resimtă de pe urma războiului care zguduia Europa.

Închiderea navigației prin Bosfor și Dardanele izolase țara de sursele de aprovizionare și de de piețele de desfacere tradiționale.

Finanțele țării s-au resimțit de pe urma războiului, încă din perioada neutralității: „În bugetul de de stat pe anul 1914–1915, cheltuielile Ministerului de Război fuseseră prevăzute la 98 100 000 lei; pentru anul următor 1915–1916, nu se întocmise un buget nou, dar cheltuielile Ministerului de Război, prevăzute inițial la aceeași sumă ca în bugetul trecut, au fost suplimentate la 108 000 000 de lei; în bugetul pe perioada 1916–1917, cheltuielile la acest capitol au fost prevăzute la 115 000 000 de lei.”⁸

În anii netralității, încasările bugetare – a căror principală sursă o formau impozitele – au înregistrat o oarecare creștere, trecând de la 567 800 000 de lei în 1914–1915 la 662 400 000 de lei în 1915–1916.⁹

Pentru acoperirea cheltuielilor de război, guvernul a recurs, ca și în perioada „neutralității armate”, la impozite, împrumuturi și inflație, având însă predilecție pentru ultimul mijloc de finanțare.

De altfel, la intrarea în război nu a mai fost întocmit nici un buget nou. Bugetul pe 1916–1917 a fost prelungit și pe exercițiul 1917–1918, iar începând din martie 1918 s-a aplicat sistemul „douăsprezecimilor” provizorii, luându-se ca bază tot bugetul pe 1916–1917.¹⁰

De la 674 800 000 de lei în 1915–1916, încasările bugetare au scăzut la 365 400 000 de lei în 1916–1917 și la numai 198 500 000 de lei în 1917–1918, din cauza ocupării celei mai mari părți din țară și ale aplicării unei politici fiscale de protejare a claselor dominante. Datoria statului la Banca Națională, care la 26 august 1916 era de circa 500 000 000 de lei, a ajuns la 1 596 100 000 de lei la sfârșitul anului 1918. Ca urmare a politicii financiare a guvernului, emisiunea Băncii Naționale a crescut considerabil în cei doi ani de război, trecând de la 1 069 700 000 de lei la 26 august 1916 la 2 489 000 000 de lei la 3 ianuarie 1919. Pentru aprecierea caracterului inflaționist al volumului de bancnote în circulație nu trebuie uitat că noile emisiuni erau destinate să acopere nevoile unei fracțiuni din teritoriul țării și că în însăși această fracțiune a teritoriului circulația mărfurilor era prin efectul împrejurărilor războiului mult mai restrânsă decât în timp de pace. În timp ce în august 1916 datoria statului reprezenta 50% din volumul biletelor în circulație, la sfârșitul anului 1918 ea

⁸ Idem, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 89.

⁹ *Ibidem.*, p. 90.

¹⁰ *Ibidem.*, p. 111.

reprezenta peste 64%. Aceste două procente scoteau la iveală principala cauză a creșterii emisiunii: ea a fost utilizarea inflației ca mijloc de finanțare a războiului.¹¹

Deși o cantitate relativ mare de bancnote „mărunte” fuseseră puse în circulație, nevoile pieței nu erau pe deplin satisfăcute. Întrucât Banca Națională era singura autorizată prin lege să tipărească bilete, a fost necesar să se încheie o convenție între stat și bancă, prin care aceasta renunța provizoriu la exclusivitatea dreptului său de emisiune, în ce privește biletele cu valori mici. O dată cu aceasta au dispărut din circulație și ultimele piese de metal.¹²

În baza Legii nr. 556 din 22 iunie 1917, Ministerul Finanțelor a fost autorizat să pună în circulație bani de hârtie de 10, 25 și 50 de bani, în locul pieselor de nichel, în sumă de 10 000 000 lei. Ele erau repartizate astfel: lei 5 milioane în bucăți de 50 bani, lei 3 milioane în bucăți de 25 bani și lei 2 milioane în bucăți de 10 bani. Beneficiul rezultat din aceste emisiuni urmând a fi înscris în partea de venituri a bugetului de stat. În privința retragerii, legea specifica doar că urma a se face atunci când guvernul va considera necesar. Bancnotele au fost tipărite de către Serviciul Geografic al Armatei, având ca element comun portretul regelui Ferdinand. Acestea au fost primele bancnote românești pe care s-a regăsit chipul unui monarh.¹³

Bancnotele de 10 Bani din 1917, conform Guinness World Records sunt cele mai mici bancnote tipărite din lume.¹⁴

În data de 27 august 1916, trupele române trec frontiera austro-ungară. După o serie de victorii în Transilvania, armata română pătrunde în Brașov în data de 29 august, la 6 septembrie ocupă Toplița, Gheorgheni, Praid, Odorheiul Secuiesc, Miercurea Ciuc, Târgul Secuiesc, dar apoi din cauza contraofensivei germane la 28 septembrie trupele române se retrag în defileul Oltului. În data de 6 septembrie urmează, căderea Turtucaiei ceea ce duce la ofensiva forțelor Triplei Alianțe. Pe 30 noiembrie începe asaltul asupra Bucureștiului, care va fi ocupat pe 6 decembrie, de către armatele Triplei Alianțe.¹⁵

---

¹¹ *Ibidem*, p. 118

¹² Mugur Isărescu, Surica Rosentuler, Sabina Marițiu, Romeo Cîrjan, *Emisiunile de bancnote ale Băncii Naționale a României în perioada 1896-1928, Seria: Bancnotele României 2*, Editura Banca Națională a României, București, 2007, p. 33

¹³ *Ibidem*, p. 33

¹⁴ <http://www.guinnessworldrecords.com/world-records/smallest-paper-money>, accesat în data de 09.09.2018

¹⁵ Vezi articolele: Andrei Pogăciaș, ”1916 –România intră în război . Campania eșuată din Transilvania” și Manuel Stănescu, ”Turtucaia –trezirea la realitate în *Historia Special*, An V, Nr. 15 iunie 2016 p.. 40-47. și 48-55.

În teritoriul ocupat de germani și de aliații lor, sistemul bănesc a constituit un mijloc de jefuire sistematică a bogățiilor țării. Principala cale de procurare a mijloacelor bănești necesare ocupanților germani a fost însă propria lor emisiune a unor bani de război denumiți tot lei.

Emițând bani de război, puterea ocupantă creează un mijloc de plată cu ajutorul căruia poate „cumpăra” tot ceea ce dorește în teritoriul ocupat. Ea evită astfel neajunsurile unor emisiuni suplimentare de bancnote sau de bani de hârtie proprii, lăsând totodată iluzia unor relații comerciale corecte cu populația țării învinse, de vreme ce tot ce se „cumpără” se „plătește”. În realitate, banii de război nu-l costă pe ocupant decât hârtia și tiparul. Acești bani nu au acoperire nici în aur, nici în cambii comerciale: singura lor motivare o constituie voința învingătorului. În general banii de război sunt libelați în valuta țării învinse, circulă alături de moneda națională a acelei țări, iar cantitatea emisă este dictată de interesele învingătorului. retragerea din circulație a banilor de război este lăsată de obicei pe seama învinșilor, care sunt puși astfel să plătească propriile lor bunuri, jefuite de ocupanți.¹⁶

Încă înainte ca trupele germane să fi pătruns pe teritoriul României, marele cartier general al armatei invadatoare a dat dispoziții precise pentru organizarea jafului: „Principala îndatorire a administrației militare în România constă în a exploata țara în chipul cel mai desăvârșit cu putință, în folosul metropolei”, se arată într-o ordonanță din 21 august 1916 a generalului Hahndorf. Hotărîrea unui nou mijloc de plată pentru România a fost luată la Berlin încă din luna octombrie 1916 atunci când Bucureștiul nu fusese încă ocupat. La 28 octombrie 1916, în cadrul unei ședințe care s-a ținut la Ministerul de Război din Berlin cu reprezentanții Austro-Ungariei și Bulgariei, maiorul von Kessler, raportorul comisiei, a arătat motivele care determinau partea germană să propună emiterea de bani de război pentru exploatarea teritoriului ocupat din România. El a subliniat superioritatea acestei din urmă metode: „Cu sistemul rechizițiilor se obțin la început rezultate bune – s-a spus în ședință – însă mai târziu se constată, după scurtă vreme, că sursa a secat. În cele din urmă tot ești obligat să plătești. Aceste plăți ar necesita sume considerabile, care ar apăsa cu toată greutatea pe umerii puterilor aliate. De exemplu, dacă un milion de mărci-hârtie ar fi expediat în România, el ar fi scos din circulația noastră internă (din Germania). În consecință, Reichsbank ar fi obligat să emită alt milion de bani de hârtie”, ceea ce ar submina marca germană. Mijlocul de rezolvare a problemei banilor în teritoriul ocupat, a fost găsit: „Să fie obligată Banca Generală Română să emită bani de hârtie... Au fost luate măsuri pentru imprimarea unor asemenea bani. Sperăm că în patru săptămâni o cantitate

¹⁶ Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc ...*, p. 121.

considerabilă de bani de hârtie se va afla la dispoziția noastră... Acest mijloc de plată va fi adoptat în România pentru plata furniturilor către aliați... El va trebui să fie primit în plată, într-o oarecare măsură, și de ocupant, la impozitele și contribuțiile populației etc.”.¹⁷

În țările ocupate la începutul războiului, îndeosebi în Belgia și Polonia, germanii au folosit pe scară largă, ca mijloc de plată, marca germană. Punerea în circulație a unor cantități mari de mărci germane pentru nevoile trupelor de ocupație contribuise însă la agravarea deprecierei inflaționiste a mărcii, alarmând Banca Reichului. Astfel încât în cazul României ei au schimbat metoda de finanțare a forțelor de ocupație, pornind de la principiul că „dacă trebuie dezorganizat un sistem bănesc, acesta să fie sistemul bănesc al țării ocupate, iar nu al ocupantului”. Metoda folosită în acest scop a fost, emisiunea de bani de hârtie cu caracter special, a banilor de război. Pentru rezolvarea tuturor problemelor legate de emisiunea și circulația banilor de război, s-a înființat o grupă specială în cadrul secției a XV-a (Finanțe) din Statul major economic (*Wirtschaftsstab*).¹⁸

Astfel, la 29 octombrie 1916, la sediul Ministerului de Război al Germaniei, în ședința următoare a comisiei, au fost luate următoarele hotărâri în legătură cu circulația banilor de război: „ A) 1. Fiecare Aliat aparținând armatei trebuie să plătească în numerar tot ce ia din țară pentru satisfacerea nevoilor sale.

2. Depozitele mai mari existente se vor rechiziționa prin bonuri.

3. În cazuri anumite când Administrația Militară germană în România (*Militär-Verwaltung in Rumänien*, prescurtat *M.V.i.R*) are un interes special să provoace serviabilitatea vânzătorului se va plăti în numerar.

B) Trebuie creat un nou mijloc de plată care să fie primit de orice român precum și de orice om aparținând armatei și care să fie admis și de Administrația Militară a armatei. Confecționarea să fie în limba română

C) Acest mijloc de plată va fi procurat prin aceia că se va da ordin Băncii Generale Române de autoritățile militare germane ca prin anexarea unei secții de emisiune să se pună în circulație bilete de bancă care vor fi acoperite printr-un depozit de mărci la Reichsbank din Berlin pe cursul de 80 de mărci pentru 100 de lei.

La încheierea păcii se va proceda astfel ca rambursarea tuturor biletelor emise să se ia de Guvernul român asupra sa. Prin acest procedeu tot depozitul va recădea celor ce l-au depus și Aliații ar fi primit în tot acest timp în mod gratuit mărfurile importate.

---

¹⁷ *Ibidem*, p. 122.

¹⁸ *Ibidem*, p. 121.

Dacă însă, la rambursarea acelor bilete s-ar ridica pretenții asupra depozitului de la Reichsbank, prin aceasta nu s-ar aduce nicio pagubă imperiilor aliate, deoarece ele dinainte au primit mărfuri pentru acea contravaloare.

D) Societatea Centrală de Cumpărare din Berlin (*Zentraleinkaufsgesellschaft*) s-a declarat gata să ia rolul de bancher față de secția de emisiune, să depună acoperiri noi la Reichsbank, după cereri telegrafice, astfel ca aceea secție de emisiune să fie în stare să facă noi emisiuni de bilete după nevoi. Ea s-a mai declarat gata să procedeze la lichidarea tuturor socotelilor cu imperiile aliate, după procedeul obișnuit până în prezent.

E) S-a hotărât cu unanimitate, având în vedere că deja o mare parte a României este deja ocupată, să se procedeze cât mai repede la introducerea acestor bani la Comandamentul Suprem al armatei a 9-a și al Armatei Mackensen.

F) Pentru înlesnirea operațiunilor de lichidare, Societatea Centrală de Import (*Zentraleinfuhrsgesellschaft*) va fi singura instituție de lichidare față de Ministerele de Război ale celor patru imperii aliate.

G) Transporturile de mărfuri rechiziționate urmează a se plăti în numerar biroului de lichidare, după prețurile ce urmează a se stabili, aceasta pentru a se evita greutățile la lichidarea definitivă.

Asupra tuturor acestor puncte s-a obținut un deplin acord.”¹⁹

Ceea ce trebuie reținut în primul din documentul de mai sus este că înființarea secției de emisiune în cadrul Băncii Generale Române din București, aflată sub controlul capitalului german și punerea în circulație a banilor de război emiși de ocupanții germani au fost inițiate de ca un mijloc de însușire gratuită a resurselor țării de către ocupanți. În concepția germanilor, lei Băncii Generale (textul reproduș ocolește de altfel faptul esențial că banii de hârtie vor fi libelați în „lei”) constituiau un *kostenloses Zahlungsmittel* (mijloc de plată gratuit), în vederea aprovizionării gratuite a trupelor germane și a unei părți din populația Germaniei.²⁰

În al doilea rând mai trebuie reținut faptul că nu era stabilită nici o limită pentru emisiunea banilor de război, aceasta orientându-se după „cererea de bilete”. Așa zisa „acoperire” a acestor bani consta într-un depozit de mărci la Reichsbank, creat prin vărsămintele efectuate de beneficiarii din germania ai mărfurilor românești, îndeosebi de organizația de aprovizionare a armatei germane, Societatea Centrală de cumpărare din Berlin (*Zentraleinkaufsgesellschaft*). Lei de război au fost puși în circulație la 29 ianuarie 1917, pe baza unei ordonanțe a generalului Mackensen, comandantul

¹⁹ Mugur Isărescu, Surica Rosentuler, Sabina Marițiu, Romeo Cîrjan, *op. cit.*, p. 45.

²⁰ Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc ...*, p. 123.

suprem al grupului de armate care ocupase țara. Banii de război, denumiți tot „lei”, au fost tipăriți la Berlin și aduși în teritoriul ocupat, la puțină vreme după ocuparea lui. Ordonanța prevedea că toți locuitorii din teritoriul ocupat erau obligați să primească în plată biletele Băncii Generale Române la deplina lor valoare nominală. Ei au fost folosiți și pentru încercări de acaparare a aurului aflat în mâinile populației. Astfel, ordonanța din 8 martie 1917 a Comandamentului armatei germane obliga pe toți cetățenii din teritoriul ocupat să depună la Comandament toate monedele de aur ce posedau, urmînd să primească în schimb bilete ale Băncii Generale.²¹

Banca Generală Română a emis bancnote cu următoarele valori nominale: 0,25 lei, 0,50 lei, 1 leu, 20 lei, 100 lei și 1000 lei. O dată cu punerea în circulație a biletelor Băncii Generale Române, toate plățile în altă monedă ale puterilor ocupante au fost interzise. De la Berlin s-au primit cu regularitate noile bilete până la 7 octombrie 1918, valoarea totală emisă fiind de 2 172 725 000 lei.²²

Aceste două emisiuni de bancnote, una a statului român iar cealaltă a statului german, au avut scopuri foarte diferite: una a fost creată pentru a suplini lipsa metalului din care se fabricau monedele nichelul, iar cealaltă pentru spolierea bogățiilor unei țări.

Iată care au fost bancnotele care au circulat pe teritoriul României în perioada prezentată:

Fig. 1

²¹ *Ibidem*, p. 126.

²² Mugur Isărescu, Surica Rosentuler, Sabina Marițiu, Romeo Cîrjan, *op. cit.*, p. 46.

Fig. 1 Descriere

Nr. INV. 4840

Dimensiune: 33 x 44 mm.

Hârtie: albă.

Filigran: fără.

Desenator: Horațiu Sava Dimitriu.

Descriere Avers

Fond: colorit variat brun-verde-galben, desen floral și cercuri cu valoarea „10”.
 Tipăritura: chenar din linii drepte. Frontal inscripția „ROMANIA”, dedesubt „MINISTERUL-FINANTELOR” și coroana regală, în părți „1917”. În câmp, în medalion rotund, efigie regală spre stânga flancată de cifrul regal. Dedesubt valoarea nominală „10 | BANI”. În stânga și dreapta valorii funcțiile și semnăturile. Toate de culoare cenușiu-verde. În afara chenarului stânga jos: H. SAVA DIMITRIU INV. (inventator, autorul desenului). Nu are serie, număr și nici filigran.

Descriere Revers

Fond: în partea superioară hașuri verticale de culoare brun-verde..

Tipăritura: chenar din linii drepte împletite în partea inferioară. Frontal valoarea nominală „ZECE BANI”. În câmp stema țării. Jos, textul penalității dispus pe opt rânduri „FALSIFICATORII ACESTOR BILETE | ACEI CARI VOR FI INTREBUINȚAT | SAU CARI LE VOR FI INTRODUS IN | ȚARA SAU LE VOR FI PUS IN CIRCUL | LAȚIUNE, SE VOR PEDEPSI CU INCHI- | SOARE DE LA 5 PANA LA 10 ANI CU | INTERDICTIUNE ȘI AMENDA CONFORM | ART. 117 C.P.”. În afara chenarului stânga jos: SERVICIUL GEOGRAFIC AL ARMATEI.

Fig. 2

Fig. 2 Descriere

Nr. INV. 4839

Dimensiune: 39 x 51 mm.

Hârtie: albă.

Filigran: fără.

Desenator: Horațiu Sava Dimitriu.

Descriere Avers

Fond: colorit variat brun palid, și cercuri cu valoarea „25”.

Tipăritura: Frontal în chenar împletit inscripția „ROMANIA”, dedesubt „MINISTERUL- FINANTELOR” și coroana regală, în părți „1917”. În câmp, în panou dreptunghiular, efigie regală spre stânga flancată de valoarea nominală „25”. Spre stânga jos în medalion rotund valoarea nominală „25” și o eșarfă cu inscripția „BANI”. În stânga și dreapta funcțiile și semnăturile. Toate de culoare brun-ocru. În afara chenarului stânga jos: H. SAVA DIMITRIU INV. (inventator, autorul desenului). Nu are serie, număr și nici filigran.

Descriere Revers

Fond: hașuri verticale de culoare brun-ocru.

Tipăritura: chenar din linii împletite în partea inferioară. Frontal valoarea nominală „BANI DOUĂZECI ȘI CINCI”. În câmp stema țării. Jos în panou oval textul penalității dispus pe nouă rânduri: „FALSIFICATORII ACES- | TOR BILETE ACEI CARI LE | VOR FI INTREBUINTAT SAU | CARI LE VOR FI INTRODUS IN | TARA SAU LE VOR FI PUS IN CIRCULATIE, SE VOR PEDEPSI | CU INCHISOARE DE LA 5 PA | NA LA 10 ANI CU INTER | DICTIE ȘI CONF. ART. 117 C.P.”, , flancat de monograma „MF”. În afara chenarului stânga jos: SERVICIUL GEOGRAFIC AL ARMATEI

Fig. 3

Fig. 3 Descriere

Nr. INV. 4838

Dimensiune: 45 x 57 mm.

Hârtie: albă.

Filigran: fără.

Desenator: Horațiu Sava Dimitriu.

Descriere Avers

Fond: crem-verde-bej, desen floral și cercuri cu valoarea „50”.

Tipăritura: chenar din linii împletite. Frontal „ROMANIA”, dedesubt „MINISTERUL FINANTELOR” și coroana regală, în părți „1917”. În câmp, în panou dreptunghiular, efigie regală spre stânga flancată de valoarea nominală „50”. Jos, valoarea nominală „50 | BANI”. În stânga și dreapta funcțiile și semnăturile. Toate de culoare cenușiu-verde închis. În afara chenarului dreapta jos: H. SAVA DIMITRIU INV. (inventator, autorul desenului). Nu are serie, număr și nici filigran.

Descriere Revers

Fond: hașuri verticale de culoare cenușiu-verde închis, desen floral și cercuri cu valoarea „50”.

Tipăritura: chenar din linii drepte. Frontal în cartuș inscripția „BANI CINIZECI”. În câmp stema țării. Jos în panou oval textul penalității dispus pe nouă rânduri „FALSIFICATORII ACESTOR | BILETE ACEI CARI VOR | FI INTREBUINTAT SAU CA- | RI LE VOR FI INTRODUS IN | TARA SAU LE VOR FI PUS | IN CIRCULATIUNE, SE VOR PE- | DEPSI CU INCHISOARE DE | LA 5 PANA LA 10 ANI CU IN- | TERDICTIE ȘI AMENDA conf.art. 117 C.P.”. În afara chenarului stânga jos și dreapta jos: H.S.D Inv. și SERVICIUL GEOGRAFIC AL ARMATEI.

Fig.4

Fig. 4 Descriere

Nr. INV. 4841

Dimensiune: 93 x 60 mm.

Hârtie: albă.

Filigran: floricele cruciforme alternând cu inele .

Descriere Avers

Fond: maro deschis, desen Guillot.

Tipăritura: chenar desen Guillot. Frontal, valoarea nominală „DOUE DECI CINCI BANI”. În câmp, textul privind condițiile de emisiune: „Emise pe baza unui privilegiu special și acoperite printr’un depozit în numerar la Banca Imperiului German, Berlin”. Dedesubt: Banca Generala Romana, Secția de emisie și semnături. În dreapta sus, medalion oval cu chipul zeului Mercur spre stânga. Sub medalion valoarea nominală „25”. În stânga jos inscripția „BANI”

Descriere Revers

Reversul este lipit pe o bucată de carton.

Fig. 5

Fig. 5 Descriere

Nr. INV. 4844

Dimensiune: 110 x 70 mm.

Hârtie: albă.

Filigran: floricele cruciforme alternând cu inele .

Descriere Avers

Aversul este lipit pe o bucată de carton.

Descriere Revers

Fond: albastru-verde, desen Guillot.

Tipăritura: chenar desen ornamentat Guillot și arabescuri. Frontal, în stânga și dreapta valoarea nominală „BANI | 50”. În câmp, „BANCA GENERALA ROMÂNĂ”. Dedesubt, valoarea nominală „CINCI DECI | BANI”, cartuş cu textul penalității dispus pe trei rânduri „Falsificatorii acestor bilete și cari vor | fi întrebuințat bilete false, sau le vor fi | introdus în țara, se vor pedepsi.”. Pe laturile din stânga și dreapta, în panouri octogonale, stilizate, valoarea ”50”.

Fig. 6

Fig. 6 Descriere

Nr. INV. 4842

Dimensiune: 160 x 98 mm.

Hârtie: albă.

Filigran: floricele cruciforme alternând cu inele.

Descriere Avers

Fond: roz închis-marou roșcat, desen ornamentat Guillot și arabescuri.

Tipăritura: Frontal valoarea nominală „DOUE DECI LEI”. În câmp textul privind condițiile de emisiune: „Emise pe baza unui privilegiu | special și acoperite printr’un | depozit în numerar la Banca | Imperiului German, Berlin”. În stânga și dreapta inscripția „DOUE 20 DECI”. În cele patru colțuri, în stele cu patru raze stilizate, valoarea nominală „20”, care se repetă de patru ori și între raze. În chenare jos la fel valoare „20”. Seria și numărul de culoare roșie. Valoarea nominală, textul cu condițiile de emisiune, denumirea emitentului și semnăturile tipărite cu cerneală neagră.

Descriere Revers

Fond: roz închis, marou roșcat, desen ornamentat Guillot, clasic și arabescuri.

Tipăritura: chenar desen ondulat Guillot. Frontal „BANCA GENERALA ROMÂNIA”. În câmp două medalioane ovale: în stânga zeita Ceres, în dreapta zeul Mercur față în față. Sub medalioane inscripția „LEI” și central valoarea „20” repetată și în stânga și dreapta jos în poziție înclinată spre centru. În colțurile de sus valoarea nominală „DOUE | DECI | LEI”(literele D înălțuite). Jos, în cartuș textul penalității dispus pe cinci rânduri „Falsificatorii acestor | bilete și cari vor fi in- | trebuințat bilete false, | sau le vor fi introdus | în țara, se vor pedepsi.”

RUMÄNISCHE UND DEUTSCHE BESATZUNGSBANKNOTEN (1917) IM BESITZ DES SCHÄBBURGER GESCHICHTSMUSEUMS (ZUSAMMENFASSUNG)

Gesetz 556 vom 22. Juni 1917 ermächtigte das Finanzministerium Geldscheine von 10, 25 und 50 Bani in Umlauf zu bringen, an Stelle der Nickelmünzen, im Wert von 10 000 000 Lei, und zwar: Lei 5 Millionen in 50-Bani-Stücken, Lei 3 Millionen in 25 Bani-Stücken und Lei 2 Millionen in 10 Bani-Stücken.

Das Gesetz bestimmte, dass der aus diesen Emissionen erzielte Gewinn als Einnahme zum Staatsbudgets verbucht und die Rücknahme sobald es die Regierung für erforderlich betrachtete erfolgen sollte. Gedruckt wurden die Banknoten vom militärgeographischen Dienst und hatten als gemeinsames Element das Porträt des Königs Ferdinand, die ersten rumänischen Banknoten mit dem Bild eines Monarchen.

Die Rumänische Generalbank hat Banknoten mit folgendem Nominalwert ausgegeben: 0,25 Lei, 0,50 Lei, 1 Leu, 20 Lei, 100 Lei und 1000 Lei. Sobald diese Banknoten im Umlauf waren, wurden alle anderen Zahlungsmittel der Besatzungsmächte untersagt.

Das Kriegsgeld war eines der Hauptmittel, die es den Deutschen ermöglichte, die besetzten rumänischen Gebiete auszubeuten.

Cuvinte cheie: Banca Generală Română, bani de război, Primul Război Mondial, bancnote, Banca Națională.

Schlüsselwörter: Rumänische Generalbank, Kriegsgeld, Erster Weltkrieg, Banknoten, Nationalbank.

MISCELLANEA

CETATE, VEGETAȚIE ȘI CIVILIZAȚIE (SAU DESPRE DROBUL DE SARE ÎN VARIANTĂ SIGHIȘOREANĂ)

Ioan Fedor Pascu

Argument

În Sighișoara există o opinie mai larg împărtășită, care consideră că o vegetație bine dezvoltată dă cetății medievale un aspect romantic, iar zonei imaginea unui spațiu recucerit de natură, contribuind în același timp la stabilizarea terenului. Astfel, multă lume este convinsă că dacă se intervine asupra vegetației atunci „*se poate prăbuși și dealul și cetatea peste oraș*”. Nimic mai fals! Iar pentru a trece de această poveste, prelungită parcă din cea a drobului de sare (cunoscutul basm a lui Ion Creangă), trebuie explicat punctual câteva aspecte elementare.¹

Cetate și civilizație

Nu știm cum ar fi putut arăta Dealul Cetății din Sighișoara în secolul al XII-lea, atunci când la mijloc de veac un grup de războinici secui au amenajat pe platoul superior un punct fortificat, de unde au controlat pentru scurt timp granița în mișcare a regatului arpadian.

Foarte probabil a fost un deal împădurit, ori recucerit măcar parțial de către natură, câtă vreme în preajma antichității aici a funcționat o cetate hallstattiană, însoțită de o așezare civilă dezvoltată pe platoul inferior al aceluiași deal.²

Oricum, și într-un caz și în celălalt, odată împământenit omul a înlăturat rapid vegetația de pe versanți, căci ca orice punct fortificat și cetatea de aici avea nevoie de un loc larg, cu vizibilitate, în care să se observe imediat dacă cineva ar fi încercat în vreun fel sau altul să se apropie de ea.

Deplasarea granicelor secui odată cu expansiunea frontierei maghiare către linia Munților Carpați, a lasat în spate un spațiu predispus pentru

---

¹ Ideea acestui articol a venit citind: Adrian Andrei Rusu, *Cetăți împădurite*, în www.Medievistica.ro/texte/monumente/stările

² Gheorghe Baltag, *Sighișoara înainte de Sighișoara*, București, Ed. Oscar Print 2000, p.65

colonizări alogene. Apar astfel *oaspeții regelui* (*hospites regis*), flandrensi, valoni sau germani din zona Rinului Inferior, care preiau rosturile militare ale secuilor în schimbul unor largi privilegii economice și legislative. Tocmai din acest motiv noii veniți nu abandonează rostul militar al fortificației de la Sighișoara, pe care, din contră, o amplifică mai ales după marea invazie tataro-mongolă din 1241 - un rol fundamental avândul chiar controlul drastic al vegetației aflate sub zidurile de incintă.

Desigur, ca și cei dinaintea lor, oamenii medievali au iubit mereu pădurea, după cum în egală măsură s-au și temut de ea.³ A fost o iubire atavică, raportată la pădurea hrănitore și edificatoare (prin diversele sale resurse), în timp ce pe de altă parte a existat și o frică de codrul adânc, misterios și izvorător de tenebroase basme și legende.

Totuși, pădurea era tratată cu respect câtă vreme se afla la marginea locuirii, de jur împrejurul ei, dar niciodată îngăduită în mijlocul ei, unde nu era doar inutilă ci de-a dreptul periculoasă.

Nicăieri, nici la Sighișoara și niciune altundeva oamenii nu au permis pădurii să intre într-un spațiu locuit, cu atât mai mult să urce spre zidurile de incintă ale locurilor de apărare și refugiu în vremuri de restriște.

Din acest motiv pantele dealurilor erau complet lipsite de vegetație, pentru că tufișurile și bălăriile ar fi îngăduit inamicilor furișarea către ziduri, în timp ce copacii se puteau transforma în puncte de spionare, de adăpost sau, doborâți, în scări primitive de escaladare ori în ruguri de incendiere a asediaților. Astfel, de câteva ori pe an, persoane însărcinate special, probabil ucenici și calfe ai breslelor care aveau în apărare turnuri și porțiuni din zidul de incintă, se ocupau de întreținerea pantelor cetății. Tufișurile erau date spre ros caprelor în timp ce bălăriile erau curățate cu seceră.

Până la urmă, eliminarea vegetației de pe pantele unei cetăți este cel mai banal și mai la îndemână exemplu privind gândirea defensivă a unui punct fortificat. În amănunt se poate discuta chiar și de poziționarea căilor de acces. De exemplu, intrarea prin *Poarta din dos*, pe sub Turnul Coitorilor, se face venind de la sud iar nu dinspre nord, din calea "*drumului mare ce duce la Sighișoara*",⁴ de la Alba Iulia, Târgu Mureș sau Mediaș, tocmai pentru că armele cetății băteau pe mâna dreaptă a asediatorilor, cu care aceștia erau nevoiți să țină pavăza de apărare, în timp ce cu mâna stângă erau obligați să folosească arma de atac. Dar câți oameni sunt stângaci?

³ Robert Fossier, *Oamenii evului mediu*, București, 2011, pp.171-180

⁴ *Documente privind istoria României*, seria C, Transilvania, Veacul XIV, vol. IV, București 1955, nr. 751, p. 516

Bijuteria din pădure

Până în vremurile moderne toate vedutele de epocă (picturi, desene, gravure, litografii etc) care înfățișează, la noi și aiurea, fortificații vi și funcționale le ilustrează semet, cu ziduri de la fundațiile cărora coboară pante îngrijite, înierbate, dar altfel lipsite de vegetație.

Împădurirea cetății din Sighișoara se face târziu, abia după ce aceasta și-a încheiat rolul și rostul pentru care a fost construită, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în plină perioadă de afirmare a romantismului german, când cu bună știință se plantează câteva specii rare sau exotice (ginko biloba, tisă, fag roșu și castani). Tot atunci apare și o rețea de alei pentru promenadă, care rupe din panta dealului, fiind amenajată în special sub zidurile de apărare și de-a lungul acestora. Absența efectului de pădure asigura o frumoasă perspectivă asupra Orașului de Jos iar băncile ofereau locuri de popas în puncte umbrite de o vegetație domesticită. Aceasta se dezvoltă relativ controlat până prin anii '80 din veacul trecut, când sunt adăugate, total neinspirat, câteva soiuri de brad nespecifice zonei.

Pantele cetății erau totuși bine întreținute, iar unii sighișoreni își mai aduc aminte de școlarii cu greble și coșuri de nuiete, care în fiecare primăvară luau locul calfelor și a ucenicilor, curățând versanții de frunze, bălării și uscături.

Dar după 1989 nu s-a mai intervenit cu hotărâre decât o singură dată asupra vegetației de sub cetate și din parcul central amenajat, vai, în spațiul istoricei piețe comerciale (*Marktplaz*) din Orașul de Jos.⁵ Și atunci au existat cetățeni supărați de „sluțirea” copacilor, numai că în scurt timp, cum era de așteptat, măsura și-a dovedit utilitatea, coroanele arborilor s-au refăcut la înălțimea dorită, fără alunecări de teren, punând în valoare și în soare monumentele istorice. Apoi nu s-a mai întâmplat nimic, sau aproape nimic, iar Dealul Cetății a căpătat aspectul unei păduri, în mijlocul căreia stă bine ascunsă „*Bijuteria medievală a României.*”⁶ Cât despre promenade și belvedere ce să mai vorbim...

Vegetația ca factor de risc

Sigur, în anumite situații vegetația poate contribui la consolidarea solului, dar în majoritatea cazurilor afectează integritatea construcțiilor.

---

⁵Ioan F. Pascu, *Câteva considerații privind morfologia urbană, spațiile publice, segregările și solidaritățile urbane în Centrul istoric Sighișoara*, în *Alt Schaessburg*, nr. 10, 2017. pp.40-41

⁶Așa s-a numit premiul acordat Sighișoarei în anul 2009 la Târgul de turism de la Lugano, Elveția.

Dezvoltată în preajma acestora, vegetația atrage umezeala în jurul zidurilor, care în timp o absorb și o ridică la cote nepermise, împreună cu diverse săruri ce dăunează grav elementelor de zidărie (piatră, cărămidă, mortar). De altfel în tema de proiectare elaborată recent de Institutul Național al Patrimoniului⁷ pentru *Documentația de Avizare a Lucrărilor de Intervenție (DALI) privind incinta fortificată și turnurile cetății medievale din Sighișoara*, se menționează de mai multe ori că pe tot cuprinsul zidului de incintă vegetația spontană, neîngrijită, favorizează reținerea umezelii în elementele de zidărie.

Apoi, nu sunt puține nici situațiile în care copaci bine dezvoltați au deja rădăcinile adânc pătrunse în ziduri sau sub fundațiile acestora, măcinându-le când sunt în picioare sau, prin efectul de pârghie, dizlocându-le cu ușurință atunci când se prăbușesc.

În același timp, numărul mare de copaci nu permite dezvoltarea ierbii, a gazonului, estetic și ușor de întreținut, care pe de o parte fixează straturile superficiale ale solului, iar pe de altă parte facilitează scurgerile de ape fără infiltrații periculoase în adâncime și dizlocarea deluviului de pantă.

În același context, o vegetație majoră necontrolată constituie și un mare factor de risc la incendiu, în special prin potențialul deosebit de propagare a focului din Orașul de Jos către Cetate (sau invers) prin vegetația uscată de la sol și/sau prin coroana copacilor la înălțime.⁸ Iar acest risc era bine cunoscut în vechime. Astfel, în anul 1603, când Moise Szekely ajunge în fața orașului, apărât de trei companii de muschetari germani lăsate aici de generalul Basta, ”*ca să nu se întâmple vreo pagubă în cetate în cazul în care inamicul va incendia orașul de jos, acoperișurile caselor apropiate de zidurile cetății au fost date jos iar pomii din grădini au fost tăiați*”.⁹

Terenul, un nevinovat drob de sare

Croniciile cetății abundă în date privind tot felul de sinistre, naturale sau nu, dar nici măcar într-un singur caz nu sunt pomenite alunecări de teren sau prăbușiri de ziduri provocate de alunecări de teren.

---

⁷ Temă stabilită în 2018 pe urma documentației depuse privind *Apelul pentru propuneri de introducere a unor noi obiective în Programul Național de Restaurare a Monumentelor Istorice*, 2016.

⁸ Acest aspect este bine evidențiat în Planul de acțiune pentru riscul la foc a zonei UNESCO din Sighișoara, realizat sub coordonarea d-lui prof. arh. Sorin Minghiat, în cadrul proiectului *Heritprot – Prevenția riscului la foc și îmbunătățirea sistemelor de stingere a incendiilor în centrele istorice din orașele înscrise în lista patrimoniului mondial*.

⁹ *Cronica lui Schenker (Chronica Anonymi ejusdem, proecipue vere Schaessb res tempore, hui transscripta ex Autographo Clariss D. Johannis Godofredi Schenker ejusque causa Schenkeriana dicta)*, copiată în 1828 de prof. Simonis, tradusă și bătută la mașină în 1956 de Erhard Andree, în inventarul Muzeului de Istorie Sighișoara, Nr. inv 2008/1969, p.6

De altfel, un studiu geotehnic realizat în 1991¹⁰ a analizat terenul prin intermediul a 7 foraje cu adâncimi cuprinse între 15 și 35 m, monitorizarea fiind făcută în 4 foraje echipate cu tubulatură pentru măsurători înclinometrice. Rezultatele au menționat probleme cauzate de acumularea apelor de precipitații și a celor care se pierdeau la acea vreme din rețea, dar și că **”alunecările de teren nu sunt de profunzime, afectând doar grosimea deluviului de pantă și a umpluturilor”**. Concluziile din 1991 au fost reluate mai târziu într-un nou studiu geotehnic, efectuat în 2005.¹¹ Astfel, caracterizarea geotehnică a dealului este următoarea: *deluviul de pantă*, adică un sol argilos de 0,20-0,30m care acoperă colina, *o umplutură din fragmente de ceramică, gresie și pietriș într-o matrice argiloasă*, în strat de 0,5-9,00m, care corespunde nivelurilor de cultură hallstattiene, medievale și moderne, *depozite deluviale* din argile și argile prăfoase de 1,00-4,70m și *roca de bază* (depozite panonienene).

Dar dacă nu sunt menționate alunecări de teren între, 1528 și 1977 sunt pomenite sau cunoscute cel puțin 12 inundații, tot atâtea cutremure, 10 epidemii de ciumă, 8 asedii, 6 incendii și 2 mari furtuni.

În consecință toate surpările de ziduri, mai vechi sau de dată recentă, sunt cauzate de adâncimea superficială a fundării și tasarea fundațiilor prin dezvelire, de numărul etapelor de construire și supraînălțări, de materiale și tehnici de construire deficitare (de exemplu lipsa barbacanelor, adică a golurilor pentru scurgerea apelor infiltrate în spatele zidurilor – absența lor fiind în vechime bine justificată prin dorința de a nu oferi lăcașuri ideale pentru minarea acestora), de refaceri și construcții grăbite de imineța unor asedii, de asediul cu arme de foc, de neîntreținere sau întreținere necorespunzătoare - de pildă așa-zisele restaurări cu ciment, care împiedică eliminarea umidității, apa acumulată dislocând în timp zidăria.

La toate acestea, de-a lungul vremii, s-a adăugat influența diversă a factorilor naturali: cutremure, sezoane cu umezeală peste medie (iar numeroasele inundații de care a suferit orașul nostru de-a lungul timpului dovedesc numărul mare al acestora), de lipsa unei riguroase sistematizări verticale care să împiedice scurgerea apelor pluviale și meteorice în spatele zidurilor și coroborarea cu ciclurile de îngheț-dezghet, de vegetația necontrolată ș.a.

---

¹⁰Studiul geotehnic informativ de ansamblu pentru Municipiul Sighișoara, cu precădere asupra fenomenelor de instabilitate care afectează versanții dealului cetății medievale realizat în 1991 de Institutul de Studii, Proiectări și Îmbunătățiri Funciare, coordonator ing. A. Kisilefschi și ing. V. N. Ittu

¹¹Studiul preliminar topografic și hidrogeotehnic la obiectivul Cetății Medievale Sighișoara, coord. Cristian Mărunțeanu, 2005.

Totuși, chiar dacă izvoarele istorice ale cetății nu menționează prăbușiri de ziduri, cu siguranță acestea trebuie că s-au petrecut. Numai că ele nu au fost considerate evenimente demne de remarcat, fiind de fapt lucruri comune pentru o cetate mai mult sau mai puțin seculară în rosturile ei autentice, acceptate firesc de o comunitate în care exista și o breaslă de zidari.¹²

Pe pamânt și dedesubtul lui

Pe de altă parte, în absolut fiecare caz în care la Sighișoara s-au produs prăbușiri din zidul incintei fortificate nu au fost constatate și însoțirile unor alunecări de teren.

În 1990, în urma unui sezon ploios s-a ruinat un segment din curțina aflată la intrarea în cimitirul evaghelic,¹³ dar numai în partea ei superioară, cauza principală fiind o perdea de iederă care a acoperit zidul aproape în întregime și l-a ținut într-o umezeală permanentă. Această faptă a permis insectelor și semințelor să ajungă până în rosturile zidăriei, dezvoltând rădăcini ce au pătruns chiar și în crăpăturile minore ale pietrei, proces care, în timp, împreună cu ciclul de îngheț-dezghet, a degradat atât liantul (mortarul) cât și materialul de construcție (piatra și cărămida), conducând în final la surparea zidului.

În fața primăriei¹⁴ prăbușirea din 2006 a venit tot în urma unui sezon ploios, a infiltrațiilor de apă într-o zonă cu umplutură masivă (rezultată în urma demolării mănăstirii dominicană), a lipsei barbacanelor dar și a brazilor plantați între instituție și zid. Surparea s-a produs până aproape de baza aleii, fundația rămânând într-un pământ care nu s-a mișcat de la locul lui.

În zona din spatele bisericii romano-catolice Sf. Iosif¹⁵ se observă iarăși, cât se poate de clar, că problemele de zidărie nu au niciun fel de legătură cu terenul. Cauza se regăsește în curtea bisericii și ține tot de infiltrațiile de apă, coroborate cu lipsa unei corecte sistematizări verticale a terenului, la care se adaugă rădăcinile copacilor crescuți lângă un zid cu fundație superficială.

Zidul prăbușit recent între Turnul Cizmarilor și Turnul Croitorilor¹⁶ s-a năruit tot în partea lui superioară, fundația și o parte din elevație fiind încă în picioare, după cum nici terenul nu a suferit mișcări. Un rol important l-a avut aici (pe lângă infiltrațiile de apă combinate cu ciclurile de îngheț-dezghet din această iarnă) tocmai vegetația îndesită și netoaletată, care ani de zile a ținut zidul în umbra și umezeală.

¹² Gheorghe Baltag, *Sighișoara, Schässburg, Segesvár*, Cluj-Napoca, 2004, p.133

¹³ Str. Scării – tronsoanele 16-17

¹⁴ Tronsonul 1

¹⁵ Tronsonul 7

¹⁶ Tronsonul 11

În ceea ce privește situația zidului de la baza aleii perimetrare, dintre biserica romano-catolică și primărie, precum și a scărilor de acces către cetate, acestea sunt ridicate fără fundații sau cu fundații superficiale în stratul deluviului de pantă, suferind mai ales de pe urma vegetației crescute în apropiere sau uneori chiar pe zid.

Vegetație și civilizație

Niciun monument, ansamblu ori sit istoric nu poate fi pus cu adevărat în valoare dacă nu se ține seama de integritatea sa vizuală și de anturajul său istoric. În acest context Dealul Cetății are o valoare istorică mare, fiind un element natural păstrat din momentul realizării Cetății, important pentru punerea în valoare, prin contrast, a zidurilor și a reperelor construite din cadrul acesteia.

Dacă privim nu departe de Sighișoara, la Saschiz, la Rupea sau la Râșnov de pildă, găsim câteva exemple în care intervențiile asupra vegetației au pus foarte bine în valoare monumentele istorice. Apoi, la insistențele arheologilor, până la momentul scrierii în situl UNESCO de la Sarmisegetuza Regia s-a intervenit radical asupra fondului forestier pe 17 din cele 18 hectare planificate, tocmai pentru că rădăcinile copacilor afectau serios integritatea zidurilor, punând în pericol și siguranța turiștilor.

În fine, iluminatul arhitectural este un alt aspect care trebuie avut obligatoriu în vedere. Valorificarea nocturnă a Cetății este, fără îndoială, una dintre cele mai importante realizări privind sublinierea identității vizuale a centrului istoric cu valoare mondială din Sighișoara. Dar dacă ziua vegetația necontrolată lipsește Cetatea de o bună parte a anturajului său istoric, cu atât mai serios este afectată integritatea sa vizuală noaptea, când rânduri de perdele vegetale se interpun între ochi, reflectoare și monumente.

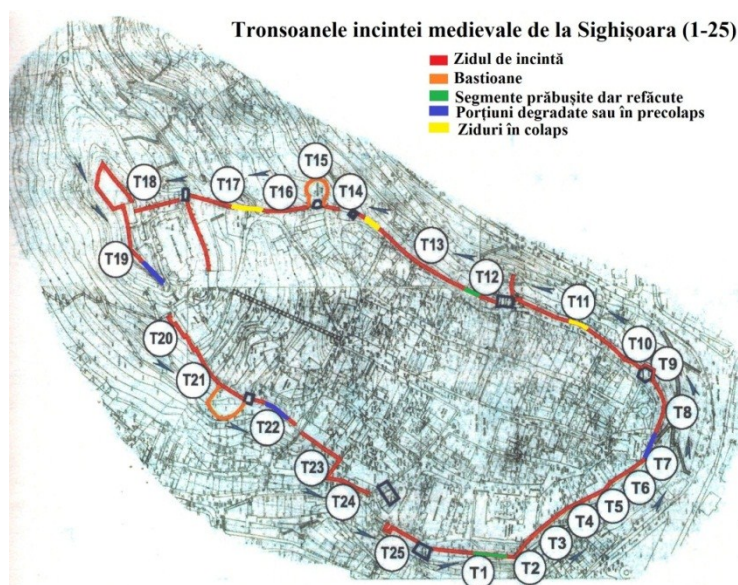
*

În mod natural, acolo unde există activitate umană vegetația se retrage. Doar din abandon, nepăsare, neștiută sau controlat aceasta recâștigă teren. Așadar, Cetatea nu trebuie privită ca un loc recucerit de natură pentru că e o cetate locuită. Iar acolo unde sunt oameni, plantele se dau înapoi sau, maximal, sunt strict controlate. Evident, nu trebuie îndepărtați toți copacii¹⁷, dar eliminând efectul de pădure o parte dintre ei, îngrijiți și tolaetați corect, se pot păstra ca efect cromatic, pentru un strop de umbră sau pur și simplu pentru a reaminti că cetatea nu mai funcționează cu destinația sa inițială.

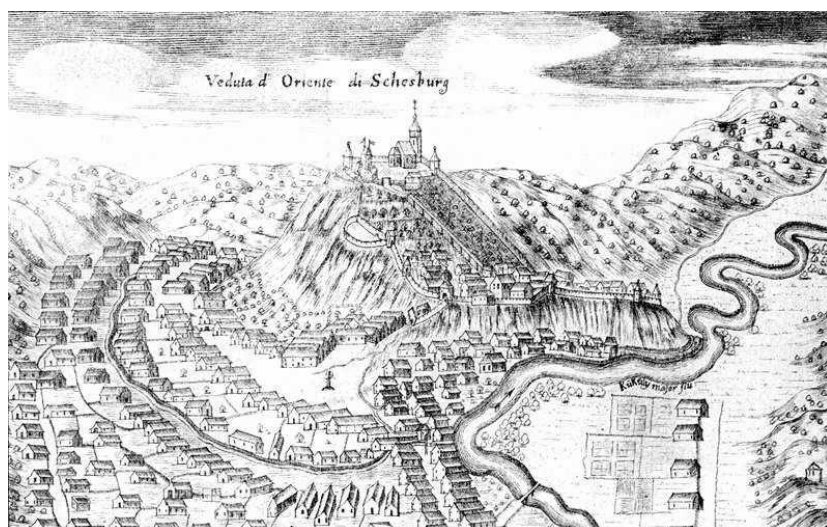
---

¹⁷ *Urban Open Space and Landscape Concepts for Schäßburg – Sighișoara, Transilvania, Romania*, editor Prof. Dr. Frieder Luz, Hochschule Weihenstephan – Triesdorf, 2017, passim.

ILUSTRAȚII

Tronsoanele incintei medievale de la Sighișoara.

Sighișoara în 1699. Garavură de Stephan Weltzer
(Din Giovanni Morano Visconti, Mappa de la Transsilvania)

Sighișoara în 1850. Gravură de Ludwig Rohbok

Bijuteria din pădure - Sighișoara contemporană

CITATEL, VEGETATION AND CIVILIZATION (Abstract)

There is common knowledge in Sighisoara, that a flourishing vegetation gives a romantic touch to the citadel, and an impression of place taken back by nature to the whole area, in the same time helping stabilising the ground. This being said, many people have a strong opinion that if one intervenes upon the vegetation, the whole hill together with the citadel would crash over the lower city. Nothing more wrong than that. And to get over this nonsense, which seems taken out from a bad fairy tale, we will explain step by step some elementary aspects.

First of all, because the citadels were built and enhanced as fortified defensive settlements, they all needed large spaces around them, with good visibility, so that the inhabitants could quickly notice if one would try to come close by, even undercover. For this reason, the hill tops and slopes were not covered by any vegetation at all, because any bush or weed could have allowed people sneaking near the citadel walls, and any tree could have constituted a perfect spying checkpoint, or a shelter, or even a resource for building primitive staircases or why not, firewood for burning down the citadel during a siege. Moreover, in order to strengthen the defense of the citadel more effectively, people have sometimes even demolished the rooftops of the houses located at the edge of the citadel, and all trees from their gardens, fruitful or not, were cut for the same reason. Such a situation took place in 1603 for example

On the other hand, the vegetation on the citadel's hill started to develop only after the settlement accomplished its predefined role, and namely starting with the second half of the XIX century, during the high peek of the German romantism, when some rare and/or exotic specimens were planted. Also in that time, a network of walking paths were built, which in the absence of the surrounding trees would offer an excellent overview of the lower city.

Moreover, when the vegetation develops around the city walls, it attracts moisture, which in time gets absorbed, and together with a lot of salts contained in this moisture, it starts damaging the wall structures. Also, in a lot of cases, the roots of many trees develop so much, that they get under the wall foundations, and either distroys them while they are standing, or it makes collapsing much more easier when they get broke.

Last but not least, although the citadel's cryonics are full of natural or other sorts of calamities, not even once is there a land slide mentioned. This being said, the geotechnical description of the hill is the following: slope sediment deposit (0,20-0,30m), deposit due to human activity (0,5-9m), sediment deposit(1,00-4,70m) and ground rocks.

In consequence, the collapse of some parts of the entry wall was produced by the superficial depths of the foundations , by the high number of building sessions and by making the walls to high, by the poor building materials and techniques, by rushing

rebuilding after sieges, because of fire gun sieges or because of improper suistainment or no suistainment at all.

Where there is human activity, the vegetation retreats by itself. Only through abandonment, not caring, not knowing or in a controlled way, the vegetation wins over. Therefore, the citadel must not be seen as a place conquered by nature, because of the fact that it is being inhabited. And where there are people, the plants retreat or at most, they are strictly controlled. Of course, not all trees must be removed, but they shouldn't be forming a whole forest. By being correctly groomed, the trees can give a very nice chromatic effect, a bit of comforting shade, or just be a simple reminder that the citadel doesn't fullfi it's initial role anymore.

Cuvinte cheie: cetate, alunecări de teren, vegetație, civilizație

Keywords: citadel, land slides, vegetation, civilisation

LISTA AUTORILOR

1. AVRAM LAVINIA-CARMEN, muzeograf, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: avraml2004@yahoo.com;
2. BOBEI RODICA MARIA, director adjunct, Școala Gimnazială "Radu Popa" Sighișoara, e-mail: rodicabobei@yahoo.com;
3. BANDI ANDRÁS, dr. istorie, preot, Arhiva Centrală a Bisericii Evanghelice C.A. Sibiu, e-mail: abandister@gmail.com;
4. BUCUR ALEXANDRU, dr. istorie, Sibiu;
5. CÎMPEANU LIVIU, dr. istorie, cercetător, Academia Română, Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu. e-mail: liviucimpeanu@yahoo.com;
6. DRĂGAN GHEORGHE, profesor de istorie, Gimnaziul de Stat „Victor Jinga” Sighișoara, e-mail: ghe_dragan@yahoo.com;
7. FILIP NICULINA, dr. istorie, conservator, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: ciotlos61@yahoo.com;
8. GIURA LUCIAN, prof. univ. dr. Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu, e-mail: luciangiura@yahoo.ro;
9. IACOB MIRCEA-RADU, muzeograf, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: radu4korn@yahoo.com;
10. MĂRCULEȚ VASILE, dr. istorie, profesor, Colegiul Tehnic „Mediensis” Mediaș, e-mail: vasmarculet@yahoo.com;
11. MIHAI P. ADONIS, dr. istorie, muzeograf, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: mihaiadonis@yahoo.com;
12. NEAGU MIHAI RĂZVAN, dr. istorie, profesor, Colegiul Tehnic Turda, e-mail: neagumihai20@yahoo.com;
13. PASCU IOAN FEDOR, drd. Istorie, consilier principal Compartiment Patrimoniu UNESCO, Municipiul Sighișoara, e-mail: ioan f. pascu@gmail.com ;
14. PARCHIRIE ANDRADA, drd., profesor limba și literatura română, Gimnaziul de Stat „Victor Jinga” Sighișoara, e-mail: andradaparchirie@yahoo.com;
15. PARCHIRIE SORINA, restaurator, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: sorinaparchirie@yahoo.com;
16. SÂRBU EUGEN ION, profesor de istorie, Liceul Tehnologic nr. 1, Sighișoara, e-mail: ioan.sarbu@yahoo.com;
17. ȘOVREA N. ADRIAN, drd. istorie, Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, e-mail: sovrea_adrian@yahoo.com;
18. TEȘCULĂ NICOLAE, dr. istorie, director, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: nicolaetescula@yahoo.com;
19. ȚARĂLUNGĂ LUCIA, director, Biblioteca Municipală „Zaharia Boiu” Sighișoara, e-mail: taralungalucia@yahoo.com.

**PENTRU CONȚINUTUL LUCRĂRILOR ȘI FORMULAREA
REZUMATELOR ÎN LIMBI STRĂINE RĂSPUND AUTORIZAT**